

ביטול גיור עקב טענת חוסר כנות בזמן קבלת המצוות

**הערות חבר הכנסת הרב חיים אמסלם
לחוות דעתו של עו"ד הרב שמעון יעקבי היועץ המשפטי
לשפוט רבני על קונטרסו בעניין ביטול גרות עקב חוסר
כנות בקבלת המצוות**

[בהערות מתברר שלמעשה גרות שנעשתה כדינה בב"ד כשר ומוסמך לא תוכל להתבטל לעולם, וישאר בגדר "גר" * ובסופו הערות ח"כ הרב אמסלם לפסק דינם של הדיינים הרב אברהם עטיה והרב אברהם שרמן בענין זה של בטול גרות ובענין פסילתם הגורפת של בתי הדין לגיור בידי דיינים אלו].

הקדמה להערות

לאחרונה נתפרסמה חוות דעתו של הרב שמעון יעקבי היועץ המשפטי לשיפוט רבני, ויותר משמדובר בחוות דעת משפטית, מדובר בחוות דעת הלכתית המובילה ומכוונת למסקנה אחת שהיא תמיכה בעמדת הדיין הרב אברהם שרמן, והעומדים בשיטתו, שעיקרה האפשרות לבטולו של גיור אפילו אחרי מספר שנים רב מעת עריכתו, ופסילה גורפת של כל בתי הדין המיוחדים לגיור ובמיוחד בית הדין בראשותו של הרה"ג חיים דרוקמן. הדברים כשלעצמם אינם נראים לי ואינם עומדים במבחן הצדק ההלכתי, לכן, ראיתי לנחוץ להציג בקיצור תשובות לכל טענות הרב יעקבי בחוות דעתו, נראה לי די מוזר שבמקום שתשמע עמדתו של הרב הראשי לישראל והראשון לציון הגאון ר' שלמה עמאר שליט"א שאין מקום לביטול גיור כפי שכתב בספרו שמע שלמה ח"ו סי' י"ב וגם עו"ד הרב יעקבי הביאה כאן בעמ' 78-80, ציונים 256-265, היועץ המשפטי שאמור להציג עמדה בהתאם, לוקח לו חרות ומפרסם חוות דעת בניגוד גמור לדעתו של הרב הראשי המכהן, וסותר את דבריו, ומשים עצמו כשווה בין שוים עם מרנן ורבנן הרבנים הראשיים לישראל בעבר ובהווה לדחות דבריהם בגילי דחיטתא, להחליט מהו "זרם מרכזי" בהלכה. הדברים המוגשים בחוות הדעת של הרב יעקבי, מטרתם להציג מצג חד צדדי של עמדה הנתמכת ע"י חלק מרבני זמנינו שרובם אינם באים מתוך מערכת הרבנות הראשית, וחלקם אף מתנגדים לה נחרצות, עמדה הפוכה מעמדת חלק מאותם הרבנים בעצמם בעבר כשלחמו בכל עוז (ובצדק) נגד העמדה שתמכה בביטול גרות משום חסרון בקבלת המצוות...

מן הראוי, מצד שורת דרך ארץ וכבוד בתי הדין כי נשיא בית הדין הגדול בעצמו יציג בפתח החוברת של הרב יעקבי את עמדתו, ובהתאם לדעתו והנחייתו יפעלו בתי הדין והיועץ המשפטי.

כמו כן, ראוי שכבוד נשיא בית הדין והרה"ר יפרסם דברים בצורה ברורה ושאינה משתמעת לבי' פנים, כי גיור שנעשה כדת וכדין ע"י מי שהוסמך לכך לא יוכל ליבטל למפרע כלל ועיקר בגין חסרון בקיום חלק מהמצוות, השתיקה מתמיהה ונותנת מקום לפרשנויות מטעות וחבל.

בנתיים עשיתי אני את המלאכה והבאתי כאן הערות קצרות שנכתבו על

אם הדרך, בזמן קבלת החוברת, המשולבות בגוף הטקסט ע"מ להקל על המעיין. אולם הדברים יהיו מושלמים ומבוררים כשמלה למעיין בספרי "זרע ישראל" ו"מקור ישראל" שהופיעו מקרוב.

*

שיקול-דעת הדיינים כגורם מכריע בגיור

אני מוצא לנכון להבהיר נקודה חשובה מאוד ועקרונית בנושא הבוער והיא:

כלל מרכזי נאמר בהלכות גרות (בית יוסף ס"י רס"ח) "הכל כפי ראות עיני ב"ד", כלומר ההחלטה לקבל ולגייר אדם נתונה כולה לשקול דעתו ולהחלטתו הבלעדית של הב"ד המגייר, היינו שגם כאשר המבקש להתגייר מוכן להצהיר בפה מלא שהוא מקבל עליו את עול המצוות, אולם הב"ד מסופק בקבלתו זו באיכותה שאולי באמת אין לו דבר אמיתי עם יהדות ואין לו רצון כנה להיות יהודי והכל מעשה סרק או שאולי מדובר בכוונה כנה ואמיתית של הסתפחות לנחלת השם, ההכרעה הסופית בזה מסורה בשלמותה לב"ד, ורשאי ב"ד ע"פ הנראה לו כעת בשעת הגרות וע"פ שיקול דעתו הבלעדי **באותו רגע** להחליט כי אכן זכאי אדם זה לאשרו להכנס אלינו ו"להזדקק לו" לגיירו, או להיפך להחליט כי נראה לו שהכל עניין שקרי, **ההחלטה הזו**, הנה עצמה הלכה בהלכות הגיור, היא יכולה להתקבל מכמה וכמה סיבות ונסיבות (כגון היות האדם הזה כבר נשוי ליהודיה, שזו סיבה גרועה, לעומת הוכחת אמונה שלמה ורצון כנה ואמיתי לקיום כל המצוות, שזו סיבה טובה וחיובית, ובכלל זה היכולת לשלול קבלת אדם, שהגם שהוא מוכן להצהיר בפיו על קבלת המצוות וסביר להניח שיקיימם אבל נראה לב"ד שהאדם הזה יהיה לספחת ולרועץ לישראל וכלשון הראש"ל רבנו עובדיה יוסף שליט"א בפרוטוקול של דבריו שנאמרו בפני ועדת הפנים של הכנסת ונדפס בסוף ספר זרע ישראל בעמ' 5 מדפי הפרוטוקול), אולם משנתקבלה ההחלטה ובוצע מעשה הגיור ע"י ב"ד כשר ומוסמך לכך, דהיינו מילה (באיש) טבילה וקבלת מצוות, נעשה האדם ליהודי, המעשה הזה הנו מעשה בלתי הפיך, וכהגדרת הגמרא (יבמות מ"ז ע"ב) "הרי הוא כישראל לכל דבריו", ואם קידש אישה קידושיו קידושין והיא הופכת להיות אשת איש, ע"ש, גרות כזו אין שום יכולת שבעולם לבטלה למפרע.

לא יוכל הב"ד לומר בדיעבד טעינו כשקבלנוהו, טענה זו לא תעזור אלא אם כן מתברר כי במעשה הגיור נעשה פגם מהותי, למשל שלא היו שלושה כשרים בזמן הגיור, או שלא מל, או שמל מילה פגומה (בלא פריעה), או שטבל במקוה פסול (בריכה), או שטבל רק חלק מגופו, או שלא ראהו אדם בעת טבילתו וכיוצא בזה, אזי הגרות מתבטלת כי מתברר שלא היתה גרות, היא לא התבטלה או נעקרה אלא היא בכלל לא נעשתה, אולי יהיה נכון יותר להגדיר, אי גרות אפשרי, בטול או עקירת גרות אינו אפשרי.

המשמעות הפשוטה של בטול גרות וההחלטה שאדם שנחשב והוחזק כיהודי, ומעתה משנתברר שאינו שומר תורה ומצוות, הוא אינו יהודי, מטרידה מאוד והיא בעלת השלכה חמורה שבחמורות בעם היהודי, לפי שאם מדובר באשה נשואה, ההחלטה הופכת אותה ממעמד אשת איש, לגויה, גויה אינה "צריכה" גט מבעלה כשנפרדת ממנו גם אם הוא יהודי, למעשה מבחינת ההלכה היא מעולם גם לא היתה אשתו (אע"פ שחיו חיי אישות כבעל ואישה והולידו ילדים יחדיו) ומשתביא ילדים אחרים מיהודי אחר, תעמוד בפנינו שאלת ממזרות קשה. גם במקום של שאלת עגון, כתבו הראשונים (עיין תשובת הרשב"א ח"א סי' אלף קס"ב) שמשנתגייר נתגייר ואי אפשר להוציא את אשתו בלא גט. ואף במקום עגון, ובשאלות עגון קשות, או נסיון להתיר ממזרים הב"ד ינסה לפתור בעיות אלו רק בדרך של הוכחה שלא היתה גרות כאמור אבל בטולו אינו אפשרי, העושה זאת, טועה בדבר משנה, מתיר אשת איש לשוק בלא גט, וגורם להרבות ממזרים בישראל.

הטעות הנפוצה בימינו לבטל גרות, נבעה מפרשנות שאיננה נכונה בהבנת המושג "קבלת המצוות" ובהבנת המושג "קבלת מצוות מעכבת הגרות". שיקול הדעת הרחב מאוד שניתן לביה"ד בזמן קבלת הגרות, אינו קיים לאחר שנעשתה הגרות על כל שלביה הקובעים, והוא יכול להיות מסוכן ובעייתי לאחר הגרות, הגיור לאחר שבוצע הינו בלתי הפיך ואפילו אם חוזר הגר לסורו, יהיה דינו **כישראל** מומר, אבל ישראל הוא נשאר, וכלשון מרן הראש"ל רבנו עובדיה יוסף שליט"א (הובא בספרי זרע ישראל ומקור ישראל) ליהדות יש כניסה אין יציאה. שיקול הדעת הזה אינו מחייב שהגר יהיה בקי בכל התורה ומצוותיה, ואף אינו מחייב את הדיין להשתכנע שיהפוך הגר להיות מהמקפידים על קלה כחמורה, ההחלטה, וההחלטה על ההחלטה, שייכות כולם לביה"ד המחליט לקבל

אדם, וגם האדם עצמו יכול עדיין להתחרט רק עד הטבילה משטבל בפני ב"ד, נסתיים התהליך והנו בלתי הפיך.

אין להחלטה הזו עצמה כללים והלכות מדויקות כמובן, הדיין אינו נביא לדעת העתידות. הוא יכול רק להעריך בשעת הגיור שזהו הזמן הקובע ולא אחריו מה יהיה בסופו של גר זה, כהלל בשעתו שגייר כי ידע והבין ש"סופו יהיה גר גמור" [ע"פ לשון התוס' יבמות ק"ט:].

גם "טעות" בשיקול דעתו של הדיין, לא תשנה את החלטתו וקביעתו, ולכן המתגייר משנתגייר כדין, דינו כיהודי.

מעתה בבואנו לשקול שיקולים כלליים ורחבים לחתכים נרחבים וקבוצות הרוצות להכנס ליהדות, או יותר נכון לחזור לחיק היהדות, במיוחד לצאצאי יהודים החפצים שיקרא שם "ישראל" עליהם ומתאמצים לחזור אלינו, עלינו לשקול שקול דעת רחב...

קהלים אלה, אין צורך לדחותם ואסור לדחותם, אדרבא מצוה לקרבם ולהחזירם לחיק היהדות, אלו הם הבנים האובדים, והצאן הנדחות. יש אפשרות לגיירם במסגרת ההלכה, ולזה ניתן שיקול הדעת הרחב לבה"ד. כשאנחנו אומרים שהגיעה העת לקרב ולא לרחק, כוונתנו להפעיל את שיקול הדעת ב"כחא דהיתרא", ובשיטת בית הלל עד מקום שניתן ע"פ ההלכה, ומצות "ואהבתם את הגר", מחייבת אותנו להקל בענייני הגרות עד כמה שאפשר [שו"ת אגרות משה ח"ד יו"ד סי' כ"ו].

*

כל הסוקר ברצף את דבריו של הרב יעקבי יבחין מיד, כי כל קונטרסו סובב כולו על שני צירים מרכזיים, המושתתים על יסוד אחד ויחיד, והוא כי פרושה והגדרתה של "קבלת המצוות" בגר, היינו התחייבות וגמירות דעת לעניין קיום המצוות, ומכאן בעצם נובעים ב' היסודות העיקריים, האחד מאחר שנוקטים "שקבלת המצוות מעכבת הגרות", לכן, אם בשעת הגרות לא היתה גמירות דעת לעניין הקיום, אזי לא היתה כאן קבלת מצוות אמיתית, ומכאן הדרך קצרה לטעון כי גיור כזה הינו גיור סרק, ואח"כ להגיע גם לנקודה השניה, שגרות כזו יכולה ליבטל אף למפרע.

היריעה כאן קצרה, אבל בספרי "זרע ישראל", הוכחתי כי כל הבנין הזה הוא בנין בלי יסודות ותלוי על בלימה, כמובן לא אוכל לחזור על הדברים המעוניין ירחיב אופקיו בגוף הספר.

ומ"מ לאורך ולרוחב קונטרסו, הערתי וציינתי את המקומות שראוי להעיר. כתבתי את הדברים בקצור נמרץ בבחינת תן לחכם ויחכם עוד, ורק לגופו של עניין.

*

לעיתים נדמה כי המשפטן עו"ד ר' שמעון יעקבי מנסה משום מה לרצות את "פטרוניו הרוחניים" וכפי שהוא קורא להם "הזרם המרכזי", ומאידיך הרי ברור לו כי הקצנת העמדות בנושא הפרשנות לקבלת המצוות מביאה תוצאה של בטול גרות, ומכאן קצרה הדרך להסיק כי כמעט כל גיורי הרב דרוקמן ובתי הדין המיוחדים לגיור, דינם להיבטל משום פסול הדיינים והבית דין, והדברים נכתבו במפורש ע"י הרב עטיה בפסק דינו והחרה החזיק אחריו הרב שרמן בפסק דינו בבית הדין הגדול. וחתמו על פסקו גם הדיינים הרב חגי איזרר והרב אברהם שיינפלד, מה"שד" הזה נראה שגם הוא חושש מאד, ולכן השאיר פרט זה כדבר עמום, אכן מי שכובל עצמו בהתייחסות להגדרה הסתמית ש"קבלת המצוות מעכבת במונן של קיומם לאחר הגרותשזה דבר שמעכב את הגרות גם בדיעבד", יתקשה להסביר את התנגדותו העקרונית והצודקת (יש לומר) לביטול גרויות ופסול הב"ד, והרי משיטת הראשונים הסוברים: שמל וטבל ונתגייר אפילו חזר לסורו לאלתר קדושיו קדושין [הרשב"ץ ח"ג סי' מ"ז] יש סתירה מוחלטת לפרשנות שניתנה למושג "קבלת מצוות מעכבת", שהרי הרשב"ץ עצמו מהסוברים שקבלת המצוות מעכבת, ומכאן שהפרשנות שניתנה לקבלת המצוות, אינה הפרשנות שהראשונים נתנו לה והבינוה, מי לנו גדול כהרשב"ץ (מגדולי הראשונים בתור הזהב של יהדות ספרד) שנוקט כן בפרוש, ולא נמצא בראשונים מי שחולק על דבריו. ובודאי שלא ניתן לפסול את בתי הדין הללו הנוהגים ע"פ ההלכה הפסוקה לנו מדור דור. נכון הוא שהרבנים והדיינים הוותיקים ונותני הטון בעולם הדיינות, חוששים מאוד מלצאת נגד "הזרם המרכזי" כפי שהרב יעקבי מכנה אותו (למרות שלפי מיטב ידיעתי הוא מייצג עמדה של מיעוט שבמיעוט, שהרוב הדומם חושש לצאת כנגדה בגלוי מלבד כמה דיינים שחלקם כעת בדימוס), למרות שעשרות שנים בהיותם יושבים על מדין, פעלו למעשה בגישה המסורתית וכפי מסורת הפסיקה עד אז שאין מבטלים גרות של גר שהוחזק כגר גם אם אינו מקיים כיום מצוות. אולם הגיעה העת "לאמר לאסורים צאו,

ולאשר בחושך הגלוי" (ישעיהו מט,ט), יש להפסיק את "חלול השם" הנעשה בנושא הגיור, וחכמות בחוץ תרונה ברחובות תתן קולה (משלי א,כ), על גפי מרומי קרת (משלי ט,ג).

לסכום, שני דברים עמדו ביסוד פסק דינם של הדיין הרב עטיה מבית הדין האזורי באשדוד והרב אברהם שרמן מבית הדין הגדול לערעורים: א. בטול גרות שנעשתה על כל שלביה הקריטיים, קרי מילה וטבילה וקבלת מצוות בפני בית דין, כל שלא עמדה במבחן הבצוע מיד אחר הטבילה.

ב. פסול גורף של בתי הדין לגיור ובמיוחד של הרב חיים דרוקמן, משום פסול הדיינים והבית דין משום שאינם נוהגים ע"פ יסודות ההלכה לפי דעתם של שני דיינים אלו.

היועץ המשפטי לשיפוט רבני עו"ד הרב שמעון יעקבי מגן בחוות דעתו זו על החלק הראשון בעמדת דיינים אלו קרי בטול גרות משום חוסר כנות בקבלת המצוות המתברר מתוך אי קיום המצוות למעשה לאחר הגרות. לעומת זה הוא מסתיר ומכסה ואינו מגלה שעמדת דיינים אלו היא שיש לפסול ולבטל את בתי הדין לגיור פסילה טוטלית, וכל הגיורים שנעשים ונעשו על ידם בטלים לדעתם מעיקרא.

נראה שגם הוא מבין עד כמה רחוק הלכו דיינים אלו בפסיקתם והוא יודע שדבר זה יכול לזרוע בוקה ומבולקה בכל מערכת הרבנות ולא יעמוד בשום מבחן הלכתי ומשפטי, היה מצופה ממנו שינהג ביושר ויאמר את האמת במערומיה שכך יוצא מהעמדה שאותה הוא מייצג, ויבחנו הדברים הלכתית צבורית ומשפטית. אני בכל אופן השבתי ועניתי בדברי על כל חוות דעתו של עו"ד יעקבי ובמיוחד על שני הדברים העומדים ביסוד פסק דינם של הדיינים. "ישוטטו רבים ותרבה הדעת" (דניאל יב, ד).

חה"כ

הרב חיים אמסלם

תוכן העניינים

3	הקדמה להערות.....
4	שיקול-דעת הדיינים כגורם מכריע בגיור.....
9	תוכן העניינים.....

ביטול גיור עקב חוסר כנות בקבלת המצוות / ע"ד הרב שמעון יעקבי היועץ המשפטי

11	לשיפוט הרבני.....
13	א. מבוא .....
13	(1) רקע כללי.....
15	(2) הרקע לסערה הנוכחית.....
17	(3) עמדת היועץ המשפטי לממשלה בדיון המקדמי בבג"ץ.....
18	ב. עריכת גיורים בבתי הדין 'הממלכתיים' .....
18	(1) מיהו יהודי, מהו גיור ומיהו גר.....
19	(2) מיהו יהודי ומיהו גר לענין השיפוט בעניני המעמד האישי.....
20	(3) הגיור – מעשה-שיפוט או מעשה דתי-מינהלי?.....
22	(4) עריכת גיור בבתי הדין המיוחדים לגיור.....
25	(5) עריכת גיור בבתי הדין הרבניים.....
31	(6) עריכת גיור בסמכות-עקיפין במסגרת "עניני נישואין וגירושין".....
32	ג. בדיקת תוקפו של גיור אגב 'עניני נישואין וגירושין' .....
32	(1) דיון בשאלת יהדות בבית-הדין הרבני – הסמכות החוקית.....
33	(2) דיון בשאלת יהדות אגב עניני נישואין: בדיקת הכשירות להינשא.....
35	(3) דיון בשאלת יהדות אגב עניני נישואין: ביטול תוקפם של נישואין דתיים.....
38	(4) דיון בשאלת יהדות אגב עניני גירושין: חיוב בגט.....
38	(5) היבט סמכות פנימית של דיני איסור והיתר.....
39	(6) היבט סמכות חיצונית של 'עניני נישואין וגירושין'.....
39	(7) היחס שבין חוק שיפוט בתי דין רבניים לפקודת ההמרה.....
	(א) כללי 39
40	(ב) התנגשות סמכויות?.....
40	(ג) היבט ראשון של שאלת הסמכות החוקית.....
41	(ד) היבט שני של שאלת הסמכות החוקית.....
43	(8) בהעדר תחולה לפקודת ההמרה.....
44	ד. ביטול גיור עקב חוסר כנות בקבלת המצוות .....
44	(1) הבסיס הרעיוני לביטול גיור עקב חוסר כנות בקבלת המצוות.....
48	(2) ביטול גיור – בדעות הפוסקים ובספרי שו"ת.....
49	(א) הרמב"ם.....
49	(1) לשון הרמב"ם.....
49	(2) קשיים בדברי הרמב"ם.....
50	(ב) השולחן ערוך.....
51	(ג) הגהות המרדכי.....
52	(ד) בית יצחק.....
53	(ה) אמרי יושר.....
54	(ו) צפנת פענח.....
54	(ז) אחיעזר.....
56	(ח) דבר אברהם.....
57	(ט) מלמד להועיל.....
58	(י) אגרות משה.....
60	(יא) אור לציון.....
61	(3) ביטול גיור – דעות רבנים ראשיים.....
61	(א) הרב אברהם יצחק הכהן קוק.....
62	(ב) הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג.....
63	(ג) הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל.....
65	(ד) הרב איסר יהודה אונטרמן.....
67	(ה) הרב שלמה גורן.....
70	(ו) הרב עובדיה יוסף.....

- 71..... (ז) הרב אליהו בקשי דורון.....
- 72..... (ח) הרב שלמה משה עמאר.....
- 74..... (4) ביטול גיור – דעות דיינים (בדימוס).....
- 74..... (א) הרב יוסף שלום אלישיב.....
- 75..... (ב) הרב גדליהו אקסלרוד.....
- 76..... (ג) הרב שלמה דיכובסקי.....
- 80..... (5) סיכום הדעות ההלכתיות – התנגשות דינים?.....
- 84..... (6) שאלת הסמכות בתוך המערכת הרבנית.....
- 84..... (א) האם נוצר קונפליקט?.....
- 86..... (ב) מי הוא בית-הדין המוסמך לדון בביטול הגיור?.....
- 87..... (7) הנסיבות שבהן עולה הספק בתוך המערכת הרבנית.....
- 87..... (א) בפני בית-הדין הרבני: בדיונים רגילים.....
- 88..... (ב) בפני בית-הדין הרבני: אגב סידור הגט.....
- 93..... (ג) בפני רב רושם נישואין.....
- 95..... (8) השלכות פסק דין המגביל תוקפו של גיור.....
- 96..... **ה. וזאת תורת העולה**.....
- 96..... (1) הפן החוקי.....
- 97..... (2) הפן ההלכתי.....
- 100..... (3) מן הכלל אל הפרט.....
- 100..... **ו. תם ולא נשלם**.....
- 105..... **נספחים**.....
- 109..... הערות הרב חיים אמסלם על שיעורו של הרב אברהם שרמן.....
- 119..... הערות הרב חיים אמסלם על פסק דינו של הדיין הרב אברהם עטיה.....

ביטול גיור עקב חוסר כנות בקבלת המצוות

**עו"ד הרב שמעון יעקבי
היועץ המשפטי לשיפוט הרבני**

הנהלת בתי הדין הרבניים – ירושלים

ביטול גיור עקב חוסר כנות בקבלת המצוות / עו"ד הרב שמעון יעקבי היועץ המשפטי לשיפוט הרבני

לעילוי נשמת אבי מורי
ר' חיים ב"ר שמעון ז"ל
נלב"ע י"ז כסלו התשנ"ב

א. מבוא

(1) רקע כללי

סוגיית הגיור אינה יורדת מסדר היום הציבורי זה שנים רבות. שאלת "מיהו גר" מהווה תמונת ראי של שאלת "מיהו יהודי", שקדמה לה. שאלות אלו מנסרות בעולמנו בגלי סערה וזעף חוזרים ונשנים, וממאנים להירגע. הקונפליקט התעצם מאז שהחל, לפני כעשרים שנה, גל העליה הגדול מברית המועצות לשעבר, שהביא אתו מאות אלפי עולים שאינם יהודים. ההיקף העצום של כ-320,000 אזרחים זכאי שבות שאינם יהודים ואינם יכולים להינשא בישראל עם יהודים, הוביל את ממשלת ישראל לְדֵעָה כי יש לפעול לגיור המוני של אוכלוסיה זו כדי לאפשר את השתלבותם וטמיעתם בקרב האוכלוסיה היהודית. מאחר ורק הגיור ההלכתי עשוי להיות "מכנה משותף" לאחדות העם בישראל, נמצא הפתרון על ידי הפניית העולים למסלול של גיור ממלכתי במסגרת בתי דין מיוחדים לגיור שדיניהם הוסמכו על ידי הרבנות הראשית לישראל.

דא עקא, שהמועמדים האפשריים אינם צובאים על דלתות הגיור. הרתיעה העיקרית של העולים מתהליך הגיור נובעת מן הצורך להתחייב לעול תורה ומצוות כתנאי לגיור. הם אינם רואים הצדקה לקבל על עצמם מחוייבות דתית כדי להחשיב את עצמם כחלק מן העם בישראל. העדר האפשרות להינשא בישראל שלא באמצעות נישואין דתיים אינו מהווה גורם מדרבן דיו לגיור, ובעולם המתירני של ימינו – כנראה בצדק. אזרחי ישראל זכאי השבות אשר בארץ מוצאם נחשבו כיהודים לאור יהדותו של אבי המשפחה, תופסים את יהדותם כעניין לאומי, במסגרתו הם מוכנים לאמץ לעצמם רק עניינים שבמסורת שאינם כוללים מחוייבות דתית, כמקובל אצל שכניהם, היהודים החילוניים.

על מנת להתמודד עם הקושי שתואר, הקימה ממשלת ישראל את "מערך הגיור" ובו שילבה את בתי הדין המיוחדים לגיור. כדי להביא את המועמדים אל תהליך הגיור, פועלת הממשלה באמצעות משרדים, ארגונים ומוסדות, ומקדישה לכך תקציבי עתק. למרות מסעות תעמולה בקרב האוכלוסיות הפוטנציאליות, בהן הוכרו שוב ושוב על גיור "ידידותי לסביבה", אין בשנים האחרונות שינויים משמעותיים במספר המתגיירים – הגיור מסרב "להמריא". **[הערה: הסיבה היא משום המסע התקשורתי והדה-לגיטימציה שנעשתה לגיורים אלו בידי חוגים מסויימים, אם לפחות הרשויות הממונות שהסמיכו ומינו בתי דין אלו, קרי הרבנות הראשית היו נותנים להם גב חזק ואיתן והיו הודפים את כל מערכת הלחצים החוץ ממסדית, בביסוס הלכתי ממצה ונרחב, לא היינו עומדים בפני שוקת שבורה.]**

והנה ספינת הגיור עורְנָה מדשדשת בעצלתיים בין סערה לסערה, ובא על ראִשָּׁה פסק דין ארוך ומפורט, חריף ונחרץ, של בית-הדין הרבני הגדול¹, ועורר באחת את גלי הסערה למבול של צונאמי, ששטף ברותחין את העשיה המימסדית בתחום הגיור. ספינת הגיור טולטלה היטב, וחישבה להישבר.

פרסומו של פסק הדין של בית-הדין הרבני הגדול בענין הגיור, הביא לתודעת הציבור במלוא חריפותה את ההבנה² כי גיור ממלכתי, בחסות הרבנות הראשית לישראל, אינו יכול להבטיח הסרת כל פקפוק על תוקפו ההלכתי של הגיור. עד למתן פסק דין זה הושלה הציבור לחשוב, כי על-פי ההלכה, לא קיימת אפשרות לבחינה בדיעבד של מעשה הגיור שנערך "כהלכה", ודי בכך שהליך הגיור יתקיים בפני בית דין המשוויך למימסד האורתודוקסי, כדי להבטיח את הטוטליות של תעודת הגיור לכל צורך שהוא. פסק הדין לביטול הגיור הסיר את הלוט מעל פני סיטואציה מורכבת של "התנגשות דינים" לכאורה, והוא מעלה תהיות שונות בכמה רבדים. כלום עדים אנו לגילוייה של תופעת "פיצול סטטוס"³ בתחום הגיור ההלכתי, בתוך המערכת הרבנית פנימה⁴? האם מדובר בחילוקי דעות מערכתיים? איזה דין גובר ב"התנגשות" זו? איזו השפעה יש, אם בכלל, לחוק האזרחי הישראלי על התנגשות דינים זו?

[הערה: בספר זרע ישראל פ"ח מבואר בארוכה שבאמת אין זו אשליה של הציבור, אלא עמדת הציבור בענין זה נחמכת הלכתית מתוך תשובת אחד מגדולי הראשונים רבנו הרשב"ץ (ר' שמעון בר צמח דוראן) ח"ג סי' מ"ז, שכוחב בפרוש שלא ניתן לבטל או לפקפק באף גיור שנעשה על כל שלביו הקובעים שהם: מילה וקבלת מצוות קודם הטבילה, וטבילה בפני שלושה כשרים, וכל שתהליך זה נעשה אין ממנו חזרה, דבר זה מבואר גם בתשובה גדולה ומנומקת של הגאון הגדול ר' שלמה דיכובסקי שליט"א מגדולי הדיינים בבית הדין הגדול (לשעבר) ונדפסה בתחומין תשס"ט ונקטה על ידו כמה וכמה פעמים כשכתו על מדין בבית הדין הגדול תוך שכנוע שאר הדיינים בבית הדין הגדול לקבל את עמדתו כפי עדותו בהסכמתו לספר זרע ישראל]

גלי הסערה טרם שָׁכְכוּ, ועתירה שהוגשה לבג"ץ⁵ על ידי מי שגיוורה הועמד בסימן שאלה, וצו-על-תנאי שניתן נגד פסקי הדין של בית-הדין הרבני הגדול ובית-הדין הרבני האזורי, מביאים אותנו לשקול בפְּלֶס המשפט שאלות מורכבות אלה, שעניינן סמכות ודין, והתנגשויות של דינים וסמכויות, שהועמדו לפתחנו לדרישה וחקירה.

הדברים שייאמרו להלן משקפים את דעת הכותב בלבד. הם אינם נאמרים בשמו של איש מעלה זה או אחר, בכיר ככל שיהיה, או בשמו של דיין פלוני או אלמוני. אין הם דברי סנגוריה של עורך-דין המייצג את שולחו, כי אם דברו של יועץ משפטי במסגרת רשות ציבורית שבה הוא מכהן. **[הערה: מן הצדק היה לציין שעמדה זו נכתבה בנגוד לדעתו המפורשת של נשיא בית הדין הגדול לערעורים כבוד הראש"ל והרב הראשי לישראל הגר"ש עמאר שליט"א שמתנגד לבטול גיורים כפי העולה מתשובתו בספרו שמע שלמה ח"ו סי' י"ב וכפי שהתבטא כמה פעמים בדברים שבע"פ, והיא נראית ומשתמעת ככתב סנגוריה של עו"ד המייצג את שולחו, במקרה זה הרב שרמן]** בדברינו לא נבחן את צדקת פסקי הדין לגופם. אין זה תפקידנו והדבר אינו בסמכותנו. **[הערה: אולם בחוות דעת זו לכל אורכה משתמע ביותר מרמז שהכותב מצדיק ומאשר את פסק דינו של הרב שרמן בקובעו שזו היא דעתו של הזרם המרכזי של פוסקי ההלכה, ומגמד את הדעה החולקת כאילו אינה קיימת או שהיא עמדת מיעוט שאינה נחשבת כהלכה, וזהו מצג שוא, כי המעיין בספרנו זרע ישראל לכל אורכו ובמיוחד בפ"ח ימצא שאדרבה הדעה המרכזית של פוסקי ההלכה לדורותיהם היא שלא ניתן לבטל גרות, והטועה בדבר זה הרי הוא כמעט כטועה בדבר משנה.]** עיוננו יעסוק במישור העקרוני, בשאלות של "מסגרת" בלבד, בפְּן ההלכתי ובפְּן המשפטי.

נודיע כבר עתה, כי לא נדון במסגרת זו בטענות שהועלו בפסקי הדין נושאי העתירה לבג"ץ, כנגד כשירות הלכתית של אישיות זו או אחרת לשמש דיין גיור. אלו יוזכרו להלן רק לצורך שלמות התמונה העובדתית. **[הערה: אין זה רק צורך אובייקטיבי, כי המעיין בדברים אלו בסוף הספר ימצא נקיטת**

¹ ערעור (גדול) 5489-64-1 פלוני, פלונית ופלונים, ניתן ביום ד' באדר א' התשס"ח (10.2.2008) (פורסם במאגרים משפטיים).

² שהיתה עד אז, בעיקר, נחלתם של אנשי המקצוע שעסקו בגיור.

³ לשאלה אם דת היא ענין של סטטוס או ענין של עובדה, ראו: אבנר חי שאקי, הגיל במשפט, תשכ"ח-1968, 121.

⁴ ישראל צבי גילת, "להוגה דעות בדין", מאזני משפט ד [תשס"ה-2005], 39, 43.

⁵ בג"ץ 5079/08 פלונית ואח' נ' הדיין הרב אברהם שרמן ואח' (טרם נפסק).

עמדה כמעט מוחלטת כנגד כשירותם ההלכתית של הרב דרוקמן וחבריו לשמש כדייני גיור, ועמדה זו נחרצת לגמרי בפסיקה של הרב עטיה מהב"ד האזורי באשדוד, והרב שרמן מבית הדין הגדול שהוא נשוא כתב סנגוריא זה]. לדעתנו, הסוגיה האמיתית העומדת לדין היא האפשרות לבטל גיור עקב חוסר כנותו של המתגייר בקבלת עול תורה ומצוות, ולא שאלות פרסונליות. בעיני כותב שורות אלה, מוחזקים דייני בתי הדין המיוחדים לגיור כדיינים יראים ושלמים, מומחים במלאכתם, מלאכת שמים, שאינם מקבלים גר אלא אם שוכנעו כי הוא מקבל על עצמו עול תורה ומצוות, בהתאם להלכה הכתובה והמסורה ועל-פי דעת פוסקי הדורות. **[הערה: זוהי היתממות, כי לקראת סוף הספר מציג הכותב טבלה סטטיסטית בענין קיום מצוות של גרים אחר הגיור כבואם להתגרש בבית דין, מתוך הכנה שדבר זה נותן אינדיקציה לדעתם רגע לאחר הגרות, אולם באמת שלא ניתן להחליט מהמצב לאחר הגיור ואפילו מיד לאחר הגרות, למצב בעת הגרות עצמה שהיא המילה וקבלת המצוות והטבילה, ויותר מכך לפי מה שהעלתי בספרי זרע ישראל אין זה מעניינו של הב"ד המגייר לעקוב מה מצבם לאחר הגרות בענין קיום המצוות ע"ש בפ"ב ובפ"ח, הדבר היחידי שקובע הוא מה ההתרשמות הבלעדית של הבית דין המגייר בשעת הגרות ודבר זה הוא שקובע ומחייב בעיקר, וכמבואר בלשון הרשב"ץ ח"ג סי' מ"ז הנ"ל, כי לעולם לא נוכל להכין ולהחליט ממה שהיה אחר הגרות ואפילו רגע אחרי, לדעתו ורצונו של הגר ברגע הגרות, והרי אמרו המקדש אשה על דעת שהוא צדיק גמור ונמצא רשע מקודשת, שמא הרהר תשובה ברגע הקידושין ונמצא צדיק גמור (קדושין מ"ט ע"ב), נמוק זה העלה גם הגר"ש דיכובסקי שליט"א בפסקו בתחומין תשס"ט עמ' 271 והוא מהותי מאד להבנת הענין כולו].**

(2) הרקע לסערה הנוכחית

פלונית, ילידת דנמרק, הגיעה לישראל בשנת 1988, בעקבות היכרותה עם בעלה לעתיד. היא התגיירה בישראל בשנת 1991 בבית דין מיוחד לגיור, מוכר על-ידי הרבנות הראשית לישראל, בראשות הרב חיים דרוקמן. פלונית קיבלה תעודת גיור, גיורה נרשם על ידי מי שנמסרו לו סמכויות הממונה על המחוז על-פי הוראות פקודת העדה הדתית (המרה) 1927 (להלן – פקודת ההמרה), והיא נרשמה כיהודיה במרשם האוכלוסין. לאחר הגיור, נישאו פלונית ובעלה כדמו"י. במהלך השנים נולדו להם שלושה ילדים. יחסיהם של בני הזוג עלו על שרטון, והם החליטו להתגרש. השניים פנו לבית-הדין הרבני האזורי באשדוד בבקשה מוסכמת לגירושין. ביום 25.1.07 הופיעו הצדדים בבית-הדין הרבני האזורי, בפני הדיין הרב אברהם עטיא כדן יחיד, לצורך סידור הגט בהסכמה. באותו מעמד, הפנה בית-הדין אל פלונית שאלות הנצרכות לבירור כחלק מסידור הגט. לאחר שהתברר לבית-הדין כי פלונית הינה גיורת, הוסיף והפנה בית-הדין מספר שאלות לפלונית באשר לשמירת מצוות על-ידה. על-פי האמור בפסק-הדין של בית-הדין הרבני האזורי, פלונית מסרה כי איננה שומרת שבת ולא שמרה טהרת המשפחה. הגט נמסר, אך בתום הדיון האמור לא הוצאו ולא נמסרו לצדדים תעודת גירושין ו"מעשה בית דין" לגבי הגט.⁶

מספר שבועות לאחר מעמד סידור הגט, ניתן פסק-הדין של בית-הדין הרבני האזורי. בפסק-הדין נקבע כי גיורה של פלונית איננו תקף. לפיכך, פלונית איננה יהודיה, נישואיה לבעל אינם תקפים וממילא הם לא נדרשו לגט, וזה ניתן שלא לצורך. **[הערה: אם כך חשב בית הדין, הרי ידע זאת עוד קודם סדור הגט, שהרי ברור זה נעשה קודם נתינת הגט לצורך סדורו בהסכמה כמו שמוכא כאן בדברי הרב הכותב בקטע הקודם, ומדוע א"כ סדר לה גט, אין מנוס מלומר שבית הדין לא היה בטוח בקביעתו שפלונית נשארה גויה ולכן אינה צריכה גט, אלא גם לו לא היה ברור הדבר כדבעי, ולכן הצריכה גט, ורק לאחר שנעשה התהליך כולו וניתן הגט, כך שמבחינה הלכתית הוא היה מכוסה (שגם אם היא גיורת הרי ניתן גט) החליט בית הדין לקבוע שלא היתה צריכה גט כדי לתת פומבי לעמדתו הנחרצת נגד בתי הדין לגיור].** קביעתו של בית-הדין האזורי בדבר בטלות גיורה של פלונית, נשענה על שתי הנמקות מרכזיות. האחת – כי בית-הדין המיוחד לגיור אשר גייר את פלונית, בראשות הרב חיים דרוקמן, הוא בית-דין פסול שדייניו פסולים, בשל כך שבית-הדין איננו מקיים את הלכות הגיור, ובפרט – ווידוא קבלת תורה ומצוות על-ידי המתגיירים. **[הערה: וכי קבלת מצוות הוא וידוא קבלת תורה ומצוות על ידי המתגיירים, וכי יכול בית דין לדעת מה בליבו של אדם, הרי הודעת וקבלת מצוות היא קודם הגרות ולכן לא שייך בה וידוא האמור כאן, ואחר הגרות לעולם לא ניתן לקבוע בודאות מה**

⁶ להתייחסות למושג זה, ראו: בג"ץ 212/74 פלונית נ' בית-הדין הרבני האזורי, פ"ד כט(2) 433; ד"ץ 21/75 בית-הדין הרבני נ' לוי, פ"ד לו(3) 301.

היתה דעת המתגייר כרגע הגרות שהוא רגע הטבילה, ואין לנו אלא מה שאמר והצהיר בפיו ומה שגשחכנעו הכי"ד ברצונו הכן להיות יהודי, ואין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות. ולכן הקביעה כי בית דין זה אינו כשר כפי שטענו הרב עטיה מבית הדין האזורי באשדוד והרב שרמן מבית הדין הגדול לערעורים בפסקיהם היא טעות מוחלטת, כי בית דין זה עשה את כל תהליך הגרות לפרטי פרטיו. השניה – כי פלונית הודתה שאיננה מקיימת מצוות, ובלא קבלת מצוות ושמירתן אין כל תוקף לגיור. [הערה: מהלשון כאן משמע שבית הדין האזורי קבע ושפט על סמך אי קיום מצוות עכשון כ-15 שנה לאחר הגיור, שאין תוקף לגיור, וזו טעות מוחלטת, כי גם הסוכרים שאי קיום מצוות לאחר הגרות גורם לביטולה, אינם מדברים אלא על הרגע שמיד לאחר הגרות, ולא זמן רב כל כך לאחריו] בית-הדין הרבני האזורי הורה בפסק דינו להנהלת בתי הדין הרבניים לרשום את פלונית וילדיה ברשימת מעוכבי הנישואין. בסוף פסק-דינו ציין ביה"ד האזורי, כי פלונית זכאית לבקש כי הרכב מלא של שלושה דיינים ידון במעמדה ובמעמדם של ילדיה. פלונית ערערה על פסק-הדין לבית-הדין הרבני הגדול.

בית-הדין הרבני הגדול, בהרכב הדיינים הרב אברהם שרמן, הרב חגי איזירר והרב אברהם צ' שינפלד, דחה את הערעור על החלטת בית-הדין הרבני האזורי לרשום את פלונית וילדיה ברשימת מעוכבי נישואין. בנימוקי פסק-הדין, מפי הדיין הרב אברהם שרמן, נקבע כי בית דין רבני מוסמך לפסול גיור שנערך על-ידי בית דין מיוחד לגיור. [הערה: לפי מה שמבורר בספר זרע ישראל מפי סופרים וספרים שהרגע הקובע בקבלת הגרות הוא קבלת המצוות שקודם הטבילה והטבילה עצמה, ולא ניתן להקיש מאי קיום מצוות לאחר הגרות על רגע הקבלה שהיה קודם הגרות, כי בזה מה שקובע הוא התרשמות הכי"ד קודם הגרות, א"כ לא היה מוסמך בית הדין לפסול גרות זו כיון שהוא לא היה נוכח ברגע זה, ולא היה יכול להתרשם התרשמות בלתי אמצעית מרגע הגיור, א"כ פסילת הגרות נעשתה על ידו בלי סמכות. קביעה זו נרמזה ע"י הגר"ש דיכובסקי שליט"א במאמרו הנ"ל עמ' 271-272 275-276 ע"ש והדברים מבוררים יותר בפסקו בבית דין הגדול ערעור מס' 2-12-6745] בפסק-הדין נמתחה ביקורת קשה ביותר על גיורים שנערכים ללא בדיקה מספקת בכל הנוגע לקבלת תורה ומצוות על-ידי המתגייר. [הערה: הכוונה כאן היא השערה לגבי קיום מצוות שלאחר הגרות ולזה הוא קורא קבלת מצוות, וזה אינו נכון כי קבלת המצוות מתבצעת קודם הגרות וקבלה כזו נעשתה בצורה ודאית כמבואר בזרע ישראל פ"ב עמ' קנג-קס] עיקר הביקורת בנימוקי פסק-הדין הופנה כלפי הרכב בית-הדין המיוחד לגיור בראשות הרב חיים דרוקמן – ראש ישיבה, רב ותיק, מנהיג מוערך ומורה דרך לרבים, מחשובי הרבנים של הציונות הדתית – וסגנו הרב יוסף אביאור. מלבד האמור בדבר אופן יישום הלכות הגיור על-ידי בית-הדין, הסתמך הרב שרמן בפסק-דינו בהרחבה על תלונות שונות שהועלו נגד פעילותו של בית דין זה לגיור, בנוגע לזיוף תעודות גיור (חתימה על תעודות גיור מבלי שהרב דרוקמן השתתף במותב בית-הדין המגייר, תוך מצג של נוכחות כביכול), ואשר הובאו בפני היועץ המשפטי לממשלה, ועל מכתב שכתב היועץ המשפטי לממשלה אל הרב דרוקמן כתוצאה מבדיקה שנערכה. ביחס לפלונית נאמר, כי אמירותיה בבית-הדין מלמדות על כך שלכל היותר התנהגותה הינה "מסורתית" חיצונית ולא התנהגות דתית כפי שהיתה צריכה להשתקף מהצהרת קבלת המצוות בעת הגיור. [הערה: לפי מה שהוכחנו בספר זרע ישראל פ"ד, עולה שמתגייר שקיבל קבלת מצוות מלאה על דעת להיות מסורתי לאחר הגרות (קיום מצוות חלקי) אפשר לקבלו לכתחילה, וכל שכן וק"ו לגבי בחינת גרותו בדיעבד שודאי שלא שייך לבטלה או להפקיעה או לקבוע שלא תפסה במקרה כזה שהיה קיום מצוות חלקי, וזה מוסכם כמעט על כל הפוסקים. עיין שם באורך] על בסיס אלה נאמר בפסק-הדין, כי מבלי לקבוע סופית את מעמדה כלא-יהודיה, מתקיימת תשתית המצדיקה את הכנסת פלונית וילדיה לרשימת מעוכבי הנישואין עד לקיום ברור מעמיק יותר בפני מותב שלושה של בית-הדין האזורי, אם פלונית תבקש זאת.⁷ [הערה: למה לא החליט בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים, והרי העובדות היו ידועות לפני בית הדין על סמך עדותה ומה היה יוצא בבירור מעמיק יותר בפני כי"ד של שלושה, אלא ברור שגם בית דין הגדול בראשותו של הרב שרמן ידע שיש גישה ודעה אחרת בהלכה שלא ניתן לבטל גרות, גישה שהועלתה נדונה ויושמה פעמים רבות ע"י הגר"ש דיכובסקי שליט"א והעיד בהסכמתו לספרי זרע ישראל שכשישב בבית הדין הגדול בעניינים כאלה הצליח לשכנע את שאר חבריו הדיינים שלא ניתן לבטל גרות, ואנו חזקנו את יסודותיה של גישה זו בספר זרע ישראל פ"ח, ולכן לא רצה בית דין זה להחליט הדבר בקביעה נחרצת, ומצא פתח לנסיגה, וא"כ עמדה זו היא ככתובה ששוכרה בצידה]

⁷ לעיל, הערה 1. נימוקים נפרדים ניתנו בשלב מאוחר יותר על ידי הדיין הרב חגי איזירר.

עמדת היועץ המשפטי לממשלה בדיון המקדמי בבג"ץ (3)

בהודעה מיקדמית שנמסרה לבג"ץ מטעם היועץ המשפטי לממשלה, נאמר כי עתירת פלונית מעוררת סוגיות בעלות משקל, הן במישור המשפטי והן במישורים נוספים – המישור הציבורי הרחב והמישור ההלכתי. הנושא אשר עומד במוקד פסקי הדין נשוא העתירה – בחינה בדיעבד של תוקף גיור שנעשה והושלם לפני שנים בבית דין מוכר לגיור, על רקע מחלוקות הנוגעות לתפיסת ההלכה ולהשקפת עולם של גורמים שונים העוסקים במלאכת הגיור – הוא נושא בעל רגישות וחשיבות לא רק עבור הפרט שסוגיית מעמדו האישי עומדת על הפרק, אלא אף בהיבט הציבורי והלאומי הרחב. לא פחות מכך, דומה כי האופן בו נכתבו פסקי-הדין העומדים ביסוד העתירה דנן, רוחב היריעה שנפרשה בהם, כלליות הקביעות שנכללו בהם ובעיקר – הלשון והסגנון בו נכתבו, מחדדים את המחלוקות והקונפליקטים הקיימים בתחום רגיש זה. אף העובדה שבתי הדין בחרו להתייחס ארוכות לגיורים של בתי הדין המיוחדים לגיור, המוסמכים מטעם המדינה, ואשר הוקמו אחרי הגיור נשוא הדיון – מוסיפה לחשיבות ולרגישות של הנושאים שנדונו בפסקי הדין.

היועץ המשפטי לממשלה התמקד בשלב ראשון, בעיקר, בשני פגמים אשר הוא ראה אותם כפגמים מהותיים היורדים לשורש סמכותו של בית-הדין, ואשר בגינם דעתו היא כי דין פסק הדין של בית-הדין האזורי להתבטל, וממילא גם פסק הדין של בית-הדין הרבני הגדול אשר דחה את הערעור עליו. הפגם האחד הוא, פגיעה בעקרי הצדק הטבעי – אי מתן זכות טיעון. פלונית לא ידעה בעת הדיון בבית-הדין האזורי, כי שאלת תוקף גיורה עומדת על הפרק, וכי ענין זה צפוי להיות נושא לקביעה שיפוטית של בית-הדין. ממילא, לא הוגשו כתבי טענות⁸ בענין זה, לא התקיים דיון סדור בנושא ולא הוצגו ראיות⁹ הנוגעות להליך הגיור שעברה פלונית לפני כ-15 שנים. בית דין דתי, ככל גוף שיפוטי אחר, מחוייב במתן אפשרות הוגנת לבעל-דין, אשר עלול להיפגע מהחלטה של בית-הדין, להעלות טענותיו ולהביא ראיותיו בטרם מתן החלטה בעניינו. זכות בסיסית זו הינה חלק מעיקרי הצדק הטבעי, והפרתה מהווה חריגה מסמכות שיש בה כדי לפסול את החלטה שניתנה, ולהוות עילה להתערבותו של בית-המשפט הגבוה לצדק¹⁰. הפגם השני הוא, מתן הכרעה על ידי בית-הדין האזורי בדן יחיד במקום במושב שלושה. שאלת ההשתייכות הדתית של בעל-דין, הינה שאלה מהותית ומרכזית ביותר, הרלוונטית הן לקביעת סמכות השיפוט של בית-הדין הרבני, והן לקביעת הדין האישי החל עליו, וכנגזר מכך – שאלת מעמדו האישי. במקרה דנן, אף בהנחה כי ניתנה הסכמת הצדדים לדון בתביעת הגירושוין בהסכמה בפני דן יחיד, הרי משהתעוררה (ביוזמתו של בית-הדין) במהלך הדיון סוגיית השתייכותה הדתית של פלונית, ומשלא ניתנה הסכמת פלונית כי נושא זה יידון ויוכרע¹¹ על-ידי דיין אחד, לא ניתן לראות עניין זה כ"עניין שבעלי הדין הסכימו עליו שיידון בדין אחד".

זו היתה עמדת היועץ המשפטי לממשלה בדיון המקדמי בבג"ץ. היועץ המשפטי לממשלה טרם גיבש את עמדתו לגוף השאלות המשפטיות, העולות בסוגיה ואשר יידונו בהרחבה להלן. **הערה:** מעמדתו של היועץ המשפטי לבעיות הפרוצדורה שנעשו בפסק דין זה ע"י בית הדין האזורי, ניתן להקיש גם לגבי עמדתו לגוף השאלות המשפטיות

⁸ אך ראו תקנה קנד לתקנות הדיון בבתי הדין הרבניים בישראל – התשנ"ג, וצרפו תקנה סא והשוו תקנה לב(2). שיטת המשפט העברי גורסת "מפיהם ולא מפיה כתבם". כתבי הטענות בבית-הדין, ככל שהם נדרשים מראש, הינם כלליים בלבד.

⁹ אך ראו להלן, פסקה ד(7)(א), לענין "שווייה אנפשיה חתיכא דאיסורא" ו"הודאת בעל-דין כמאה עדים דמי".
¹⁰ אך נראה כי הבסיס העובדתי שהיה בפני ערכאת הערעור שונה ורחב בהרבה מזה שהיה בבית-הדין האזורי, ובכך נרפא הפגם האמור: בית-הדין הגדול חקר ודרש באריכות את פלונית ובן-זוגה לשעבר. בית-הדין הגדול רשאי לקבל ראיות בהתקיים סיבות מיוחדות, על-פי תקנה קנב לתקנות הדיון בבתי הדין הרבניים בישראל – התשנ"ג, וברור שכאן התקיימו סיבות מיוחדות. לענין ריפוי פגם שנפל בהליך, ראו למשל: בג"ץ 297/77 דורון חן נ' בית-הדין הרבני האזורי בחיפה לא (3) 679, 688.

¹¹ אך קשה לראות הכרעה מחייבת בדברי הדיין, כשהוא כותב במפורש שפלונית זכאית לבקש דיון בעניינה במושב שלושה. וכן ראו להלן, פסקה ד(7)(ב), דיון בדרך כתיבת שם גר בגט ובמעשה בית דין לגיטין ובתוכנו. ואם דיין אחד מסדר את הגט ממילא חייב הוא לדון בשאלת תוקף גיור לצורך ענינים אלו. **הערה:** הוא לא חייב, יסדר לה גט בנוסח המחאים לגיורת, ואי ממה נפשך אם גיורה תפס הרי ניתן לה גט כדין, ואם גיורה לא תפס והיא גויה א"כ התברר שלא היתה צריכה גט כלל, כך שהדין בתוקף גיורה היה מיותר לחלוטין, ונראה שהוא נעשה מתוך מגמה לתת פומבי לעמדתו הנחרצת של הרב עטיה נגד בתי הדין לגיור, וכפי שיראה המעיין בכל פסקו בדבריו החריפים נגד בתי דין אלו שבו הוא פוסלם אפילו לגייר גרים שישמרו כל המצוות אחר הגרות, משום שהחשיבם לבתי דין פסולים ע"ש

ב. עריכת גיורים בבתי הדין 'הממלכתיים'

(1) מיהו יהודי, מהו גיור ומיהו גר

על-פי דין תורה, יהודי הוא מי שנולד לאם יהודיה או שנתגייר כהלכה. גיור הינו תהליך שבאמצעותו הופך אדם ליהודי. על-פי ההלכה, הגיור כולל קבלת מצוות, **[הערה: יש להעיר שבנגוד למילה וטבילה שלכל הדעות היא מעכבת את הגיור גם כדיעבד לגבי קבלת מצוות שנוי הדבר במחלוקת ראשונים ורוכ הראשונים סוברים שקבלת המצוות אינה מעכבת דיעבד, אע"פ שלכל הדעות היא צריכה להיעשות לכתחילה. עיין זרע ישראל פ"א] מילה (לגברים) וטבילה**¹². קבלת עול תורה ומצוות הינה רכיב מהותי ומרכזי של הגיור. בית-הדין המגייר חייב לעמוד על כנות רצונו של המועמד לגיור. בית-הדין חייב להשתכנע כי המועמד לגיור מקבל על עצמו באמת ובתמים לשמור תורה ומצוות. לשם כך על בית-הדין להפעיל שיקול דעת הבנוי על הנסיבות העובדתיות האופפות את חייו של המועמד: מניעי המועמד לגיור, נכונותו לנטוש אמונה ואורח חיים קודמים, אמונתו בעיקרי היהדות, מידת ידיעותיו ויכולתו הסבירה לקיים אורח חיים של שמירת תורה ומצוות לאחר הגיור, ועוד. הבריה התיכון של מבחנים אלו הינו עובדתי. **[הערה: עיין בספר זרע ישראל פרקים א-ב וד', שם נתבאר שגם לדעת הראשונים שקבלת מצוות מעכבת הגרות, הכוונה בעיקר רצון כנה להיות יהודי, נטישת דתו הקודמת לגמרי, קבלת והבנת עיקרי הדת, והבנת וידיעת מקצת מן המצוות קלות וחמורות שהודיעוהו הבי"ד, שבוזה הוא מבין את משמעות כניסתו ליהדות שעל ידה הוא מתחייב בכל המצוות מתוקף היותו יהודי ולא יוכל לטעון שלא הבין משמעות זו, וכן לא יוכל לטעון שכניסתו ליהדות נעשתה בעל כרחו משום שלא הבין את משמעות החיובים הנובעים מכך, ואין בזה כלום עם מבחן הקיום לאחר הגרות, משום שחיובו בהם אינו נובע מתוקף קבלתו אותם אלא מתוקף מילתו וטבילתו, דבר זה התבאר בארוכה בספר זרע ישראל פרקים א' ו'ב', עיין שם באורך וברוחב.]**

לפי דין תורה, על מנת שאדם יוכל להינשא כדת משה וישראל, הוא חייב להיות יהודי. נכרי או ספק יהודי אינו יכול להינשא עם יהודיה, ונכרית אינה יכולה להינשא עם יהודי¹³. על-פי דין תורה, נכרי שהתגייר כהלכה, הינו יהודי כשר, ורשאי להינשא ליהודיה¹⁴. לפיכך, נכרי המבקש להתחתן עם יהודיה חייב להתגייר כהלכה לפני הנישואין. המונח 'גיור כהלכה' הינו מונח דו-ערכי. משמעותו הראשונה והברורה הינה גיור על-פי ההלכה כפי שנקבעה בשולחן-ערוך ועל-פי הפוסקים שהתקבלו כפוסקי ההלכה וגאוני הדורות על ידי היהדות הנאמנה לשולחן-ערוך. משמעותו השניה של הביטוי 'גיור כהלכה', הינה גיור הגון ואמיתי במשמעות "כפי שצריך", "כיאות". גיור אמיתי חייב לאמץ את מרכיבי הגיור ההלכתיים על-פי אמות המידה המקובלות על פוסקי ההלכה המופקדים על פרשנותו ויישומו של דין התורה¹⁵. כדברי אחד מבכירי דייני בית-הדין הרבני הגדול וראש אבות בתי הדין בירושלים, הרב בצלאל ז'ולטי:

בעיית הגירות בימינו, אינה בעיה הלכתית; דיני גירות הם הלכות קבועות וברורות, ואין בעיות מסובכות בהלכה בקבלת גרים, וממילא אין מקום לומר שישנם רבנים הנוהגים כבית שמאי ומחמירים בהלכות גירות וישנם רבנים הנוהגים כבית הלל, ומקילים בהלכות גירות. **[הערה: אין זה מדוייק, כהלכה יש מחלוקת האם קבלת מצוות מעכבת הגרות עיין זרע ישראל פ"א, וכן מהי הגדרת קבלת המצוות עיין זרע ישראל פ"ב, ולתוצאת מחלוקת זו יש השלכה ישירה לשאלה אם להקל או להחמיר בהלכות גיור.]**

הבעיה העיקרית בקבלת גרים במיוחד בימינו, היא עובדתית גרידא: לקבוע בבירור מהי כוונתו האמיתית של המבקש להתגייר, אם כוונתו (כדברי הרמב"ם בהל' איסורי ביאה פ"ג ה"ד) "להכנס לברית, ולהסתופף תחת כנפי השכינה, ויקבל עליו עול תורה" או שכוונתו רק לקבל "תעודת הגיור"

¹² בזמן המקדש כלל הגיור גם הבאת קורבן.

¹³ בדיוננו להלן, גם אם ננקוט מטעמי נוחות לשון זכר, אף נקבה במשמע ולהיפך, בהתאם להקשר העניין.

¹⁴ אך כהן אינו רשאי לשאת גיורת.

¹⁵ אברהם וינרוט, שלבי הגיור ומרכיביו – משקלם ההלכתי וההגותי, סיני ק"ו, רפ.

הערה: גם אם כוונתו לקבל תעודת גיור, הרי זה כמי שמתגייר שלא לשם שמים כגון לשם אישה לשם שלחן מלכים משום יראה וכיו"ב שמכבואר בגמ' יבמות כ"ד ע"ב דבדיעבד הוו גרים, ולא מביעיא למ"ד אין קבלת מצוות מעכבת דכודאי הוו גרים גם בלא קבלת מצוות, אלא אפי' למ"ד קבלת מצוות מעכבת קבעו הראשונים דהוו גרים משום דאגב אונסייהו גמרו ומקבלי עיין ריטב"א ונמוקי יוסף ביבמות שם, וא"כ גם הכא אגב אונסייהו (לקבל תעודת גרות) גמרי ומקבלין ותו לא, ואין לו בכלל כוונה ורצון לקבל עליו עול תורה ומצוות.

בדבר זה אין כללים קבועים ואין ללמוד ממקרה אחד למשנהו, אלא בכל מקרה על ביה"ד הדין בעניין, לקבוע לפי ראות עיניו ולפי שיקול דעתו, את הקביעה העובדתית, כלומר, את כוונתו האמיתית של המבקש להתגייר. וברור שבקביעת עובדות אין מקום לקולות ולחומרות אלא יש לקבוע את העובדה כמות שהיא באמת¹⁶.

הכל מסכימים, כי אין המתגייר חייב לדעת מראש את כל המצוות המוטלות עליו לפרטיהן, אך מנגד נכרי המוכן לקבל על עצמו את כל המצוות חוץ ממצוה אחת – אינו יכול להתגייר. הכל מסכימים כי גיור שהושלם כדין, אינו ניתן לחזרה, וגר שחזר לסורו הריהו כישראל מומר. האם ביטול גיור שנחזה כמי שהושלם, אינו מהווה סתירה לעקרונות אלו? בטרם נעסוק בשאלה זו בפן ההלכתי, נתנהל לְאִטְנּוּ, לְרַגֵּל הַמְּלָאכָה, במסלול הנורמטיבי.

(2) מיהו יהודי ומיהו גר לענין השיפוט בעניני המעמד האישי

החקיקה בישראל אינה מפרשת מהו גיור. סעיף 4 לחוק השבות, תש"ו-1950, קובע כי "לעניין חוק זה, 'יהודי' – מי שנולד לאם יהודיה או שנתגייר, והוא אינו בן דת אחרת". חוק השבות מגדיר "מיהו יהודי" לענין אותו חוק, אך אין הוא נותן מענה לשאלת "מיהו גר"¹⁷. פסיקת בית-המשפט העליון הבחינה בצורה ברורה בין הגדרת "יהודי" לענין החקיקה האזרחית, לבין הגדרת מונח זה לענין הדין הדתי והחקיקה העוסקת בסמכויות בתי הדין הרבניים. ענייננו כאן אך ורק במשמעות המונחים "יהודי" ו"גר" לענין סמכות השיפוט של בתי הדין הרבניים והדין החל בהם.

על-פי חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג-1953 (להלן – חוק שיפוט בתי דין רבניים), יהדותם של בני הזוג הינה תנאי מוקדם לסמכותם של בתי הדין הרבניים לדון בעניני נישואין וגירושין, בענין שנכרך בגירושין וביתר עניני המעמד האישי¹⁸. קביעת יהדות של בעלי דין לצורך חוק שיפוט בתי דין רבניים, נעשית על ידי בית-הדין על-פי דין תורה:

המונח 'יהודי' בחוק שיפוט בתי-דין רבניים פירושו יהודי לפי מבחני ההלכה של דיני ישראל. הפירוש הזה מתחייב מתוך מהות החוק ומטרתו, שהוא להעניק סמכות שיפוט לבתי-הדין הרבניים בענינים מסויימים הנוגעים ליהודים; ומובן מאליו כי בית-דין רבני יפעל לפי ההלכה של דיני ישראל, שהוא הדין שלו, אף כשזה לא נאמר במפורש בחוק. לא-כל-שכן כשזה נאמר במפורש בחוק, שהרי סעיף 2 מורה, כי –

'נישואין וגירושין של יהודים ייערכו בישראל על-פי דין תורה'.

'דין תורה', כפי שכבר נפסק פעמים רבות, כולל לא רק את התורה שבכתב, אלא 'כל אותו מכלול של הלכות באישות המצויות בדיני ישראל': בג"צ 80/63, [6], בע' 2061; בג"צ 130-132/66, 158, [7], בע' 526; בג"צ 359/66, [2], בע' 306¹⁹.

¹⁶ הרב בצלאל זולטי, **בדיני קבלת גרים**, תורה שבעל-פה, יג, לג.

¹⁷ קושי נוסף הוא עצם הגדרת המונח "יהודי" על ידי ביטוי שהוא עצמו נושא ההגדרה: יהודי הוא "מי שנולד לאם יהודיה".

¹⁸ סעיפים 1, 2, 3, 4, 4א, 4ג לחוק. אך ראו סעיף 5 לחוק, שמלשונו משמע כי לענין חליצה נראה שבית-הדין מוסמך לדון גם אם הנתבע הוא יהודי מומר.

¹⁹ ע"א 450/70 **אילן רוגוזינסקי נ' מדינת ישראל** כו (1) 129, 134. עלתה שם השאלה, האם אדם, אשר לפי דיני ההלכה היהודית נחשב ליהודי, אלא שהוא מעיד על עצמו שהוא חסר אמונה דתית ואינו משתייך לשום דת, כפוף בעניני נישואין וגירושין לשיפוטו הייחודי של בית-הדין הרבני. בית-המשפט השיב, לאחר סקירת פסיקות קודמות, בחיוב באורח חד-משמעי לשאלה.

קביעת יהדות, כמו גם הכרעה בשאלת תוקפו של גיור, אינם בגדר "עניני המעמד האישי". עניני המעמד האישי הינם בגדר רשימה סגורה, המפורטת בסימן 51 לדבר המלך במועצה²⁰, וקביעת דתו של אדם אינה מנויה שם. לפיכך, מבחינה חוקית אין בית-הדין הרבני מוסמך להכריע בשאלת יהדותו של אדם כענין ראשי²¹. חרף זאת, בית-הדין הרבני עשוי להידרש לשאלת יהדותו של אדם אגב כל דיון בענין שבסמכותו. בית-הדין מוסמך לאשר או לשלול יהדות, כאשר ההכרעה בשאלה זו דרושה לצורך ענין אחר שבשיפוטו, כענין שבגררא. אם בית-הדין מוסמך לקבוע יהדות לצורך ענין שבסמכותו, פשוט וברור שהוא מוסמך כמו כן לקבוע את תוקפו של גיור לצורך ענין שבסמכותו. עם זאת, **עריכת גיור** אינה חופפת לקביעת **תוקפו של גיור**²². האם קיים מקור חוקי שמכוחו ניתן לקבוע כי בתי הדין הרבניים מוסמכים להיעתר לבקשת **לעריכת גיור** כענין ראשי, למרות שגיור אינו ענין של "מעמד אישי" במשמעותו בחקיקה של ישראל?

גיורים נערכים כיום בישראל על ידי שני מוסדות מדינתיים. בשנים האחרונות, רוב הגיורים נערכים ב"בתי הדין המיוחדים לגיור", הנמצאים כיום במערך הגיור במשרד ראש הממשלה²³. מעט מן הגיורים נערכים על ידי בתי הדין הרבניים הרגילים שדייניהם מתמנים על-פי חוק הדיינים, התשט"ו-1955 (להלן – חוק הדיינים). המקורות הנורמטיביים שמכוחם הוקמו שתי מערכות אלו, הינם שונים לחלוטין, אך שתיהן מערכות רבניות, שדייניהן הוסמכו על ידי הרבנות הראשית לישראל²⁴. בפרשה נושא דיוננו הטיל בית-הדין הרבני הגדול ספק בתוקפו של גיור שנערך בהרכב מסויים של בית דין מיוחד לגיור. האם הגיור, שאמור להיות נקודת חיבור בין שתי המערכות, הפך למוקד חיכוך?

(3) הגיור – מעשה-שיפוט או מעשה דתי-מינהלי?

כל פעולה עשויה להביא לתוצאה משפטית. כל מעשה-שיפוט הינו פעולה. מעטות הן הפעולות שתוצאתן המשפטית תלויה בהיותן תוצר של מעשה-שיפוט. הגיור הינו פעולה, או יותר נכון סדרה של פעולות. האם מדובר במעשה-שיפוט או במעשה דתי-מינהלי?

על-פי דין תורה, גיור צריך להיערך בפני בית דין של שלושה דיינים הכשרים לדון²⁵. **הערה: יש להבהיר שזה נכון רק לכתחילה, אמנם בדיעבד תקף הגיור אף אם נעשה בפני שלושה הדיינות כשרים, עיין רמב"ם פ"ג מאיסור"ב הל' ט"ו ו"ז וכשו"ע סי' רס"ח סעיף י"ב, יותר מכך מבואר שם בלשון הרמב"ם שכזמן שלא היו ב"ד נזקקין לגייר כגון בזמן טובתם של ישראל כבימי דוד ושלמה, היו ב"ד של הדיינות נזקקים להם והיתה גרותם תקפה** אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: גר צריך ג', 'משפט' כתיב ביה²⁶. ובמקום סמוך נאמר: "ת"ר: 'ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו', מכאן א"ר יהודה: גר שנתגייר בב"ד – הרי זה גר, בינו לבין עצמו – אינו גר"²⁷. הגיור הינו מעשה שיש לו השלכות לא רק במישור הפרטי שבין המתגייר לבין קונו. הגיור הינו מעשה ציבורי. באמצעות הגיור מצטרף המתגייר לעם ישראל. הוא משפיע על יכולתו של המתגייר להינשא כדת משה וישראל, על כשירותו כער, על צירופו למניין לצורך תפילה בציבור, ועוד. לפיכך, נדרשת השתתפות הפעילה של בית-הדין, כחלק מובנה של תהליך הגיור, בבדיקה והכרעה של בית-הדין בדבר כנות כוונתו של המתגייר, ועל גמירות דעתו לקבל על עצמו עול תורה ומצוות. אין די שהפעולות "הטכניות" של מעשה

²⁰ שם נאמר: "עניני מצב אישי פירושה תביעות בעניני נישואין או גיטין, מזונות, כלכלה, אפטרופסות, כשרות-יוחסין של קטינים, איסור השימוש ברכושם של אנשים שהחוק פסל אותם, והנהלת נכסי אנשים נעדרים".

²¹ פנחס שיפמן, **התנגשויות דינים בקביעת ההשתייכות הדתית**, משפטים 1 [תשל"ה] 91, 92.

²² להלן נראה כי כאשר שאלת היהדות לענין נישואין או גירושין תלויה בתוקפו של גיור, מוסמך בית-הדין להכריע את השאלה על ידי עריכת גיור לבעל-הדין המתאים.

²³ קודם להקמת מערך הגיור שכנו בתי-הדין המיוחדים לגיור בהנהלת בתי הדין הרבניים. לפני כן, הם פעלו במסגרת "מינהל הגיור" של "צומת – צוותי מדע ותורה". קודם להפעלה ע"י צומת, לא היתה מערכת ארגונית לבתי-דין מיוחדים לגיור, אלא היו מספר הרכבים בודדים שפעלו אד-הוק.

²⁴ אם כי דייני בתי-הדין המיוחדים לגיור אינם חייבים להיות בעלי כשירות לדיינות, אלא אם כן מדובר באב בית דין מיוחד לגיור.

²⁵ אך חלק מן השלבים עשויים להיות כשרים בדיעבד בפחות משלושה.

²⁶ יבמות, מו ב.

²⁷ יבמות מז א.

הגיור יוכחו באמצעות עדים או ראיות. נוכחותו של בית-הדין בשלבי הגיור²⁸ מכוננת את מעשה הגיור. הגיור בעיני ההלכה הינו, איפוא, מעשה-שיפוטי. **[הערה: אין זה מדויק, נראה שבעיני ההלכה הגיור הוא מעשה חשוב ולפיכך הוא צריך להעשות במעמד חשוב של שלושה כשרים, אולם אין זה מעשה שיפוטי, שהרי אין שופטים בו ואין פה שני צדדים לדון כבכל משפט, עיין מאמרו של הגרי"א הרצוג זצ"ל בקובץ מזכרת אות כ' בזה. וכן בתשובת הרדב"ז ח"ד סי' פ"ו מכואר להדיא שגם אם לא חשוב עצמם הנוכחים בגיור לכ"ד אלא לעדים, הגיור תקף ונחשבים העדים כב"ד. יש לציין עוד, שלפי פשט לשון הרי"ף בעניין זה, וכן פרשו דבריו המאירי ועוד ראשונים, הא דבעינן שלושה זהו רק דין לכתחילה וכדיעבד אפילו נתגייר כינו לבין עצמו נחשב לגר. ועיין בספר זרע ישראל פ"א עמ' כד-לב העוסק בביאור דעת הרי"ף באורך ע"ש.]**

אבל לא הרי גיור בעיני ההלכה כהרי המרת דת בעיני המשפט האזרחי. יש להבחין בין מעשה-שיפוטי במובנו האזרחי הנעשה על ידי בית-הדין הרבני, לבין פעולה דתית אשר על-פי מבחנים אזרחיים אינה צריכה להיעשות על ידי גוף שהוא ערכאה שיפוטית או על ידי נושאי משרה שיפוטית. המשפט האזרחי מכיר בכך כי המרת דת לצורך סמכות השיפוט של בתי הדין הדתיים נעשית בהתאם לכללים הפנימיים של כל דת. על-פי דיני הנצרות, המרת דת לנצרות נעשית על ידי כומר הפועל ככהן-דת. היא לא נעשית על ידי בית דין כנסייתי או על ידי חבר של בית דין שכזה. על-פי דיני האיסלאם, המרת דת לאיסלאם אינה צריכה להיות בפני קאדי או כל איש דת אחר, וההתאסלמות אינה תלויה בהסכמת הרשויות הדתיות האיסלאמיות לקבל אדם לשורותיה²⁹. די לו לאדם שיכריז בפני שני עדים על אמונתו בייחודו של אללה וכי מוחמד הוא נביאו, על מנת שייחפך למוסלמי. אם קבלת אדם לנצרות או לאיסלאם אינם בגדר מעשה-שיפוטי על-פי דיני דתות אלה, על אחת כמה וכמה שאישור ראש העדה הדתית לענין זה על-פי פקודת ההמרה, הן אצל העדות הנוצריות והן אצל המוסלמים – ומשכך גם לגבי יהודים – אינו בגדר פעולה שיפוטית אלא פעולה מינהלית. אכן, לחוק האזרחי אין ענין להתערב בדרך הדתית שבה נעשית המרת הדת, מה גם שהתערבות שכזו תהווה פגיעה בזכות היסוד לחופש דת. הדרישה של החוק האזרחי לגבי אנשים שעליהם חלה פקודה ההמרה היא רק, שהמעוניין שיינתן תוקף חוקי להמרת דתו, יביא על כך תעודת אישור מראש העדה הדתית אליה נספח, ואז תינתן לו תעודת המרה אשר תיתן תוקף חוקי אזרחי להמרת דתו. נמצא אם כן, שמבחינת המשפט האזרחי, הפעולה הדתית של המרת הדת אינה בגדר מעשה-שיפוטי. כאשר בית דין רבני עורך גיור, אין המשפט האזרחי רואה זאת כפעולה שיפוטית. ב"משקפיים" של הדין האזרחי, בית-הדין הרבני העורך גיור פועל ככהן-דת³⁰ ולא כטריבונל שיפוטי. אמנם, על-פי ההלכה, יש צורך שגיור ייערך בפני בית דין של שלושה דיינים הכשרים לדון, **[הערה: זה לכתחילה, כדיעבד אפילו אם נעשתה הגרות בפני ג' הדיינים כשרים תקף הגיור, וכבר הבאתי לעיל מתשובת הרדב"ז ח"ד סי' פ"ו הנ"ל שגם אם התכוונו הג' לשמש כעדים תקף הגיור כדיעבד, לכן קביעה זו שהגיור נקרא מעשה שיפוטי אינה נכונה, יותר נכון לומר שהיא נקראת מעשה חשוב שמצריך מעמד של שלושה אנשים כשרים]** אבל חובה דתית זו אינה מובילה למסקנה כי עריכת גיור על ידי בית דין משמעה עריכה פעולה שהיא מעשה-שיפוטי במובן החוק האזרחי.

דומה שאלו דברים פשוטים, ונוכל להמחיש אותם על ידי פעילות בתי הדין המיוחדים לגיור. כיום מצויים בתי דין אלה במערך הגיור במשרד ראש הממשלה. בתי הדין המיוחדים לגיור פועלים במסגרת מערך הגיור שהוקם מכח סמכותה השיורית של הממשלה על-פי סעיף 32 לחוק יסוד: הממשלה, ולפיכך, פשוט וברור כי פעילות בתי הדין המיוחדים לגיור היא פעילות מינהלית גרידא. חבר בית הדין המיוחד לגיור מתמנה על ידי הממשלה בהתאם לסעיף 23 לחוק שירות המדינה (מינויים), התשי"ט-1959, על פי המלצת ועדת איתור שבראשה עומד הרב הראשי לישראל המכהן כנשיא בית-הדין הרבני הגדול³¹. על מנת לכהן כדיין גיור נדרש המועמד להיות בעל כושר לרבנות "יורה יורה" של הרבנות

²⁸ חוץ מאשר באותן פעולות אשר כדיעבד כשר הגיור בלא נוכחות של בית-הדין.

²⁹ על-פי שיחה עם מנהל בתי-הדין השרעיים, מר איאד זחאלקה (כיום: קאדי בית הדין השרעי האזורי בחיפה). אך ראו בה"ן 34/72 יאסר מחמד עבד אלקאדר חמדאן נ' נאדיה אליאס חליל שעיא כח (1) 225, 226, בו נכתב כי האשה התאסלמה בבית-הדין השרעי ביפו. כן ראו בג"ץ 304/86 יעל ברק נ' בית-הדין השרעי, יפו מא (2) 745, בו נכתב שהעותרת עברה המרת דת בבית-הדין השרעי אזור התיכון. **[הערה: יתכן שהכוונה שם שאקט ההכרזה בפני שני עדים נעשה בפני בית דין זה, ואין ממנו שום ראיה שרק אם נעשה האקט בפני בית דין כזה או אחר רק אז יש לו תוקף]**

³⁰ בה"ן 1/72 הולצמן, כ"ו (2), 85.

³¹ בהחלטה 4377 מיום 1.1.2009 החליטה הממשלה למנות עשרה חברי בתי-דין מיוחד לגיור.

הראשית לישראל³². אין לחברי בתי דין אלה סמכות שפיטה. הם עובדי מדינה רגילים הכפופים לתקשי"ר ואינם דיינים לפי חוק הדיינים. משפט המדינה רואה אפוא את הדיינים המשתתפים בפעולת גיור ככוהני-דת ולא כנושאי משרה שיפוטית, ובתי הדין העורכים פעולת גיור אינם מפעילים סמכות שפיטה של ערכאה שיפוטית חוקית.

המסקנה העולה מן הדברים דלעיל היא, שבעיני המשפט האזרחי, גיור הינו פעולה דתית ובתי הדין 'הממלכתיים' המגיירים, מפעילים בהקשר זה סמכות מינהלית ולא סמכות שיפוטית. **הערה:** **כדאי לבדוק זאת מבחינה משפטית ולבקש חוות דעת משפטית אחרת לקביעה זו**

(4) עריכת גיור בבתי הדין המיוחדים לגיור

בחדש יוני 1997 מינה ראש ממשלת ישראל ועדה "לגיבוש רעיונות והצעות לעניין סוגיית הגיור בישראל". בוועדה ישבו נציגים מהזרם האורתודוקסי, מהזרם הקונסרבטיבי ומהזרם הרפורמי. כראש הוועדה מונה פרופ' יעקב נאמן (להלן – **ועדת נאמן**). המלצותיה של הוועדה כללו את הנקודות הבאות: **ראשית**, נקבע כי יש מקום שהגיור בישראל ייערך בבתי דין מיוחדים לגיור, על-פי דין תורה, וכי רשויות המדינה תפנה רק בגיור זה. **שנית**, הומלץ להקים מכון משותף ללימודי יהדות, שיכין את המבקשים להתגייר לקראת הליכי הגיור בבתי הדין המיוחדים לגיור, כאשר בהנהלת המכון יהא ייצוג לשלושת הזרמים שפורטו לעיל, וכאשר תוכנית הלימודים במסגרתו "תדגיש את ייחודו של עם ישראל ותורתו והמאחד בעם ישראל על גווניו ועל זרמיו". **שלישית**, הומלץ להקים בתי דין מיוחדים לגיור, שיהיו נפרדים מבתי הדין הרבניים. הרבנים הראשיים לישראל יקימו את בתי הדין, וימנו את חברי בתי הדין. כאמור לעיל, הליך הגיור בפני בתי הדין המיוחדים **נערך על-פי ההלכה היהודית ועל כן מקובל על העם היהודי כולו [נתורם לאחדותו של העם]**. להיבט זה של הגיור המבוצע בבתי הדין המיוחדים – מקובלות ההליך על ידי כל זרמי העם היהודי כולו – חשיבות רבה.

בדו"ח הוועדה נאמר, כי בתי הדין המיוחדים לגיור אשר יוקמו, אינם בתי הדין הרבניים, שדייניהם ממונים על-פי חוק הדיינים, כי אם בתי דין מיוחדים לגיור, שיוקמו למטרת הסדרת נושא הגיור. תכלית ההמלצה להקים בתי דין מיוחדים לגיור הינה למנוע קרע בעם היהודי, ובה בעת להביא להסדרת הטיפול הממלכתי בנושא, באופן שלגיור שנעשה בידי גוף שהוקם על-ידי המדינה ואשר פועל תחת פיקוח ממלכתי תהא נפקות, לכל דבר ועניין, תוך מניעת מצבים של פיצול סטטוס, ויצירת אחדות³³.

ביום 7.4.1998 החליטה ממשלת ישראל³⁴ לאמץ את המלצות ועדת נאמן. בהחלטת ממשלה זו אין איזכור מפורש לבתי הדין המיוחדים לגיור, והיא מסתפקת באישור הרכב הנהלת המכון ללימודי היהדות, שעל הקמתו המליצה הוועדה. למעשה, לא היה צורך להקים בשלב זה בתי דין מיוחדים לגיור, מאחר שהם כבר הוקמו בשנת 1995 ע"י נשיא בית הדין הרבני הגדול דאז, הראשון לציון הרב הראשי לישראל הרב אליהו בקשי דורון. הם פעלו מטעם הרבנות הראשית לישראל מספר שנים לפני הקמת ועדת נאמן ובלי כל קשר אליה, במסגרת "מינהל הגיור" של עמותת "צומת – צוותי מדע ותורה". שכרם של הדיינים ושל העובדים המינהליים, שולם דרך העמותה ותוקצב כבר אז על ידי המדינה (המשרד לעניני דתות). ביום 8.6.2000 החליטה הממשלה³⁵ על הקמת יחידה בהנהלת בתי הדין הרבניים שתרכז את הפיקוח על האולפנים ללימודי יהדות ובתי הדין לגיור ואשר תהיה גורם מקשר בין האולפנים לבין בתי הדין לגיור. בהמשך, רק בשנת 2001 הפכו דייני בתי הדין המיוחדים לגיור, מסיבות שאינן קשורות בהכרח בדו"ח ועדת נאמן והחלטות הממשלה שצויינו לעיל, להיות עובדי מדינה במישרין³⁶, במסגרת הנהלת בתי הדין הרבניים. ביום 1.9.03 החליטה הממשלה³⁷ על

³² רק אב-בית-דין-מיוחד לגיור נדרש להיות בעל תעודת כשירות לכהן בבתי הדין הרבניים.

³³ העתק דו"ח והמלצות ועדת נאמן מצוי באתר הכנסת: <http://www.knesset.gov.il/docs/heb/neeman.htm>, וכן אצל מיכאל קוריאלי, **חידת הזהות היהודית**, 203.

³⁴ החלטה מס' 3613. על פי אותה החלטה, הוטל על שר האוצר לאתר בתקציב המדינה מקורות הדרושים למימוש המלצות הוועדה ולהעמיד תקציב זה להפעלת התוכנית המוצעת בהמלצות הוועדה.

³⁵ החלטה מס' 1705 (גר/8).

³⁶ על פי חוזה מיוחד שנחתם בין נציבות שירות המדינה לבין כל דייני גיור. ביום 3.1.2006 פורסמה הודעה (י"פ 5481 מיום 17.1.06) כי בהתאם לסעיף 21 לחוק שירות המדינה (מינויים), התשי"ט-1959 ועל פי הצעת ועדת שירות

מינוי ראש מערך הגיור בישראל, מבין דיני בתי הדין לגיור. נקבע בהחלטה כי "ראש מערך הגיור בישראל ימונה על ידי הרב הראשי לישראל, המכהן כנשיא בית הדין הרבני הגדול. ראש מערך הגיור יהיה מופקד מטעמם של הרבנים הראשיים לישראל, בין היתר, על מערך הגיור והמדיניות הכוללת בנושא הגיור בישראל"³⁸. ביום 11.7.04 החליטה הממשלה³⁹ להעביר את יחידת בתי הדין המיוחדים לגיור מהנהלת בתי הדין הרבניים במשרד המשפטים אל משרד ראש הממשלה, למערך הגיור בישראל. באותה החלטה הועברו הסמכויות שהיו נתונות למנהל בתי הדין הרבניים⁴⁰ לגבי יחידת הגיור אל ראש מערך הגיור⁴¹. הקמת מערך הגיור, שבו שולבו בתי הדין המיוחדים לגיור, נעשתה מכוח סמכותה השיורית של הממשלה על-פי סעיף 32⁴² לחוק יסוד: הממשלה, הקובעת כי: "הממשלה מוסמכת לעשות בשם המדינה, בכפוף לכל דין, כל פעולה שעשייתה אינה מוטלת בדין על רשות אחרת"⁴³. מן

המדינה, קבעה הממשלה פטור מחובת מכרז פומבי לפי סעיף 19 לחוק, למשרות חברי בתי הדין המיוחדים לגיור, בתנאי שיקים לגביהן הליך מיוחד של ועדה לאיתור מועמדים.

³⁷ החלטה 761. למעשה, החלטה זו אינה מקימה את מערך הגיור, והיא מניחה כדבר המובן כביכול מאליו שבתי הדין לגיור הוקמו לפי המלצות ועדת נאמן (בפתח ההחלטה נאמר: "בהמשך להחלטת הממשלה מס' 3613 מיום 7.4.1998, בה הוחלט לאמץ את המלצות ועדת נאמן בנושא הגיור בישראל, לפיהן הוקמו בתי דין לגיור, ימונה ראש מערך הגיור בישראל, מבין דיני בתי הדין לגיור"). הנחה זו הינה שגויה, אך אין נפקות מעשית לשאלה אם בתי הדין המיוחדים לגיור הוקמו על ידי הממשלה או שהיא רק אימצה אליה גוף שהיה קיים במסגרת חוץ-ממשלתית.

³⁸ בטיטת כתב המינוי שהועברה על ידי מזכיר הממשלה לראשון לציון **הרב שלמה משה עמאר**, הוצע לכתוב: "אני ממנה אותך לראש מערך הגיור של מדינת ישראל. בתפקידך תהא מופקד על מערך הגיור ועל המדיניות הכוללת בנושא הגיור בישראל". אך **הרב עמאר** לא קיבל זאת, ובכתב המינוי שניתן לראש מערך הגיור, לתקופה מוגבלת, נכתב: "הנני ממנה את מעכ"ת [=מעלת כבוד תורתן] בזה לעמוד בראש מערך הגיור של מדינת ישראל. בתפקידו יהא מופקד על מערך הגיור והמדיניות של מערך הלימודים וההדרכה באולפנים לגיור, וכן על ההסברה הראויה בין חיילי צה"ל שאינם יהודים בנושא הגיור בישראל". אכן, הממשלה אינה מוסמכת להכתיב לרב הראשי דבר בקשר למדיניות הגיור.

³⁹ החלטה 2221 שכותרתה: "מערך הגיור בישראל". החלטה זו היא שהקימה בפועל את מערך הגיור. במסגרת ההחלטה הועברו סעיפי התקציב אשר יוחדו ו/או שימשו לנושא בתי הדין המיוחדים לגיור וכוח האדם אשר טיפל בנושא זה אל מערך הגיור במשרד ראש הממשלה.

⁴⁰ היו אלו סמכויות מינהליות בלבד, כעולה מהחלטת הממשלה מס' 1705 (גר/8) מיום 8.6.2000, שם דובר על פיקוח, תיאום ותקצוב בלבד.

⁴¹ ברם, מהחלטת הממשלה 3155 (2/ע) מיום 14.2.2008, שאימצה את עיקרי המלצות ועדה בין-משרדית לבחינת מבנה ארגוני כולל ואיגום המשאבים בנושא הגיור בישראל (ועדת חלפון), עולה כי הוחלט להרחיב את סמכויות ראש מערך הגיור כך שהוא יהווה **סמכות הלכתית** ויהיה רשאי להתערב **במדיניות ההלכתית** של בתי הדין לגיור. נקבע שם כי "בראש מערך הגיור יעמוד 'ראש מערך הגיור' [...] אשר יפעיל ויכוון את כלל המערכות המטפלות במתגיייר – החל בתכנית הלימודים במכונים השונים וכלה במדיניות בתי הדין המיוחדים לגיור – ויהווה סמכות הלכתית, תחת הנחייתו של הראשון לציון, הרב שלמה עמאר". עוד נקבע שם בין היתר, כי ראש מערך הגיור ימונה באמצעות הליך של ועדת איתור מועמדים, שבראשה יעמוד הראשון לציון הרב שלמה עמאר או נציגו, וכי החלטה זו תחול על מינוי ראש מערך הגיור לאחר תום כהונתו של ראש מערך הגיור הנוכחי. ועדת האיתור מונה מלבד הרב הראשי הראשון לציון עוד ארבעה חברים אשר לרב הראשי אין השפעה על מינויים. **הרב עמאר** הסתייג מחלק מהמלצות ועדת חלפון, ונמנע עד כה מלכנס את ועדת האיתור. למעשה, למרות פרסומים, ולמרות שלכאורה תוקף כתב המינוי שניתן על ידי **הרב עמאר** פג, בראש מערך הגיור עדיין עומד הרב חיים דרוקמן.

⁴² שכותרתו: "הסמכויות השיוריות של הממשלה".

⁴³ סמכותה של הממשלה להקים את מערך הגיור הוכרה על ידי בית-המשפט העליון, מפי הנשיא ברק (בג"ץ 2597/99 **תאיש וודריגו-טושביים נ' שר הפנים** נט (6) 721, 744): "מקובל עלינו כי הממשלה מוסמכת להקים, מכוח סמכותה הכללית (השיורית) הקבועה בסעיף 32 לחוק-יסוד: הממשלה, מערך גיור בדומה לזה שהוקם בעקבות המלצותיה של ועדת נאמן". בית המשפט ראה לציין מיד בסמוך, כי שטר זה שוברו בצידו: "עם זאת הממשלה אינה מוסמכת לקבוע, מכוח סמכותה הכללית, כי רק גיור הנערך במסגרת זו יוכר על-פי חוק השבות. ההכרה בגיור לצורך חוק השבות תיקבע על-פי פירושו של חוק השבות. תיתכן כמובן חפיפה בין דרישותיו של חוק השבות לעניין הגיור לבין ההסדרים הקבועים במערך הגיור על-פי דוח ועדת נאמן. עד כמה שחפיפה זו קיימת, היא נובעת מהוראות חוק השבות ומהן בלבד. במקום שקיימת סתירה בין הפירוש של חוק השבות לבין הסדרי הגיור על-פי דוח ועדת נאמן, יד חוק השבות על העליונה". בדומה לכך ועל אותו משקל, נוסף אנו כי הממשלה אינה מוסמכת לקבוע, מכוח סמכותה הכללית, כי גיור הנערך במסגרת זו אינו ניתן לבחינה וביקורת על ידי גופים הלכתיים מוכרים אחרים. הממשלה אינה מוסמכת לקבוע את תוכנו של הדין הדתי ומהו גיור תקף על פי ההלכה (השוו לענין זה, דברי היועץ המשפטי לממשלה ברק, במכתב תשובה לרב שלמה גורן (מסמך מש/4 שאוזכר ב-בג"ץ 1031/93 **פסרו (גולרשטיין) ואח' נ' שר הפנים ואח'**, פ"ד מט(4) 661, 725): "[...] השאלה, אם רשאית מועצת הרבנות הראשית לקבוע תקנות גיור שתחייבנה את המתגיירים בארץ: גם נושא זה נשלט, כמבואר, ע"י מערכת הדין הדתי המהותי, והיא שתקבע בשאלת כוחה וסמכותה של מועצת הרבנות הראשית לישראל". לא רק מהו גיור תקף מבחינה דתית, אין הממשלה מוסמכת לקבוע, אלא גם מהו גיור תקף על פי הדין האזרחי לצרכי מעמד אישי, אין היא מוסמכת לקבוע, שכן על פי סימן 51(2) לדברי המלך במועצה, 1922-1947, קביעה שכזו טעונה הסדרה בחוק ראשי ("[...] מותר לקבוע בפקודה הוראות לענינים דלקמן: [...] ב. קביעת הנסיבות שבהן ייחשב אדם כחבר לעדה דתית [...]").

הראוי להדגיש, כי אף כנסת ישראל נדרשה לנושא בפברואר 1998 והחליטה ברוב של 80 חברי כנסת לאמץ את המלצות הוועדה, בקראה לממשלת ישראל ליישמן ולהקצות את המשאבים הנחוצים לשם כך.⁴⁴ במהלך השנים מאז קבלת ההחלטה, העמיקה הממשלה את מעורבותה בתחום הסדרת הגיור הממלכתי, במסגרת שורה ארוכה של החלטות ממשלה.⁴⁵

התפיסה שעמדה ביסוד החלטת הממשלה, בדבר אימוץ המלצות ועדת נאמן, ואף לאחר מכן, היתה ועודנה, כי המלצות ועדת נאמן והמסד שנבנה בעקבותיהן מגלמים רצון משותף והסכמה רחבה לפתרון מחלוקת שעלולה ליצור קרע בעם היהודי. מה גם שיש למדינה ולממשלות ישראל לדורותיהן, על הרכביהן השונים, אינטרס ראשון במעלה למנוע, הן מצבים של ניצול לרעה של הליך הגיור שלא לשמו, והן למנוע מצבים של פיצול סטטוס, דהיינו, הכרה כיהודי לעניין חוק השבות, לצורך מתן מעמד אזרחי מזה, ואי הכרה כיהודי לצרכים מהותיים אחרים, כגון ענייני נישואין, מזה.

מאז קבלת החלטת הממשלה בעניין מערך הגיור הממלכתי, הדגישו ממשלות ישראל לדורותיהן, כי בהתחשב בהקמתו של מערך גיור ממלכתי בישראל, ראוי להכיר לעניין חוק השבות והזכויות הנובעות ממנו, בגיורים שנערכו בישראל במסגרת מערך ממלכתי זה. עוד הודגשה החשיבות שבשמירה על אחדות בתהליך הגיור, ברוח המלצת ועדת נאמן, לשם מניעת פיצול בעם היהודי. זאת, בשים לב לכך שסוגיית הגיור לסוגיו, היא סוגיה העומדת בלב ליבה של מחלוקת ציבורית קשה ונוקבת, המפלגת את העם, והיורדת ליסודות קיומה ומהותה של מדינת ישראל כמדינה יהודית. במסגרת עתירות שונות שהוגשו לבג"ץ בשנים האחרונות שעניינן הכרה בגיור, נמסר לבית-המשפט העליון כי עמדת הממשלה היא, שאין לראות בגיור אשר נעשה "בבית דין פרטי" בישראל, כגיור המעניק זכויות מכוח חוק השבות. בהקשר זה, אין הבחנה בין הזרמים השונים ביהדות (אורתודוקסי; קונסרבטיבי; רפורמי). המדינה, על כלל ממשלותיה, סברה ועודנה סבורה, כי במקום שבו הדין מעניק לגיור נפקות כה משמעותית ומרחיקת לכת, כפי שכך הם פני הדברים במדינת ישראל, בה הגיור מקנה על-פי חוק זכאות אוטומטית לאזרחות ישראלית (בכפוף לסייגים מצומצמים), על כל המשמעויות הנובעות מכך, ובין השאר, הטבות שונות מקופת הציבור, על המדינה לקבוע, מסגרת ממלכתית להליך הגיור, שעל-פיו, תוכר זכאותו של פלוני – כמי ש"נתגייר" – לזכויות לפי חוק השבות.

בתי הדין המיוחדים לגיור פועלים כיום על-פי כללי הדיון בבקשות לגיור, תשס"ו-2006⁴⁶, שנקבעו על ידי הראשון לציון הרב הראשי לישראל ונשיא בית-הדין הרבני הגדול, הרב שלמה משה עמאר. על-פי כללים אלו, נערך הגיור בהתאם לדיני ההלכה בפני בית דין של שלושה הכשרים לדון, כאשר בסוף ההליך מקבל המתגייר "מעשה בית דין" לגיור, המתאשר על ידי נשיא בית-הדין הרבני הגדול או נציגו⁴⁷. אישור זה מועבר למי שנמסרו לו סמכויות הממונה על המחוז לפי פקודת ההמרה, והוא מצידו רושם את הגיור ומנפיק למתגייר תעודת המרה. באלו מגיעים לידי גמר הפן ההלכתי והפן החוקי של מעשה הגיור⁴⁸.

⁴⁴ בהתאם להחלטת הממשלה מיום 7.4.1998, אשר אימצה את המלצות ועדת נאמן, הוקם בשנת 1998 המכון המשותף ללימודי יהדות. בהנהלת המכון ובצוות המכון נכללים מורים מכל שלושת הזרמים שצוינו לעיל (הזרם האורתודוקסי, הזרם הקונסרבטיבי והזרם הרפורמי) [הערה: יתכן שפה טמון שורש הבעיה, כיון שהזרמים הנ"ל אינם אמורים על למוד וקיום תורה ומצוות כפשוטה, וחלמידי המכונים הנ"ל מושפעים בין היתר מהשקפותיהם הכפרניות של מוריהם כמכונים אלו, הרי הם מתקבלים כחדשנות רבה ע"י בתי הדין לגיור]. גיור בוגרי ההכשרה המוענקת על-ידי המכון מבוצע בבתי-הדין המיוחדים לגיור. המכון המשותף הינו אחת ממסגרות הלימוד העיקריות לקראת גיור במדינת ישראל, והוא זוכה מדי שנה לתקציבים נכבדים מתקציב המדינה.

⁴⁵ שחלקן פורטו בהערות דלעיל.

⁴⁶ י"פ תשס"ו, מס' 5500, מיום 27.2.06, עמ' 2062. בהחלטת ממשלה מס' 4287 מיום 9.10.2005 שנושאה "כללי הדיון בבקשות לגיור", נקבע: "א. בתי הדין המיוחדים לגיור יפעלו על פי כללי דיון שיקבעו על ידי הרב הראשי לישראל המכהן כנשיא בית הדין הרבני הגדול. ב. כללים אלו יסדירו את סדרי הדיון בבתי הדין המיוחדים לגיור, לרבות קביעת ערכאת ערעור אשר תדון בערעורים על החלטות בתי הדין המיוחדים לגיור".

⁴⁷ בפועל אין הרב עמאר מאשר כל גיור שהוא, והדבר נעשה על ידי נציגו במערך הגיור. אך ראו הערה 82 להלן, כי ספק אם ראש העדה מוסמך למנות או להכיר לענין זה על-פי פקודת ההמרה באדם שיתן תעודה אישור, אם אין הוא ראש אבות בית דין רבני אזורי או אב בית דין רבני אזורי.

⁴⁸ יובהר כי תעודת ההמרה נדרשת לצורך מתן נפקות להיבט החוקי של דיני המעמד האישי בלבד. אין היא נדרשת לשכלול גיור לצורך חוק השבות (בג"ץ 1031/93 פסרו (גולדשטיין) ואח' נ' שר הפנים ואח', פ"ד מט(4) 661, 745). אמנם, רשויות המדינה עושות בה שימוש ראייתי לצורך הזכויות האזרחיות האחרות, אך מבחינה חוקית פורמלית כדי

הנה כי כן, הקמת בתי הדין המיוחדים לגיור נועדה לשרת שתי תכליות. **האחת**, הסדרה ממלכתית של הגיור בישראל לצורך הזכויות האזרחיות שהגיור מקנה למתגייר⁴⁹. **השנייה**, מניעת "פיצול סטטוס" בין גיור למטרות אזרחיות לבין גיור המאפשר נישואין כדת משה וישראל.

(5) עריכת גיור בבתי הדין הרבניים

בתי הדין הרבניים⁵⁰ בישראל, מאז ומתמיד, עורכים גיורים ודנים בשאלות תוקפם של גיורים אגב ענייני נישואין וגיורושין. שאלת סמכות-העקיפין של בית-הדין הרבני עולה בעיקר בדיון בתוקפו של גיור. אך ראשית יש לשאול, האם קיימת לבית-הדין הרבני סמכות לערוך גיור? אם התשובה חיובית, מה טיבה של הסמכות – חקוקה או טבועה? אם אין לבתי הדין סמכות-מישרין לערוך גיור, האם קיימת לה סמכות-עקיפין מסוג אחר לערוך גיור?

גיור אמנם אינו מופיע ברשימת ענייני המעמד האישי הנתונים לסמכות בית-הדין הרבני. למרות זאת, איש אינו מפקפק בסמכות החוקית של בתי הדין הרבניים לערוך גיור⁵¹. בפסיקת בית-המשפט העליון אנו מוצאים התבטאויות המכירות בסמכותו של בית-הדין הרבני כ"מוסד דתי" לערוך גיור⁵². אפשרות נוספת שהועלתה היא, שבהנחה שבית-הדין מוסמך לדון כבורר, הוא מוסמך כמו כן לערוך גיור או לדון כבורר בתוקפו של גיור⁵³. דעתנו היא, כי כאשר בית-הדין הרבני עורך גיור וגם כאשר הוא דן בתוקפו של גיור, אין הוא משמש, אין הוא יכול לשמש והוא אינו מתיימר לשמש כבורר. תנאי לקיום בוררות הוא האפשרות כי הענין העומד להכרעת הבורר יוכל להיות נושא להסכם בין צדדים. אכן, כדי לגייר אדם חייב הוא להסכים לגיור, אך אין מדובר בהסכם במשמעות מונח זה בחוק הבוררות. **ראשית**, בגיור אין מדובר בשני צדדים המביאים בפני בורר סכסוך שנפל ביניהם בקשר לענין שלגביו יכולים הם להגיע להסכם, ובכלל אין לומר כי בית-הדין שעורך גיור מכריע בסכסוך כלשהו⁵⁴.

להיות זכאי לזכויות אלו, נראה כי די במעשה בית דין לגיור שאושר על ידי נציגו של נשיא בית-הדין הרבני הגדול כדי להעיד על גיור במסגרת ממלכתית.

⁴⁹ ולמעשה מדובר בקבוצה מצומצמת מאד של אנשים, כי הזכות להתגייר במסגרת הממלכתית ניתנת ככלל רק לאנשים אשר הינם מכבד בעלי מעמד של אזרח או תושב קבע, בעוד שאחרים – תיירים, עובדים זרים ושוהים בלתי חוקיים – צריכים לקבל אישור מוקדם של ועדת חריגים הנוקטת בצדק, מדיניות של יד קפוצה, כלפי אלו.

⁵⁰ "הרגילים", שדייניהם התמנו על-פי חוק הדיינים.

⁵¹ ראו, למשל, דברי השופט טל ב-בג"ץ 1031/93 פסרו (גולדשטיין) ואח' נ' שר הפנים ואח', פ"ד מט(4) 661, 725: "לא למותר לציין גם את חוות-דעתו של היועץ המשפטי לממשלה בשעתו, הפרופ' א' ברק, מיום 26.8.76 (מ/ש/4). מחוות הדעת עולה כי היועץ המשפטי נשאל על-ידי הרב גורן (הרב הראשי דאז) אילו רשויות מוסמכות לעסוק בגיורים המוכרים על-ידי רשויות המדינה. פרופ' ברק השיב כי: 'אשר לגיור בבתי הדין הרבניים, למיטב ידיעתי עושים בתי הדין הרבניים במדינה (וקודם למדינה) הליכי גיור שנים מרובות, ומקובל שהליכים אלו תופסים על-פי הדין הדתי והם על דעת 'ראש העדה'. מטעם זה מוכרים אותם גיורים גם ע"י רשויות המדינה'" (ההדגשה הוספה).

⁵² הנשיא אגרנט ב-בה"ן 1/72 הולצמן, פד"י כ"ו (2) 85, 92, מבחין בין סמכותו השיפוטית של בית דין רבני בתביעת גירושין לגבי אדם שיהדותו מוטלת בספק לבין סמכותו הדתית לגייר אותו אדם. לדעתו, בית-הדין יכול לעשות שימוש בסמכותו הדתית לגייר כדי להסיר ספק מעל סמכותו השיפוטית בענין של גירושין. וראו: פנחס שיפמן, דיני המשפחה בישראל, כ 41 ו-85. ראו גם: בג"ץ 3023/90 פלונית נ' בית-הדין הרבני האזורי רחובות, פ"ד מה (3) 808, 814. יושם לב, כי בהקשר זה איננו מתכוונים לסמכות בית-הדין כמוסד דתי להכריע לגבי תוקף הגיור. וראו: מיכאל קורניאלדי, חידת הזהות היהודית, פרק ד: "מיהו גר", 78. וראו עוד: אליאב שוחטמן, סמכות השיפוט של בתי הדין הרבניים שלא בענייני המעמד האישי, ספר השנה למדעי היהדות והרוח של אוניברסיטת בר-אילן, כרכים כח-כט (תשס"א) עמ' 437, במיוחד מעמ' 457 ואילך.

⁵³ בג"ץ 3023/90 פלונית נ' בית-הדין הרבני האזורי רחובות, שם, 813.

⁵⁴ פנחס שיפמן, דיני המשפחה בישראל, המכון למחקרי חקיקה למשפט השוואתי ע"ש הרי סאקר, כרך א, תשמ"ד, 33.

שנית, לא די בכך שהמתגייר יסכים ויחפוץ בגיור, הוא זקוק לכך שבית-הדין⁵⁵ ישתכנע שהוא ראוי להתקבל לגיור⁵⁶.

המונח גיור, בשמו המפורש, בהקשרו לדיני המעמד האישי, אינו מופיע בחוק ראשי. הוא כלול במונח "המרת עדה" על-פי פקודת ההמרה. סעיף 2 לפקודת ההמרה, קובע:

הפרוצדורה עם המרת עדה בעדה

2. (1) אדם שהמיר את עדתו הדתית ורוצה כי תינתן נפקות חוקית לאותה המרה, יקבל מאת ראש העדה הדתית שאליה נספח, או מאת האדם שמינהו או הכיר בו ראשה של אותה העדה הדתית כראשו המקומי של סניף אותה העדה הדתית בשטח שבו הוא יושב, תעודת-אישור, המעידה שנתקבל אל אותה העדה הדתית, ויודיע את העובדה לממונה על המחוז במחוז שבו הוא יושב.

(2) כשתנוח דעתו של הממונה על המחוז בדבר זהותו של המבקש ומשתוראה לו תעודת-האישור המוזכרת בסעיף-קטן (1) ירשום את דבר המרת העדה ויתן למבקש תעודת-אישור על אותו רישום.

(3) הממונה על המחוז ישלח העתק של תעודת האישור על אותו רישום לראשה של העדה הדתית שאליה נספח המבקש, וכן לראשה של העדה הדתית שעמה היה המבקש נמנה קודם לכן.

דבר המלך במועצה על ארץ ישראל, 1922-1947, שהיה דבר החקיקה העליון בתקופת המנדט, בגדר של "חוקת ארץ ישראל", הכיר בקיומן של עדות דתיות שונות וקבע להן סמכויות שונות, ובעיקרן סמכות שיפוט בעניני נישואין וגירושים. מסתבר כי אף שמחוקק דבר המלך ידע כי הדינים הדתיים של עדות דתיות מכירים באפשרות לקבל לשורותיהן אנשים שהמירו את דתם, נשמט ממנו מלכתחילה הצורך להסדיר את סוגיית המרת הדת בדבר חקיקה אזרחי. השמטה זו תוקנה בשנת 1927 על ידי פקודת ההמרה. בשלב מסויים הועלה ספק בדבר תוקפה של הפקודה, שמא חרזה פקודת ההמרה מסמכות, בהתערבה בנושאים שדבר המלך קבע בהם. על כן היא אושררה מלמפרע, בסימן 9(2) לדבר המלך במועצה על ארץ-ישראל (תיקון), 1939⁵⁷. פקודת ההמרה מסדירה את התוקף החוקי של המרת הדת לענין תחולת השיפוט של בתי הדין של העדות הדתיות המוכרות בענינים הנתונים לסמכותם.

משנתבטלה המסגרת הארגונית של "כנסת-ישראל" עם הקמת המדינה, היו מי שעוררו ספק אם ה"עדה היהודית" במשמעות הנתונה לה בדבר המלך, וממילא גם בפקודת ההמרה, עדיין קיימת⁵⁸. כמו כן היה מי שסבר כי מאז שנחקק חוק שיפוט בתי דין רבניים, הקובע את תחולתו על "יהודים" ללא תלות בשאלת חברותם ב"עדה היהודית", על ידי רישום בפנקס "כנסת ישראל", שוב אין תחולה לפקודת ההמרה על יהודים⁵⁹. אך כיום אין כבר עוררין כי פקודת ההמרה חלה לגבי המרת דת בישראל

⁵⁵ הגמרא בקידושין, סב א, מסבירה את הדין ש"האומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שאתגייר[...] אינה מקודשת" בכך שהגיור "לאו בידו" [אינו תלוי ברצונו] של הגר, שכן "גר צריך שלשה מ"ט (ויקרא כד, כב) משפט כתיב ביה, כדון. מי ימר דמזדקקו ליה הני תלתא?". [הערה: אין המסקנה שהוא מסיק מלשון הגמ' נכונה, בגמ' שם לא נאמר אלא שלא בטוח שיסכימו להזדקק לו ולא כתוב שלא יסכימו. וההבדל הוא של הזדקק היינו מבחינה טכנית שלא יתפנו אליו, אבל לא יסכימו פרושו שהדבר תלוי בהם וברצונם, ואין זה נכון אלא הדבר תלוי בעיקר ברצון המתגייר אלא כיון שהוקש למשפט לא תמיד ימצא טכנית ג' שיזדקקו לו שתחבצע הגרות בפניהם ודוק, וכבר זה מבואר בלשון הפוסקים.]

⁵⁶ יש להעיר כי תיאורטית, בורר שדן בסכסוך בין שני צדדים עשוי להידרש לשאלת תוקפו של גיור כשאלה אגבית לצורך הכרעה בענין שכן ניתן למוסרו לבורר, אבל לא ניתן להביא להכרעת בורר שאלה עצמאית בדבר תוקפו של גיור, מאחר ותוקף הגיור עצמו אינו יכול להיות נושא להסכם בין צדדים.

⁵⁷ ע"א 109/49 פרץ ואח' נ' מנהל מחלקת רישום והסדר קרקעות. פ"ד ד 257, 262 (מפי השופט זילברג); פ' שיפמן, התנגשויות דינים בקביעת ההשתייכות הדתית, משפטים 1, [תשל"ה] 91, 101; בג"ץ 1031/93 פסור (גולדשטיין) ואח' נ' שר הפנים ואח', פ"ד מט(4) 661, 692.

⁵⁸ ע"פ 427/64 יאיר נ' מדינת ישראל, פד"י י"ט (2) 402. וראה גם: פ' ש' פרלס, האם קיימת עדה יהודית במדינת ישראל, הפרקליט, כרך ט"ו, עמ' 16.

⁵⁹ משה זילברג, המעמד האישי בישראל, תשכ"א, עמ' 351-350. פרופ' זילברג טען, כי אם "תייחס חשיבות סמכותית להמרה זו" – כלומר להמרת יהודי את דתו – "נמצא אתה על כרחך חוזר אל המצב שהיה קיים לפני צאת החוק, ומפקיע מידי הרבנים את הסמכות לדון בעניני המעמד האישי של יהודי שאינו חבר הכנסת, שהרי תקנות כנסת ישראל עדיין לא בוטלו[...]". על כך העיר פ' שיפמן, "התנגשויות דינים בקביעת ההשתייכות הדתית", משפטים 1, [תשל"ה] 91, עמוד 102, הערה 45, כי לאחר מתן פס"ד יאיר, שוב אין נימוק זה עשוי לתפוס. כיום ברור כי "כנסת

מעדה דתית מוכרת ליהדות וממנה אל עדה דתית מוכרת אחרת⁶⁰, כפי שהיא חלה על מוסלמים, למרות שהם לא הוגדרו מעולם כ"עדה דתית" בחקיקה המנדטורית והישראלית⁶¹.

תכליתה של פקודת ההמרה נדונה בפרשת **פסרו (גולדשטיין)**⁶². הפקודה נחקקה על רקע התנגשות אפשרית של סמכויות בין בתי הדין הדתיים. היא נועדה למנוע חיכוכים וחילוקי דעות בין העדות הדתיות השונות, במקום שאדם עבר מעדה דתית אחת לרעותה⁶³. "אין חולק על כך שהפקודה איננה באה להסדיר את תוקף ההמרה מבחינת כללי הדת אשר אליה מבקש ממיר דתו להצטרף. הצטרפות זו, כמו גם נטישתו את דתו הקודמת, תוכרע בהתאם למבחני אותן דתות. מטרת הפקודה היא לתת תוקף משפטי אזרחי להמרת הדת. כלומר, קיימת הבחנה בין המרת דת לפי כללי הדין הדתי, לבין המרת דת התקפה לצורך המשפט האזרחי"⁶⁴.

בדונו בהיקף פרישתה של פקודת ההמרה ובהגבילו אותה לדיני המעמד האישי, אמר השופט מישאל חשין, בין היתר, דברים אלו:

הצורך באישורו של ראש העדה הדתית מתקבל כמובן מאליו, שכן אין אדם יכול להמיר את עדתו אלא אם העדה החדשה אוספת אותו אל תחת כנפיה; ובדרך הטבע יהיה זה ראש העדה שיודיע על קבלתו של המומר אל תוך העדה. יתר-על-כן: **מתוך שמדברים אנו בסמכותם של בתי-דין דתיים הפועלים בגדריה של עדה דתית, פשיטא ששאלת הימנותו של פלוני עם בני העדה – אותה עדה שבית-דין פועל במסגרתה – תוכרע בידי מוסדות העדה.** לשון אחר: אישורו של "ראש העדה הדתית" שקול כנגד הכרעת בית-דין הפועל בגדריה של אותה עדה, ורואים את אישור "ראש העדה הדתית" כהכרעתו של בית-הדין. מכאן אף הסברה – המגלה עצמה על פניה הגיונית וסבירה – כי "ראש העדה הדתית" לעניינם של היהודים יהיה בעל סמכות דתית דווקא – לא עוד אלא סמכות דתית המקובלת על בתי הדין הרבניים – שהרי אישורו אמור להשפיע במישורין על סמכות בית-הדין הרבני⁶⁵. (ההדגשה הוספה)

מי הם "מוסדות העדה" כשמדובר ביהודים, שעליהם קורא השופט חשין כפשיטא, שהם שיכריעו ב"שאלת הימנותו של פלוני עם בני העדה" לצורך שיפוט בתי הדין הרבניים? אם נאמר שאלו הם בתי הדין המיוחדים לגיור שהוקמו על ידי הממשלה בסמכותה השיורית⁶⁶, נמצאת אומר ש"פְּתַח כְּכַד וְסִיִּים בְּחֵבֵית"⁶⁷. בתי דין אלו אינם בתי דין דתיים במשמעות דבר המלך, הם אינם מוסמכים לשפוט בעניני המעמד האישי, והם לא היו יכולים להיות מוקמים בגדרם של "מוסדות העדה" היהודית. הממשלה אמנם עדיין מוסמכת בתוקף סמכותה לפי סימן 2 לדבר המלך במועצתו לארץ-ישראל, 1922-1947, להכריז בצו על קיומה של "עדה דתית"⁶⁸, אבל העדה הדתית היא שמקימה את מוסדותיה לפי שיקול דעתה, אלא אם כן הותקנו תקנות על-פי פקודת העדות הדתיות (ארגון), שאז יוקמו מוסדות העדה על-פי תקנות אלו⁶⁹. הממשלה אינה מוסמכת להקים בעצמה בתי דין ל"עדה דתית" וכן לא להסדיר את הפרוצדורה שתחול בהם באמצעות תקנות. לשם כך יש צורך בחוק של הכנסת⁷⁰. משפירש השופט

ישראל" כמתכונתה המנדטורית חדלה להתקיים, וממילא אין עוד תוקף לטענה כי החלת פקודת העדה הדתית (המרה) על חוק שיפוט בתי-דין רבניים, מחייה כביכול את הגדרת המושג "עדה יהודית" בתקנות כנסת ישראל.

⁶⁰ בג"ץ 148/84 ק' שמואל נ' בית-הדין הרבני האזורי בתל-אביב ואח', פ"ד לט (4) 393. ראו גם פנחס שיפמן, **על גיור שלא כהלכה**, משפטים 1 [תשל"ו] 391, 393, שסבור כי "ביטול 'כנסת ישראל' החזיר ליושנו את המושג 'עדה יהודית' כמשמעותו לפני תקנות כנסת ישראל". לדעת שיפמן, "יש לגרוס מעתה חפיפה בין החברות ב'עדה יהודית' לבין ההשתייכות לדת היהודית המוגדרת לפי מבחני ההלכה".

⁶¹ בג"ץ 304/86 ברק נ' בית-הדין השרעי, יפו, ואח', פ"ד מא (2) 745; בג"ץ 238/75 מזרחי ואח' נ' בית-הדין השרעי – נצרת ואח', פ"ד ל(1) 377; בה"ץ 5212/97 סולטאנה אבו נגיב נ' חסן אבו נגיב נב (5) 140. בכך נפשטה שאלה שהועלתה ב-בה"ץ 49/80 חנה קינאווי נ' מרואן קינאווי, לה (3) 558, 559.

⁶² בג"ץ 1031/93 פסרו (גולדשטיין) ואח' נ' שר הפנים ואח', פ"ד מט(4) 661.

⁶³ שם, 692.

⁶⁴ שם, 681.

⁶⁵ שם, 692.

⁶⁶ בג"ץ 2597/99 תאיס רודריגו-טושביים נ' שר הפנים נט (6) 721, 744.

⁶⁷ בכא קמא, כז א.

⁶⁸ ראו למשל: צו עדה דתית (האמונה הבהאית) התשל"א-1971.

⁶⁹ ראו למשל: תקנות העדות הדתיות (ארגון) (העדה הדרוזית), התשנ"ו-1995.

⁷⁰ דבר המלך במועצה על ארץ ישראל, 1922-1927, סימן 51(2)(א); בג"ץ 866/78 מורד ואח' נ' ממשלת ישראל, פ"ד לד(2) 660, 657.

חשין את לשונו הראשון – באומרו: "אישורו של 'ראש העדה הדתית' שקול כנגד הכרעת בית-דין הפועל בגדריה של אותה עדה, ורואים את אישור 'ראש העדה הדתית' כהכרעתו של בית-הדין" – דבר הלמד מעניינו הוא, ש"מוסדות העדה" היהודית המוסמכים להכריע בדבר התייחדותו של אדם הינם בתי הדין הרבניים⁷¹. אמנם, "העדה היהודית" חדלה להתקיים כעדה דתית כמשמעותה בדבר המלך, עם הקמת המדינה. למרות זאת, שרירים וקיימים בתי-הדין הרבניים⁷².

בתי הדין הרבניים עורכים גיורים על-פי פרק כה לתקנות הדיון בבתי הדין הרבניים בישראל – התשנ"ג, העוסק בגיור. על-פי תקנה רג, "נוכח בית-הדין בכנותו של המבקש ובכנותו לקיים תורה ומצוות, יגויר המבקש לאחר שילמד עיקרי הדת ויעמוד בבחינות על כך. לאחר הגיור יוציא בית-הדין "מעשה בית-דין" על הגיור. העתק יימסר למבקש, והודעה על הגיור תימסר לממונה על המחוז להוצאת תעודת-המרה". תקנות הדיון הותקנו מכח הסמכות הטבועה של בתי הדין לקבוע לעצמם את סדרי הדין הנוהגים בפניהם⁷³. סמכות טבועה אינה מאפשרת לערכאה שיפוטית לקבוע סדרי דין בענין שמלכתחילה לא נמסרה לה הסמכות לדון בו⁷⁴. בדומה לכך נפסק רק לאחרונה כי "חשוב להבהיר, כי תקנות הדיון כפופות לחקיקה הראשית החלה על בתי הדין, ואינן יכולות לחרוג ממנה. לפיכך, כל הסדר בתקנות הדיון החורג מהוראות החוק הראשי איננו תקף מבחינה משפטית"⁷⁵. נשאלת איפוא השאלה, אם בתי הדין הרבניים אינם מוסמכים לגייר או להכריע בתוקפו של גיור, מָה יֵאוּ עַל פְּכָה וּמָה הַגִּיעַ אֲלֵיהֶם שֶהכניסו פרק זה לתקנות הדיון בבתי הדין הרבניים?

מן ההיסטוריה החקיקתית ברור, כי מחוקק דבר המלך ופקודת ההמרה ראה את המרת הדת כסמכות הגלומה מעצם טיבה במוסדות הדתיים של כל עדה⁷⁶. דיני כל עדה קובעים לעצמה כיצד מתבצעת המרת הדת אליה, ומיהו האורגן של העדה מבחינה דתית פנימית הממונה על כך. אצל היהודים, חייבת המרת הדת להתבצע על ידי בית דין, ומכך מחוייבת המסקנה כי המחוקק האזרחי רואה את בתי הדין הרבניים המוסמכים, כמוסד הדתי היהודי הממונה על הגיור. זוהי סמכות מהותית **הטבועה** בפן הדתי-מינהלי של בית-הדין. בית-הדין הרבני הינו אכן מוסד דתי אשר משפט המדינה מסר לו סמכויות שיפוט בעניני מעמד אישי ככתוב בחוק שיפוט בתי דין רבניים. אלא שאף לשיטת הסוברים כי אין בידי בתי הדין הרבניים כמוסד דתי סמכויות **שיפוט** בעניינים שלא ניתנו לו במפורש בחוק, קיימת להם סמכות **חוקית** – בהיותם "מוסדות העדה" כלשונו של השופט חשין – לעסוק בהמרת דתו של נכרי לדת היהודית. נרחיב עוד את הדברים. **[הערה: הסמכות שניתנה לבתי הדין היא לעשות את הגיור, ערעור עליו, או בדיקת תוקפו, תוכל להעשות רק ע"י הרב הראשי שהוא שמבצע את ההמרה וחוחם עליה או נציגו]**

בתקופת המנדט הבריטי נחשבו בתי הדין הרבניים של העדה היהודית כ"מוסדות העדה היהודית". בראש העדה היהודית עמדו הרבנים הראשיים שנבחרו בהתאם לדין ששרר באותה עת. בתי הדין הרבניים האזוריים היוו חלק מלשכות הרבנויות המקומיות וכל בית דין רבני אזורי נחשב "כראשו המקומי של סניף אותה העדה הדתית בשטח שבו הוא יושב"⁷⁷. תקנות הדיון בבתי הדין הרבניים – התש"ג⁷⁸, הותקנו על ידי מועצת הרבנות הראשית לישראל⁷⁹, בראשות הרבנים הראשיים דאז. פרק יא

⁷¹ אבל יש לשים לב כי הדברים: "ורואים את אישור 'ראש העדה הדתית' כהכרעתו של בית-הדין", מוגבלים להיבט **המינהלי** של עריכת הגיור, שהרי גיור אינו נמנה על עניני המעמד האישי המסורים לסמכות **השיפוט** של בתי הדין הרבניים. ענין זה עוד יובהר להלן.

⁷² בג"ץ 6168/92 האגודה ההומניסטית החילונית בישראל נ' ממשלת ישראל נא (4) 289, 301.

⁷³ בג"ץ 1912/97 **צבי ריש, עו"ד נ' מועצת הרבנות הראשית לישראל** נב (5) 650.

⁷⁴ בג"ץ 8638/03 **אמיר נ' ביה"ד הרבני הגדול** (6.4.06), פיסקה 12 (פורסם במאגרים משפטיים).

⁷⁵ דברי השופט **פרוקציה** בבג"ץ 1555/05 **יחזקאל לוי נ' בית-הדין הרבני האזורי מחוז תל-אביב ואח'** (2009), פיסקה 26 (פורסם במאגרים משפטיים).

⁷⁶ וראו: סימן 83 לדבר המלך במועצה על ארץ ישראל, לפיו "כל עדה דתית תיהנה מעצמאות בענינים הפנימיים של העדה, בכפוף לכל פקודה או צו[...]". ואם אי אתה אומר כן, נמצאת פקודת ההמרה חסרת נפקות לחלוטין, מאחר ואין כל הוראה חקוקה המסמיכה את מוסדות העדות הדתיות השונות לקבל אנשים לעדותיהן או לדתותיהן. אמנם על-פי סימן 51(2)(ב) לדברי המלך במועצה על ארץ ישראל (שנחקק בשנת 1939), מותר לקבוע בפקודה הוראות לענין "קביעת הנסיבות שבהן ייחשב אדם כחבר לעדה דתית", אך פקודה כזו מעולם לא נחקקה.

⁷⁷ פקודת העדה הדתית (המרה), סעיף 2(1).

⁷⁸ הוצאת הרבנות הראשית לארץ-ישראל והועד הלאומי של כנסת-ישראל, ירושלים, תש"ג. הודפסו גם אצל פלטיאל דייקן (דיקשטיין), **דיני נישואין וגיורשין**, ירושלים, תשט"ז.

לאותן תקנות עוסק בגיור, ועל-פי תקנה קצא אם בית-הדין רואה להיענות לבקשה לגיור, "הריהו מסדר את הגיור על-פי דת ישראל ונותן למתגייר תעודה על התגיירותו והתקבלותו לתוך עדת ישראל ('תעודת-גרות')". 'תעודת-גרות' שנחתמה על ידי בית דין רבני אזורי של כנסת-ישראל בתקופת המנדט שימשה תעודת-אישור, המעידה שנתקבל אל העדה היהודית, כמשמעות מונחים אלו בדבר המלך ובפקודת ההמרה.

אמנם עם הקמת המדינה, "כנסת ישראל עצמה, כמתכונתה המנדטורית, חדלה להתקיים"⁸⁰. אבל בתי הדין הרבניים ומועצת הרבנות הראשית הינם גופים "שהמשיכו לפעול למעשה אחרי קום המדינה והכנסת באה והפיתה בהם רוח חיים חדשה"⁸¹. "דיין" הוגדר בחוק הדיינים כ"חבר בית-דין רבני כמשמעותו בדבר-המלך-במועצתו, 1922-1947, בחוק בתי-הדין הרבניים (אישור מינויים), התשי"ב-1952, ובחוק שיפוט בתי-דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג-1953". הגדרה זו מהווה במפורש חוליית קישור מהותית בין בתי הדין הרבניים של העדה היהודית על-פי דבר המלך לבין בתי הדין הרבניים דהאידינא. הוזה אומר, כי סמכויות בתי הדין הרבניים כמשמעותם בדבר המלך, הן מכח הסמכה בדבר המלך והן מכח פקודה או תקנה שהוחקו כדין מכוח דבר המלך, ואשר לא בוטלו עד הנה, עומדות הן בתוקפן. בראש בתי הדין הרבניים עומד נשיא בית-הדין הרבני הגדול והוא "ראש העדה"⁸². הסמכות החוקית של בתי הדין כמוסד דתי לגייר אינה נובעת אם כן מחוק שיפוט בתי דין רבניים. היא נובעת ומפכה במלוא עוזה מכח חוק הדיינים, בהיות דייני בית-הדין הרבני דיינים של מוסד דתי חוקי של "העדה היהודית"⁸³ שהתמזגה בקום המדינה עם הקהילה היהודית של העם בישראל⁸⁴. סמכות בתי הדין הרבניים לגייר על-פי המתווה שפורט, אינה סמכות שיפוט אלא סמכות חוקית-דתית-מינהלית טבועה, שהוסדרה כדין בתקנות הדין.

⁷⁹ שכינה באותה עת גם כבית-הדין הרבני הגדול לערעורין.

⁸⁰ ע"פ 427/64 יאיר נ' מדינת ישראל, פד"י י"ט (2) 402, 412 מול א.

⁸¹ שם, מול ד-ה.

⁸² נהוג לומר שהרבנים הראשיים לישראל הינם, כל אחד בנפרד, "ראש העדה" היהודית (השוו: פנחס שיפמן, דיני המשפחה בישראל, א 86). מאז שנחקק חוק הרבנות הראשית לישראל, התש"ם-1980, קיימת הפרדה בין תפקידי הרבנים הראשיים לישראל, על-פי סעיף 17 לחוק. יתכן והפרדה זו מקרינה גם על זהות "ראש העדה" לענין פקודת ההמרה. על-פי הסברו של השופט חשין בפס"ד פסרו (גולדשטיין), מתאים יותר לומר כי נשיא בית-הדין הרבני הגדול הוא הנושא בסמכויות של ראש העדה, בהיותו ראש המערכת השיפוטית אשר היקף סמכותה אמור להיות מושפע על ידי ההמרה. אך מצד שני, הרב הראשי המשמש כנשיא מועצת הרבנות הראשית לישראל, מופקד על תחום עריכת הנישואין וכן על הסמכת דייני בתי הדין הרבניים, אם כי הקישור לפקודת ההמרה הינו פחות דומיננטי, מאחר ושני אלה אינם מעשי שיפוט. אם בדרך של אנלוגיה ל"דת האפקטיבית", נחיל לענין זה מבחן של "נפקות אפקטיבית", נראה שמתאים לקבוע כי נשיא בית-הדין הרבני הגדול הוא "ראש העדה", מאחר ובתי הדין הרבניים הם המכריעים את נפקות הגיור לענין נישואין וגירושין. ראוי לציין כי לפחות החל משנת תשנ"ג, מעת כניסתם של הרב אליהו בקשי דורון והרב ישראל מאיר לאו לתפקידי הרבנים הראשיים, רק נשיא בית-הדין הרבני הגדול מטפל בנושאי גיור ותעודות גיור (והשוו: חוק הרבנות הראשית לישראל, התש"ם-1980, סעיף 17(א), לפיו "הרב הראשי לישראל המשמש בתפקיד נשיא בית-הדין הרבני הגדול לא יפעל בתפקידים ולא ישתמש בסמכויות המוקנים על-פי דין או על-פי המקובל לנשיא המועצה"). אגב כך נעיר, כי מעיון בפסיקה הנוגעת להתאסלמות נראה כי בית-המשפט העליון ראה בית דין שרעי אזורי כראשו המקומי של סניף העדה המוסלמית. ראו למשל: בה"ן 34/72 יאסר מחמד עבד אלקאדר חמדאן נ' נאדיה אליאס ח'ליל שעיא כח (1) 225, 226; בג"ץ 304/86 יעל ברוך נ' בית-הדין השרעי, יפו מא (2) 745.

⁸³ ומסקנה זו מתחזקת מן העובדה כי כיום הקישור היחיד בין חקיקה ישראלית לבין מוסדות "העדה היהודית" על-פי דבר המלך והוראות חקוקות על-פיו שהינן עדיין בנות תוקף, הוא בחוק הדיינים, בהגדרת "דיין", כאמור לעיל. (השוו: בג"ץ 953/87 א. פורז, עו"ד נ' שלמה להט, ראש עיריית תל-אביב-יפו מב (2) 309, 327).

⁸⁴ אף שהסקנו כי בתי-הדין המיוחדים לגיור אינם בתי-דין של "העדה היהודית" במובן דבר המלך [הערה: דבר זה טעון בדיקה מדוקדקת בלשון החוק ומשמעותו]. וממילא אינם בגדר "מוסדות העדה", מוסמך ראש העדה לאשר בעצמו גיורים שנערכו על ידי בתי-דין אלו לצורך פקודת ההמרה, בהתאם לרישא המפורשת של סעיף 2(א) לפקודת ההמרה ("יקבל מאת ראש העדה הדתית שאליה נספח[...] תעודת אישור"). אך ספק אם ראש העדה מוסמך למנות או להכיר בבית דין מיוחד לגיור או בדיין של בית דין שכזה או בנציג אחר שאינו ראש אבות בית דין רבני אזורי או אב בית דין רבני אזורי לפי חוק הדיינים, כמוסמך לתת ישירות תעודת אישור שתהא בת תוקף לפי פקודת ההמרה, שהרי ברור שבית דין מיוחד לגיור אינו בגדר "ראשו המקומי של סניף אותה העדה הדתית בשטח שבו הוא יושב". בבסיס פקודת ההמרה מונחת הנחה כי עדה דתית מתארגנת על-פי פקודה או תקנה (ראו: פקודת העדות הדתיות (ארגון)). לכאורה, סמכות ההכרה של ראש העדה בראשו המקומי של סניף העדה מותנית בכך שההכרה נעשית על-פי פרוצדורה המעוגנת בדין. על-פי סעיף 16(1) לתקנות כנסת ישראל, שאינן כבר בתוקף על-פי ע"פ 427/64 יאיר נ' מדינת ישראל הנ"ל, "כל לשכת רבנות תשמש בית דין רבני ממדרגה ראשונה באותם המקומות שייקבעו ע"י מועצת הרבנות הראשית, ותהיה לה אותה הסמכות המסורה לבתי-הדין של כנסת ישראל בישראל עפ"י כל דבר מלך במועצתו או עפ"י כל פקודה או עפ"י כל חוק אחר". כמו כן על-פי סעיף 8 לאותן תקנות, "רב הקהילה או לשכת הרבנות המקומית

עמדתנו שיש לבית-הדין הרבני סמכות-מישרין לגייר, מתחזקת לנוכח האמור בסעיף 19(1) לחוק הדיינים (תיקון מס' 19), התשס"ד-2004. נאמר שם: "הוראות תקנות הדיון בבתי הדין הרבניים בישראל – התשנ"ג, יחולו עד להתקנת תקנות באותו ענין לפי הוראות סעיף 27(א)(1) לחוק העיקרי כנוסחו בסעיף 16(1) לחוק זה". אילו נאמר כי "תקנות הדיון [...] יהיו בתוקף עד להתקנת תקנות באותו ענין", היה מקום לדון אם משמעו של דיבר זה הוא כי לתקנות הקיימות יהיה בשלב הביניים מעמד של חוק ראשי או של תקנות בלבד. לשונו של המחוקק האומר כי "הוראות תקנות הדיון [...] יחולו" משמעה כי הוראות תקנות הדיון הקיימות יהיו במעמד שווה ערך להוראות של חוק ראשי. כיום ברור כי תקנות הדיון לענין גיור אינן חורגות מהוראות של חוק ראשי, מאחר והחוק עצמו נתן במפורש תוקף להוראות תקנות הדיון על ידי אימוצן. סמכותו של בית-הדין הרבני לגייר מעוגנת היום בהוראה של חוק ראשי, על ידי הפניה להוראות תקנות הדיון העוסקות בגיור⁸⁵. על-פי האמור, סמכות בתי הדין הרבניים לגייר הינה סמכות חקוקה (הגם שאינה בגדר סמכות שיפוט⁸⁶).

תקנות הדיון משנת התש"ג הוחלפו בתקנות הדיון של שנת תש"ך⁸⁷, ומשנקפו השנים חזרו והחליפום בתקנות משנת תשנ"ג⁸⁸. תקנות הדיון לדורותיהם נחתמו בידי הרבנים הראשיים שכיחנו בעת התקנת אותן תקנות דיון – קרי: בידי "ראש העדה הדתית". נמצא אם כן, שבנוסף לסמכות – הטבועה והחקוקה – שניתנה לבית-הדין הרבני לגייר אנשים החפצים להסתפח אל העם היהודי, הרי חתימת הרבנים הראשיים על תקנות הדיון הכוללות פרק מיוחד לענין גיור, משמעה הכרה של ראש העדה לפי פקודת ההמרה בתעודת גיור של בית-הדין הרבני כתעודת אישור המעידה שהמתגייר נתקבל אל "העדה היהודית"⁸⁹. זאת איפוא הסיבה שתקנה רג לתקנות הדיון משנת התשנ"ג, מורה כי "לאחר הגיור יוציא בית-הדין 'מעשה בית-דין' על הגיור. העתק ימסר למבקש, והודעה על הגיור תימסר לממונה על המחוז להוצאת תעודת-המרה".

נמצא כי בית דין רבני העורך גיור, עושה זאת כמוסד דתי, אם בסמכות-מישרין מכח סמכות מקורית טבועה או חקוקה, ואם בסמכות-עקיפין מכח היותו מוכר על ידי ראש העדה כראש הסניף המקומי של העדה – ואם מכח שניהם.

ייחשבו לביאת הכוח הדתית המוכרת של הקהילה כלפי שלטון המחוז. כלומר, "רב הקהילה או לשכת הרבנות המקומית" העומד בראש בית-הדין המקומי, הינו זה אשר אליו מכוונים המלים "ראשו המקומי של סניף אותה העדה הדתית בשטח שבו הוא יושב" אשר בפקודת ההמרה, ורק אותו מוסמך ראש העדה למנות או להכיר בו לצורך פקודה זו. קשה לומר כי משעה שבטלו תקנות כנסת ישראל מוסמך "ראש העדה" כאוות נפשו (או אפילו על-פי החלטת ממשלה) למנות או להכיר בכל אדם כראש הסניף המקומי של העדה, ואף יכול הוא למנות אנשים ללא הגבלה כראש אותו סניף מקומי, מבלי שיהיה לכך עיגון חקיקתי. **שונים הדברים כלפי ראש אבות בית דין רבני אזורי או אב בית דין רבני אזורי:** אם ראש העדה הינו נשיא בית-הדין הרבני הגדול מכוח פרשנות וללא חקיקה מפורשת, סביר לומר כי ראש אבות בית דין אזורי או אב בית דין אזורי הינו הראש המקומי של העדה לצורך פקודת ההמרה, מה גם שעל-פי סעיף 8(ד) לחוק הדיינים, נשיא בית-הדין הגדול, קרי: ראש העדה, הוסמך במפורש למנות ראש אבות בית דין ואב בית דין בבתי דין רבניים אזוריים. "המנהג" להניח כי אין הגבלה לענין סמכות ראש העדה להכיר או למנות נציג שיחתום על תעודת אישור לפי פקודת ההמרה, אין בו כדי למנוע שקילת הסוגיה בעיני הדין, כשם ש"המנהג" לגבי גיור בישראל, להכיר לענין חוק השבות וחוקים אחרים רק בתעודות לפי פקודת ההמרה, התברר כשגוי.

⁸⁵ ולשיטתנו, נפל הבסיס להלכת יחזקאל לוי, בג"ץ 1555/05 הנ"ל, הערה 75, לפיה דיון שנערך בפני הרכב של שני דיינים הריהו בחוסר סמכות פונקציונלית. שהרי לפי הוראת תקנה ד(1) לתקנות הדיון – שחוק הדיינים (תיקון מס' 19) הנ"ל קובע כי הן חלות עד להתקנת תקנות אחרות באותו ענין – "בית-דין יושב בהרכב של שלושה דיינים, להוציא מקרים שבהם רשאי בית-הדין לדון, מבחינת ההלכה, בפחות משלושה"; דהיינו, גם בשניים, אם הדבר ניתן מבחינה הלכתית. עם כל הכבוד נראה, כי נתעלם מן השופטת פרוקצ'יה בבג"ץ יחזקאל לוי דבר החוק האמור, ויש מקום לעיין מחדש בהלכה שנפסקה שם.

⁸⁶ אך יובהר כי למרות שאין זו סמכות שיפוט, אין הדבר גורע מסמכותו של בית-הדין שערך גיור, כמו בפרשת האטשינס, להלן בפסקה ד(1), להצהיר – בכובעו המינהלי שבו ערך את הגיור – על בטלות גיור שנערך במסגרת אותו בית דין.

⁸⁷ וגם שם שוכן לו כבוד פרק כה העוסק בגיור, אלא שהמונח 'תעודת-גרות' הוחלף בתקנה קפו ב"מעשה בית-הדין' על הגיור".

⁸⁸ י"פ התשנ"ג, עמ' 2299.

⁸⁹ השוו: מיכאל קורניאלדי, סמכות ומהות בענייני גיור, המשפט א [תשנ"ג-1993] 303, 305.

עריכת גיור בסמכות-עקיפין במסגרת "עניני נישואין וגירושין" (6)

לבתי הדין הרבניים נמסרו מכח החוק גם סמכויות מינהליות שאין בהם הפעלת סמכות שפיטה. אחת מהן היא, למשל, הסמכות החוקית לתת תעודת גירושין. על-פי פקודת הנישואין והגירושין (רישום), בית-הדין הרבני המסדר גט נדרש לתת תעודות גירושין לבני הזוג ולשלוח העתקים מהם לממונה על המחוז. מתן תעודת גירושין כאמור, אינה בגדר פעולה שיפוטית. היא גם אינה מתחייבת מן הדין הדתי.⁹⁰ מדובר בפעולה מינהלית, אמנם כזו הנעשית על-פי הסמכה מפורשת בחוק. ומה באשר לסידור הגט עצמו – היכן הוסמך בית-הדין בחוק לסדר את הגט? נסביר את השאלה.

בית-הדין הוסמך ל**שפוט** ב"עניני גירושין"⁹¹. אבל על-פי ההלכה, הגירושין על-פי דין תורה הינם בגדר פעולה פרטית שנעשית על ידי הבעל המוסר גט מידו ליד אשתו. בשונה באופן בולט מן המשפט האזרחי הרווח, שבו בית-המשפט יוצר את הגירושין על ידי פסק דין, לבית-הדין אין תפקיד קונסטטיטוטיבי באקט הגירושין. גט יכול להיות כשר על-פי דין תורה אם הוא נערך וניתן כדין בפני שני עדים מחוץ לבית-הדין. לבית-הדין עשויים להיות בענין הגט על-פי ההלכה שני תפקידים. האחד, לפקח על סידור הגט שיינתן כהלכה ובמסגרת זו חייב בית-הדין לדון ולברר את כל הטעון ברור על-פי דין תורה קודם הגט. והשני, לאשר כי גט שכבר ניתן הריהו כשר על-פי ההלכה, ובני הזוג שהיו עד כה בחזקת איסור לעלמא בהיותם נשואים, הריהם מותרים לעלמא, בכפוף להגבלות על היתרם, אשר יצוינו ב"מעשה בית דין" לגירושין, שהינו בגדר פסק דין משלים. התפקיד השני הינו באופן מובהק תפקיד שיפוטי. אך התפקיד הראשון, הכולל פיקוח על סידור הגט, הינו רחב מן התפקיד השיפוטי של בית-הדין.⁹² מאחר וכתובת הגט ונתינתו הינם בגדר פעולה פרטית שתוקפה אינו תלוי בעשייתה בפני בית-הדין. נכון אמנם לומר כי כבר בתקופת התלמוד היה נהוג לסדר גט בבתי הדין,⁹³ אך במפורש נאמר: "אטו [האם] כל דמגרש – בבי דינא מגרש?⁹⁴". דומה שאין מי שיעלה על דעתו לומר כי בית-הדין הרבני אינו מוסמך לסדר גט, וכי סמכותו מוגבלת לפעולות שיפוטיות טהורות שהינן "עניני גירושין". אמנם, הזיקה שבין סידור הגט לבין הפעולה השיפוטית של בית-הדין בגדרי "עניני גירושין", הינה הדוקה מאד, אך בדיוננו עתה בפעולת מיון וסיווג משפטיים עסקינן. "פירוק לגורמים" של פעולות בית-הדין ביחס לגירושין מביא למסקנה, כי המונח "עניני גירושין" מכיל גם רכיב הנעשה בפיקוח בית-הדין, ושאיננו מעשה-שיפוט, לא לפי ההיבט של דין תורה ולא לפי ההיבט של הדין האזרחי.

עתה נצעד צעד נוסף. האם במסגרת סמכותו ב"עניני גירושין" מוסמך בית-הדין לערוך גיור? הקשר בין שתי סוגיות אלו נראה רחוק, מאחר ואדם שלא התגייר אינו צריך להתגרש על-פי דין תורה, ואין צורך שבן זוגו היהודי יתגרש ממנו בגט פיטורין. אבל הקשר יתכן גם יתכן. ניטול לדוגמה בני זוג נשואים שאחד מהם לפחות התגייר בטרם נישאו כדת משה וישראל. במסגרת חיי נישואין הם נהגו בהתאם לכל כללי ההלכה על כל דקדוקיה ופרטיה, כמקובל אצל יהודים שומרי תורה ומצוות. ברבות הימים נפל דבר ביניהם והם החליטו להתגרש. בבואם לסדר את הגט התברר לבית-הדין כי קיים פגם בגיור המעורר ספק בדבר תוקפו. לצורך פישוט השאלה נאמר, כי אין הכוונה לפגם בכנות הרצון להתגייר ולקבל עול תורה ומצוות, אלא פגם מסוג אחר, כגון בטבילה במקוה (נניח שהתברר כי היה זה

⁹⁰ בשונה מ"מעשה בית דין" לגירושין שניתן לאחר סידור הגט בהתאם להלכה על ידי כל בית דין הפועל על-פי דין-תורה, ובישראל הוא מצורף לתעודת הגירושין. דיון על כך ראו להלן בפסקה (ד) (7) (ב) ובהערות שם.

⁹¹ ראו: ברכיהו ליפשיץ, **גן התענועים של "עניני נישואין וגירושין"**, משפחה במשפט ב התשס"ט, 107, 109.

⁹² ליפשיץ, שם: "המונח 'עניני גירושין' רחב מן המעשה הכורת עצמו".

⁹³ גיטין ה ב: "בר הדיא בעי לאתויי גיטא, אתא לקמיה דרבי אחי דהוה ממונה אגיטי, א"ל: צריך אתה לעמוד על כל אות ואות". רש"י, שם: "ממונה אגיטי – דקי"ל (קידושין דף ו:). כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא יהא לו עסק עמהן, והוה ממנו גברא רבה לאורויי היכי נעביד". וראו בית יוסף אבן העזר סימן קכ: "כתב הריב"ש בתשובה סימן שפ"ט מעיר אני על רבתי הר"ר פרץ הכהן והר"ר נסים שמעולם לא הניחו שינתן גט זולתי לפנייהם, לפי שרוב מצויים אצל גיטין אינם מומחים ולא בקיאים בדקדוקי הגט. גם בזמן רז"ל היו ממנים אחד מהם על הגיטין, כדאיתא בריש גיטין (ה): אתא לקמיה רב אחאי דהוה ממונה אגיטי".

⁹⁴ בבא בתרא קעד ב. וראו שו"ת **יביע אומר** חלק ב – אבן העזר סימן יג: "וע"ע בשו"ת הרשב"ץ ח"א (סי' קנג) ד"ה ועוד נראה, שכ' דגיטין לכל הן מסורים. דאע"ג דאשכחן בגמרא [גיטין ה:] דהוה להו ממונה אגיטי, אינו חיוב חכמים שיהיה כן, דא"כ כולהו גיטין או רובייהו קמיה דממונה אגיטי מתעבדי, ואין לחוש לאין בקיאים לשמה. א"ו גיטין נמי לכל הן מסורים. וכן אמרו בערכין (כג) ובפ' גט פשוט (קעד): אטו כל מאן דמגרש בבי דינא מגרש. עכת"ד. אלמא דאיהו נמי מפרש שא"צ ב"ד מובהק, אלא הדיוטות".

מקוה פסול) או חסרונו של דייין במותב בית-הדין שנכח בעת קבלת המצוות או בעת הטבילה. יתכן גם שהפגם שנפל אינו כה מהותי – הוא אינו בדרגה המעוררת ספק שאינו ניתן להתרה בדיעבד, אך בית-הדין סבור כי ראוי לצאת מדי כל ספק בטרם סידור הגט, על ידי עריכת גיור לחומרא. בדוגמא שהבאנו, מצויים אנו בסיטואציה של דיון בעניני גירושין, כאשר לצורך השיפוט וההכרעה בענין, נראה לבית-הדין כי יש צורך בעריכת גיור נוסף מספק או לחומרא. נראה כי בנסיבות שתוארו, בית-הדין מוסמך לערוך את הגיור, על מנת שהגירושין בהם הוא עוסק ייערכו ללא כל פקפוק⁹⁵ **הערה: הדוגמא אינה טובה משום שבמצב כזה נראה שמיותר לערוך גיור לחומרא, דממה נפשך, אם הגרות חלה א"כ אין צורך בגרות חדשה והגט ניתן כדין, ואם הגרות לא חלה א"כ עדיין גוי הוא ואין צורך בגט.**

ומכאן צעד קטן נוסף. טלו לדוגמא גר המעונין להינשא ובעת בירור כשירותו לכך נודע כי קיים פגם בגיור בדומה למתואר לעיל. במסגרת הדיון בבית-הדין הרבני בדבר הכשירות להינשא, סבר בית-הדין כי לצורך מתן פסק דין שיצהיר על כשירותו, יש צורך בגיור נוסף מספק או לחומרא. גם בנסיבות אלו, לא יטען איש כי בית-הדין אינו מוסמך לערוך את הגיור לצורך מתן פסק דין בענין של נישואין. כך גם כאשר מוגשת תביעה לשלום בית, ובית-הדין סבור כי לא יוכל לפסוק אם לא יתבצע גיור מספק.

ומה יהא כאשר בא לבית-הדין הרבני נכרי גמור עם בת זוג יהודיה הנשואה לו בנישואין אזרחיים ומבקש לגיירו על מנת שיוכל לישא את בת זוגו כדת משה וישראל?⁹⁶ גם כאן ניתן לראות עריכת גיור על ידי בית-הדין כחלק מתפקידיו ב"עניני נישואין".

נותר לנו לבדוק את המקרה שבו נכרי מבקש להתגייר בבית-הדין הרבני ואינו מצייין כי הוא מעוניין להינשא לאחר הגיור כדת משה וישראל. האם במקרה כזה מוסמך בית-הדין לגייר את המבקש? לשם מתן תשובה לשאלה זו, יש צורך לחזור לתכלית הגיור. תכלית הגיור היא, להשתלב באופן מלא בעם ישראל תוך קבלת תורת ישראל, ולקבל את הסממנים והמאפיינים של כל יהודי **הערה: לדעת הרבה פוסקים תכליתו להצטרף לעם ישראל בתור עם, עיין זרע ישראל פ"ד עמ' רמת-דנח].** בין אלו קיים הכושר להינשא עם בת זוג יהודיה. למעשה, נכרי המבקש להתגייר בבית-הדין הרבני, מבקש בכך להכפיף את עצמו לשיפוטו של בית-הדין הרבני בעניני המעמד האישי. לדעתנו, יש לנקוט גישה מרחיבה, כך שצירוף פקודת ההמרה לחוק שיפוט בתי דין רבניים, מלמד על סמכות טבועה של בית-הדין לראות כל מבקש להתגייר בבית-הדין הרבני, כמי שבתוך בקשתו מצויה מכללא בקשה לאפשר לו להינשא ולהתגרש [אם יהיה צורך בכך] על-פי דיני ישראל, ומשכך מוסמך בית-הדין לערוך את גיורו.

נמצאנו למדים, כי לבית-הדין הרבני מסורה אף סמכות-עקיפין לערוך גיור במסגרת "עניני נישואין וגירושין". כשם שסידור הגט הינו פעולה מינהלית – ולא שיפוטית – המצויה בגדרי הסמכות של בית הדין הרבני, כך גם הגיור הינו פעולה מינהלית המוצאת את מקומה בגדרי סמכות בית הדין הרבני ב"עניני נישואין וגירושין", לפי חוק שיפוט בתי דין רבניים.

ג. בדיקת תוקפו של גיור אגב 'עניני נישואין וגירושין'

(1) דיון בשאלת יהדות בבית-הדין הרבני – הסמכות החוקית

שאלת תוקפו של גיור – שהיא כמובן שאלה בדבר יהדותו של בעל-דין – עשויה לבוא בפני בית-הדין הרבני אגב דיון בעניני נישואין וגירושין. בטרם נדון בשאלות המיוחדות לגיור, יש להבהיר את המצב המשפטי לגבי הסמכות החוקית של בית-הדין לדון ולהכריע בשאלת יהדותו של אדם.

לבתי-הדין הרבניים סמכות טבועה כערכאת שיפוט לדון בעניינים המתעוררים בפניהם בדרך-אגב, וזאת כאשר הדבר נדרש על-מנת להכריע בעניין שהובא בפניהם כדין⁹⁷. הענין הדומיננטי שבו

⁹⁵ השו"י בה"ן 1/72 הולצמן, פד"י כ"ו (2) 85, 92.

⁹⁶ בדוגמה זו נניח שמבחינה הלכתית ניתן להתגבר על הבעיה העקרונית הקיימת לגבי גיור לשם נישואין.

מתקיימים מרבית הדיונים בשאלת יהדות, הוא ענין הנישואין. אדם אינו יכול להינשא כדת משה וישראל אם הוא איננו יהודי. על-פי נהלי רישום נישואין של הרבנות הראשית לישראל, אדם שהוריו לא נישאו בישראל באמצעות רב רושם נישואין ונישואיהם נערכו מחוץ לישראל שלא בפני רב מוכר לרבנות הראשית, חייב להביא פסק דין של בית-הדין הרבני המאשר את יהדותו, כתנאי מוקדם לעריכת הנישואין. כן יתכן שלצורך בדיקת כשירות יהודי להינשא כדמו"י עשוי בית-הדין להידרש לתוקף הנישואין עם בן זוג קודם שנטען לגביו שאינו יהודי ועל כן הנישואין איתו בטלים. השאלה עולה לעתים גם אגב גירושין, בין במסגרת תביעה ובין בגירושין בהסכמה, ובמיוחד כאשר הדבר נדרש לצורך ברור השמות בגט ולצורך תוכנו של מעשה בית דין לגיטי⁹⁸. השאלה עשויה לעלות גם אגב דיון בענין של מזונות או החזקת ילדים, כשאלו אינם כרוכים בגירושין, אולם אלו מקרים נדירים ביותר ואינם מענייננו כאן.

בעיסוקו של בית-הדין בסוגיה זו, קיים בדרך כלל שוני – בהיבט הסמכות – בין עניני נישואין לעניני גירושין. כאשר השאלה עולה אגב ענין נישואין, נדרשת הכרעה מהותית של בית-הדין אם בעל-הדין זכאי להינשא על-פי דין תורה. שאלת סמכותו של בית-הדין הינה זניחה, הואיל וככלל אין לבעל-הדין אינטרס להעלות את שאלת סמכות בית-הדין. לשיטתו הוא הרי יהודי, והוא מעונין שבית-הדין יכריע על כך באופן פוזיטיבי. השאלה עשויה לעלות גם כשבעל-דין טוען כי נישואין כדמו"י הינם בטלים מאחר ובן זוגו אינו יהודי. כפי שנראה להלן, הדוגמה האחרונה אינה זהה למקרה בו עולה השאלה במהלך משפט גירושין.

(2) דיון בשאלת יהדות אגב עניני נישואין: בדיקת הכשירות להינשא

בפסיקת בית-המשפט העליון, קיים מקרה אחד שבו תקף אדם הכרעה של הרשויות הדתיות בשאלת יהדות לצורך נישואין. המדובר בפרשת גיתיה⁹⁹. מר בנימין גיתיה, בן העדה הפלאשית, ביקש להינשא כדת משה וישראל. אצל מנהל מחלקת רישום הנישואין של המועצה הדתית, ירושלים, התעורר ספק בשאלת יהדות העותר, ולכן הפנהו לבית-הדין הרבני, על-מנת שיקבע מעמדו מבחינת ההלכה. בית-הדין הרבני הפנה מצדו את העותר אל הרבנות הראשית, וזו קבעה שעל-פי ההלכה על העותר לעבור טכס גיור על-ידי טבילה, כתנאי לעריכת נישואיו במשרד הרבנות. **הערה: זה נגד פסיקתו של מרן הראש"ל הגרע"י ח"ח אה"ע (סי' י"א) בענין זה של העדה הפלאשית שקבע שהם יהודים ללא צורך בטבילה, והיו יכולים להפנות בעיה זו אליו לפותרה.** גיתיה סירב למלא תנאי זה, ועתר לבית-המשפט העליון. גיתיה לא טען כי הרשויות הדתיות לא היו מוסמכות לשלול את יהדותו. הוא ביקש להתערב בגוף הכרעתו ולקבוע כי הוא יהודי לצורך נישואין.

על-פי החוק, בג"ץ מוסמך לבטל פסק דין של בית-הדין הרבני בנימוק של חוסר סמכות ובכלל זה בנימוק כי הוא ניתן תוך פגיעה בכללי הצדק הטבעי. ברם, עילות התערבות אלו מצומצמות לתקינותו של ההליך ולא לבחינת נכונות פסק הדין לגופו. האם בג"ץ מוסמך לבחון לגופה את צדקת קביעתו של בית-הדין הרבני בענין של יהדות? מצד אחד, הרי קביעת יהדות אינה מסורה לסמכותו הייחודית של בית-הדין הרבני, וכאשר היא מתעוררת בקשר לסמכותו של בית-הדין, ניתן לכאורה להשוותה לקביעה בענין של אזרחות או תושבות, המהוות גם הן תנאי מוקדם לסמכותו של בית-הדין הרבני. לכאורה, כשם שבג"ץ עשוי להתערב בהכרעת בית-הדין בשאלות אלו על מנת לקבוע אם להורות לבית-הדין לדון או שלא לדון בענין שבפניו, ניתן לומר שבג"ץ מוסמך אף להתערב בקביעת יהדות על ידי בית-הדין על מנת להורות לבית-הדין לדון או שלא לדון בענין שבפניו. אולם נראה שאין הדברים דומים –

[...]שכן מונחי האזרחות וה'מושב' הם מונחים משפטיים טכניים, חילוניים במהותם, ובמשך השנים זכו להגדרה 'אזרחית' מספקת שלאורה ניתן לבדוק מדי פעם אם פלוני או פלונית הינם אזרחי ישראל ותושביה או לאו. לא כן המונח 'יהודים', שהגדרתו חייבת להיעשות במסגרת ההלכה היהודית ומתוכה,

⁹⁷ בג"ץ 5918/07 פלונית נ' בית-הדין הרבני הגדול (פורסם במאגרים משפטיים), פסקה 15; ע"א 421/54 עטיה נ' ברדה, פ"ד ט 1205, 1209; בג"ץ 293/52 עמיצור נ' יו"ר ההוצל"פ בימ"ש מחוזי ת"א ואח', פ"ד ז 98. הסכמות האינצידנטלית קיימת לא רק לצורך קביעת סמכות בית הדין הרבני, אלא גם לצורך הכרעה בשאלה מהותית, כמו קביעת אבהות, כשזו עלתה אגב תביעה למזונות: בג"ץ 168/56 דוד חרל"פ נ' הרב א. ל. רביץ ואח' פ"ד יא, 175.

⁹⁸ ראו דיון על כך להלן, פסקה ד(7)(ב).

⁹⁹ בג"ץ 359/66 גיתיה נ' הרבנות הראשית והמועצה הדתית, ירושלים, פ"ד כב(1) 290.

כאמור. אחרת – יתואר מצב מוזר, שמי שאינו יהודי עפ"י ההלכה – ייחשב כיהודי, לפי מבחניו ה'חילוניים' של ביה"מ העליון, ולהיפך, דבר שהיה הופך את הוראת סעיף 2 לאותו חוק (נישואין וגירושין של יהודים ייערכו בישראל עפ"י דין תורה) לבלתי-ניתנת-לביצוע; כאשר 'יהודים', שאינם יהודים עפ"י דין תורה, יצטרכו לערוך נישואיהם 'על-פי דין תורה', וזה יהא בגדר תרתי דסתרי, והדברים פשוטים. במלים אחרות: 'יהודים' הוא מושג טרום-מדינתי, שמהותו והגדרתו מצויות בהכרה במקורות ההלכתיים בלבד: ב'דין התורה'. וממילא, לא תיתכן התערבות כלשהי של בית-המשפט העליון בהחלטת ביה"מ רבני, לחיוב או לשלילה, לגבי יהדותו של אדם שהתייצב לדין בפניו בעניני נישואין או גירושין. וזאת – אפילו מתברר כי בית-הדין הרבני טעה בדין, מבחינת ההלכה עצמה, בקביעת יהדותו של אדם, או בשלילתה הימנו.¹⁰⁰

ואכן, בית-המשפט העליון פסק בפרשת גיתיה כי בית-הדין הרבני מוסמך לפסוק בשאלת ההשתייכות הדתית כאשר היא מתעוררת כשאלה אינצידינטלית, לצורך קביעת כשירותו של האיש לנישואין. בית-משפט אזרחי לא יהרהר אחרי נכונות ההלכה¹⁰¹ כפי שנפסקה בבית-דין רבני. חזקה על בית-הדין הרבני שדיני ההלכה נהירים לו¹⁰². "עלינו להניח כי פסקי הדין של בתי הדין הרבניים הינם נכונים מבחינת ההלכה הדתית, כי אפילו לא היו נכונים, אין בסמכותנו להתערב[...]. אין אנו יכולים ליטול לעצמנו סמכות של בית משפט לערעורין על פסקי הדין של בתי הדין הרבניים ולהביע דעה על החלטותיהם מבחינת ההלכה"¹⁰³. "הלכה פסוקה היא ונוהג קבוע הוא בבית משפט זה מימים ימימה, שאין אנחנו יושבים בערעור על בתי דין דתיים: כל אשר פוסקים הם, הרי הוא הדין הדתי שלהם, ואין לו לבית משפט אזרחי להרהר אחר מידותיהם לענין מהותו וטיבו של דין זה"¹⁰⁴. "תוכנו המטריאלי של הדין הדתי עד כמה שדין זה מוכר עקרונית על ידי חוקי הארץ, אינו מחוייב דווקא להיות נושא חן וחסד בעיני השופט האזרחי, וממילא אין הוא יכול לפסול את הפסק המקיים הלכה למעשה את הדין המטריאלי ההוא"¹⁰⁵.

בג"ץ אינו מוסמך איפוא להתערב בקביעת יהדות על ידי בית-הדין עד כדי מתן צו המורה על עריכת נישואין או גירושין, מאחר ואלו הינם בסמכות השיפוט הייחודית של בית-הדין הרבני. אך האם מוסמך בג"ץ לתת צו עשה לקיום דיון בעניני נישואין וגירושין של אדם שבג"ץ סבור שהוא יהודי על-פי ההלכה? האם בג"ץ מוסמך לבטל דיון או פסק דין בעניינים כאמור של בני זוג המתקיימים לגביהם התנאים המוקדמים הטריטוריאליים¹⁰⁶, ובית-הדין סבור ששני בני הזוג הינם יהודים¹⁰⁷ בניגוד לדעתו של בג"ץ בשאלת יהדותם? אמנם, אינו דומה מתן צו לקיום דיון או אי-קיום דיון למתן צו לעריכת נישואין או גירושין. הדיון מהווה מסגרת לדין המהותי. לכאורה, בקביעת מסגרת הדיון¹⁰⁸ על ידי בג"ץ אין בהכרח פגיעה בדין הדתי המהותי, ויש שיאמרו שאין בכך גלישה לתחום השיפוט הפנימי של בתי הדין.

נדמה שזו היתה דעתו של השופט ויתקון בפרשת גיתיה. לדעתו, "אדם כי יפנה לבית-דין בתביעה שבסמכותו, והוא, לטענתו, יהודי, ובית-הדין יסרב להיזקק לתביעתו מהטעם שבעיניו אינו יהודי –

¹⁰⁰ אבנר ח. שאקי, "ספק יהודי" – בפני בתי-דין רבניים ובית-המשפט העליון בישראל, עיוני משפט ב, תשל"ג, 699, 706.

¹⁰¹ כך גם יש להבחין בין טעות שבחוק לבין חוסר סמכות: "טעות שבחוק אינה מוציאה ענין מגדר סמכותו של בית-המשפט, שאם לא תאמר כן, היא בית-המשפט בגדר סמכותו רק מקום שלא טעה בחוק: בג"ץ 86/58, [5]. אם ניתנה החלטה בתוקף סמכותו של בית-המשפט תלוי בכך, 'מה היא הפונקציה שהוטל (עליו) לקיים', ולא ב'תוכן הצו שנתן': בג"ץ 203/57, פד"י, כרך יב, ע' 1668, 1674, [6]" (בר"ע 19/66 המועצה המקומית אשדוד נ' קבוצת בוני ערים בע"מ, ועדת העררים כ (2) 666, 669).

¹⁰² בג"ץ 301/63 שטרייט נ' הרב הראשי לישראל, פ"ד יח(1) 598, 608.

¹⁰³ דברי הנשיא אולשן, שם, 643.

¹⁰⁴ השופט חיים כהן, שם, 608.

¹⁰⁵ השופט זילברג, בג"ץ 10/59 לוי נ' ביה"ד הרבני האזורי, תל-אביב-יפו, פ"ד יג 1182, 1193.

¹⁰⁶ "בישראל, אזרחי הארץ או תושביה".

¹⁰⁷ כמובן, כשאין עולה לגביהם שאלה של המרת דת.

¹⁰⁸ אם כי קשה להבחין איזו משמעות מעשית יכולה להיות להתערבות מעין זו של בג"ץ מעבר למתן הוראה לקיים את הדיון מחדש. מה יועיל בג"ץ בהתערבותו אם בית-הדין יגיע שוב לאותה מסקנה? ונניח שבית-הדין קבע במשפט גירושין כי בן זוג הינו ספק יהודי ובכך איבד את סמכותו, האם לשיטת השופט ויתקון שתובא להלן, יחזיר בג"ץ את הדין לבית-הדין אם בג"ץ יסבור כי בית-הדין טעה בקביעת היהדות?

ולחפך, אדם שנתבע בתביעה כזאת וטוען שאינו יהודי, אך בית-הדין נוטל סמכות בקבעו שהוא יהודי – נראה לי כי בפנות האדם אלינו לשם עזרה, לא נשיב פניו ריקם רק מכיוון שהשאלה, מי הוא יהודי לצורך חוק שיפוט בתי-דין רבניים, היא ענין שבהלכה. עלינו לבדוק, שמא טעה בית-הדין בשאלה זו. "ענין שבהלכה" אינו מלת קסם המונעת את הדיון על הסף¹⁰⁹. דעת **השופט ויתקון** היתה דעת יחיד¹¹⁰. לעומת זאת, ההלכה הפסוקה של בית-המשפט העליון בענין זה משתקפת בדברי **השופט זוסמן**: "כאשר אתה שואל, מי הוא יהודי לצורך חוק שיפוט בתי-דין רבניים, אתה משווה לנגד עיניך כי ענינו של החיקוק סמכותו של בית-דין דתי, הדין על-פי ההלכה, ועל כרחך אתה אומר שיהודי הוא, מי שבית-הדין רואה אותו כיהודי על-פי אותה הלכה שלפיה הוא דן"¹¹¹.

המסקנה החד-משמעית היא, שבג"ץ אינו מוסמך להתערב בקביעת הממצא בדבר יהדותו של אדם על ידי בית-הדין הרבני. הוא מקבל את הקביעה של בית-הדין, אפילו היא קביעה של ספק, כקביעה מוחלטת, ולאורה בודק אם בית-הדין הרבני חרג מסמכותו אם לאו¹¹².

(3) דיון בשאלת יהדות אגב עניני נישואין: ביטול תוקפם של נישואין דתיים

לא ניתן להתעלם מכך כי בקביעתו של בית-הדין שפלוגי אינו יהודי ולכן אינו כשיר להינשא, גלומה גם הכרעה מהותית ב"עניני נישואין" ולא קביעת מימצא בלבד בדבר יהדות. נשאלת השאלה, מה יהיה הדין, כאשר בית-הדין פוסק כי נישואין של בני זוג הינם בטלים מאחר ואחד מבני הזוג אינו יהודי. האם נחיל את הלכת גיתיה, או שמא נאמר כי משקבע בית-הדין כי אחד מבני הזוג אינו יהודי פקעה סמכותו להכריע בענין תוקף הנישואין?

לכאורה, ניתנה על כך תשובה חד-משמעית בפרשת **בסן**¹¹³. אלו עובדותיה בתמצית: בית-הדין הרבני דן בתביעת גירושין שבפניו. תוך כדי הדיון התברר כי האשה ספק יהודיה. לאור זאת פסק בית-הדין כי יש לסדר גט מספק וכי אם האשה לא תשתף פעולה, ינתן היתר נישואין לבעל שהוא יהודי בודאי.

בית-המשפט העליון פסק כי אם בית-הדין גופו מציין בפסק-דינו, כי יהדותו של האיש מוטלת בספק, ופוסק מה שפוסק על יסוד ספק זה, הרי שלא הביאו לפניו את המינימום הדרוש להוכחת יהדותו של האיש או האשה, וממילא לא הוכח קיום התנאי "של יהודים", אשר בו תולה המחוקק הישראלי את סמכות בית-הדין הרבני. הדיבור "עניני נישואין וגירושין של יהודים וכו'", אשר בסעיף 1 לחוק שיפוט בתי-דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג-1953, פירושו: צריך ששני בני הזוג יהיו יהודים. במקרה **בסן**, ראו הרבנים את נישואי המבקשת למשיב כ"נישואין מספק", ואבי הספק המשפטי הזה הוא הספק העובדתי בנוגע ליהדות האשה. נישואי ספק-יהודיה אינם בסמכותו של בית-הדין הרבני, לא בנוגע לאשה ולא בנוגע לבעל, כי בעטיו של ספק זה אין לקרוא עליהם את הדיבור "נישואין של יהודים", שבו תלויה סמכות הרבנים על-פי סעיף 1 לחוק הנ"ל.

בפרשת **בסן**, פסק הדין של בית-הדין הרבני שבו קבע כי האשה הינה ספק יהודיה, לא חרץ מבחינת הדין הדתי המהותי את גורלו של הענין שהיה תלוי ועומד בפני בית-הדין הרבני. כדי להביא את הענין לידי גמר, היה צורך להמשיך ולקיים את סידור הגט, ובמקרה של סירוב – להחליט על מתן היתר נישואין. אך בית-המשפט התייחס בפסיקתו באמרת-אגב גם לנסיבות – שלא התקיימו בפרשת

¹⁰⁹ בג"ץ גיתיה, שם, 298. ב-בג"ץ 6111/94 הורעד לשומרי מסורת נ' מועצת הרבנות הראשית לישראל מט (5) 94, 101, הועלתה אפשרות דומה בהקשר שונה, ובית-המשפט אמר: "[...]איננו קובעים שאין זה מתפקידו או מסמכותו של בית-משפט זה לקבוע מהו דין ההלכה, ככל שהדבר דרוש להכרעת הדין שלפניו".

¹¹⁰ הנשיא אגרנט ציין שם, 302, כי אין פסול בבדיקה המוקדמת שערך הרב רושם הנישואין, "כל עוד לא השיג מערכאה משפטית מוסמכת (בית-הדין הרבני) פסק הצהרתי, המכריז שהוא יהודי וכשיר, בתורת שכזה, לנישואין על-פי דין-תורה". גם **השופט לנדוי** אמר, שם, 295: על-פי רצון הכנסת חייבת יהדותו להתברר בהתאם לדין-תורה, ואנחנו לא נבוא ונחלוק בשאלה כזאת על דעתם המוסמכת של הרבנים". נראה ששיניהם סבורים שבית-הדין הוא המוסמך לקבוע יהדות לצורך נישואין.

¹¹¹ בג"ץ 58/68 שליט, בשמו ובשם ילדיו נ' שם הפנים ואח', פ"ד כג(2) 477, 513. **השופט ברק** מביא ב-בג"ץ 265/87 **גרי לי ברספורד נ' משרד הפנים** מג (4) 793, 794 את הקטע הנ"ל בתוך ציטוט רחב יותר של דברי **השופט זוסמן**. תוך שהוא מציין כי זו ההלכה.

¹¹² מנשה שאוה, 'טעות' בקביעת היהדות – השוללת סמכות? הפרקליט כה (תשכ"ט-ת"ש) 617, 641.

¹¹³ בג"ץ 214/64 אוה בסן לבית אהרנפלד נ' דייני בית-הדין הרבני הגדול לערעורין יח (4) 309.

בסן – שבהן בית-הדין קובע באופן נחרץ כי אחד מבני הזוג אינו יהודי ועל כן הנישואין בטלים. הנמקתו של בית-המשפט התבססה על פרשנות המונח "יהודים" בסעיף 1 לחוק שיפוט בתי דין רבניים, שמשמעה כי שני בני הזוג הינם יהודים.

לא נראה לנו שכיום מתקיים איזשהו אינטרס להוציא מסמכות בית-הדין הרבני מקרה שבו הנישואין בין בני הזוג שהם תושבי ישראל ואזרחיה נערכו בישראל כדמו"י מתוך הנחה שהתבררה כמוטעית, ששני בני הזוג יהודים. אם ניישם לענין שאלתנו את הלכת **בסן**, יצטרכו הצדדים לפנות לבית-המשפט לעניני משפחה בהליך של התרת נישואין לפי חוק שיפוט בעניני התרת נישואין (מקרים מיוחדים וסמכות בינלאומית), התשכ"ט-1969, ואז יהא בית-המשפט חייב לבקש חוות דעת מנשיא בית-הדין הרבני הגדול. אם חוות הדעת של נשיא בית-הדין הגדול תקבע כי לדעתו אין צורך בגט כדי להתיר את נישואי הצדדים הואיל ומדובר בנישואין בטלים, יחזור הענין לבית-המשפט, אך הוא יהיה חייב לקבוע שהנישואין בטלים בהתאם לכללי ברירת הדין של סעיף 5 לחוק הנ"ל, שהרי בישראל אין תוקף לעריכת נישואין בין יהודי לשאינו יהודי. אם נשיא בית-הדין הגדול יקבע בחוות דעתו כי יש לערוך גט פיתורין מספק או לחומרא יחזיר בית המשפט את הענין לבית-הדין הרבני. אולם, בין כך ובין כך, בית-הדין הרבני יהיה מוסמך לדון רק בהתרת הנישואין ולא בענינים שעשויים להיות כרוכים בתביעת גירושין רגילה בין יהודים. אם כך, "הפוכי מטרתא למה לי?"¹¹⁴ [לשם מה צריך לבצע פעולות מיותרות (להעביר את מטען הבהמה מימין לשמאל ולהיפך, כאשר משקל המטענים שוה)]?

פרשת **ביכובסקי**¹¹⁵ עשויה לתת לנו נקודת השוואה מעניינת לענין סמכותו של בית-הדין לתת פסק דין הצהרתי על נישואין כדת משה וישראל שנערכו בישראל כבטלים לאחר שהתברר כי אחד מבני הזוג אינו יהודי (והוא הדין במקרה שגירווי הוכרז כבטל ללא ספק). מעשה ביהודי, אזרח ארץ-ישראלי, שנשא אשה לא-יהודיה בטקס נישואין אזרחי שנערך בקפריסין. לימים עתר לבית-המשפט המחוזי המנדטורי להצהרה על ביטול הנישואין מעיקרא, בטענה שביהודי לא יכול היה לשאת אשה לא-יהודיה. בית-המשפט המחוזי דחה את הבקשה מחוסר-סמכות, בגורסו, כי מאחר שה'נישואין' הינם, לטענת ה'בעל', בטלים-מעיקרא, הרי עם מתן פסק-הביטול, תתבטל למפרע גם אזרחותה הארצישראלית של האשה, שכן זו יכלה להירכש רק עקב הנישואין, אם הם תפסו. עם מתן פסק ביטול-הנישואין – סבר בית-המשפט המחוזי – יבוא ביטול-למפרע של האזרחות הארצישראלית, ויהפוך את ה'אשה' לנתינה זרה. ומאחר שבתי המשפט האזרחיים בארץ לא הוסמכו לפי סימן 64(1) לדבר המלך במועצתו, 1922, לתת פסקי ביטול-נישואין לנתינים זרים, הרי שבית-המשפט, במקרה דנן, היה משולל סמכות להוציא פסק כזה, נגד נתינה זרה. הפרדוקס שנראה היה כבלתי פתיר, לא מנע מבית-המשפט העליון המנדטורי לקבל ערעור על פסק הדין המחוזי. בית-המשפט העליון פסק, שאף כי לכשיזכה הבעל בצו המבוקש תאבד האשה את אזרחותה הארץ-ישראלית, מוסמך בית-המשפט המחוזי לדון בעתירה; זאת, אף שלא הוסמכו בתי-המשפט האזרחיים בארץ-ישראל ליתן פסקי ביטול-נישואין לנתינים זרים, מאחר ו"כל עוד לא הוכרזו הנישואין כבטלים ע"י בית-משפט מוסמך, זכאית האשה להיחשב כאזרחית ארצישראלית".

הלכת **ביכובסקי** היוותה אחד מן הנימוקים של הביקורת שמתח המלומד **אבנר ח' שאקי** על הלכת **בסן**. לדעת **שאקי**, "כשם שפסק-ביטול-הנישואין-למפרע, שביטל עמו את אזרחותה הארצישראלית של הגב' **ביכובסקי** הנ"ל, לא גרר עמו את ביטול סמכותו של ביה"מ המחוזי – על אף שהחוק שלל במפורש, סמכות לבטל נישואין של נתינים זרים – כן גם הקביעה שהגב' **בסן** היא 'ספק-יהודיה', לא היה בכוחה לבטל את הסמכות-שמלכתחילה שנקתה כבר ע"י ביה"ד הרבני, עם הגשת התביעה, כששני בני-הזוג התייצבו כיהודים להלכה ולמעשה"¹¹⁶. לדעת המלומד **אשר מעוז**, ההשוואה שערך **שאקי** אינה נכונה. בענין **ביכובסקי**, הרי רק לאחר שהיה בית-המשפט פוסק כי הנישואין בטלים, היתה נשללת סמכותו מכאן ולהבא. כל עוד לא פסק בית-המשפט בדבר בטלות הנישואין, היתה האשה

¹¹⁴ כתובות קי א.

¹¹⁵ ע"א 11/41 **ביכובסקי נ' ביכובסקי**, 8 פ"ר 241; ד"ר אשר מעוז, **סמכותם האקסטרא-טריטוריאלי של בתי הדין הרבניים**, הפרקליט לח [תשמ"ח] 81, 100.

¹¹⁶ אבנר ח. שאקי, "ספק יהודי" – בפני בתי-דין רבניים ובית-המשפט העליון בישראל, עיוני משפט ב [תשל"ג] 699, 709.

אזרחית ארץ ישראלית ולבית-המשפט היתה סמכות לגביה מכוה סימן 64(1) לדבר-המלך. לעומת זאת, חוסר הסמכות הנטענת בעניין **בסן**, היה קיים מלכתחילה ולא נגרם על-ידי פסק-הדין שניתן¹¹⁷.

הפרדוקס של פרשת **ביכובסקי** מזכיר את הפרדוקס הידוע כ"פרדוקס חוזה פרוֹתְגוֹרְס"¹¹⁸. פרוֹתְגוֹרְס, סופיסט בן המאה החמישית לפני הספירה, הסכים ללמד את תלמידו יואֶתְלוֹס משפטים, וזאת תמורת שכר לימוד מלא שישלם לו יואתלוס כאשר (ורק כאשר) הוא, יואתלוס, יזכה לראשונה במשפט. אלא שלאחר סיום לימודיו לא השתתף יואתלוס באף משפט, ומשהבין פרוֹתְגוֹרְס שתלמידו לשעבר אינו מתכוון לשלם לו את שכר הלימוד, איים לתבוע אותו לדין. פרוֹתְגוֹרְס טען בפני יואתלוס שאם הוא, פרוֹתְגוֹרְס, יזכה במשפט, יהיה תלמידו לשעבר חייב לשלם לו את החוב על בסיס פסק הדין; ואילו אם יפסיד, יהיה זה נצחוננו הראשון של יואתלוס במשפט, ועל-כן יהיה חייב ממילא לשלם לו את שכר הלימוד על בסיס ההסכם שהיה ביניהם. אולם יואתלוס – שהיה כנראה תלמיד מובהק של רבו – ענה ללא היסוס שאם פרוֹתְגוֹרְס אכן יזכה במשפט, הרי שעל-פי ההסכם שביניהם לא יהיה חייב לשלם לו תלמידו את שכר הלימוד, משום שעדיין לא זכה באף משפט; ואילו אם יפסיד בו המורה, ממילא לא יהיה תלמידו חייב לשלם לו דבר על בסיס פסק הדין. על איזה בסיס יפסוק בית משפט בתביעה שתוגש? לכאורה, כל פסק דין שיינתן בתביעת פרוֹתְגוֹרְס – הן לחיוב ולשלילה – יהיה לקוי. כיצד מקיימים את החוזה במצב פרדוקסלי זה¹¹⁹?

אילו הענין היה בא לדיון בפני בית דין רבני, עשוי היה בית-הדין הרבני ליישם את העיקרון הגלום בכלל "גיטו וידו באין כאחד"¹²⁰. קיים כלל לפיו "אין קנין לעבד בלא רבו". שיִעֲבֹד אדם כעבד יוצר הגבלה על כשירותו המשפטית לרכוש או לזכות בנכס. ידו של אדם משמשת אותו בדרך כלל לצורך ביצוע קנין. אם כן, נשאלת השאלה איך זוכה העבד בשטר שחרור ["גט"] שבעליו חפץ לתת לו, אם אין לו "יד" לבצע קניינים? על כך משיבה הגמרא, לפי אחת האפשרויות, כי "גיטו וידו באין כאחד". כלומר, תוצאת מסירת גט השחרור, דהיינו כשירותו המשפטית לערוך קנין, באה בד בבד עם מסירת גט [שטר] השחרור לידו¹²¹. בדומה לכך, "הזורק גט לאשתו והיא בתוך ביתה או בתוך חצרה הרי זו מגורשת"¹²², והוטעם שם כי "גיטה וחצרה באין כאחד"¹²³. כלומר, הסיבה והתוצאה חלים בו-זמנית ומשפיעים זה על זה. למעשה, הסיבה היא גם תוצאה ולהיפך, כלומר: מצד אחד האישה מגורשת (סיבה) ולכן החצר שלה (תוצאה), אך מצד שני החצר שלה (סיבה) ולכן היא מגורשת (תוצאה). עקרון "באין כאחד" הוזכר בדינים רבים נוספים¹²⁴. בפרדוקס חוזה פרוֹתְגוֹרְס, עשוי בית-הדין הרבני לומר על-פי עקרון "באין כאחד", כי יש לזפות את יואתלוס מאחר שטרם זכה במשפט; ומִשְׁזַכֶּה, מן הדין לחייבו לשלם לפרוֹתְגוֹרְס. **הזיכוי במשפט מחיל את החיוב בדין – שניהם באין כאחד.**

דומה כי עקרון זה, מבלי להזכירו, הוחל על ידי בית-המשפט העליון המנדטורי בפרשת **ביכובסקי**¹²⁵. פסק הדין שקבע, כי הבעל היהודי הארץ-ישראלי לא יכול היה לשאת על-פי דינו האישי

¹¹⁷ אשר מעוז, **סמכות התלויה בספק**, עיוני משפט ד [תשל"ו] 598, 611.

¹¹⁸ מריוס כהן, **פרדוקסים של חוק ומשפט**, גלילאו, נובמבר 2008, 90.

¹¹⁹ המחבר, מריוס כהן, **שם**, מציין כי **גוטפריד וילהלם לייבניץ** (Leibniz), פילוסוף ומתמטיקאי בן המאות ה-17 וה-18, הציע את הפתרון הבא: מן הראוי שבית-המשפט יקבע שעל בסיס ההסכם שבין המורה לתלמידו לשעבר, אין לפרוֹתְגוֹרְס עילה לתבוע מיואתלוס את שכר הלימוד, ויפסוק לטובת התלמיד. אולם, בעקבות נצחוננו של יואתלוס במשפט, יהיה רשאי פרוֹתְגוֹרְס לתבוע את תלמידו לשעבר בשנית, שכן התביעה השנייה תבוא רק לאחר שיואתלוס כבר זכה במשפטו הראשון, ולתביעה זו כן תהיה עילה, כך שעל-בסיס ההסכם שבין השניים, מן הראוי שבית-המשפט יפסוק הפעם לטובת פרוֹתְגוֹרְס. לדעתנו, לכאורה יש קושי בפתרון זה, לאור עקרון ה-*res judicata* שנוצר על-פי כללי המשפט האזרחי עם מתן פסק הדין הראשון.

¹²⁰ קידושין כג א.

¹²¹ אך השו: **אור גדול**, נג ד"ה ועוד נראה, וכן **אבן האזל**, גירושין ו-יב ד"ה ונראה דהנה.

¹²² גיטין עז ע"א.

¹²³ "דבמוקם שחל בעצם, רק משום דבר המעכבו אי אפשר לחול – כיון שע"י חלות הדבר יוסר המעכב, חל הדבר. ועל כן בחצר האשה – בעצם שלה הוא, רק ע"י האישות הוא שלו לפירות. וכיון שבגירושין חוסר האישות, חלין הגירושין (**אבני-נזר**, אורח חיים, כב, ט).

¹²⁴ למשל: גר שמל את עצמו מילתו וגירותו באין כאחת; גנב וגולן שהקדישו הקדש הקדש.

¹²⁵ מעוז, **סמכות התלויה בספק**, עיוני משפט ד [תשל"ו] 598, 611, **הערה** 68, מציין, כי השופט **פרומקין** אף מדגיש את האנומליה של הבעיה, שאיננה מאפשרת לבית-המשפט להמנע מלפסוק בעניין. אם בית-המשפט יראה עצמו מחוסר סמכות – תהא משמעות החלטתו, כי לדעתו בטלים הנשואין – והרי בנקודה זו סרב לפסוק משום שחשש כי אם

את האשה הנכרית (סיבה), החיל בה בעת את הקביעה כי האשה אינה נתינה ארץ-ישראלית (תוצאה). התוצאה חלה בו ברגע שניתן פסק הדין (סיבה). לכן לא היה בכך כדי לאיין את פסק הדין על בסיס חוסר סמכות לתת פסק הפקעת נישואין לנתין זר. לעומת זאת בפרשת **בסן**, בית-הדין הרבני קבע שהאשה הינה ספק יהודיה ועל כן זכאי הבעל לתת גט מספק או לחומרא והאשה חייבת לקבלו. הגט עתיד לבוא רק לאחר פסק הדין, אלא שמרגע הניתן פסק הדין נעלמת סמכותו החוקית של בית-הדין להמשיך ולדון בתביעה.

אם כך, עשויה להיות לבית-הדין סמכות לדון בבקשה של יהודי לפסק דין הצהרתי לפיו הוא בחזקת פנוי ונישואיו **בישראל** שנערכו כדת משה וישראל הינם בטלים הואיל והתברר כי בן זוגו אינו יהודי, מתוך שלא נולד לאם יהודיה ולא נערך לו גיור או שגיור שנערך לו, הינו בטל ומבוטל. לצורך הדיון בתביעה יהיה צורך לצרף כמשיב את בן הזוג האחר, מאחר והנישואין שנערכו בישראל מלמדים כי הוא בחזקת יהודי, ועצם עריכת הנישואין הופך אותו לבעל-דין בתביעה להכריז על בטלותם. אם בפסק הדין יקבע בית-הדין כי הנתבע הינו ספק יהודי (או ספק גר) ויש צורך בגט, הרי לפנינו הלכת **בסן**, ומני אז מאבד בית-הדין את סמכותו ואף הסכמת הצדדים לא תועיל להחזיר את סמכותו. אבל אם בית-הדין יפסוק כי הנישואין בטלים מאחר ובן הזוג אינו יהודי וגיור ככל שנערך הינו בטל, אין הצדקה¹²⁶ שלא להחיל את הלכת **בינובסקי**¹²⁷. פסק הדין המצהיר על בטלות הנישואין יהיה תקף, אך מכאן ואילך לא ימשיך בית-הדין לדון בענין משותף לצדדים אלו.

(4) דיון בשאלת יהדות אגב עניני גירושין: חיוב בגט

הכרעה בשאלת יהדות אגב ענין של גירושין התעוררה בפרשת **בסן** שנדונה ותוארה לעיל. בית-המשפט העליון פסק כי משקבע בית-הדין כי בן זוג הינו ספק יהודי, איבד את סמכותו להמשיך ולדון בתביעת הגירושין, כי סמכותו של בית-הדין מותנית בעובדת היות שני בני הזוג יהודים ודאיים. בהתבסס על הלכת **בסן** פסק בית-המשפט בפרשת **בנובסקי**¹²⁸ כי בית-הדין איבד את סמכותו לדון בתביעת הגירושין ובאשר נכרך בה, מאחר ובית-הדין קבע כי גיורה של האשה בטל ומבוטל. לפיכך, פסק הדין שחייב את האשה לקבל גט מספק או לחומרא בטל מחוסר סמכות וכך גם פסיקתו בענין הרכוש שנכרך בגירושין.

(5) היבט סמכות פנימית של דיני איסור והיתר

גיור הינו תקף אם הוא נערך על-פי דין תורה. על-פי ההלכה תוקפו של גיור אינו מותנה בכך שבית-הדין המגייר יהיה מוכר על ידי רשויות המדינה, אם כבית דין דתי בעל סמכות שיפוט לפי חוק ואם ככהן-דת. בתי דין בקהילות ישראל בארץ ישראל ובקהילות הפזורה היהודית בכל רחבי העולם קיימים מאז ומתמיד. תוקף פועלם ההלכתי אינו נובע מן החוק האזרחי אלא מכוח דין התורה, ומן הנכונות של הציבור הדתי להישמע לבתי דין אלו ועל-פי זכות היסוד לחופש-דת. להכרת המדינה והחוק האזרחי בפעולות בתי דין בכל מקום שהם, עשויה להיות משמעות בעיקר לענין היכולת לאכוף את קיום הדין בפני בית-הדין, ולענין אפשרות ההוצאה לפועל של פסקי הדין וההכרה האזרחית בתוקפם, אך לא לענין המשמעות הדתית של פעולות בית-הדין. גיור שנערך על ידי בית דין ידוע ומקובל של קהילה דתית בישראל, כמו בית דין צדק של העדה החרדית בירושלים או בית דין צדק בראשות הרב נסים קרליץ בבני ברק, מוחזק מבחינה הלכתית כגיור בר תוקף, וגר שהתגייר בבתי דין אלה וקידש אשה יהודיה, יכיר בית-הדין הרבני בקידושין ולא יתיר לבני זוג אלו להינשא לאחרים בלי גט פיטורין כדת

יפסוק כך תאבד לו סמכותו. מעוז משה זאת להסברו של המהרש"ק מדוע תופסים קידושין שנעשו בניגוד לחרם, ואפילו נפסלים העדים עקב השתתפותם בטקס; שו"ת מהרש"ק, חלק ג', סי' א'.

¹²⁶ אלא אם כן נתעקש, מטעמים פורמליים גרידא, שאמרת האגב בפרשת בסן תחול גם בנסיבות שתוארו. במקרה שתואר אין סיבה עניינית שלא להחיל את בטלות הנישואין גם על בן הזוג הלא-יהודי שהרי הטקס נערך בישראל וכדמו"י, ואין מעורבות אינטרס זר כמו בנישואין שנערכו בחו"ל.

¹²⁷ השוו: בג"ץ 257/81 מריון אירנה אלטר נ' בית-הדין הרבני האזורי, חיפה לו (2) 441; בג"ץ 9476/96 מאיר סרגובי נ' בית-הדין הרבני האזורי ירושלים (פורסם במאגרים משפטיים). השיקולים שבגינן נשללה סמכות בית-הדין בהלכת סרגובי אינם מתאימים למקרה שבו בית-הדין מתבקש להצהיר על בטלות נישואין שנערכו כדת משה וישראל בישראל. כך גם במקרה שבני הזוג נישאו מחוץ לישראל כדת משה וישראל אך ללא נישואין אזרחיים.

¹²⁸ בג"ץ 113/84 חנית בנובסקי נ' בית-הדין הרבני האזורי בחיפה לט (3) 365.

משה וישראל. דברים אלו תקפים אף ביחס לגיורים הנערכים בבתי דין מוכרים של קהילות יהודיות אורתודוקסיות ברחבי העולם. דיני איסור והיתר של דין תורה, ובכלל זה דיני איסור והיתר לקידושין או נישואין, אינם תלויים ביחס של החוק האזרחי כלפי הלכות אלו. כך מבחינה פנימית-הלכתית, אך גם מבחינת היחס של חוקי המדינה כלפי פעולות משפטיות שיש להן נפקות לדיני איסור והיתר¹²⁹. במלים אחרות, בתי הדין הרבניים בישראל יכירו, לצורך כל ענין המצוי בשיפוטם, בגיור שנערך על-פי ההלכה, ללא תלות בסמכות החוקית הקיימת, או שאינה קיימת, לבית-הדין המגיייר. מאידך גיסא, כל ספק שיתעורר לאחר עריכת גיור לגבי כנות קבלת המצוות, עקב אי-שמירת מצוות לאחר הגיור, **הערה: דבר זה אינו מעכב את הגרות כדיעבד כמבואר ברמב"ם פ"ג מאיסור"ב הי"ז וכשו"ע יו"ד סי' רס"ח סעיף י"ב, וכפי שמבואר בשו"ת הרשב"ץ ח"ג (סי' מ"ז), עיין זרע ישראל פ"ח.** יידון לגופו בבית-הדין הרבני אגב עניני נישואין וגירושין, שוב ללא תלות בשאלת זהותו של בית-הדין האורתודוקסי שערך את הגיור.

(6) היבט סמכות חיצונית של 'עניני נישואין וגירושין'

נישואין של יהודים בישראל נערכים על-פי דין תורה בלבד. בדיקת הכשירות להינשא היא חלק מ'עניני נישואין' המצויים בשיפוטו הייחודי של בית-הדין הרבני. אין חולק כי בית-הדין מוסמך לקבוע אם אדם כשיר לנישואין על-פי דין תורה. לצורך בדיקת תנאי הכשירות להינשא מוסמך בית-הדין לקבוע אם המבקש הינו יהודי¹³⁰. ברור איפוא כי אם המבקש הינו גר, מוסמך בית-הדין לקבוע אם הגיור הינו בר תוקף אם לאו, או שקיים ספק בקשר לכך באופן שלא ניתן להתיר למבקש להינשא כדת משה וישראל. שאלת הכשירות להינשא הינה אינהרנטית, כפי שנראה בהמשך, גם בכל דיון של גירושין. אף כאשר תוצאת פסיקת בית-הדין לגבי תוקף הגיור, משמעה לדעת בג"ץ איבוד סמכותו של בית-הדין להמשיך ולדון בגירושין, הרי מיניה וביה יש בכך אמירה לגבי היכולת של אותו אדם להינשא כדמו"י.

הענין נעשה לכאורה מורכב יותר, כאשר המבקש להינשא מציג בפני בית-הדין תעודת המרה שניתנה לו על סמך אישור של אחד הרבניים הראשיים לישראל, אשר על-פי הנהוג הם מוכרים כ'ראש העדה' לענין יהודים על-פי פקודת ההמרה, ובמיוחד אם מדובר ברב הראשי המכהן כנשיא בית-הדין הרבני הגדול¹³¹. לענין זה קיימים רבדים שונים. נציג את צדדי הענין וננסה להגיע לחקר של המצב המשפטי.

(7) היחס שבין חוק שיפוט בתי דין רבניים לפקודת ההמרה

(א) כללי

פקודת ההמרה נועדה להכריע בספקות בענין שיפוט או בריב סמכויות שבין בתי הדין הדתיים השונים שיש להם שיפוט בישראל. הצורך האזרחי להכריע בכך נובע מן העובדה כי המרת דת יכולה ליצור מצב שבו שני בתי דין דתיים שונים יראו את בעל-הדין כנתון לשיפוטם בעניני המעמד האישי. זוהי תופעת 'כפול-הדת'. פקודת ההמרה חלה על גיור בישראל של אדם שהיה ערב גיורו בן עדה דתית מוכרת¹³². משעה שהמרת הדת של המתגייר נרשמה על ידי הממונה על המחוז, נחשב המתגייר בעיני משפט המדינה כיהודי והוא כפוף בעניני המעמד האישי לבית-הדין הרבני בהתאם לחוק שיפוט בתי דין רבניים.

¹²⁹ חוק שיווי זכויות האשה התשי"א-1951, סעיף 5; חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות התשכ"ב-1962, סעיף 79; חוק מרשם האוכלוסין התשכ"ה-1965, סעיף 40; חוק אימוץ ילדים התשמ"א-1981, סעיף 16; חוק הסכמים לנשיאת עוברים (אישור הסכם ומעמד היילוד) התשנ"ו-1996, סעיף 12.

¹³⁰ ראו דיוננו לעיל בפסקה ג(2).

¹³¹ ראו דיוננו לעיל בהערה 82.

¹³² למעשה מדובר בכמות מצומצמת מאד מתוך המתגיירים. רובם ככולם של המתגיירים, הן באוכלוסיה יוצאת חֲבֵר מדינות העמים של רוסיה והן באוכלוסיה יוצאת אתיופיה, היו והינם חסרי-דת קודם לגיור, ועניינם ידון בנפרד להלן. באותה קטגוריה נמצאים גם כל מי שהתגייר מחוץ לישראל.

(ב) התנגשות סמכויות?

התנגשות לכאורה בין פקודת ההמרה לבין חוק שיפוט בתי דין רבניים עשויה להתרחש הן כאשר בית-הדין דן בעניני נישואין והן כשהוא דן בעניני גירושין¹³³. התנגשות זו מעלה בראש ובראשונה שאלות של סמכות, אך גם שאלות של דין.

כאשר ההתנגשות באה אגב ענין של **כשירות להינשא**, מתעוררת בעיקר השאלה אם יש ברישום ההמרה כדי למנוע מבית-הדין הרבני לדון מחדש בשאלת תוקף המרת הדת. אם התשובה תהיה שלילית, כך שאין ברישום ההמרה כדי למנוע מבית-הדין הרבני לדון בתוקף הגיור, אזי אם יפסוק בית-הדין כי גיורו של המבקש הינו בטל או שהוא ספק-גיור, יסתיים בכך הדיון – שהרי בכך שלל בית-הדין, הלכה למעשה, את כשירותו של בעל-הדין להינשא. במקרים שבהם שאלת היהדות עולה אגב **עניני גירושין**, עשויה שאלת המרת הדת לעלות הן בהקשר של עצם **סמכות שיפוטו** של בית-הדין והן לצורך **הכרעה מהותית** בסכסוך הגירושין. במשפט גירושין, מדובר בבעלי דין מסוכסכים הניצבים משני עברי המיתרס. בעל-דין עשוי אז עלול לבסס את תביעת הגירושין שלו, בין היתר, על הטענה כי הגיור שעבר הצד שכנגד הינו פגום או מפוקפק ועל כן לא ניתן להמשיך בחיי נישואין¹³⁴, ומצד שני עלול בעל-דין מעוניין לטעון כי בית-הדין משולל סמכות לדון בענין הגירושין, עקב הספק בתוקפו של הגיור. אם הגיור נרשם על-פי פקודת ההמרה עולה ראשית השאלה, אם יש בכך כדי למנוע מבית-הדין לדון **מחדש** בשאלת תוקף המרת הדת. אם התשובה תהיה שלילית ובית-הדין ימצא שיש הצדקה עניינית לדון בכך ונמצא גם בסיס לטענה, מיד עולה שאלת סמכותו של בית-הדין **להמשיך בדיון**, שהרי לא ניתן יותר לומר כי שני בני הזוג הינם יהודים ודאיים. השאלה הראשונה העולה, הן בענין נישואין והן בענין גירושין, הינה איפוא זהה, ואין מניעה שהתשובה לה תינתן תוך בחינת היבטיה לגבי תביעת גירושין.

(ג) היבט ראשון של שאלת הסמכות החוקית

נניח אם כן כי בפני בית-הדין באה תביעת גירושין. אחד מבני הזוג התגייר בישראל וערב גיורו הוא היה נוצרי, מוסלמי או בן עדה דתית מוכרת אחרת, והמרת הדת **נרשמה בהתאם לפקודת ההמרה**. תוך כדי דיון בתביעה מגיע בית-הדין למסקנה כי הגיור בטל או שלמעשה בעל-הדין הינו ספק גר. האם איבד בית-הדין בכך את סמכותו לדון ולהכריע בתביעת הגירושין?

הלכת **גיתיה**¹³⁵ והלכת **בסן**¹³⁶ אינן מסייעות לפשוט את השאלה שהצבנו. בשתי הפרשיות לא התעוררה בפני בית-הדין הרבני שאלה בדבר תוקפו של גיור וממילא לא היתה **לפקודת ההמרה** כל השפעה על סמכות בית-הדין לדון בבקשת אישור הכשירות להינשא או בתביעת הגירושין. בפרשת **בסן** בית-הדין הרבני קבע כי קיים ספק ביהדותה של האשה ועל כן פסק בית-המשפט העליון כי בכך שמת בית-הדין מידו את הסמכות לדון בעניני (הנישואין ו) הגירושין של הצדדים. "אם בית-הדין גופו מציין בפסק-דינו, כי יהדותו של האיש מוטלת בספק, ופוסק מה שפוסק על יסוד ספק זה, הרי שלא הביא לפניו את המינימום הדרוש להוכחת יהדותו של האיש או האשה, וממילא לא הוכח קיום התנאי של יהודים", אשר בו תולה המחוקק הישראלי את סמכות בית-הדין הרבני¹³⁷. לא ניתן איפוא להסיק מפסק דין זה כי דין זהה יהיה כאשר הגיור נרשם כחוק על-פי פקודת ההמרה, הגם שבית-הדין הטיל ספק בגיור.

גם בהלכת **בנקובסקי**¹³⁸ אין כדי ללמד לענייננו. במהלך דיון בבית-הדין בעניני גירושין ובענין הרכוש שנכרך בו, התברר לבית-הדין מפי האשה, חנית בנקובסקי, כי היא התגיירה בישראל בגיל 15, וכי היא "אוכלת טריפה, לא הולכת למקווה ולא שומרת שבת"¹³⁹. בית-הדין קבע כי "גיורה היא

¹³³ התנגשות אפשרית גם בענין של מזונות והחזקת ילדים, אך אלו אינם מענייננו כאן.

¹³⁴ ראו למשל: תיק (תא) 3718-21-1 פלוני נ' פלונית (תשס"ח); ערעור (גדול) 6122-21-1 פלונית נ' פלוני (תשס"ט).

¹³⁵ בג"ץ 359/66 גיתיה נ' הרבנות הראשית והמועצה הדתית, ירושלים, כב(1) 290.

¹³⁶ בג"ץ 214/64 אוה בסן לבית אהרנפלד נ' דייני בית-הדין הרבני הגדול לערעורין יח (4) 309.

¹³⁷ שם, 318.

¹³⁸ בג"ץ 113/84 חנית בנקובסקי נ' בית-הדין הרבני האזורי בחיפה לט (3) 365.

¹³⁹ שם, 370.

במירמה והריהו 'בטל ומבוטל', ועל-כן 'אין מקום לספחה למשפחת ישראל'¹⁴⁰. **הערה: כדאי לבדוק את פרטי מקרה זה, כי לפי מה שהעלנו בספר זרע ישראל פ"ח, אי קיום מצוות לאחר הגרות אינו מבטל את הגרות אם נעשתה לכל פרטיה בהודעת וקבלת מצוות קודם הגרות בפני ג' וטבילה בפני ג' ככוונה להכנס לעם היהודי** בית-המשפט העליון פסק, בעקבות הלכת בסן, כי סמכות השיפוט הייחודית של בית-הדין הרבני בענייני נישואין וגירושין מותנית בכך, כי שני בעלי הדין שלפניו הם "יהודים". אמנם בית-הדין היה מוסמך לקבוע, אם העותרת היא יהודייה אם לאו, שכן בקביעה זו תלויה עצם סמכותו, ועל-כן **רשאי בית-הדין לעורר שאלה זו מיוזמתו**. אך משקבע בית-הדין, כי גיורה של העותרת הוא בטל ומבוטל, הוא שמת מידי את הסמכות לדון בתביעה שלפניו, ופסק-דינו בטל הוא ומבוטל בשל חוסר סמכות¹⁴¹. בפסק הדין של בג"ץ בפרשה זו לא נאמר דבר וחצי דבר לגבי פקודת ההמרה, ואם כן לא נדון שם היחס שבינה לבין חוק שיפוט בתי דין רבניים.

פקודת ההמרה מסדירה המרת דת שנערכה בישראל בלבד¹⁴². ההסדר הוא לגבי המרת דת בישראל מעדה דתית מוכרת אחת לעדה דתית מוכרת אחרת¹⁴³. היא אינה מסדירה המרת דת שנערכה מחוץ לישראל, וכמו כן היא אינה מסדירה המרת דת שבמסגרתה אדם חסר-דת מצטרף לדת של עדה דתית מוכרת.

פקודת ההמרה נועדה כדי לפתור קונפליקטים אפשריים בין עדות שונות המוכרות בישראל. בדוגמה שהבאנו קיים לכאורה קונפליקט בין ראש העדה לבין בית-הדין של העדה: ראש העדה הכיר בגיור ובהתאם לכך נרשמה המרת הדת על ידי הממונה על המחוז, אך בבוא עניינו של הגיור לדיון אגב גירושין, סבר בית-הדין כי הגיור בטל או שתוקפו מוטל בספק. להלן נדון במשמעות של התנגשות זו במישור הפנימי-הדתי, ונראה שההתנגשות הינה מלאכותית ולמעשה היא לא קיימת. אך כעת עדיין מצויים בפרוודור שלפני אותו טרקלין. כיצד יוכרע הקונפליקט, ככל שהוא קיים?

המרת דת על-פי המשפט הישראלי, כפי שהראינו לעיל, הינה פעולה מינהלית. סמכותו של "ראש העדה", גם היא סמכות מינהלית. באשרו כי פלוני הסתפח לדתו, אין ראש העדה דן בענין קונקרטי של נישואין או גירושין, ואין לו סמכות לדון באלו. המרת דת, כפי שנפסק בכמה הזדמנויות, אינה ענין של מעמד אישי. היא פרלימינרית לענין המעמד האישי. אישור ראש העדה אינו מעשה-שיפוטי. רישום המרת הדת על ידי מי שניתנו לו סמכויות הממונה על המחוז, גם הוא פעולה מינהלית, שנועדה להקדים ולקבוע מכח החוק מי הוא בית-הדין הדתי שידון בסכסוך בין בני הזוג בעניני המעמד האישי התלויים ברישום ההמרה. רישום המרת הדת לא נועד כדי להכריע את הדין הדתי פנימה. משום אלה, בית-הדין הרבני אשר לו הסמכות השיפוטית בעניני נישואין וגירושין, הוא המוסמך הבלעדי לפסוק מה נפקות יש לגיור לגבי נישואין וגירושין.

(ז) היבט שני של שאלת הסמכות החוקית

עתה נניח שבית-הדין הרבני מצא שאכן על-פי ההלכה יש פגם בגיור, האם ממשיך בית-הדין לאחוז בסמכות השיפוט שלו בענין הגירושין, או שמא נשמטה ממנו סמכות זו, בדומה להלכות בסן ובנקובסקי?

בשונה מהלכות בסן ובנקובסקי, שבוססו על-פירוש המונח "יהודים" בחוק שיפוט בתי דין רבניים בלבד, כאן נוסף אלמנט קונסטיטוטיובי אזרחי אשר על-פיו יש לקבוע את ההשתייכות הדתית לצורך סמכות השיפוט בעניני המעמד האישי –

רצונו של אדם להמיר את דתו מושלם מבחינה אזרחית עם נקיטת הצעדים הדרושים לפי הפקודה. התנהגותו של האיש הלכה למעשה אינה מעלה או מורידה מבחינה זו. יתכן שאדם ימיר את דתו ויגרום

¹⁴⁰ שם, 378.

¹⁴¹ שם, 377 ואילך.

¹⁴² ראו דברי הנשיא ברק: "המרות הדת שהפקודה חלה עליהן הן המרות דת הנעשות בישראל. ממבנה הפקודה, הוראותיה ומקומה עולה בבירור כי אין היא חלה על המרה הנעשית מחוץ לישראל (ראה שיפמן, בספרו הנ"ל, בעמ' 63, וכן פרשת פונק שליזינגר [8], בעמ' 251). לבסוף, פקודת ההמרה חלה על המרת דת. אין היא חלה – והיעדרו של הסדר סטטוטורי יוצר קשיים ניכרים – על כפול דת מלידה (כגון מי שנולד לאם יהודייה ולאב מוסלמי: ראה שאוה, בספרו הנ"ל, בעמ' 170)" (בג"ץ 1031/93 פסרו (גולדשטיין) ואח' נ' שר הפנים ואח', פ"ד מט(4) 661, 745).

¹⁴³ בג"ץ 148/84 ק' שמואל נ' בית-הדין הרבני האזורי בתל-אביב ואח', פ"ד לט(4) 393.

לרישום ההמרה כחוק, אך ימשיך לנהוג לאחר מכן לפי הליכותיה של הדת הקודמת. תופעה מעין זו אפשרית ביחוד כאשר ההמרה נבעה לאו דוקא משכנוע הכרתי, פנימי, אלא מתוך טעמים תועלתיים, כגון הרצון להינשא לבן-זוג בן דת אחרת. אך פרט לשיקולי מניעות בהם נעסוק להלן, הרי מבחינה משפטית נותקה עם ההמרה זיקתו של האיש לדתו הקודמת, אפילו אם מבחינה עובדתית הוא ממשיך להיות קשור אליה. בחירתו של אדם בדת חדשה על ידי המרתו אליה באה לפי הפקודה לידי ביטוי באקט פורמלי, חד-פעמי[...]¹⁴⁴.

כפיפותו של אדם לבית-הדין הדתי כאשר המרת דתו נרשמה בהתאם להוראות הפקודה, גם אם מבחינת דיני הדת של בית-הדין מתברר בדיעבד כי קיימת שאלה בדבר תוקפה הדתי של ההמרה, מהווה צידו השני של "מטבע" ההמרה, לפיה המרה שנרשמה נוטלת מבית-הדין של העדה הקודמת את סמכותו לדון בעניינו של המומר, למרות שעל-פי דיני הדת הקודמת היא ממשיכה לאחוז בו. עם רישום ההמרה, עבר המומר "בשער החליפין" אל תוך העדה החדשה, ומבחינה אזרחית יוכל לצאת ממנה רק אם יעשה שימוש חוזר באותו "שער".

כאשר קיימת הוראה חקוקה הקובעת את נקודת המבט האזרחית לגבי דתו של בעל-הדין וכפיפותו בהתאם לשיפוט בית-הדין הדתי, יש לתת לכך משמעות רחבה¹⁴⁵.

ראיה נוספת לגישה זו יש בסעיף 4(2) לפקודת ההמרה לפיו "למרות כל המרת-עדה, יוסיף השיפוט בעניני נישואין, גירושין ומזונות להיות ביד אותו בית-משפט ששפט בענינים אלה לפני ההמרה, אלא אם כן נעשו גם הבעל וגם אותו חברים לעדה דתית אחרת". הוראה זו נועדה למנוע הערמה והתחמקות של אחד מבני-הזוג משיפוטו הייחודי של בית-דין דתי מסויים, וכתוצאה מכך – התחמקות מהחלת הדין הדתי של אותה עדה דתית עליו¹⁴⁶. בני זוג שאחד מהם התגייר והמרת הדת נרשמה על-פי פקודת ההמרה, אינו יכול להוריד מעליו את עול שיפוטו של בית-הדין הרבני על ידי "המרת דת" חד-צדדית חוזרת, לרבות באמצעות התנהגות דתית היוצרת בטלות או ספק לגבי הגיור. הגיונה של פקודת ההמרה מחייב כי סמכות השיפוט שנרכשה מכח פקודת המרה יישמר עד לשינוי שיבוא על-פי הוראות אותה פקודה.

תימוכין נוספים לעמדה זו ניתן למצוא בפרשת **ארנסט הלו**¹⁴⁷. בפרשה זו נקבע כי הרישום בפנקס כנסת ישראל הינו מכריע לענין סמכות בית-הדין הרבני. לפיכך, גם אם התברר שהרישום בטעות יסודו, וכי האדם שרשם שמו בפנקס אינו יהודי, ממשיכה סמכות השיפוט בעניני המעמד האישי של אותו אדם להיות נתונה לבית-הדין הרבני. השופט אגרנט קובע שם, כי מכוח תקנה 18(ב) לתקנות כנסת ישראל, המורה כי "כל אדם ששמו נכלל בפנקס[...]. ייחשב (shall be deemed) כחבר כנסת ישראל", אף נוצרי שאולי בטעות נרשם, דינו כדין יהודי חבר העדה היהודית לכל דבר, וכי אין להביא ראיה לסתור מסקנה זו הנובעת ממצוות המחוקק. בקבעו את ההוראה האמורה קבע המחוקק למעשה את "ההגדרה הכוללת" של חברי עדת היהודים; לאמור, שהרישום בפנקס "ישמש מבחן יחיד" אם נמנה אדם על חברי כנסת ישראל אם לאו. "הגדרה כוללת" זו מחייבת את בית-המשפט להתעלם משלושת המרכיבים המצדיקים רישומו של אדם בפנקס כנסת ישראל (יהודי, מבוגר, תושב הארץ משך שלושה חדשים לפחות), ולתלות החלטתו ברישום בלבד, כאילו נאמר: "חבר כנסת ישראל הוא מי שנרשם בפנקס חברי כנסת ישראל". משמע כי הרישום בפנקס אינו קונסטטיטויטיבי ומשעה שאדם נרשם שם **מרצונו**, שוב אין בית-המשפט בודק את שאלת יהדותו¹⁴⁸. אותו עקרון ראוי להחיל גם ביחס לפקודת ההמרה. סעיף 2(1) לפקודה מחיל את שיפוטו של בית דין דתי על "אדם שהמיר את עדתו הדתית

¹⁴⁴ פ' שיפמן, **התנגשויות דינים בקביעת ההשתייכות הדתית**, משפטים 1 [תשל"ה] 91, 104.

¹⁴⁵ בכך אין "כופים" על בית-הדין הרבני לדון בעניינו של בעל-דין שבית-הדין אינו חפץ לשפוט אותו. אדרבה, הרי בגירושין של בני זוג שנישאו כדמו"י לאחר גיור של אחד מהם עסקינן. לבית-הדין קיים אינטרס ברור לחרוץ את גורלם של נישואין אלו, אם על ידי פסק דין לפיו אין צורך בגט מאחר והתברר כי הנישואין בטלים, ואם על ידי גט מספק או לחומרא, כאשר הנסיבות מצריכות זאת. במקרה שכזה גם אין הצדקה להעביר את בני הזוג מחדש במסלול הארוך של חוק שיפוט התרת נישואין (מקרים מיוחדים), מה גם שמרבית הסיכויים הם כי הצדדים יגיעו מחדש לבית-הדין לצורך סידור גט מספק או לחומרא.

¹⁴⁶ מנשה שאוה, **גיור של בן-זוג בישראל – היש בכוחו כדי לשנות את מעמדה האישי של האשה ולפגוע בזכויותיה?**, קריית המשפט א [תשס"א] 67, 75.

¹⁴⁷ ע"א 98/47 **ארנסט הלו נ' אלפרידה יונה הלו ואח'**, פ"ד ב 16.

¹⁴⁸ יישום של עקרון **הלכת הלו**, ראו: עמה (ת"א) 193/91 **שמעון פיינגרש נ' פקיד שומה** (פורסם באתר נבו),

ורוצה כי תינתן נפקות חוקית לאותה המרה". הנפקות החוקית קיימת משעה שהממונה על המחוז רשם את דבר ההמרה. משעה זו ואילך שוב אין הרשות האזרחית בוחנת את שאלת דתו של המומר, אלא בדרך המותווית בפקודה. נמצא כי אף לשונה של הפקודה תומך בפרשנות לפיה "אדם" שהמרת דתו נרשמה כחוק, מצוי בסמכות השיפוט של בית-הדין הדתי "החדש" כל עוד בית דין זה רואה אותו כנתון לשיפוטו בעניני נישואין וגירושין, וזאת אף אם בית-הדין הטיל ספק בתוקפה הדתי של המרת הדת.

(8) בהעדר תחולה לפקודת ההמרה

הלכה למעשה, פקודת ההמרה מסדירה קשת מצומצמת של תופעות המרת דת. היא חלה רק כאשר אדם בן עדה דתית מוכרת בישראל המיר את דתו בישראל לעדה דתית מוכרת אחרת בישראל. אלו הם שלושה תנאים מצטברים: א. הדת היוצאת מוכרת כעדה דתית. ב. המרת הדת נערכה בישראל. ג. הדת המכניסה מוכרת כעדה דתית¹⁴⁹. היא אינה מסדירה מקרים של "כפול דת" מלידה, למשל כאשר אדם נולד לזוג מעורב של יהודי ונוצרי או יהודי ומוסלמי וכדומה. היא אינה חלה, למשל, לגבי אדם שנולד להורים שאחד מהם המיר את דתו קודם הלידה לדתו של בן זוגו, והמרתו לא נרשמה, והדת הקודמת רואה את ההורה שהמיר את דתו וממילא גם את צאצאו כממשיכים להיות בני הדת הקודמת. והעיקר לענייננו הוא, שאין הפקודה מסדירה ואין היא חלה לגבי המרת דת של חסר-דת או של מי שדתו לא צויינה במפורש ברשימת העדות הדתיות שבתוספת לדבר המלך במועצה (למשל פרוטסטנטי או הינדי שהתגיירו)¹⁵⁰. בכל אלו סמכות השיפוט בעניני המעמד האישי תהיה נתונה, מכוח ההלכה הפסוקה, לבית-הדין הדתי של דתם האפקטיבית המשותפת של בעלי הדין הנוגעים לענין¹⁵¹.

לגבי אנשים שפקודת ההמרה אינה חלה עליהם, לא מתעוררת כל שאלה בדבר היחס שבין פקודת ההמרה לבין חוק שיפוט בתי דין רבניים, וממילא לא יכולה להיות כל סתירה ביניהם. אדם חסר-דת שהמיר דתו בישראל לדת של עדה דתית מוכרת, או אדם שדתו היא דת של עדה דתית מוכרת והמיר דתו מחוץ לישראל לדת של עדה דתית מוכרת אחרת, אפילו אם קיבל בפועל תעודת אישור של ראש העדה בישראל, וגם אם כתוצאה מכך קיבל תעודת המרת דת מן האדם שניתנו לו סמכויות הממונה על המחוז לענין פקודה זו, אין ההמרה חוסה תחת הוראות פקודת ההמרה. תעודת אישור ותעודת המרה בנסיבות שתוארו כאן ניתנו בחוסר סמכות פונקציונאלית, ואין בנתינתן, כשלעצמן, כדי ליתן או כדי להוסיף נפקות כלשהי לפעולת המרת הדת. ככל שהמרת הדת האמורה תקפה, היא תקפה מכח עצמה, ולא דווקא מכח ההכרה על-פי תעודת האישור של ראש העדה – שלא ערך או פיקח בעצמו על המרת הדת – ובודאי שלא על-פי תעודת ההמרה של הממונה על המחוז.

לאור האמור, אין כל משמעות לפקודת ההמרה לגבי גיורים של חסרי-דת או של בני דת של עדה דתית לא מוכרת שבוצעו בישראל בבתי הדין המיוחדים לגיור ובכל בית דין אחר. לגבי אלו אין כל הוראת חקיקה הנוגעת לתוקפו של הגיור, שעלולה להתנגש עם קביעה של בית דין רבני במסגרת עניני נישואין וגירושין בכל הקשור לתוקפו של הגיור.

רובם של המתגיירים מעולי הַכָּר מדינות העמים במסגרת בתי הדין המיוחדים לגיור, הינם חסרי-דת. לפיכך, אין כל משמעות לפקודת ההמרה לגבי חלק-הארי של המתגיירים בישראל בשנים האחרונות.

גם מי שהיה קודם גיורו נוצרי-פרוטסטנטי, כמו פלונית העותרת בבג"ץ נושא דיוננו, אינו חוסה תחת צילה או כנפיה של פקודת ההמרה¹⁵². משום כך, הפקודה כלל אינה נמצאת ב"משוואת האיוון" הנבדקת בקשר לסמכות השיפוט בעניני נישואין וגירושין של אותו אדם, גם אם משום מה נרשם הגיור על ידי מי שנמסרו סמכויות הממונה על המחוז, אשר גם מסר לו תעודת המרת דת.

היה ובית-הדין יקבל את הטענה כי הגיור של בן הזוג פגום ברמה המעוררת לפחות ספק בתוקפו, יחולו – בהעדר כל נפקות אפשרית לפקודת ההמרה – כל אותם דינים הקיימים לגבי ספק יהודי, בהתאם להלכת בסן והלכת בנקובסקי. למשל, תעלה מיניה וביה שאלת סמכותו של בית-הדין להמשיך

¹⁴⁹ פנחס שיפמן, דיני המשפחה בישראל, א 102.

¹⁵⁰ שם, 109.

¹⁵¹ בג"ץ 148/84 ק' שמואל נ' בית-הדין הרבני האזורי בתל-אביב ואח', פ"ד לט (4) 393.

¹⁵² בה"ן 13/70 לסלי ייל רבקיין נ' כה (1) 309; בה"ן 8/81 דורית בלוך נ' היועץ המשפטי לממשלה לה (4) 449, 452.

את הדיון בענין הגירושין. במצב שכזה, אף הסכמת הצדדים לא תועיל להקנות סמכות לבית-הדין בענין הגירושין¹⁵³, ולא יהיה מנוס מלהפנות את הצדדים להליך התרת נישואין על-פי חוק שיפוט התרת נישואין (מקרים מיוחדים וסמכות בינלאומית), התשכ"ט-1969. אם יקבע במסגרת ההליך האמור, כי על-פי דין תורה זקוקים הצדדים לגט מספק או לחומרא, יחזור הענין לבית-הדין הרבני, אולם אז מקור הסמכות יהיה החוק הנ"ל ולא חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), ובית-הדין לא יהיה מוסמך לדון בענינים הכרוכים בגירושין.

בפרשה נושא דיוננו, אף שפלוגית העותרת ובעלה לשעבר כבר התגרשו כדמו"י ומבחינה הלכתית אין כל ספק כי הם אינם קשורים עוד בקשרי נישואין, הלכת ב**סן** מעוררת שאלה אם מבחינת החוק האזרחי הישראלי יש תוקף להתרת הנישואין שנערכה באמצעות הגט. אם נכונה הלכת ב**סן**, הרי משניבעו ספקות בתוקף הגיור, וכל עוד גיורה של העותרת לא יאושר מחדש בהליך הבירור אשר עדיין תלוי ועומד, לא הועיל הגט להתיר את התוקף החוקי של הנישואין שנערכו. גם מטעם זה ראויה הלכת ב**סן** לעיון מחדש על-פי המתווה שהצענו לעיל על-פי הלכת ביכוכסקי¹⁵⁴.

ד. ביטול גיור עקב חוסר כנות בקבלת המצוות

(1) הבסיס הרעיוני לביטול גיור עקב חוסר כנות בקבלת המצוות

המרכיבים שבלעדם לא ייכון מעשה גיור כהלכה, הם: קבלת מצוות, מילה (לגבר) וטבילה. **[הערה: אין זה מדוייק. מילה וטבילה מוסכמים לכולי עלמא כמעכבים הגיור, לעומת זה קבלת מצוות שנויה במחלוקת, ואדרכה רוב הראשונים סוברים שאינה מעכבת את הגרות, וכן דעת הרמב"ם בפ"ג מאיסור"ב ופ"ט דברי השו"ע ביו"ד סי' רס"ח סעיף י"ב, והארכנו בזה בספרנו זרע ישראל פרקים א', ב', ו-ח', עיין שם כאורך.]** הגיור חייב להיערך בפני בית דין של שלושה דינים הכשרים לדון, ובפיקוחם. **[הערה: גם כאן יש חוסר דיוק. בהלכה מבואר שגיור בפני ג' הדיוטות כשרים (קרי שומרי תורה ומצוות) כשר בדיעבד, עיין רמב"ם פ"ג מאיסור"ב הל' ט"ו וי"ז ושו"ע סי' רס"ח סעיף י"ב, ועיין ברדב"ז ח"ד סי' פ"ו שכתב שאפילו נעשתה הגרות בפני ג' שראו עצמם כעדים ולא כב"ד, הגיור כשר בדיעבד, והארכנו בפרט זה בספרנו זרע ישראל פ"ז ע"ש]** חסרונו של אחד ממרכיבים אלו ימנע את השלמת מעשה הגיור, אלא אם כן יתוקן החסרון. פגמים במרכיבים אלו שהתבררו בדיעבד, עלולים להביא לכך כי מעשה גיור שלכאורה הושלם, יתברר כחסר תוקף או כמעורר ספק שתוצאתו היא שהמתגייר הינו ספק-גר. ענייננו הוא, בפגמים שהתבררו בדיעבד במרכיב פגות קבלת המצוות¹⁵⁵.

קבלת המצוות הינה לב לבו של הגיור. רק בכך מצטרף המתגייר לעם ישראל. על-פי חז"ל, רות שאמרה "עמך עמי", השיבה בכך לנסיגה של נעמי להניא אותה מלבוא אחריה, בהתריעה בפני רות, דעי לך: "מפקדינן אתרי"ג מצוות"¹⁵⁶. לא תיתכן הצטרפות לעם ישראל בלי שהמתגייר מקבל על עצמו עול מצוות. **[הערה: גם זה אינו מדוייק, דכרמב"ם בפ"ג מאיסור"ב הי"ז ובשו"ע יו"ד סי' רס"ח סעיף י"ב מבואר שגם אם לא הודיעוהו המצוות וכמילא לא קבלם (דהא כהא תליא כמבואר במהרא"ל צינץ מפלוצ'ק בשו"ת משיבת נפש יו"ד סי' נ' ע"פ לשון השו"ע יו"ד סי' רס"ח סעיף ב' ע"ש) חלה הגרות**

¹⁵³ בג"ץ 9476/96 מאיר סרגובי נ' בית-הדין הרבני האזורי ירושלים (פורסם במאגרים משפטיים).

¹⁵⁴ פיסקה (ג) לעיל. לכאורה, מאחר והצדדים התגרשו בפועל בגט, והספק נקבע רק לאחר ביצוע הגט, אין מקום להחזיר את הגלגל לאחור.

¹⁵⁵ לסקירה וניתוח מקיפים, המבוססים על ההלכה, ראו: מנחם פינקלשטיין, הגיור – הלכה ומעשה, בר אילן תשנ"ד (להלן – פינקלשטיין, הגיור). בענין קבלת המצוות, ראו שם: חלק שני, 'קבלת המצוות', עמ' 93-147; חלק חמישי, 'בטלות גיור בגין העדר כוונה להתגייר', עמ' 305-360; סיכום ומסקנות, עמ' 370-375 ועמ' 388-391. לענין ביטול גיור ראו גם אבנר שאקי, פגמים ברצון המתגייר – בעיקר מרמה וכפייה – כעילה לביטול למפרע של גיור, מחקרי משפט ג (תשמ"ד) 28 (להלן – שאקי, פגמים ברצון המתגייר). לניתוח ביקורתי-מגמתי הטוען להעדר הצורך בקבלת מצוות, ראו: אבי שגיאו וצבי זוהר, גיור זהות יהודית, ירושלים תשנ"ה; אך ראו ביחס לדברי שגיאו וזוהר את הערתו החשובה של הרב דוד בס, גיור וקבלת מצוות: הלכה ומעשה, צהר, גיליון ל', אלול תשס"ז, 29, 33, הערה 9.

¹⁵⁶ יבמות, מז ב.

בדיעבד, הדבר המעכב לפי הרמב"ם הוא הטבילה לשם גרות (וגם זה שהיא צריכה להיות לשם גרות אינו מוסכם ורבים מהראשונים סוברים שמספיק שתהיה לשם מצוה מן המצוות כגון לשם גדה או נישואין, והדבר תלוי בביאור הסוגיא ביבמות מ"ה ע"ב מי לא טבלה לנדוטה ע"ש), וזה למעשה קבלת המצוות כמבואר בשו"ת חמדת שלמה יו"ד סי' כ"ט-ל' עיין שם באורך. מטרת הודעת המצוות וקבלתם ע"י המתגייר היא כדי לנסות להניאו מלהתגייר כמבואר ביבמות מ"ז ע"ב וכלשון הגמ' "דאי פריש נפרוש", וכן למנוע טענה מצד המתגייר על אי הבנת המשמעות של כניסה לעם היהודי (שכולל בתוכו חיובים רבים), או למנוע טענה שהתגייר בעל כורחו והדברים מבוארים היטב בזרע ישראל פ"א עמ' קז-קכד.]. "עול" זה בא לידי ביטוי מעשי בקיום מצוות התורה כפי שהיא מתפרשת על ידי חכמי ההלכה. המתגייר אינו חייב לדעת את כל פרטי מצוות התורה קודם הגיור, אך הסכמתו לקבל על עצמו את עול המצוות חייבת להיות מוחלטת, שלמה ובלתי מותנית. קבלת מצוות¹⁵⁷ חלקית או מסוייגת מונעת את הגיור. [הערה: גם זה לא מדויק כי אמנם נגמ' בבכורות ל' ע"ב מבואר שהמקבל עליו את כל התורה כולה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו, אבל מ"מ מבואר בפוסקים שאין זה אלא דין לכתחילה אבל בדיעבד הוי גר וכמדויק מלשון אין מקבלין שמשמעותו רק לכתחילה דאל"כ הול"ל אינו גר, וכן מבואר בדברי הנצי"ב בשו"ת משיב דבר ח"ה סי' מ"ו והגאון ר' יחזקאל בנט זצ"ל בירחון המאסף חט"ז סי' ע"ג והגר"א וייס שליט"א בקובץ מוריה שנה י"ח סי' ק"ה בדעת רבנו גרשום בבכורות ל' ע"ב והגרא"ה קוק בדעת כהן יו"ד סי' קנ"ב והאגרות משה יו"ד ג' סי' ק"ו ועיין בכל זה בזרע ישראל פ"ד עמ' רל"ו-רל"ז.]. אין די שקבלת המצוות תיעשה מן השפה ולחוץ. קבלת המצוות חייבת לשקף כנות ורצון אמיתי לשאת בעול זה.

כנות הרצון של המתגייר הינה דבר שבעובדה¹⁵⁸. קשה לבחון את צפונות הלב, אך אין מנוס מכך כאשר הדבר נדרש. אחריות כבדה זו מוטלת על בית-הדין המגייר, שהרי על ידי הגיור משנה האדם את מעמדו האישי והוא מצטרף בכך לעם ישראל. הגיור הוא איפוא שינוי סטטוס המבוסס על עובדות הנבחנות על ידי בית-הדין. בית דין כשר שקיבל אדם לגיור בהתאם להלכה, מוחזק כי בדק את המועמד ובחן את כנות רצונו לקבל על עצמו את עול המצוות, ורק לאחר מכן קבלו לגיור. בסיומו של הליך הגיור עורך בית-הדין "מעשה בית דין" וחותרם עליו. במסמך זה מאשר בית-הדין כי המתגייר עבר כהלכה את כל הליכי הגיור והריהו גר שדינו כישאל. ההליך הבסיסי הושלם איפוא, וכך מעיד מעשה בית-הדין. אלא שאם מדובר באדם שלא התכוון באמת לקבל מצוות, תעודת הגיור הינה בבחינת "אל"ה וק"ץ פ"ה¹⁵⁹". [הערה: כנות הרצון של המתגייר אינה דבר שבעובדה, שהרי אין אנחנו בוחנים כליות ולב, והיא נתונה להתרשמות סובייקטיבית של הב"ד ולו בלבד, ודבר זה הוא סובייקטיבי מאוד, משום שיש ב"ד חשדן יותר ויש חשדן פחות, ואין לדיין אלא מה שעיניו רואות, קבלו הדיין הוחלט הדבר, שאם לא תאמר כן כל גוי שהתגייר ואפילו קיים ועשה הכל כדין, ביום מן הימים כשימאס ביהדות ובגרות יטען שלא היתה לו כנות בקבלת המצוות ויפקע הדבר, וזה דבר שאינו מתקבל על הדעת וכ"כ הגר"ש משאש בשמש ומגן ח"ג סי' ל"ד גבי גיורת שרוצה לחזור בה מגירות, וז"ל: לכבוד הרה"ג יוסף לאראס שליט"א, רב ראשי ואב"ד דק"ק מילאנו י"ע.א. שלום רב, קבלתי מכתב שאלתו על אשה שנתגיירה זה כעשרים שנה לפני ב"ד מוסמך, ונשאת כדת, ויש לה בן ובת אחרי הגיור. והיום טוענת שהגיור שלה היה בכזיב, כי הצהרתה לקבל עול תורה מרצונה היתה כזבת. ואם כן הוא, מה יהיה מבניה ומנישואיה, אם צריכה גט או לא. תשובה. דבריה מהבל ימעטו. דאי אפשר לבטל דבריה המפורשים לפני הב"ד, בדברים בטלים, שכוונתה לא היתה טובה. והבל יפצה פיה, שדברים שבלב אינם דברים. ואי אפשר לבטל הנישואין בשום אופן, וצריכה גט, ובניה כשרים. דאם לא כן לא שבקת חיי, וכל הגרים כשירצו להתפטר יטענו כן. ובלי ספק שרוח רעה נכנסה בקרבה, וחשבה להתפטר על ידי דברים בטלים, וזה ברור בלי ספק. ואין צריך לראיה. ועי' בהל' גרים סי' רס"ח סו"ס י"ב. דאפי' גר שלא הודיעוהו שגר מצות ועונשן ומל וטבל בפני ג' הדייטות ה"ז גר. אפי' נודע שבשכיל דבר הוא מתגייר הואיל ומל וטבל יצא מכלל הגוים וחוששים לו. ואפי' חזר ועבד ע"ז הרי הוא כישאל מומר שקדושו קדושין ע"כ. וכ"ש בנדון דידן שזה עשרים שנה והיא יהודית גמורה שאין יכולה לחזור בה בשום אופן. ואתה שלום וכל אשר לך שלום. ע"ה שלום משאש ס"ט. ע"כ]

¹⁵⁷ לדיון בשיטות הפוסקים, ראו, למשל: הרב חגי נפתלי איזנר, קבלת מצוות בגרות, אבני משפט ג (תשס"ד) 14; הרב צבי ליפשיץ, הגדרת קבלת מצוות בגיור – האם ניתן לסמוך על דעת המיעוט בשעת הדחק (טרם פורסם).

¹⁵⁸ ראו פסקה ב(1) לעיל.

¹⁵⁹ ראש השנה יז א': "אמר רבי אחא בר חנינא: אליה וקוץ בה – 'לשארית נחלתו', ולא לכל נחלתו".

כאשר מתברר שהמתגייר לא שינה את אורח חייו באופן התואם את התחייבותו, וכבר בסמוך לגיור עבר על איסורי תורה, הרי ש"אנן סהדי" – בית-הדין עצמו עד לכך – שהמתגייר לא קיבל על עצמו את המצוות¹⁶⁰. כדבריו של הרב משה ליכטנשטיין, מבכירי הר"מים בישיבת הר עציון, מספיקות הדגל של ישיבות ההסדר:

[...]לו היה מדובר באדם הבוחר להתגייר בחברה בעלת תפיסת עולם דתית (ו)[ש]היה מגיע לבית-הדין כאדם מאמין, היה בהחלט סביר לראות את קבלת המצוות שלו ככנה, ואת מעשיו בהמשך [ניתן היה] להחשיב כתוקה על הראשונות. אולם, אדם הבא מחברה בעלת אוריינטציה חילונית חזקה, שלתוכה נולד ובה גדל המעוניין להתגייר לשם רווח אישי ואיננו ידוע כאדם מאמין ובעל נטייה ליהדות טרם היכנסו למסלול הגיור, וידוע שחדל לשמור מצוות לאחר שסיים את התהליך, האם נוכל לומר שכאשר קיבל מצוות בפני בית-הדין אכן היה כן? במלים אחרות, האם עלינו להניח שעומד לפנינו אדם שפעמיים שינה את תפיסת עולמו ואורח חייו ושכל קשר בין אורח חייו החילוניים של קודם הגיור ולאחריו הינו מקרי בהחלט, או שעלינו לראות לפנינו אדם עקבי, שקו ישר מחבר בין העולם של לפני הגיור ולאחריו ורק ההתחייבות בבית-הדין נתפסת בעיניו כחסרת משמעות? למותר לציין שקבלת מצוות איננה אמירת נוסח או דקלום טקסט, אלא הצהרה המבטאת את השכנוע הפנימי שבלבו של אדם, ובלעדיו לא תועיל הצהרה בפני בית-הדין¹⁶¹. (ההדגשה הוספה) **הערה:** אין זה נכון, משום שהגיור הוא הרצון להכנס לעם ישראל בתור עם וכפי הגדרת ר' צדוק הכהן מלובלין בצדקת הצדיק המלא (אות נד), ואילו החיוב במצוות הוא דבר שבא ממילא מתוקף רצונו להיות יהודי, ודבר זה הוא הוכיח בדברים המעשיים שעשה שהם מילה וטבילה לשם גרות. ועיין בכל זה בורה ישראל פ"ד עמ' רנ"ד-רנ"ח ופ"ב עמ' קע"ב-קע"ה].

ההכנה והלימודים לקראת גיור אינם "לימודי תעודה", והגיור אינו פיסת נייר או תעודה. "מעשה בית דין" לגיור, אינו מסמך קונסטיטוטיבי. לא הוא היוצר את הגיור. הגיור הוא מעשה שמרכיביו נימנו לעיל. "מעשה בית-הדין" וכך כל תעודה אחרת הניתנת לענין זה על ידי בית-הדין, הינם מסמך ראייתי המעיד על מעשה הגיור שנערך כהלכה. כדרכן של ראיות, אין מדובר בראיה שאינה ניתנת לסתירה. מעשה גיור שנערך כהלכה וכאשר אף בדיעבד סבור בית-הדין כי קבלת המצוות היתה כנה, הינו סופי במובן זה שגר שחזר לסורו הריהו כישראל מומר, שנשאר בגדר ישראל. אך קביעת גרדי ההלכה לכל ענין וענין הינה בסמכות חכמי ההלכה ופוסקיה. על-פי דין תורה, כל פסק דין אינו יוצר מחסום, דיוני או מהותי, המונע מבית-הדין לחזור ולדון בענין נושא פסק הדין, כאשר מתגלות ראיות חדשות. דוקטרינת "מעשה בית דין" במשמעות המקובלת במשפט האזרחי, אשר לפיה אין להטריד שוב בעל-דין באותו ענין שכבר נדון ונפסק לגביו בבית משפט¹⁶², אינה בת-תוקף בדין התורה¹⁶³. יתכן, שבכך נעוץ חלק מחוסר ההבנה הקיים בציבור בכל הקשור לסוגיית תוקפם של גיורים. "מעשה בית דין" לגיור אינו בגדר res judicata של המשפט האזרחי. **הערה:** גם לשיטתו הרי לעולם לא נוכל לרדת לסוף דעתו של המתגייר ברגע הגיור שהוא הטבילה, ולכן ע"פ ההלכה הרי זה סופי ומוחלט ולא ניתן לבטלו וכמ"ש הגר"ש דיכובסקי בתחומין תשס"ט עמ' 271-272 ע"ש. ונראה פשוט שגם בדין תורה אין לפתוח מחדש דבר שנסגר אא"כ קיימת סיבה מאוד מאוד חזקה לכך, וזוהי ג"כ אחת הטענות של הגר"ש דיכובסקי בפסק דינו הנ"ל עמ' 275 שאין לחטט בעברם של גרים. ע"ש.].

¹⁶⁰ כפי שנראה להלן, גישת הזרם המרכזי של פוסקי ההלכה כלפי תוקף הגיור של מי שבדיעבד מתברר שבפועל לא שמר מצוות, מבוססת על "אנן סהדי" [אנו עדים]. ישנו כלל הלכתי הקובע כי "דברים שבלב אינם דברים". כלל זה מיושם בהקשרים הלכתיים שונים. כלל זה אינו חל כשמדובר "בדברים שבלבו ובלב כל אדם". על כך נאמר, "דכל היכא דאיכא אומדנא דמוכח, הוויין דברים שבלב ג"כ דברים" (נתיבות המשפט (ביאורים), חושן משפט רה א). במקרים מתאימים יכול בית-הדין לדעת מה היתה כוונתו הפנימית של בעל-דין, למרות הקושי לבחון את צפונות הלב. מדובר בדרגת שכנוע עליונה הנובעת ממצב דברים אובייקטיבי הנגלה בפני בית-הדין. בגיור כוונת הלב היא העיקר, בעוד שהצהרת המתגייר על קבלת המצוות מהווה רק ביטוי חיצוני שלה. **הערה:** איני יודע על מה ביסס זאת שזה הזרם המרכזי, אמנם יש שטוברים כך אולם אדרכא גישת הזרם המרכזי היא שקבלת מצוות נועדה למנוע טענת כפיה בגרות או כדי להרתיע את המתגייר מלהתגייר כפי שמוכח בגמ' יבמות (מ"ז ע"ב). הצגת הדברים וקביעה כי זהו הזרם מרכזי ושהצד שכנגד אינו מרכזי, היא סילוף עובדתי. ועיין בכל זה בורה ישראל פ"א עמ' ק"ב-קכ"ד ופ"ב עמ' קנ"א-קס"ב וקע"ב-קע"ה].

¹⁶¹ הרב משה ליכטנשטיין, "גר או תושב", דף קשר – עלון ישיבת הר עציון, גליון 1145. מצוי כעת ב-<http://www.etzion.org.il/dk/5768/1145mamar1.html>. הדברים נאמרו במסגרת שיחה מקיפה שנמסרה בישיבה לאחר הסערה שפרצה לנוכח פרסום פסק הדין של בית-הדין הרבני הגדול נושא דיונו.

¹⁶² נינה ולצמון, מעשה בית דין בהליך אזרחי, תשנ"א-1991, הוצאת רמות, אוניברסיטת תל אביב.

¹⁶³ אליאב שוחטמן, סדר הדין (ירושלים, תשמ"ח-1988), 426; ערעור (גדול) 1-64-9638 ש' מ' נ' ש' י' (פסק דין מיום י"ט סיון תשס"ד, 08.06.2004, פורסם במאגרים משפטיים); בג"ץ 6250/06 פלוני נ' בית-הדין הרבני האזורי ת"א (2007), (פורסם במאגרים משפטיים).

ראוי לציין, כי גם במשפט האזרחי קיימים מקרים שבהם ניתן לבטל פסקי דין כאשר בדיעבד מתברר כי הם ניתנו על סמך העלמת ראיות מהותיות או מרמה¹⁶⁴. בית-המשפט רשאי להתעלם מפילוסופיה מתעודות משפטיות שהן בגדר **שינוי סטטוס**, כמו תעודת נישואין, אם בית-המשפט סבור כי הנישואין הינם פיקטיביים. כך, למשל, ביחס לתעודת נישואין של יהודי עם בן זוג שאינו יהודי לצורך זכות שבות, נפסק כי –

ההוראה שבסעיף 4 לחוק השבות לא נועדה – בשום פנים ואופן – לקבוע 'מסלול' של קבלת מעמד של 'עולה' ו'אזרח ישראלי' לכל 'בן-זוג', אלא [...] אך ורק לבן-זוג 'אמיתי', וזאת – על-מנת לאפשר ליהודים שבני-זוגם אינם יהודים לשוב לארצם ולבנות בה את ביתם. [...] אדם יכול להיקרא 'בן-זוג' של יהודי בשל כך שנישא לו 'פורמאלית' על-פי חוק המקום, ועם זאת לא להיות 'בן-זוג' לעניין סעיף 4 לחוק השבות, אם מתברר שהוא בן-זוג 'למראית עין' בלבד¹⁶⁵.

אך לא רק בית משפט רשאי לנהוג כך, גם 'פקיד-מעמד'¹⁶⁶ של רשות האוכלוסין רשאי, בכפוף לביקורת שיפוטית, שלא לתת מעמד בישראל מכח חוק השבות לבן-זוג של יהודי, למרות שעל-פי כללי המשפט הבינלאומי מדובר בנישואין בני תוקף. אם שוכנע פקיד המעמד כי אלו נישואין שאינם משקפים רצון אמיתי של בני הזוג לחיות כבני זוג נשואים¹⁶⁷, הוא רשאי שלא לייחס נפקות לתעודת נישואין שניתנה כדין במדינה בה נערכו הנישואין, ועל-פי דיניה. **מבחינה משפטית, גיור פיקטיבי לענין נישואין כדת משה וישראל, כמוהו כנישואין פיקטיביים של בן זוג לא-יהודי לצורך קבלת מעמד לפי חוק השבות.** פורמלית יש בידי המתגייר "מעשה בית דין", אבל המהות – כנות – היא העיקר ולא הטקס או התעודה. בדיקת המהות של הליך הגיור, נעשית על ידי בית הדין הרבני, אגב הדיון בעניני נישואין וגיורושין, בהתאם לדין תורה. אכן, כל שיטה משפטית סולדת מראיות שאינן אמת. דיני הראיות של כל שיטה משפטית מעמידים לערכאה השיפוטית כלים להתמודד עם ראיות כזב. **[הערה: כל שיטה משפטית כאשר היא סולדת מחיטוט ופשפוש בעברו של אדם אם אין דבר זה נצרך להליך המתבצע בפניה, ובנדון זה שההליך הוא גרושין בפני הכ"ד, מה צורך היה לכ"ד לחטט בעברו הרי יכולים היו גם לשיטתם לתת גט לחומרא ודי.].**

מוסכם על הכל, כי גיור שנערך על-פי כל כללי הטקס ההלכתיים אך בדיעבד מתברר כי למתגייר לא היתה כל כוונה לנטוש את דתו הקודמת, הינו גיור בטל. **[הערה: דבר כזה צריך להיות מוכח מעל לכל ספק בראיות ברורות הכשרות גם לפי דין תורה]** דיון בתוקפו ההלכתי של גיור בנסיבות שכאלה ועל נפקותו לענין חוק השבות, התקיים בבית-המשפט העליון במקרה הידוע כפרשת **האטשינס**¹⁶⁸. גיורם של העותרים בפרשה זו, נערך בבית-דין רבני בארצות-הברית. העותרים הצליחו לשכנע את בית-הדין בכנות רצונם להתגייר כדת וכדין ולקבל על עצמם עול תורה ומצוות. לאחר השלמת מעשה הגיור ומתן תעודות גיור לעותרים, התברר לבית-הדין המגייר כי כתשעה חודשים לאחר הגיור¹⁶⁹ כתב העותר, שהיה חבר ב"עדת האחים" הנוצרית, איגרת סודית ששוגרה לידידים מבני עדתו, ובה הוא מדווח כי הכוונה להתקבל לדת היהודית היתה לקדם את כנסייתו הנוצרית בישראל, ולעסוק בשליחות של הכנסת יהודים לאמונה "בישו המשיח". עקב כך ביטל בית-הדין בארצות הברית את הגיור. העותרים טענו כי למרות זאת הגיור הינו בר תוקף, והם זכאים לעלות לישראל על-פי חוק השבות. לבית-המשפט הוגשה

¹⁶⁴ ע"א 4682/92 עזבון המנוח סלים עזרא נ' בית טלטש בע"מ ואח', נז (3) 366; ע"א 417/89 סעד חסן סעד אע'בריה נ' האפורטופוס לנכסי נפקדים מה (4) 641.

¹⁶⁵ ע"פ 3363/98 קניאדינסקי נ' מדינת ישראל, פ"ד נג (2) 489, 479; בג"ץ 8030/03 סמירלוב נ' משרד הפנים, פ"ד נח (6) 115.

¹⁶⁶ וראו בדומה לכך דיוננו להלן, פסקה ד(7)(ג), לענין סמכותו של רב רושם נישואין, אשר בנוסף הינו בעל הסמכה דתית, להפנות גר שיש לו תעודת המרה לבית דין רבני לקבלת פסק דין המאפשר את נישואיו כדמו"י, וזאת כאשר בדיעבד התעורר ספק לגבי כנות קבלת המצוות בשעת הגיור. **[הערה: זה נכון רק באם התעוררו ספקות לגבי הדברים המעשיים הקובעים בגיור שהם מילה וטבילה, משא"כ בענין הודעת וקבלת המצוות לפי פשט דברי הרמב"ם בפ"ג מה' איסור"ב הי"ו והשו"ע יו"ד סי' רס"ח סעיף י"ב אין זה מעכב בדיעבד, וגם לדעת התוס' ביבמות מ"ו ע"ב שקבלת מצוות מעכבת הגרות, כתבו האחרונים שכל שהיתה הטבילה לשם ידות, כלולה בה גם קבלת מצוות עיין חמד"ש יו"ד (סי' כ"ט-ל'). ועיין בכל זה בספר זרע ישראל פ"א עמ' ק"ט-ק"א ועמ' קל"ד ופ"ד עמ' רמ"ט-דנ"ג].**

¹⁶⁷ אף שיתכן שכל אחד מבני הזוג שינשא מחדש ללא התרה כדין של הנישואין שהוחשבו כפיקטיביים, יואשם בישראל או במדינה בה נערך הטקס בעבירת ביגמיה.

¹⁶⁸ בג"ץ 467/75 יעקב ו-מרים האטשינס, ואח' נ' שר הפנים ל (3) 148.

¹⁶⁹ וחלוף הזמן לא מנע מלהעריך מחדש את כנות קבלת עול תורה ומצוות בשעת הגיור.

חוות-דעת של הרב יעקב בצלאל ז'ולטי, דיין בית-הדין הרבני הגדול לערעורים בירושלים. בחוות-דעת זו נאמר: "גר שהתגייר בפני בית דין כשר, אין לבטל את הגירות, אפילו כשמיד אחרי הגירות חזר לסורו[...] אך אם יתברר שכוונתו היתה לרמות את בית-הדין, ולקבל רק 'תעודת גירות', הגירות לא חלה כלל"¹⁷⁰. בית-המשפט העליון אימץ עמדה זו ללא עוררין ופסק כי **גר הבא מדת אחרת, אין לראותו כגר אמיתי, אלא אם באמת ובתמים זנה את עיקרי אמונתו הקודמת ובלב שלם רתם את עצמו בעולה של תורה**¹⁷¹. בפרשת האטשינס עלתה איפוא לדיון בבית-המשפט העליון בישראל טענה מהותית¹⁷² של עותר, לפיה לא ניתן להורות מבחינה הלכתית על ביטול גיור, והטענה נדחתה **[הערה: בית המשפט אינו מוסמך לדון בדבר מבחינה הלכתית אלא רק מבחינה חוקית, וזכותו להחליט שלמרות שמבחינה הלכתית חלה הגרות, הוא אינו חפץ לתת לגר זה את הזכויות החוקיות הנובעות מתוקף גרותו גם אם מבחינה הלכתית יש לו תוקף. ואמנם מבחינה הלכתית יש תוקף לגיור זה דלא שייך לבטל גיור גם אם מיד לאחר הגיור חזר בו כל שהתכוין להכנס לתוך עם ישראל ולנטוש את עמו הקודם וכמו שכתב כן להדיא הרב ז'ולטי שהובא כאן. ועיין זרע ישראל פ"א עמ' קי"ט הערה 26 ופ"ת, ובמאמרו של הגר"ש דיכובסקי שליט"א בתחומין תשס"ט עמ' 272 קטעים 3-4].** עם זאת ראוי לציין, כי הדיון בבית-המשפט העליון התקיים ביחס לנפקות ביטול הגיור לענין חוק השבות, ולא לענין תוקף הגיור ביחס לעניני המעמד האישי הנתונים לבית-הדין הרבני.

(2) ביטול גיור – בדעות הפוסקים ובספרי ש"ת

הרמב"ם והשולחן ערוך הם הפוסקים המרכזיים שדבריהם משמשים יסוד בסוגיית ביטול הגיור. כן גם דברי בעל הגהות מרדכי שעסק בענין. נביא ראשית את דבריהם. אחר כך נסקור ספרי ההלכה וש"ת מרכזיים שעסקו בסוגיית ביטול גיור, או שניתן להסיק מדבריהם על יחסם לסוגיה זו. הסקירה נועדה לתת תמונת מצב כללית ולא תעסוק בניתוח מעמיק של דברי כל פוסק. לאחר סיום הסקירה האמורה, נסקור את עמדותיהם של הרבנים הראשיים לישראל לדורותיהם שהתייחסו לסוגיה במישרין או בעקיפין, ואחר כך נביא עמדות של שלושה דיינים שכיהנו בבתי הדין הרבניים בישראל ופרשו לגמלאות¹⁷³. בין הפוסקים הנוקטים עקרונית באותה שיטה, קיימים הבדלים, ברמה זו או אחרת, בהבנת מקורות ההלכה המוקדמים יותר. הבדלים אלו יכולים ליצור נפקויות שונות למעשה, אבל למרות זאת אפשר לזהות, באופן כללי, שתיים או שלוש גישות הלכתיות הניתנות לסיווג בקטגוריות נפרדות. דיונים הלכתיים במידות שונות של העמקה, מצויים במקורות ההלכתיים של כל פוסק, ובפסקי דין שניתנו על ידי בתי הדין הרבניים. ניתוח שיטתי הלכתי-משפטי-אקדמי מצוי בספרו המעמיק ורחב היריעה של ד"ר מנחם פינקלשטיין¹⁷⁴. סקירתנו נוגעת, כאמור, רק בהיבטים המעשיים-יישומיים של המקורות, כדי לבחון את דעת הפוסקים בשאלה העומדת בכותרת הראשית לדברינו. כפי שנראה, מרבית הפוסקים צידדו בגישה הרואה באי-קיום מצוות בסמוך לאחר גיור כפגם היוורד לשורש הגיור, בהיותו ביטוי להעדר כוונה אמיתית לקבלת מצוות על ידי המתגייר¹⁷⁵.

¹⁷⁰ בחוות הדעת של הרב ז'ולטי שנמסרה לבית-המשפט על ידי העותרים בעצמם, נאמר עוד, כי "כדי להוכיח דבר זה [כוונה לרמות את בית-הדין, ש' י" לא מספיק באומדנות והוכחות בלבד, אלא יש צורך בעדות ברורה של שני עדים כשרים". נראה שהרב ז'ולטי לא כיוון את דבריו לעותרים, אשר כמסתבר נסיבות עניינם לא הובאו בפניו במלוא הפירוט הנדרש, ומכל מקום כפי שנראה להלן, דעת רוב הפוסקים היא, שהוכחות בדרגת "אנן סהדי" [אנו עדים], מספיקות כדי להוכיח חוסר כנות של גיור בדרגה כזו הפוגמת בתוקפו של הגיור, כך שהוא הופך לספק-גיור אשר נדון לחומרא בכל הקשר שבו הוא עולה.

¹⁷¹ **שם**, 153.

¹⁷² בשונה מטענה פרוצדורלית לפיה החלטת בית דין רבני השוללת או המטילה ספק בתוקפו של גיור מאינת את סמכות בית-הדין לדון בענייניו של בעל-הדין.

¹⁷³ במסגרת הסקירה לא נדון בדעות ההלכתיות של דייני בית הדין הגדול שנתנו את פסק הדין נושא פרשתנו.

¹⁷⁴ פינקלשטיין, **הגיור – הלכה למעשה**; כיום שופט בית-המשפט המחוזי מרכז בפתח-תקוה.

¹⁷⁵ ראויה לציין הערה חשובה מאד של הרב משה ליכטנשטיין: "בבואנו להגדיר את עמדות הפוסקים, לא די לבחון את הניסוחים בתשובות, אלא יש לבדוק גם את ההשלכות המעשיות של עמדותיהם. ברי הדבר, שפוסק הבא להתיר גיור של אדם חילוני, יעדיף להוסיף שיש סיכוי שאכן יתקרב אותו אדם ליהדות, או להניח הנחת עבודה משפטית שאין לחטט ולבדוק אחר קבלתם בפה – מפני שעל ידי כך הוא ממעט את החיכוך עם המקורות הנורמטיביים ומשאיר לעצמו מרחב רחב יותר להצדיק את מעשיו; עדיף לו להיתלות בגורמים הללו מאשר לנסח את עמדתו כמתנגשת חזיתית עם המקורות, ולהכריז שפסיקתו חולקת על השו"ע. עם זאת, הרבה פעמים משמעות הנכונות להתיר גיור היא, לאמיתו של דבר, הכרה בגירות ללא קבלת מצוות והתיצבותו של הפוסק מאחרי עמדה זו; שהרי לולא זאת, לא היה

(א) הרמב"ם

(ו) לשון הרמב"ם

אלו הם דברי הרמב"ם¹⁷⁶ הנוגעים לענייננו:

הלכה ד

וכן לדורות כשירצה העכו"ם להכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה ויקבל עליו עול תורה צריך מילה וטבילה [...]

[...]

הלכה יד

אל יעלה על דעתך שמשון המושיע את ישראל או שלמה מלך ישראל שנקרא ידיד ה' נשאו נשים נכריות בגיותן, אלא סוד הדבר כך הוא, שהמצוה הנכונה כשיבא הגר או הגיורת להתגייר בודקין אחריו שמא בגלל ממון שיטול או בשביל שררה שיזכה לה או מפני הפחד בא להכנס לדת, ואם איש הוא בודקין אחריו שמא עיניו נתן באשה יהודית, ואם אשה היא בודקין שמא עיניה נתנה בבחור מבחורי ישראל, אם לא נמצא להם עילה מודיעין אותן כובד עול התורה וטורח שיש בעשייתה על עמי הארצות כדי שיפרשו, אם קבלו ולא פירשו וראו אותן שחזרו מאהבה מקבלים אותן שנאמר ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה.

הלכה טו

לפיכך לא קבלו בית דין גרים כל ימי דוד ושלמה, בימי דוד שמא מן הפחד חזרו, ובימי שלמה שמא בשביל המלכות והטובה והגדולה שהיו בה ישראל חזרו, שכל החוזר מן העכו"ם בשביל דבר מהבלי העולם אינו מגירי הצדק, ואעפ"כ היו גרים הרבה מתגיירים בימי דוד ושלמה בפני הדיוטות, והיו ב"ד הגדול חוששין להם לא דוחין אותן אחר שטבלו מכ"מ ולא מקרבין אותן עד שתראה אחריתם.

הלכה טז

ולפי שגייר שלמה נשים ונשאן, וכן שמשון גייר ונשא, והדבר ידוע שלא חזרו אלו אלא בשביל דבר, ולא על-פי ב"ד גיירום חשבן הכתוב כאילו הן עכו"ם ובאיסורן עומדין, ועוד שהוכיח סופן על תחלתן שהן עובדות כו"ם שלהן ובנו להן במות והעלה עליו הכתוב כאילו הוא בנאן שנאמר אז יבנה שלמה במה.

הלכה יז

גר שלא בדקו אחריו או שלא הודיעוהו המצות ועונשן ומל וטבל בפני ג' הדיוטות ה"ז גר, אפילו נודע שבשביל דבר הוא מתגייר הואיל ומל וטבל יצא מכלל העכו"ם וחוששין לו עד שיכתב צדקותו, ואפילו חזר ועבד כו"ם הרי הוא כישראל מומר שקידושיו קידושין, ומצוה להחזיר אבידתו מאחר שטבל נעשה כישראל, ולפיכך קיימו שמשון ושלמה נשותיהן ואע"פ שנגלה סודן.

(2) קשיים בדברי הרמב"ם

כל פוסקי ההלכה מאוחדים בדעה, שאם בשעת הגיור היתה קבלת מצוות כנה ואמיתית, אין הגיור נפגע כתוצאה מהתנהגות מאוחרת אשר במסגרתה חזר לגר לסורו. השאלה היא, מתי התנהגות מאוחרת יכולה להפריך בדיעבד אמון שניתן על ידי בית-הדין במתגייר בשעת גיורו, והאם יש בכך כדי להשפיע בדיעבד על תוקף הגיור.

נסמך על אומדנות רעועות או תקוות עתידיות, שאינן אלא סניף נוסף להתיר. לכן, חשוב ביותר לבחון גם את ההשלכות המעשיות של הפסיקה, ומה משמעותן לעניין הנידון" (הרב משה ליכטנשטיין, **תשובה (חלק א)**, דף קשר – עלון ישיבת הר עציון, גליון 1149, מצוי כעת ב- http://www.etzion.org.il/dk/5768/1149maamar5.html#_ftn2#_ftn2).

¹⁷⁶ משנה תורה, הלכות איסורי ביאה, פרק י"ג.

הקושי המרכזי נובע מדברי הרמב"ם הקובע כי גם גר שהיה לו מניע זר לגיור ("בשביל דבר"), ואפילו חזר לדתו הקודמת, "הרי הוא כישראל מומר שקידושיו קידושין, ומצוה להחזיר אבידתו מאחר שטבל נעשה כישראל, ולפיכך קיימו שמשון ושלמה נשותיהן ואע"פ שנגלה סודן". כך גם פסק השולחן ערוך בדברים שיובאו להלן. מאידך גיסא, בצד הקביעה האמורה, מוסיפים הרמב"ם והשולחן ערוך כי "חוששין לו עד שיתבאר צדקותו". מה טיבו של "חשש" זה? כיצד מתבאר בסופו של דבר "צדקותו"? דברים דומים לאלו עולים בהלכה שלמד הרמב"ם מן הגרים אשר מתוך מניעים זרים היו "מתגיירים בימי דוד ושלמה בפני הדיוטות, והיו ב"ד הגדול חוששין להם לא דוחין אותן אחר שטבלו מכ"מ ולא מקרבין אותן עד שתראה אחריתם". מהו גדרו של "לא דוחין ולא מקרבין"? **הערה: הרבה מן הפוסקים פרשו את דברי הרמב"ם לגבי נאמנות על האיסורין דעל זה אינו נאמן עד שתתברר צדקותו הא לאו הכי אנו דנים אותו כישראל מומר, אבל גרותו היא בכל מקרה וכמבואר מלשון הרמב"ם שקיימו שלמה ושמשון נשותיהם אע"פ שנגלה סודן שעבדו ע"ז והוכיח סופן על תחילתם וכמבואר להדיא בלשון הרמב"ם כפי"ג מאיסור"ב הי"ז דהוי גר וקדושיו קדושין ומחזירין אבדתו. וזהו דקדוק לשון הרמב"ם שכתב וחוששין לו ולא כתב וחוששין לגרותו, דר"ל חוששין לו לנאמנותו על האיסורין, אבל גרותו גרות מוחלטת היא ואינה תלויה במעשיו לאחר הגרות. עיין בתשובות הגר"א גוטמכר סי' פ"ו והגרא"ה קוק זצ"ל בדעת כהן יו"ד סי' קנ"ג והגאון ר' מסעוד הכהן בשו"ת פרחי כהונה אה"ע סי' ו' והגאון ר' יחזקאל בנט אב"ד ווראהל בהמאסף שנה ט"ז כרך ב' חוברת ה' דף ס"ב ע"ב, והגאון ר' יעקב שור אב"ד קוטב בהמאסף שנה ט"ז כרך ב' חוברת ו' סי' ע"ב אות ב' והגאון ר' אליהו מרדכי הלוי ולקובסקי בירחון התבונה עמ' ק"ז, וכ"כ בשו"ת מהרש"ם מברז'אן זצ"ל יו"ד סימן קי"א דלא שייך לומר שאם נתגיירו הנשים וחזרו לסורן שתפקע גרותן למפרע דאדרבה ברמב"ם כפי"ג מאיסור"ב מבואר שדינם כמומרות ולא שנתבטל הגיור למפרע, ובפרט בנ"ד שהב"ד יקבלו אותם לגיור אם אח"כ יחזרו לסורן יהיו בודאי כהמירו את עצמם ולא כעכו"ם, עכ"ד. וכל שיטת הרמב"ם לפרטיה מבוארת באר היטב בספרי זרע ישראל פ"א עמ' נד-קג, ופרט זה של עד שתתבאר צדקותו מבואר בעמ' פו-צא.]**

קושי נוסף קיים בשילוב שבין הלכה יב שבסופה נאמר שאין מקרבין גרים שהתגיירו "בשביל דבר", עם הלכה יג, שם נאמר לגבי נשות שלמה: "והדבר ידוע שלא חזרו אלו אלא בשביל דבר, ולא על-פי ב"ד גיירום חשבן הכתוב כאילו הן עכו"ם ובאיסורן עומדין, ועוד שהוכיח סופן על תחלתן". משמע שגיורן של נשות שלמה היה לקוי בשניים: גיור מחמת מניע זר וכן עבדו עבודה זרה בסוף ימיו **הערה: לא מדויק, מלשון הרמב"ם משמע שמיד לאחר הגרות הוכיח סופן על תחילתן.** "ונגלה סודן", ובכל זאת לא נעקרה הגרות למפרע.

(ב) השולחן ערוך

ואלו הם, לענייננו, דברי השולחן ערוך¹⁷⁷:

סעיף ג

כל ענייני הגר, בין להודיעו המצות לקבלם בין המילה בין הטבילה, צריך שיהיו בג' הכשרים לדון, וביום (תוס' ורא"ש פ' החולין). מיהו דוקא לכתחלה, אבל בדיעבד אם לא מל או טבל אלא בפני ב' (או קרובים) (הגהות מרדכי) ובלילה, אפילו לא טבל לשם גרות, אלא איש שטבל לקריו ואשה שטבלה לנדתה, הוי גר ומותר בישראלית, חוץ מקבלת המצות¹⁷⁸ שמעכבת אם אינה ביום ובשלשה. ולהרי"ף ולהרמב"ם, אפילו בדיעבד שטבל או מל בפני שנים או בלילה, מעכב, ואסור בישראלית, אבל אם נשא ישראלית והוליד ממנה בן, לא פסלינן ליה.

סעיף יב

כשיבא הגר להתגייר, בודקים אחריו שמא בגלל ממון שיטול או בשביל שררה שיזכה לה או מפני הפחד בא ליכנס לדת. ואם איש הוא, בודקין אחריו שמא עיניו נתן באשה יהודית. ואם אשה היא, בודקין אחריה שמא עיניה נתנה בבחורי ישראל, ואם לא נמצאת להם עילה מודיעים להם כובד עול התורה וטורח שיש בעשייתה על עמי הארצות, כדי שיפרשו. אם קיבלו ולא פירשו, וראו אותם שחזרו

¹⁷⁷ יורה דעה, הלכות גרים, סימן רסח.

¹⁷⁸ טורי זהב, יורה דעה סימן רסח, סק"ט: "חוץ מקבלת המצות כו' – שזהו גוף הדבר והתחלתו אבל מילה וטבילה הוה כגמר דין דמן התורה הוה אף בלילה. אשר"י."

מאהבה, מקבלים אותם. ואם לא בדקו אחריו, או שלא הודיעוהו שכר המצות ועונשן, ומל וטבל בפני ג' הדיוטות, ה"ז גר אפי' נודע שבשביל דבר הוא מתגייר, הואיל ומל וטבל יצא מכלל העובדי כוכבים, וחוששים לו עד שתתברר צדקתו; ואפילו חזר ועבד עבודת כוכבים, הרי הוא כישראל מומר שקדושו קדושין.

(ג) הגהות המרדכי

בעל הגהות מרדכי כותב¹⁷⁹:

אני הדיוט הכותב נראה לי דמי שבא לפנינו להתגייר וידוע לנו שבשביל תועלת דבר הם עושים אין לקבלם וראיה לי מפרק שני דיבמות [*דף כד] ת"ר אין מקבלים גרים לימות המשיח כיוצא בו לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה והקשו תוספת מבת פרעה ומאתי הגתי ותיצרו דמידי הוא טעמא אלא משום שולחן מלכים והני לא צריכי ובסוף הדבור פירש וזה לשונו יש ספרים שגורסים לא קבלו בימי דוד ולא בימי שלמה אלא כולם נעשים גרים (*גמורים) [*גמורים] והוא דאתא לקמיה דהלל [*שבת דף לא] ואמר גיירני על מנת שאהיה כהן גדול בטוח היה שסופו לעשות לשם שמים וכן יש לומר בפרק התכלת [*דף מד] ההיא דאתת לקמיה דרבי ואמרה גיירני ע"מ שאנשא לאותו תלמיד עכ"ל אלמא להדיא מן התורה שצריך להיות בטוח שסופו יהיה לשם שמים ואע"ג דפסק לשם הלכה כולם גרים גמורים י"ל לאחרי כן כשאנו רואים שמישרים דרכיהם אע"פ שמתחלה עושים לשם אישות.

(הדגשות הוספו)

הערה: לא סיים כל לשון הגהות מרדכי שכתב שמרבותיו לא נראה כדבריו ואל בינתו אין להשען, ניכרת כאן מגמה סלקטיבית להביא מצג מסוים כאילו דעת הפוסקים שכל שלא קיים המצוות בטלה גרותו

כלומר, לדעת בעל הגהות המרדכי, ההלכה שנפסקה "כולם גרים גמורים" למרות המניעים התועלתניים שהביאו לגיור, מותנית¹⁸⁰ בכך שהמתגייר מקיים בפועל את מצוות התורה, "כשאנו רואים שמישרים דרכיהם". **הערה: עיין בספר זרע ישראל פ"א עמ' מו-נ שם הארכנו כביאור דברי הגהות מרדכי על נכון והשוונו שיטתו לשיטת כל הפוסקים שגם לשיטתו אין הגרות מותנית עיין שם באורך** רק בדרך זו ניתן לקבוע כי הגרות הושלמה¹⁸¹ כדין¹⁸².

¹⁷⁹ הגהות המרדכי, יבמות, פרק החולץ, סי' קי.

¹⁸⁰ ראו פינקלשטיין, הגיור, 329 ואילך, הדין בדברי הגהות מרדכי ומסיק כי לשיטתו יתכן גיור על תנאי. "הגיור יתפוס רק אחרי שהמתגייר יישר דרכיו. לא יתנהג המתגייר כיהודי – יחולו דברי רבי נחמיה שאינו גר, וגם בדיעבד". לכאורה, אפשר ליישב את שיטת המרדכי גם עם כל השיטות הסוברות כי הגיור הינו סופי, אלא שההתנהגות המאוחרת מלמדת כי לא היתה קבלת מצוות כנה. כך, אלא אם נאמר שלשיטת המרדכי גם גר שחזר לסורו לאחר תקופה ארוכה של קיום מצוות מופקעת גירותו.

¹⁸¹ הגהות המרדכי מסיים דבריו במלים: "ומה שנראה לי כתבתי, ומרבותי לא נראה לי מדה זו, ועל בינתי אין להשען". הראי"ה קוק התייחס לכך בשו"ת דעת כהן (עניני יו"ד) סימן קנג, באומרו: "ועל דברי הגהות מרדכי בפ"ד דיבמות שמפרש, שאין אנו אומרים שהם גרים בדיעבד אלא כשמכוין ג"כ לש"ש, אלא שמצרף לזה בשביל אשה, או שהולך בדרך ישרה, קשה לסמוך באשר בעצמו העיד שם, שע"פ קבלת רבותיו אין הדין כן, והזהיר שלא לסמוך על סברתו". כוונת דבריו היא שאין להתבסס על דברי הגהות המרדכי לקולא ומכוחם להפקיע קידושי אשה ללא גט. לכן אין למצוא שדברי הרב קוק חולקים על שו"ת בית יצחק, יו"ד, ח"ב, סימן ק' שכתב: "אף דהמרדכי מסיים בהגהות פרק החולץ [...] אם הוא כתב דעל בינתו אין להשען – אנחנו נשענים על בינתו". המעיין בבית יצחק יראה שכוונתו היא שיש לסמוך על דברי הגהות מרדכי לחומרא, שאין לאפשר לגר שחזר לסורו לקדש אשה. נמצא שלדעת שני פוסקים אלו גר שהתגייר מטעמי תועלת ובפועל אינו שומר מצוות, קידושו קידושין אבל אין להשיא לו אשה לכתחילה. בהמשך נביא עוד מדבריו הברורים של הרב קוק. אגב כך ראוי לציין, כי בניגוד לדעת מיעוט בתוך דייני הגיור, לפיה "יש להסתפק בכך שהמתגייר לומד באולפן גיור ומקיים מצוות בפועל, לשמוע את מוריו והמשפחה המאמצת וכיו"ב, ובנסיבות מתאימות, להאמין שכוונתו להוסיף ולשמור מצוות גם אחר כך" – דהיינו: "אין לנקוט חשדנות יתירה" – הרי הבית יצחק מצרף את דברי הגהות המרדכי הנ"ל שיש לבחון את קיום המצוות למעשה, אל מסקנתו ש"הנה מבואר דמחויב לבדוק אחריו ואם נודע שכוונתו לשום דבר אין מקבלין אותו ומלשון דנקט בודקין אחריו ולא נקט בודקין אותו משמע דאין לשאול אותו ואם יאמר דאין כונתו לשום דבר רק לש"ש סגי. רק הבית דין צריך לבדוק אחריו היינו שישמו עינא פקחא מה כונתו. ואם יבינו שכונתו בשביל דבר אחר או אשה לשם איש אל יקבלו אותה". משמע כי בית-הדין אינו רשאי לקבל גר על סמך דברתו של המתגייר ו"אמונה תמימה" ככוונת המתגייר להתגייר לשם שמים ועל הצהרת כוונתו לשמור מצוות, ו"תוך מתן אמון שכך יעשה גם בהמשך". לא ברורה לשיטת דעת המיעוט האמורה מהי בדיקה נצרכת, שהיא בגדר חשדנות ראויה ומיה "חשדנות יתירה". מכל מקום יש לזכור כי למרות איסור

(ו) בית יצחק

הדעה שכוונת הלב של המתגייר באה לידי ביטוי מעשי בהתנהגות הגר לאחר הגיור, וממנה ניתן להסיק לגבי תוקף הגיור, מובאת בדבריו של הרב יצחק שמעלקיש בשו"ת בית יצחק:

[...] ומוכח דעכ"פ בעי שיקבלו בלב שלם המצוות, משא"כ אם מגייר רק לפניו ולבו בל עמו להחזיק במצוות ואנו יודעין כונתו שגם אח"כ יה' בועל נדה ומחלל שבת ואוכל טריפה – לא הוי גר כלל ולא שייך לומר בזה דברים שבלב אינם דברים וכיון שאומר בפה שמקבל עליו עול מצוות מה לנו בכוננתו, דשם שאני, שהוא בין אדם לחברו[...]. ובין אדם לבשרו דברים שבלב אינם דברים; מה שאין כן מה שמגייר ומקבל עליו עול מצוות, ואם בלבו שלא יקיימם – רחמנא לבא בעי, ולא נעשה גר¹⁸³. **הערה:**

אונאת הגר, "הגר שקיבל עליו דברי תורה אפילו נחשד לדבר אחד הוי חשוד לכל התורה כולה" (בכורות ל ב). **הערה: שם הכונה לגבי נאמנותו, ולא לגבי עצם גרונו שעליה אין עוררין** ואם כך אין לשלול מידה ראויה של חשדנות לגבי רצונו הכן של המתגייר לקבל על עצמו עול מצוות, כאשר הגיור אינו "לשם שמיים" (וראו להלן דברי **הצפנת פענח** שגור לשם אישות הופך את הגר לחשוד "לדבר אחד וגבי גר הוי חשוד לגבי כל התורה") וראו עוד, הרב ישכר שלמה טייכטאל, **משנה שכיר** א, סימן נג מה, שסבור כי דעת הגהות מרדכי היא שגם בדיעבד לאחר הגיור, עדיין עוקבים אחר תהלוכות הגר: "[...] הרי נראה בעליל איך דעתו דלהמסקנא לא נדחה כלל ברייתא דר' נחמי' ותרווייהו איתנייהו דהיכא דנתגיירו מיתלא תלוי וקאי בתהלוכותם אח"כ אם יטיבו דרכיהם ישארו בגירותם דהרי כתב דלא פליג האמורא כלל אר' נחמי' א"כ לדבריו דהיכא דנתגייר בשביל דבר לא יצא עדיין מכלל עכו"ם [...]" כן ראו: הרב אברהם שלמה כ"ץ, **בענין גיור נכרית שדרה עם יהודי**, בתוך **קובץ בית אהרן וישראל**, קיב (שנה יט ד) יב **הערה:** **המעין בגוף תשובת הבית יצחק יראה שלא כתב דבריו אלא בצדוד ואין ולא ורפיא בידיה, ודברי הגהות מרדכי כרויים שכותב להדיא שאין לסמוך על דבריו להלכה, ומלבד הגר"א קוק זצ"ל שכתב שאין לסמוך על דברי הגהות מרדכי אחר שהוא כתב שרבותיו אינם מסכימים עימו ושאל בינתו אין להישען, כתבו כן גם הגר"א גוטמאכר זצ"ל בתשובותיו סי' פ"ז והגאון ר' יששכר טייכטהאל זצ"ל בשו"ת משנה שכיר – א סי' נ"ג, והגאון ר' עזריאל וואלק בספרו שערי טהר ח"ח סי' קכ"ה, גם הגאון ר' יעקב שור אב"ד קוטב והגליל בהמאסף שנה ט"ז כרך ב' חוברת ר' סי' ע"ב אות ג' האריך בדחיית דברי ההגהות מרדכי הנ"ל וגם ממוץ הבית יוסף שהעתיק רק את תחילת לשון ההגהות מרדכי ולא את סיום דבריו דגרוחם תלוייה באם מיישרים דרכיהם, מוכח דלא ס"ל להלכה כסיום דברי המרדכי הנוגדים את שיטת כל הפוסקים ואת פשט הגמ' ביבמות כ"ד ע"ב דלא קי"ל כר' נחמיה דלא הוו גרים אלא קי"ל להלכה כרבנן דר' נחמיה דכולם גרים בדיעבד, וכבר הארכנו בכל זה בזרע ישראל פ"א עמ' מו-נ.]**

¹⁸² פרשנות חריגה **הערה: לא חריגה, כך פירש גם השערי טהר (חלק שמיני סי' קכ"ה), וכמו שהארכנו בזרע ישראל פ"א עמ' מז-מח]** לדברי הגהות מרדכי נמצאת בדברי הרב מסעוד הכהן, **פרחי כהונה** (קזבלנקה, תש"ח), אכן העזר סימן י. לדעתו, ניתן ליישב את דעת הרמב"ם ודעת הגהות מרדכי באופן שיעלו בקנה אחד, כך ש"חוששין לו" רק לענין יינו ופתו וכדומה, ורק לענין מעין אלו אין הוא ישראל לכל דבר: "[...] אלא דהכי קאמר [הרמב"ם, ש"ן]. דהסוג הזה שבא להתגייר בשביל דבר כיון שטבל ועלה יצא מכלל הנכרים, ולכלל ישראל לא בא, ר"ל דבאמת יצא מכלל נכרים והוי גר. אבל לא הוי ככל ישראל לכל דבריו. ונפקא מינה לענין יינו ופתו וכו' דמרחיקין מהם עד שתתברר צדקתו ויהיה גר צדק שעליו נאמר כגר כאזרח, וחזר וביאר דבריו שאם לא נתברר צדקתו אלא אדרבה חזר לסורו עד שעבד עכו"ם, מ"מ הרי הוא כשאר ישראל מומר, לענין קידושין וכו'. ועל זה קאמר לעיל דחוששין להם וכו' דהיינו לענין פתו ויינו וכו', אבל באמת כשטבל ועלה הוי גר ונכנס לקבל עליו דת יהדות וכמ"ש הנמק"י חזקה הוא דאגב אונסייהו גמרו ומקבלו אלא שמעיקרא כיון שלא לש"ש באו להתקרב חוששין להם לשאר דברים כישראל מומר, שמרחיקין מיינו וכו'. והשתלו א"ש דברי הגהות המרדכי ז"ל דקאמר מר הא דפסק הש"ס הלכה כולם גרים גמורים היינו לאחרין כן כשאנו רואים שמיישרים דרכיהם. היינו דרצה לומר לענין הרחקה מיינם ופיתם וכו' אבל לחושבם גרים סתם לפחות כישראל מומר לענין קידושין וכו' זה דבר פשוט. כסוגיין דפרק החולץ דכיון שטבל ועלה הרי הוא כישראל וכו' דאי הדר וכו' וכמ"ש הרב נמק"י כמ"ש"ל. ומעתה אין סתירה מזה למ"ש בעניותינו דעכ"פ טיבותא יש כאן בערך מעשיה הרא' וכאמור". לכאורה, הסברו של הפרחי כהונה אינו עולה יפה עם הדרך שבה הגהות המרדכי מיישב בין דברי רבי נחמיה ביבמות כד ב לבין ההלכה משמו של רב, שם, "כולם גרים הם". שהרי בתחילה דייקה הגמרא "הא גיורת מיהא הויא", היינו גם לענין נישואין לאחר שלא נטען עליה בגיורתה, ועל כך הקשתה מרבי נחמיה. אם כן, כשהגהות מרדכי מסביר ש"כולם גרים הם" היינו "כשאנו רואים שמיישרים דרכיהם", נראה שדרישה זו קיימת לענין נישואין שבו עסק קודם, ושבו עוסקת הסוגיה בגמרא שם, ולא רק לענין הרחקה מיינם ופיתם. זאת ועוד: ראו סיום דברי הגהות מרדכי: "כשאנו רואים שמיישרים דרכיהם אע"פ שמתחלה עושים לשם אישות" **הערה: נכון שבתחילה עשו לשם אישות אבל כחינת גירום למעשה הוא רק כדי לסמוך עליה לענין פתם ויינם**. – משמע שהגדון הוא אישות ולא רק הרחקה מיינו ופיתו של המתגייר. נמצא, שכדי ליישב את הגהות מרדכי עם דברי הרמב"ם, אין מנוס מן הדרך שנוקטה על ידי כל יתר הפוסקים. **הערה: מי אמר שצריך ליישב את דברי הגהות מרדכי עם הרמב"ם, יתכן מאוד ששיטותיהם חלוקות**

¹⁸³ שו"ת בית יצחק, יורה דעה ב, ק ט. בהמשך דבריו מתלבט הבית יצחק שמה הדין שגר שאמר שמקבל עליו חוץ מדבר אחד אין מקבלים אותו, הוא רק דין של לכתחילה אבל אולי בדיעבד הוי גר. בסופו של דבר מסיק הבית יצחק מהגמרא במסכת עבודה זרה, סד ב, "דאף בדיעבד לא הוי גר". האחיעזר, ג כו ה, הביא את ספקו של הבית יצחק ודוחה את ראייתו, אך למעשה מסכים למסקנת הבית יצחק: "אך מסברא נראה, דכיון דקבלת מצוות מעכב, בודאי בעינן שיקבל

חבל שלא ציטט את המשך לשונו של הכית יצחק באותו קטע שכתב זו"ל: "ולפי" גרי דידן אשר בעוונותנו הרבים מגיירים כמדינת אשכנז (גרמניה) ויודעים שגם אח"כ לא יתנהגו כמנהג ישראל הכשרים אך יהיו בועלי נידה ואוכלי טריפות כמו בשאלה דידן, לפי מה שכתבתי לא הוי גר אף שאומרת בפיה אם ילמדו אותה לשקר שתקבל הכל עליה אבל בלבה שלא לקיים צריך עיון לכאורה" עכ"ל, הרי שגם הכית יצחק אביה מולידה של שיטה זו, גם הוא לא החליט הדבר להחמיר וכתב צריך עיון לכאורה, וא"כ ודאי לא שבקינן פשיטותיהו של הפוסקים שכתבו דחשוב כדברים שבלב ואינם דברים מפני ספקו של הכית יצחק.

להלן נראה, כי שיטת הכית יצחק אומצה על ידי רוב פוסקי ההלכה המאוחרים יותר¹⁸⁴ **הערה: איני יודע מניין לו אדרכא לפי מה שהבאנו בזרע ישראל פ"ב עמ' קעב-קעד האחרונים אינם מסכימים עמו וסוברים דזה נחשב כדברים שבלב ואינם דברים].** לא רק לגבי שיקולים הצריכים להנחות את בית-הדין בטרם קבלת גר, אלא אף כאשר בית-הדין סבר כי יש מקום לקבל את הגר, אך בדיעבד התברר כי הוא לא שמר מצוות כבר בסמוך לגיורו¹⁸⁵.

(ה) אמרי יושר

הרב מאיר אריק סבור¹⁸⁶, בהסתמך על דברי הגהות המרדכי שהובאו לעיל, שגר שהתגייר בשביל דבר חיצוני גיורו "תלוי וקאי בתהלוכותיו". לדעתו, הרמב"ם והגהות מרדכי עולים בקנה אחד¹⁸⁷, וגר שהתגייר "בשביל דבר", כאמור בתחילת דברי הרמב"ם שהבאנו לעיל, הוא אמנם רק ספק גר, אך אין זה ספק השקול אלא "רטפי דנין אותו כישאל" ולכך מחזירין לו אבדתו **הערה: דוחק לומר כן, דא"כ הדספק אינו שקול ואזלינן בממון אחר הרוב ולפיכך מחזירים אבדתו, היה לנו ללכת אחר הרוב גם**

עליו כל המצוות" **הערה: אבל גם הוא מודה שאם עובר לתאבון אינו חסרון בקבלת המצוות והוי גר ולא ניתן לבטל גרותו כמבואר בדבריו באחיעזר שם. ועיין מה שהארנו בכיאר דברי האחיעזר בזרע ישראל פ"ד עמ' רלח-רמט].**

¹⁸⁴ אמנם הרב יקותיאל יהודה הלברשטאם, דברי יציב, ד סימן קסח, שפה, משיג על דברי הכית יצחק, אך למעשה נראה שלהלכה הוא סובר כמוהו: ראו תשובה מאוחרת יותר, להלן הערה 187. וכן ראו דברי יציב ה, סימן קב, רסה: "[...]דעכ"פ קיבל עליו עול מצוות אלא שלא הודיעוהו, או שנודע שבשביל דבר הוא מתגייר, ובכה"ג בעי שיתבאר צדקתו שאז רואים מחשבת לבו לטובה שקיבל עליו עול מצוות, אבל בלא נתבאר צדקתו אינו גר כלל [דקבלת המצוות מעכבת גם להרמב"ם] ודר"ק". **הערה: לא רק הדברי יציב חולק על הכית יצחק בזה גם הגר"א"ה קוק זצ"ל ברע"ת כהן יו"ד סי' קנ"ג סוכר דהוי כדברים שבלב ואינם דברים וכ"כ הגר"א"ה הרצוג זצ"ל בפסקים וכתבים יו"ד כרך ד' סי' צ"ט אות ב', והגר"א יפה"ן זצ"ל בכיאריו לריטב"א יבמות כ"ד ע"ב, ויב"ל א"ה הגר"א ארלנגר שליט"א בספרו ברכת אברהם לכתובות י"א ע"א עמ' מ"ג אות ה]**

¹⁸⁵ הרב נתן גשטטנר, להורות נתן, ג סימן פה טז קיא, מביא את דברי הכית יצחק ואומר כי "כעין זה כתב בחי' זקניני כתב סופר ז"ל גיטין (כג): ליישב קושיית החכם צבי (סי א') דאמאי פסול נכרי לכתוב גט דאדעתא דנפשיה עביד, הא כיון שהנכרי אומר שמכיון לשמה אף שלבו בל עמו הו"ל דברים שבלב דלא הוי דברים. ותירץ הכת"ס דהיכי דהמעשה בלא כונה אינו מעשה לא תליא בדין דברים שבלב, וכיון דבעינן שיכוין לשמה והוא אינו מכיון נמצא דחסרה הכונה מן המעשה עיי"ש. וה"נ בנ"ד קבלת המצוות פירושו שמכיון לקבל עליו עול קיום המצוות ואם אינו מכיון באמת לכך נמצא דאין זו קבלה כלל וליכא גירות כלל". ניתן להטעים ולהגים עוד את הקביעה, ש"נכרי אדעתא דנפשיה עביד", במקרה שביית-הדין מסדר גט והנה בפניו סופר שהוא נכרי שהוחלט לקבלו לגיור: אותו אדם לא יהיה נאמן בדבריו שהוא כותב הגט לשם האשה, אך יהיה נאמן לומר שהוא מקבל על עצמו עול מצוות, וזאת מאחר שלגבי הגט אין כל היכי תימצוי לדעת מה בליבו בעת שכתב את הגט, בעוד שבגיור ניתן ללמוד על כוונת ליבו על ידי התנהגותו לאחר הגיור, ובכך מתבררת צדקתו **הערה: זה נגד הגמ' ביבמות (מ"ז ע"ב) ש"טבל ועלה הוי הוא כישאל לכל דבר" שאם חוזר בו הוי כישאל לכל דבריו וקרושיו קרושין ולא חילקו אם חזר בו מיד או לאחר זמן, ומוכח דגם בחזר מיד הוי גר. והדברים מפורשים בשו"ת הרשב"ץ (ח"ג סי' מ"ז). כל החילוק בין מיד לאחר זמן הוא חרוש של חלק מאחרוני זמנינו שנתקשו מגמ' מפורשת זו הנוגדת את שיטתם שקבלת המצוות מעכבת הגרות והוצרכו לאוקימתות דחוקות, אולם אחר דברי הרשב"ץ המפורשים לא שבקינן סתמות הגמ', מפני דוחקם של חלק מאחרוני זמנינו.]**

¹⁸⁶ הרב מאיר אריק, שו"ת אמרי יושר, חלק א סי' קעו. תשובה זו נכתבה אל הרב ישכר שלמה טייכטאל, משנה שכיר א, סימן נג, שערך תשובה מפורטת שבה רצה להתיר גיור נכרית שגרה זה כמה שנים עם יהודי ללא נישואין ורצתה להתגייר "ולנהוג עצמה כדרך כל בנות ישראל". הרב טייכטאל רצה לדחות בין היתר את דברי הגהות מרדכי מנימוקים שונים שפרט בתשובתו. אך הרב טייכטאל תלה את היתרו בהסכמת גדולי הדור, ושלח את הצעתו לשלושה רבנים גדולים. הרב אליעזר חיים דייטש, בעל פרי השדה, הסכים להיתר (תשובתו, בדין גירות לנכרית הדרה עם ישראל, פורסמה לאחר פטירתו במוריה קג (שנה יח ז-ח) לו; אך הרב שמעון גרינפלד, שו"ת מהרש"ג א, סימן לד, והרב מאיר אריק, שם, לא הסכימו. לאור זאת, כתב הרב טייכטאל בשולי תשובתו: "לכן בטלתי דברי נגד דבריהם ולא עשיתי מעשה ועל כן לא יהיו דברי פה רק בדרך דרוש וקב(ו)ל שכר אבל למעשה אני מקבל דברי הגאונים הנ"ל באימה וביראה וכאשר יגזור כן יקום".

¹⁸⁷ גם הרב יקותיאל יהודה הלברשטאם, דברי יציב, ה סימן סג, קפז, מביא את דברי הגהות מרדכי ומשלכם בדברי הרמב"ם, וסבור שדעתם שווה.

בעניין גרותו, דבכל התורה כולה אזלינן אחר הרוכ, אדרבה אם יש סברא שלא ללכת אחר הרוכ זה דוקא בממון, דיש לנו כלל דהמוציא מחברו עליו הראיה (יומא ט' ע"א), ואוקי ממוןא בחזקת מריה (כתובות י"ב ע"ב), והיה לנו להשאיר האבידה בחזקת המוצאה, אלא ודאי דממה שמשיבין אבידתו מוכח דודאי ישראל הוא וכדמבואר להדיא בלשון הרמב"ם בתיבות שאח"ז וז"ל: מאחר שטבל נעשה כישראל ע"כ, והדברים כרויים.]. אך מאידך גיסא: "כל זמן שלא ראינוהו שומר מצוות, לענין אסור נשואין – מחמירין שלא ישא מישראל"¹⁸⁸. ומסיים: "ואולי גם לענין קידושין, אם בא אחר וקידשה חוששין לקידושי שניהם"¹⁸⁹.

(ו) צפנת פענח

בעל ה"הצפנת פענח" סבור¹⁹⁰ בשיטת הרמב"ם, שהמתגיירים לשם אישות או לתועלת אחרת גירותם תלויה ומוטלת בספק: "[...]ומדברי רבינו כאן משמע דאם אח"כ עובד ע"ז בטלה הגירות מעיקרא והוה כמו הוכיח סופן על תחלתן[...]. וא"כ נקרא עכ"פ חשוד לדבר אחד וגבי גר הוי חשוד לגבי כל התורה" **הערה: עיין מה שפירש דבריו בטוב טעם ודעת בשערי טהר הנ"ל ח"ח סי' קכ"ה עמ' תיב-תיג והבאנוהו בזרע ישראל פ"ח עמ' שס"ו ע"ש ולפי דבריו אין שום ראייה מהצפנת פענח.**

(ז) אחיעזר

כתב ה"אחיעזר"¹⁹¹ –

[...] נראה דדין זה דנכרי שבא להתגייר ולקבל עליו כל המצוות חוץ מדקדוק אחד מדברי סופרים דאין מקבלין אותו, היינו במתנה שלא לקבל, ושיהי' מותר לו דבר זה מן הדין, בזה אין מקבלין אותו, דאין שיור ותנאי בגירות ואין גירות לחצאין, אבל במי שמקבל עליו כל המצוות, רק שבדעתו לעבור לתיאבון – אין זה חסרון בדין קבלת המצוות. ומה"ט נראה מה שחשש הרה"ג מהר"י פאזען לגייר לפי שלא ישמור דיני ישראל כהלכה אפשר לומר דאין לחוש לזה כיון דמקבל עליו כל המצוות אף שחושב לעבור על איזה מהמצוות אח"כ לתיאבון מ"מ אין זה מניעה לקבלת המצוות ודוקא היכא שמתנה שלא לקבל עליו זהו חסרון בקבלת המצוות דמעכב אולם היכא שברור הדבר שבודאי יעבור אחרי כן על איסורי תורה, חלול שבת ואכילת טריפות, ואנו יודעים בבירור פננתו שאינו מתגייר רק לפנים ולבו בל

¹⁸⁸ וראו והשוו: מנחת אלעזר, הערה 260 להלן; נהר מצרים, הערה 261 להלן.

¹⁸⁹ באופן זהה פורשו דברי הרמב"ם על ידי הרב צבי הירש גראדזענסקי, המאסף טז כרך ב ב, סימן כ כ, אשר אף שילב את שיטת הגהות מרדכי בדברי הרמב"ם, כפי שעשו פוסקים נוספים (הרב צבי הירש גראדזענסקי היה בן-דודו של הרב חיים עוזר גרודזינסקי, בעל האחיעזר. בצעירותו למד בעיר איוויע אצל אביו של האחיעזר, ולאחר כמה שנים למד בכולל קובנה והתקרב לרב יצחק אלחנן שסמך אותו להוראה וגם למד אצל הנצי"ב בוואלאזין בשנת תרנ"א. בעת סגירת הישיבה בוואלאזין היגר לאמריקה. היה ממייסדי אגודת הרבנים ושימש כרב ומו"ץ במשך יותר מיובל שה בעיר אמאהא במדינת נברסקה, ושם מתוך עמלה של תורה חיבר את ספריו מקוה ישראל, ליקוטי צבי, מילי דברכות ומקראי קודש. הוא נפטר בשיבה טובה בשנת תש"ח. התשובה אותה אנו מאזכרים בהערה זו הינה ארוכה ומפורטת ועוסקת בכל היסודות המובאים אצל הפוסקים בענין זה. היא נכתבה בשנת תרע"א – שנה קודם שנכתבה תשובת האחיעזר (ג, סימן כו) המובאת בסקירת עמדתו להלן. לפיכך, ברור שאין היא מביאה את תשובת האחיעזר ו"דבר אברהם" שנכתבו מאוחר יותר, אך היא גם אינה מביאה דברי אחרונים קודמים. לתשובת הרב גראדזענסקי התייחס הרב יחזקאל בנעט, אב"ד וואראהל, המאסף טז כרך ב ה, סימן נו סא; שם ו, סימן עג עה, שסבר שבדיעבד גם ללא קבלת מצוות הגיור חל וקידושין תפסו וצריכה גט מדאורייתא. כן התייחס לתשובה האמורה הרב יעקב שור, אב"ד קוטב, המאסף שם, סימן עב עה, שהשיג על דברי הגהות המרדכי ועל שיטת הרב גראדזענסקי, אך הצריך שייראה לבית-הדין שהגר יתנהג "בדת ישראל ויהיו עכ"פ נזהרין בחילול שבת ויו"ט, ואולם כפי ענין השאלה שהציע הרה"ג אבד"ק אמאהא, אם זה האיש אשר למענו חפצה זו להתגייר הוא מחלל שבת בפרהסי' ואינו נוהג בדת ישראל כלל וניכר לב"ד שגם זאת הגירות תהיה מחללת שבתות ויו"ט בפרהסי' ולא תתנהג בדת ישראל אף שבשעת הגירות אומרת שמקבלת ע"ע להיות מתנהגת בכל חוקי דת יהדות קרוב בעיני שאין הגירות מועיל מתחילה כלל שהרי בשעת קבלת הגירות לא גמרה בדעתה לקבל על עצמה באמת הדת היהודית ודעתה סומכת מראש שלא תתנהג בדת ישראל כלל והקבלה פטומי מילי בעלמא נינהו, וכהאי דאמרינן בש"ס בכורות דף נ"א ע"ב רבי חנינא הוה רגיל דשקיל ומהדר, חזי' להווא גברא דהוה קא אזיל ואתי לקמיה. א"ל את לא גמרית ויהבית, מידעם ביש עברת, הלכך אין הכן פדוי ע"ש". הראיה שהובאה בסוף הציטוט, הינה אותה ראייה המשמשת את הרב בן ציון אבא שאול, בעל "אור לציון", להלן, להוכיח כי ניתן ללמוד מהתנהגות מאוחרת מה הייתה כוונת הלב בשלב מוקדם יותר. **הערה: אמנם אחר הכל זהו נגד פשט לשון הרמב"ם כפי"ג מאיסור"ב שנגלה סודן והוכיח סופן על תחילתן, ובכל זאת גרותו גרות ולפיכך קיימו שלמה ושמשון נשותיהם, ומחזירין אבידתם וכלשון הרמב"ם שם "מאחר שטבל נעשה כישראל"**

¹⁹⁰ הרב יוסף ראזין, צפנת פענח, הלכות איסורי ביאה, יג, יד.

¹⁹¹ הרב חיים עוזר גרודזינסקי, שו"ת אחיעזר, ח"ג סי' כו.

עמו, הרי אומדנא דמוכח שמה שאומר שמקבל עליו המצוות לאו כלום הוא. א"כ זהו חסרון בקבלת המצוות, דמעכב.

נראה לכאורה שה"אחייעזר" מבחין בין גר שחושב לעבור לתיאבון על "גופי תורה" לבין גר שחושב לעבור לתיאבון על "איזה מהמצוות". לדעתו, רק במצוות מסויימות ניתן לומר שמחשבת הגר לעבור עליהן לתיאבון אינה מהווה סתירה לקבלת המצוות¹⁹². אבל מצוות עיקריות כמו שבת ומאכלות אסורות¹⁹³, מחשבת הגר לעבור עליהן לתיאבון הינה בגדר אומדנא דמוכח שאין כאן קבלת מצוות¹⁹⁴.

¹⁹² הרב נתן גשטטנר, **להורות נתן**, ג סימן פד יא קט, העיר על כך: "ולע"ד מלבד דעפ"י סברא היא זרות גדולה לומר שאם חושב לעבור על המצוות יהא נחשב כקבלת המצוות, והלא המצוות כולן לא ניתנו אלא לעשותן, ודוקא בישראל אמרינן דאע"ג שעבר עבירה לא פקע ממנו דין ישראל, ואע"פ שחטא ישראל הוא, שהרי נעשה ישראל משה שנולד או משה שנתגייר, ואין ישראל יכול להפקיע מעצמו דין ישראל, משא"כ בגר אם מקבל על עצמו המצוות על מנת שלא לקיימן, מה קבלת מצוות יש בזו, ואיך נעשה ישראל בלא רצון לקיים כל המצוות". השיב על כך הרב משה מרדכי שולזינגר, **משמר הלוי**, בכורות סימן כז רכג (וכן בספרו הנ"ל, ברכות סימן מח, ועוד חזר על כך בספרו, סוכה סימן עז), שכונת **האחייעזר**, "[...]שמקבל על עצמו כל המצוות כולן ע"מ לקיימן, ובכלל זה רצונו לקיים גם את הדין שאסור לעבור עבירה לתיאבון, רק שבדעתו לעבור לתיאבון [לשון ה'אחייעזר'], לא מפני שאינו מקבל על עצמו את החיוב שלא לעבור גם לתיאבון, אלא מפני שעדיין אינו חזק כל כך בדעתו שיכול להתגבר על נסיון של עבירה לתיאבון, ויש לו רצון להתגבר גם על זה ומקבל זאת על עצמו [...] אלא שמגלה את האמת לבי"ד [...] אין זה חסרון בקבלת מצוות". הרב גשטטנר השיב לדברי הרב שולזינגר ב"להורות נתן", ה ב סב והפנה שם גם לסימן סג. לדעת הרב גשטטנר, אם ניתן לקבל גר שמקבל על עצמו עול מצוות ומכיר בעונש הצפוי לעובר עליהן, רק שבדעתו לעבור לתיאבון, "נמצא עשינו ח"ו כל ענין קבלת המצוות של גר לחוכא ואטלולא, שיאמר שהוא מקבל את כל המצוות בלב שלם, אלא שלמעשה הוא ימשיך לעבור עבירה פלונית לתיאבון כי אינו יכול להתגבר על יצרו, וחלילה לומר שיש מציאות של גר שממשיך להיות דבוק באשתו הנכרית ויוליד בנים לעכו"ם". לדעתו, הרי גם ה**אחייעזר** מסכים "דהיכי שברור שיחלל שבת ויאכל טריפות דאינו גר, ומשום דאיכא אומדנא דמוכח שמה שאומר שמקבל עליו המצוות לא כלום הוא. ומעתה תקשי מי ישם לנו גבולות לומר דאם מחלל שבת ואוכל טריפות ה"ו אומדנא שלא קיבל עליו המצוות בלב שלם ואלו אם יעבור עבירה אחרת ליכא בה אומדנא, ואמאי כשאוכל טריפות לתיאבון ליכא קבלת מצוות וכשעושה עבירה אחרת לתיאבון איכא קבלת מצוות [...] ברם באמת פשוט דקבלת המצוות של גר היינו שמקבל עליו לעשות את המצוות פשוטו כמשמעו בפועל ממש, ואם אומר שמחמת תיאבוננו לעבירה פלונית אינו יכול לקבל עליו לעשותו בפועל, הרי זה מוכיח שאין לו רצון להזהר מעבירה פלונית, וממילא ליכא קבלת אותה מצוה, כי קבלת מצוות פירושו רצון גמור לקיים את המצוות, וכמו שיבאר". ובסימן סד י, **שם**: [...] ולא יתכן לומר שמקבל עליו כל המצוות אלא שחושב לעבור על קצתן לתיאבון, דזוהי סתירה מיניה וביה, דקבלה היינו הבעת רצון והתחייבות לעשות המצוות **[הערה: אין נכון כי קבלת המצוות אינה התחייבות לקיימן, אלא ידיעת החיובים החלים עליו ע"י הפיכתו ליהודי שלא יאמר אילו הייתי יודע לא הייתי מתגייר, ובוזה מוכן מה שמודיעין אותו רק מקצת מצוות שאותם הוא מקבל ואין מודיעין אותו את כל המצוות, כי עיקר הענין הוא להודיעו כדי להרתיעו וכי שלא תהיה טענת כפיה ושהתגייר על כרחו ולמטרה זו מספיקה הודעת חלק מן המצוות, הדברים הנ"ל מבוארים באורך וברוחב בזרע ישראל פ"א עמ' קכ-קכד ופ"ב עמ' קנא-קס]**, וכשחושב שלא לעשות קצתן – מחמת תיאבון או מחמת איזון סיבה שהיא המסורה בידו – הרי ליכא קבלה ורצון לעשות אותן המצוות, ופשוט דאין זה בגדר קבלת כל המצוות וליכא גירות" **[הערה: הגרמ"ה שלזינגר הנ"ל הוכיח דבריו מלשון הרמב"ן על התורה (דברים כא, יב) והדברים ברורים.]** ראו גם: הרב שמואל אליעזר שטרן, **גירות כהלכה**, פרק ב סעיף יא עמ' יז, שבמהדורה מוקדמת של ספרו כתב שרוב האחרונים חלקו על ה**אחייעזר** בנקודה זו, ולאחר חילופי אגרות עם הרב משה מרדכי שולזינגר, **משמר הלוי**, ברכות, סימן מח עמ' קצ, תיקן דבריו וכתב במהדורה מאוחרת "אומנם יש חולקים על דבריו". וראו **הערה 194**, בספקו של ה"דבר אברהם" והכרעת הרב **עובדיה יוסף**.

¹⁹³ הרב שולזינגר, **הערה** הקודמת, רואה התאמה בין הבנתו בדברי ה**אחייעזר** לבין דברי **אגרות משה**, יורה דעה קח שנג, לגבי גר "שקבל כל המצוות, אבל אמר להב"ד שאף שמקבל עליו כל המצוות, יודע שלא יכול לעמוד בנסיון ליהרג כשיאנסוהו בדברים שהדין הוא שיהרג ולא יעבור, שנחשב קבלת מצוות, מאחר שקבלה חיוב המצוות לקיימן כשיהיה לה באפשר שהוא שלא תהא אנוסה, ומה שתעבור הוא מפני שאין בכחה לעמוד בנסיון אף שברצונה לקיים המצוה ולא לעבור[...]" הוא הביא את דבריו אלה בפני **הרב יוסף שלום אלישיב**, שהשיב לו **(קובץ תשובות ב, יורה דעה נו, עב)**: "ההבדל מבואר, לדעת האגרו"מ גר שקיבל עליו לשמור ולקיים תו"מ אלא שאין בכחו להתגבר ולמסור את עצמו להריגה בזמן שהתורה דורשת את זאת או שלפי הדין עליו למסור כל ממונו והואיל והוא אנוס אין זה חסרון בקבלת מצוות. וה**אחייעזר** כתב 'מי שמקבל עליו כל המצוות רק שבדעתו לעבור לתיאבון אין זה חסרון בקבלת המצוות'. משמע שאפשר להסתפק לקהל ד' אף שאין בדעתו להגמל מאכילת נו"ט – אם כי באופן דלא שביק היתר ואכל איסורא, או גם ברצוה להמשיך לחיות עם אשתו הנכרית ג"כ יהיה גר שהרי הוא מומר לתיאבון, והדברים צ"ע". אך מדברי ה**אחייעזר** בסמוך נראה שהוא מבחין בין כוונתו לעבור לתיאבון על מצוות יסודיות לבין "איזה מהמצוות", ואולי על כך כתב הרב **אלישיב** "והדברים צ"ע" – שיתכן שזו כוונת ה**אחייעזר**. **[הערה: אין זה ברור ככוונת ה**אחייעזר**, ודבריו הראשונים כלל כל המצוות, ועיין מ"ש בכיאר דברי ה**אחייעזר** בזרע ישראל פ"ד עמ' רלח-רמט.]**

¹⁹⁴ ה"דבר אברהם", להלן פסקה (ח), כתב על דברים אלה של ה**אחייעזר**: "ואני חוכך בוה, כיון שבשעת הקבלה הוא חושב לעבור אפילו לתיאבון אין זו קבלה והם תרתי דסתרי". ובהמשך דבריו: "אלא שיש לומר דרק לכתחלה אין מקבלין אותו בשביל זה אבל בדיעבד אינו מעכב. לכן אני נבוך למעשה בענין זה, אבל יודע אני שלפעמים הנחיצות גדולה מאד מטעמים שונים וכחא דהיתרא עדיף, אלא שאפשר ששכרן של מקרים פרטיים אולי יצא בהפסד הכלל כאמרם ז"ל קשים כו". מדברים אלו משמע שה"דבר אברהם, לא גמר בדעתו לחלוק בנקודה זו על ה**אחייעזר**. וכתב

ה"אחייעזר" התלכט, לגבי מצב שבו אין ידיעה ברורה לגבי כוונת הלב של המתגייר, ואין אומדנא דמוכח שאינו מתכוון לשמור מצוות, והמתגייר אומר שכוונתו לגיור מלא לשם שמים, שיש לדון ולומר "דברים שבלב אינם דברים". הוא אינו שולל אפשרות להקל במקרים מסויימים אם בית-הדין מוצא הצדקה לכך על-פי הדין, כאשר אל הספק בדבר כוונת הלב האמיתית של המתגייר ניתן לצרף את החזקה המובאת בדברי הריטב"א, "כיון דנתגיירו וקבלו עליהם חזקה הוא דאגב אונסייהו גמרו וקבלו ואע"ג דמחמת האונס הוא, גירות הוא אליבא דרבנן"¹⁹⁵. עם זאת, האחייעזר מביא להלכה גם את דברי בית יצחק שכתב "דכיון דאיכא אומדנא דמוכח, ול"ש בזה דברים שבלב אינם דברים, לא הוי גירות".

(ח) דבר אברהם

בעל ה"דבר אברהם"¹⁹⁶, במכתב אל בעל האחייעזר בו התייחס לתשובה שהובאה לעיל, שלל את האפשרות להסתמך על הכלל "דברים שבלב אינם דברים", לגבי גיורים בתקופה המודרנית. לדעתו, המציאות החילונית שינתה את פני הדברים מן הקצה אל הקצה, והנחת המוצא היא שאדם המתגייר עבור רווח שיצמח לו מן הגירות ומשתלב מיד בחברה חילונית, אינו יכול להיות מוחזק שדבריו בקשר לקבלת המצוות הינם כנים:

[...] וזה היה שייך רק בזמניהם בימים מקדם דאכשוורי דרי, משא"כ עכשיו שגם אשה זו וגם חלק גדול מהסביבה אינם נוהגים ביהדות, וגם אחר הגרות לא יהא אנוס כלל משום צד לקיים מצות התורה [...] וע"ד מה שיש שכתבו דאין לנו ענין עם מה שחושב בלבו דדברים שבלב לא הוי דברים זה היה שייך רק בימים מקדם, אבל עכשיו איך נשלה את נפשינו כשאנו יודעים ברוב המקרים באומדנא דמוכח שלא יקיימו אח"כ את המצוות, ואין לבם כלל לזה, ובדאיכא אומדנא דמוכח אף דברים שבלב הוי דברים.

הדבר אברהם אומר כי כיום לא שייך לומר בגירות "אגב אונסיה גמרו וקיבלו"¹⁹⁷, "הרי בידו הוא שלא לקבל בלבו, ושלא להחזיק אח"כ בדיני היהדות, ומי יכריחו על זה, ומאי סברא היא לומר חזקה דגמרו וקבלו?"¹⁹⁸ **הערה: כדי להשיב על דברי הכותב, ראוי להעתיק כאן מה שכתב בהקשר לדברי הדבר אברהם הנ"ל הגאון ר' חיים דב אלטוסקי שליט"א מראשי ישיבת תורה אור בספרו חרושי בתרא ליבמות מהדו"ק סי' רס"ה וז"ל: יש להעיר דהדבר אברהם שם סק"ג הוציא למעשה וז"ל, אלא שיש לומר דרק לכתחילה אין מקבלין אותו כשביל זה, אבל בדיעבד אינו מעכב, לכן אני נבוך למעשה בענין זה, אבל יודע אני שלפעמים הנחיצות גדולה מאוד מטעמים שונים, וכחא דהיתירא עדיף, אלא אפשר ששכון של מקרים פרטיים אולי יוצא בהפסד הכלל, כאמרם ז"ל קשים וכו', ע"כ. ורואים דלמעשה הכריע שלא רק שחל הגרות בדיעבד, אלא גם לפעמים יש להקל לקבלם לכתחילה בצורך גדול, אע"פ שסופן מר בעד כל עם ישראל. וא"כ גם האחייעזר וגם הדבר אברהם סברי דעכ"פ בדיעבד חל הגרות עם כל חסרונותיה, כיוון שמל וטבל. ובעיקר דברי הדבר אברהם יש לדון וז"ל דיסוד הדבר**

על כך הרב עובדיה יוסף (בעיות הגיור בזמננו, תורה שבעל פה, יג (תשל"א), לא), "נראה דלא שבקינן פשיטותיה של האחייעזר משום ספקו של הדבר אברהם".

¹⁹⁵ חידושי הריטב"א, יבמות כד ב. וראו להלן בדברי ה"דבר אברהם" שמשגי על הישענות בימינו על חזקה זו המובאת בריטב"א. **הערה: הריטב"א כתב סברא זו דאגב אונסייהו גמרו ומקבלי רק כדי להסביר מדוע גרוחם של הכותים כשרה למ"ד קבלת מצוות מעכבת, אבל להריטב"א עצמו הסוכר שקבלת מצוות לא מעכבת כמבואר בחידושי ליבמות מ"ז ע"ב וכתובות י"א ע"ב לא מתחילה הקושיה. וש"ד להגר"ד אלטוסקי בספרו חרושי בתרא ליבמות מהדו"ק סי' רס"ה שכן כתב, והבאתי דבריו בהערה הבאה.**

¹⁹⁶ הרב אברהם דובר כהנא שפירא, דבר אברהם, ג, כח.

¹⁹⁷ וראו להלן בדברי האור לציין שדימה גירות של ימינו ללא שמירת מצוות בפועל, למתנה שאין אומרים לגביה אגב אונסיה גמרו וקיבלו.

¹⁹⁸ הרב יהודא ליב הכהן קאגאן, הלכות גרים, הפרדס כ ג סימן יא 30; שם, ד סימן יח 29, טוען כי הבחנתו של בעל "דבר אברהם" לגבי דברי הריטב"א "דאגב אונסייהו גמרו וקיבל עליהו", בין זמנם לזמנינו – המבוססת על דין "תליוהו וזבין זביניה זבינא (בבא בתרא מח) – יכולים להתקבל רק לפי דעת בעל העיטור, שהובא בטור וב"י חושן משפט וברמ"א חו"מ סימן ר"ה, שדוקא באנסוהו למכור אומרים אגב אונסיה גמרו ומקנה, אבל אנסוהו לקנות לא אומרים אגב אונסיה גמרו וקני. אבל הרמב"ם והרשב"א ושאר הראשונים חולקים על בעל העיטור וסוברים שגם בתליוהו לקנות קנה אף במקום שהאונס יעבור ממנו תיכף, ויהיה לו תחבולה לעשות אח"כ כרצונו ובכל זאת אומרים דמפני האונס גמרו וקנה. הרב קאגאן סבור כי לשיטת הרמב"ם והרשב"א שההלכה כמותם, אין מקום לסברת הדבר אברהם, ולכן מצדיק הוא את האחייעזר אשר על-פי הבנת הרב קאגאן פוסק "דכיון שאנו שומעים מהעכו"ם שמקבל עליו גירות, לוי יהא דמשום אונס האשות הוא עושה כן, אבל עכ"פ הגירות גירות גמורין הן". לכאורה יש להשיב, שלדעת הרמב"ם והרשב"א גם בתליוהו לקנות הוא קיבל תמורה עבור כספו ואף אם האונס עובר מיד לא ישמעו לו שהיה אונס שהרי קיבל תמורה לכספו, בדיוק כסברה הקיימת בתליוהו וזבין, ואין זה תלוי בשאלה אם האונס עובר מיד או לאחר זמן. ואכמ"ל.

דביעבד כולם גרים הם אע"פ שאינם מתכוונים לגרות אמיתית ובלבם לשם אישה וכו', הוא משום כיון שנתגייירו וקיבלו עליהם חזקה הוא דאגב אונסייהו גמרי וקבלו כמש"כ הריטב"א (בשם תוס') בחי' ליבמות (כד.) ובנימוק"י שם כו', והנה בתליוהו חזין דזכיניה זכיני שהוא מקור ליסוד זה דאגב אונסיה גמר ומקני, הסבר הדבר הוא ברור דכיון דאינו יכול להסיר מעליו את האונס כו' ויודע שאחר מעשה הקניין או המסירה לידו לא יוכל עוד להוציא מידו כו' שלא יזכה בדין שהרי הלה מוציא שטריו או מוכיח בעדים שמכר לו כו' לכן גמר ומקני כו', אבל אם יודע האונס שכעבור האונס יכול הוא להוציא מיד המאנס, כודאי לא גמיר ומקנה מתחילה, וא"כ מה שיך לומר גבי גרות אגב אונסיה גמר וקיבל הרי כידו הוא שלא לקבל בלבו ושלא להחזיק אח"כ בדיני יהדות ומי יכריחו ע"ז, ומאי סברא היא לומר חזקה דגמר וקיבל, וצ"ל דקיימי בגרים שבימי שלמה וכו' שהיתה יד ישראל תקיפה לענוש העוברים על דת ואפי' בזמן שאין יד ישראל תקיפה מ"מ כיון שנפשו חשקה באישה זו ועליו לדור עימה (ובסביבה יהודית) וידוע לו שאם לא יתנהג ביהדות ולא ידקדק בדיניה לא תאבה האשה לדור עמו (והסביבה היהודית לא תקלטהו) ולא יוכל להשיג את מאויו אלא ע"י קבלת עול היהדות וההתנהגות בכשרות, אגב אונס זה גמר ומקבל וזה היה שיך רק בזמניהם כו' משא"כ עכשיו שגם אשה זו וגם חלק גדול מהסביבה אינם נוהגים ביהדות וגם אחר הגרות לא יהא אונס כלל משום צד לקיים מצוות התורה, לא שיך לומר אגב אונסיה גמר ומקבל כיון דבלא"ה נמי ישיג מאויו ע"כ דברי הדבר אברהם. והנה דבריו הנחמדים מפז שייכים רק אי סברין כריטב"א ז"ל בשם התוס' דקבלת עול מצוות מעכבים הגרות, ומש"ה בעינן לחדש דאגב אונסו גמר דעתו, מה שלא שיך בזמנינו בעונותינו הרבים. אבל מהרמב"ם ז"ל ומהריטב"א ז"ל בעצמו דף מ"ז ע"ב וכתובות י"א ע"א רואים דקבלת מצוות לא מעכב הגרות בדיעבד, דהא כתב הרמב"ם בפ"ג מה' איסורי ביאה הי"ז דגר שלא בדקו אחריו או שלא הודיעוהו המצוות ועונשן ומל וטבל בפני ג' הדיוטות הי"ז גר ע"כ. והנה לפי הרמב"ם ודאי לא שיך לומר סברת הריטב"א והנ"י דאגב אונס גמר דעתו לקבל המצוות, דהא במציאות הרמב"ם לא אנסוהו כלל לענין המצוות, ולא בדקו אחריו ולא הודיעוהו כלל מהמצוות, וא"כ ודאי לא גמר בדעתו לקבלם, ואעפ"כ מהני גרותו מכיון דמל וטבל. אלא ע"כ סובר הרמב"ם דקבלת מצוות לא מעכבים הגרות, וא"כ אפילו ידוע לנו בבירור שלא גמר וקיבל, מ"מ חל הגרות מחמת המילה והטבילה. ומוכן מזה מסקנת הדבר אברהם בסק"ג ז"ל אלא שיש לומר דרק לכתחילה אין מקבלין אותו בשביל זה אבל בדיעבד אינו מעכב ע"כ. והיינו כיון דפסקינן כרמב"ם כדחובא בשו"ע יו"ד סי' רס"ח סעיף יב, ולא הביאו הנושאי כלים דעת החולקים, ע"כ פסקינן כרמב"ם נגד הריטב"א והנ"י, וקבלת מצוות לא מעכבת עצם הגרות בדיעבד. עכ"ד הגר"ח"ד אלטוסקי והדברים מדברים בעד עצמם.]

(ט) מלמד להועיל

הרב דוד צבי הופמן¹⁹⁹ פסק בנסיבות מיוחדות כי אין להתחשב ב"דברים שבלב" בעניינו של גיור. המעשה שבא לפניו היה בנוכרית שנישאה לכהן בנישואין אזרחיים, ורצתה להתגייר. המבקשת היתה אם שכולה, שבנה נקבר בבית קברות יהודי, "ויש לחוש שאם לא יאבה בית דין לגייר את הנכרית, שתחלה ותשתגע", וכתוצאה מזה "יהיה חילול השם חס ושלום". השאלה היתה האם מותר לגייר אותה, כאשר ידוע שאח"כ תחיה עם כהן זה, שהיא אסורה לו כדין כל גיורת שאסורה לכהן:

[...]ויש לומר דבאמת אם אומרת בפירוש שאינה רוצה לקבל מצווה זו אסור לקבלה, אבל בנידון דידן הרי אינה אומרת כן בפירוש²⁰⁰, ואם כן, אף שאנו יודעים שתעבור על איסור זה, מכל מקום בשביל תקנת הכוהן ובשביל תקנת זרעו מקבלין אותה²⁰¹.

¹⁹⁹ שו"ת מלמד להועיל, ח"ג סי' ח. בדומה לכך רצה לפסוק הרב יוסף משאש, אב"ד מקנס (לימים, הרב הראשי לחיפה), **אוצר המכתבים** א, סימן תמו, אלא שלא פסק כך למעשה והותיר את הפסיקה בידי הרב רפאל אנקאווא, הרב הראשי למרוקו, בעל **תועפות ראם**. וראו **ההערה** הבאה.

²⁰⁰ ברם, **הרב משה פיינשטיין**, **אגרות משה**, אבן העזר ב ד, חלק על כך מכל וכל: "וא"כ אף אם גיורת זו תקבל עליה כל המצוות ממש נמי הא לא קבלה עליה איסור זה מלהנשא לכהן שהרי האיסור איכא גם על האשה [...] ונמצא שלא קבלה איסור זה שהרי רק בשביל לינשא לכהן זה היא מתגיירת וכיון שלא קיבלה דבר זה אינה גיורת כלל [...] ומה שהביא כתר"ה מספר **מלמד להועיל** שכדאי לגייר להציל הכהן מאיסור חמור דאורייתא וחיי"כ וישאר באיסור לאו, לא מובן לי הא אדרבה כשיגיירנה ולא תשמור המצוות יעבור על איסור נדה דהוא חיוב כרת וכשלא נתגיירה אין בה איסור נדה דאורייתא אלא מדרבנן משום נשג"ז, ורק שאיכא הלאו דלא תתחתן כיון שהוא דרך חתנות אך אם דר בקרב יהודים יש להחשיב זה כפרהסיא שקנאין פוגעין בו שיש בזה גם חומר נגד כרת וגם יש כרת דדברי קבלה שאמר בסנהדרין דף פ"ב ואם דר בקרב נכרים אין זה פרהסיא והוי רק הלאו דלא תתחתן. אך אולי דבלא נתגיירה שאיכא תרי לאוין לאו דלא תתחתן ולא דזונה **והרמב"ם** כתב בפ"ב מאי"ב ה"ז שיש בו הפסד שאין בכל עריות כמותו אולי חמיר מגיורת אף שיש בה איסור זונה וגם כרת דנדה. וגם הא בארתי שגרותה לא יהיה כלום ומה שהביא כתר"ה שבמלמד להועיל

(י) אגרות משה

הרב משה פיינשטיין, בעל ה"אגרות משה", דן בתשובותיו בצורה אינטנסיבית במגוון של בעיות גיור שעלו בדור הקודם והרלבנטיות מאד לדורנו. לדעתו, גיור לצורך נישואין עם בן זוג שאינו שומר תורה ומצוות, אינו גיור תקף, גם אם נעשה מבחינה צורנית לפי כללי ההלכה:

אלו דמתגיירין כדי שיתרצו הורי הבן או הבת להנישואין, שהנושא או הנישאת לא היו מקפידין על זה, שאינם שומרי תורה, ורק בשביל רצון ההורים הוא הגרות שהוא כאנן סהדי שהוא לרמות את ההורים ואינה קבלה²⁰² (ההדגשות כאן ולהלן בדברי הרב פיינשטיין הוספו).

אמנם כאשר מדובר ביהודיה שנישאה לגר כזה, יש מקום להסתפק מחמת חומרת היתר אשת איש לעלמא, "שמא בשעת קבלת המצוות בפיו לפני הבי"ד קיבל כן גם בליבו, ואחר זה חזר בו". אך כאשר הגר לא נזהר מאיסורי תורה ומצוות אפילו יום אחד, הסיק הרב פיינשטיין כי –

"בגר זה שאין לו חזקת כשרות שהרי לא הוחזקה בהנהגה דקבלת מצוות, ומצד דבריו שמקבל עליו ודאי לא הוי מוחזק שקבל דהא האומדנא הוא להיפוך שרק בפיו אמר זה ובלבו מעולם לא קבל המצוות, לכן אם נימא שיש להסתפק קצת יש למיזל בתר חזקה דהשתא שראינו כל העת שאינו מקיים המצוות כמתחלה שכן היה דעתו גם בשעה שאמר שמקבל שהיו זה רק פטומי מילי לרמות את הב"ד ומכיון שלא קבל מצוות אינו גר לכר"ע ואין קידושיו כלום"²⁰³.

הרב משה פיינשטיין, הנחשב לגדול הפוסקים בארצות הברית בדור הקודם, עמד על הסתירה הנ"ל בדברי הרמב"ם, וכותב:

כתב שאין זה עכוב בקבלת מצוות אין זה לע"ד כדכתבתי. וספר מלמד להועיל אין אצלי לעיין בו". גם הרב עובדיה יוסף, שר"ת יביע אומר ב, אבן העזר ג, דחה בקשה לגייר גויה שהיתה נשואה לכהן ונולדו לה ממנו בנים. [הערה: אבל אישר גיור כזה כדיעבד אף שהיה ברור שתעבור על איסור גיורת לכהן וכמבואר מדבריו שפרסם בעיתון המודיע (ניסן תשל"א) באישור גיורת של הלן זיימן, גם בסוף תשובתו בקובץ תושבע"פ שנה י"ג סוף אות י"ב נראה שמצדד להקל ע"ש].

²⁰¹ ראו גם: הרב שלמה גורן, "גיור של אשה שחיה בגיורת עם כהן", תחומין כג 180. וראו השגות על דבריו: הרב שילה רפאל, "גיור ללא תורה ומצוות", תורה שבעל פה יג (ירושלים תשל"א) עמ' קכו. [הערה: בספרי שם ישראל כת"י כתבתי להשיג על כל תשובת הגר"ש רפאל זצ"ל, ועוד חזון למועד] וכן ראו להלן בהערות לפסקה ד(5) העוסקת בסיכום הדעות ההלכתיות, כי הרב שלמה דיכובסקי כתב בפסק דין, כי הוא מתקשה לקבל את דברי המלמד להועיל. [הערה: אולם מרן הרב עובדיה יוסף שליט"א הביא את דברי המלמד להועיל הנ"ל בקובץ לתושבע"פ שנה י"ג סוף אות י"ב, וכתב שהאגרות משה חלק חו"מ דף שיג ע"ב כתב להשיג על דברי המלמד להועיל בדבר גיורת לכהן, וסיים שיש להשיב על דבריו].

²⁰² שו"ת אגרות משה יורה דעה ג קח.

²⁰³ שו"ת אגרות משה אבן העזר ג ד. אך יש לציין כי לא היה זה הטעם היחיד להיתרה של האשה ללא גט. בין היתר הטבילה של הבעל נערכה ללא הטפת דם ברית, וכן היה ספק שהגיור נערך בפני רב קונסרבטיבי. במקרים אחרים שנדונו בפני הפוסקים הססו הם להתיר אשה נשואה לגר ללא גט, כאשר הפגם היה בכנות קבלת המצוות. ראוי לציין כי שיטת האגרות משה אינה מקבלת את הקולא של כוונה לעבור על מצוות לתיאבון כמובא באחיזעור, ראו לעיל, פסקה (ז) ובהערות שם וכן בהערה לפסקה (ט). האגרות משה מוכן להקל רק באונס חזק שגובר על רצון אמיתי של הגר לקבל ולקיים מצוות. דיון מפורט בהבדלי הגישות שבין האגרות משה לבין האחיזעור מצוי במאמר של אב"ד ירושלים, שפורסם זה מקרוב, הרב אברהם כלאב, קבלת מצוות בגרות מצוה או לעיכובא, בתוך שורת הדין טו, קכט. וראו בסיום המאמר, בפסקאות כא-כב, התייחסות לפרשה המסעירה נושא דברינו. הרב כלאב כותב: "בשולי הדברים יש להעיר, שגם המגירים את אלה שאין לגיירם, ואפילו אלה שלא הועילה גרותם, אך המגירים אינם מבינים זאת, וברעתם המשובשת, עושים מצוה כביכול, לטהר את יושבי הארץ מגויי נכר. ולמעשה, עושים דבר נורא, לתת לגויים תעודה שהם יהודים, ואוי לקלוקל שעושים במעשיהם הרעים, ובכל זאת אינם נפסלים לעדות ולהיות דיינים בגיור, למי שעשו כהלכה. כי אין אדם נפסל אלא אם כן עובר עבירה במזיד, ולא כאשר עובר עבירה אפילו חמורה וחשוב שעושה מצוה. [...] אכן מי שחתם על תעודת גירות שהתגיירו בפניו ונתברר שלא נתגיירו בפניו, וסמך החותם על הבית דין שגייר במקום אחר, וחתם כאילו הוא עצמו עשה הגירות, למרות שאינו נפסל בגין חתימת שקר (אם לא היתה לו טובת הנאה מכך), מטעם האמור, אין לסמוך על שום תעודה שהוא חתום עליה לאישורי גירות. ואפילו שמדובר באדם שהתגייר כדת וכדין, כי החותם חשוד לחתום שקר, וכל תעודה הבאה לפנינו בחתימתו אין לדעת אם היא חתימת אמר או שקר. ברם, אם יבואו שני עדים כשרים, ויעידו שהחתימה אמיתית והחותם נוכח בשעת הגרות, אפשר לקבל תעודה זו" [הערה: כך נהגו הרבה רבנים לצוות לבי"ד הסר למשמעתם לבצע את הגרות והם היו חותמים ג"כ כאילו היו נוכחים בגיור כיון שידוע שהגיור נעשה על כל פרטי בפני בי"ד כהלכתו, עיין בתשובת הגר"ש דיכובסקי שליט"א בתחומין תשס"ט אות ח' עמ' 275-276 ובפרוטוקול מדברי מרן הראש"ל רבנו עובדיה יוסף שליט"א הנדפס בסוף ספר זרע ישראל עמ' 6-10, אמנם אין זה אתי וזו בעיה פרודוראלית אולם לא ניתן לפסול משום כך אדם או גיור או ב"ד].

וצריך לומר דעבר זמן גדול עד שהתחילו [נשות שלמה] לעבוד עכו"ם ולכן אין זה הוכחה ממש לבטל גרותן דהרי התם שנתגיירו בשביל רצון בעליהן שלא היו נושאים אותן אם לא היו שומרות תורה הרי זמן גדול שמרו התורה בידען שלא יחזיקו אותן לנשים כשלא ישמרו התורה, ורק אחר זמן גדול תקפה יצר ע"ז עליהו עד שלא היה איכפת להן אם יגרשו, ולכן לא נבטל גרותן מצד דברים שבלב אף שלפי האומדנא הוא הוכחה אף שעבר זמן גדול גם על תחלתן שלא קבלו המצות עליהו אלא אמרו בפיהם לרמות בעליהן ואת הב"ד דלבטל הגרות בעינן אומדנא ברורה כאנן סהדי שזה ליכא בעבר זמן גדול אלא ענין השערות לכן קיימו נשותיהם דהא לא נבטל גרותן ולא נאסרו אף שנעשו מומרות.²⁰⁴

כדברי ה"אגרות משה" ניתן למצוא שני יסודות אשר בהתקיימם יחדיו גוברים הם על החשש הנובע עקב גיור מחמת מניע זר. הרב פיינשטיין מסביר כי אף שכל הגיור של נשות שלמה ובכללן קבלת המצוות על ידן, היה כדי לרצות את בעליהן, התקיימו בהן שתיים אלה: היתה גם קבלת מצוות וגם התנהגות בפועל של שמירת תורה במשך "זמן גדול". רק לאחר זמן רב שבמהלכו שמרו מצוות, תקף אותן יצרן לעבוד עבודה זרה, עד כדי כך שלא היה איכפת להן אם בעליהן יגרשו אותן, ואז חזרו לסורן. זהו מצב חדש שאין לו השלכה על העבר, ולכן לא בטלה הגירות. שמירת מצוות לאורך תקופה ממושכת, מספקת כדי לקבוע שספק שהיה עלול להתקיים עקב המניע הזר לגיור, אינו בגדר אומדנא דמוכח שמכוחו ניתן לקבוע באופן החלטי שקבלת המצוות לא היתה כנה. נמצאנו למדים מדברי ה"אגרות משה" מהו גדר "אנן סהדי" שהוא אומדנא דמוכח לגבי גירות: **מניע זר בתוספת אי-קיום מצוות בסמוך לגיור, הינו שווה ערך ל"אנן סהדי" שלא התכוון לקבל עול תורה ומצוות, דבר המהווה פגם היורד לשורש הגיור.**

נאמן לשיטתו, מסביר הרב פיינשטיין, כי הדין ש"חוששין לו עד שתתברר צדקתו", נובע מן הספק שמא דברי הגר שהוא מקבל על עצמו עול מצוות אינם משקפים את אשר בליבו, ועל כן גר שהתגייר בשביל דבר, מוחזק כספק גר עד שתתברר צדקתו:

הנה ענין הגרות רובן דרובן הם בשביל אישות שבעצם אין ראויין לקבלם, ורק כשקבלום הם גרים, אף כשקבלו עליהם כל המצות מאחר שלא באו להתגייר לשם שמים, ולכן פשוט שיש לחוש שאף שאומרים לפני הב"ד שנוזקק להם שהם מקבלים עליהם המצות אינו אמת וצריך לבדוק ביותר. וזהו כוונת הש"ע יו"ד סימן רס"ח סעי' י"ב בנודע שבשביל דבר הוא מתגייר חוששים לו עד שתתברר צדקתו, והוא משום דכיון שבשביל דבר נתגייר יש לחוש שמא אף שקבל המצות בפיו לא קבלם בלבן, וכיון שיש טעם וסברא לחוש לזה הוא כאנן סהדי שיש ספק שאין בזה שוב משום דברים שבלב אינם דברים, עיין בתוס' גיטין דף ל"ב ע"א ד"ה מהו ובקידושין דף מ"ט ע"ב ד"ה דברים ואף ששם איירי בדבר שאנן סהדי בודאי על מה שבלבו מסתבר דכשיש טעם ברור להסתפק הוא כאנן סהדי שיש ספק שלכן חוששין לו להחזיקו רק כספק גר עד שתתברר צדקתו ויעשה בדין גר ודאי.²⁰⁵

במלים אחרות, דעת האגרות משה היא, שאף אם בית-הדין גייר את הגר כדת וכדין, והמתגייר קיבל על עצמו במפורש שמירת עול תורה ומצוות, רואים אותו כספק גר עד שהגר יחזק בפועל בשמירת תורה ומצוות.²⁰⁶

²⁰⁴ שו"ת אגרות משה, יורה דעה ג, קח.

²⁰⁵ שו"ת אגרות משה יורה דעה ג, קו.

²⁰⁶ אך ראו אגרות משה יורה דעה א, קס: "[...] בעצם יש לפקפק על הגרות שיש רבנים שמקבלין הא אנן סהדי ברובן שאין מקבלות המצות כדהוכיח סופן וגם שלא תהא עדיפא מבעלה היהודי שנתגיירה בשבילו שהיא רואה שגם הוא מחלל שבת ומופקר להרבה איסורין. אך עכ"ז יש מקום לומר שהוא גרות בדיעבד מאחר שאמרה לפני הבית דין שמקבלת מצות התורה ואירע גם כזו שמקבלת באמת לכן אולי דנין אף באלו שאין שומרת אח"כ דיני התורה שברור לנו שאף בעת הגרות לא קבלה בלבה, רק כדברים שבלב. אף שלדידי לא מסתבר שבשביל איזו יחידות לסלק האנן סהדי ולהחשיב לדברים שבלב אבל אולי זהו טעמייהו ויש עכ"פ מקום לזה. ועוד יש מקום לומר טעם גדול דמה שבעלה שנתגיירה בשבילו הוא מחלל שבת ומופקר בכמה איסורין עושה שהיא סבורה שאין חיוב כ"כ לשמור המצות וא"כ הוא כגר שנתגייר בין העכו"ם שמפורש בשבת דף ס"ח שהוי גר אף שעדיין עובד ע"ז עי"ש והטעם משום שקבל עליו להיות ככל היהודים שנחשבה קבלה אף שלא ידע כלום מהמצות ידיעת המצות אינה מעכבת הגרות ורק בידע ולא רצה לקבל הוא עכוב בגרות דהא א"צ ללמד כל התורה כולה קודם שנתגייר דרך מקצת מודיעין. ולכן אף שהב"ד אמרו לה שצריך לשמור שבת חושבת שהוא רק הדור בעלמא אבל גם מי שאינו שומר השבת וכדומה טועה לומר שהוא יהודי כשר נמצא שלטעות קבלה כל המצות שיהודי מחוייב שהוא גרות אף שמחמת זה לא תקיים עכ"פ המצות וזהו טעם שיש בה ממש להחשיבה לגירות והוא למוד זכות קצת על הרבנים המקבלים שלא יחשבו עוד גריעי מהדיוטות. אין לטעות מדברי זכות אלו שהרב פיינשטיין מלמד על רבנים מקלים בגיורים ואשר מהם הסתייג באופן נחרץ, שהוא סבור שהגיור בנסיבות שהובאו כאן תקף בדיעבד. הוא רק בא לתת טעם לדברי המתירים שלא להחשיבם

י"א) אור לציון

הרב בן ציון אבא שאול, ראש ישיבת פורת יוסף ובעל **אור לציון**²⁰⁷, סבור, כי גרים בימינו שאינם מתנהגים כדיני התורה והמצוות, דינם כספק-גרים, כי "אף אם נאמר שדברים שבלב אינם דברים, מ"מ אם לאחר מכן עשה מעשה שהוכיח על תחילתו שלא נתגייר באמת ולא קיבל עליו עול מצוות, א"כ הו"ל ספק גר, וחוששין בו לחומרא לשני הצדדים". לדעת בעל אור לציון, זוהי דעתו של הרמב"ם –

[...]שכתב גר שלא בדקו אחריו או שלא הודיעוהו המצוות ועונשן, ומל וטבל בפני ג' הדיוטות, הרי זה גר, אפילו נודע שבשביל דבר הוא מתגייר, הואיל ומל וטבל יצא מכלל העכו"ם וחוששין לו עד שיתבאר צדקותו, ואפילו חזר ועבד אלילים הרי הוא כישראל מומר שקידושיו קידושין וכו', ע"כ. ומזמן תמהתי על לשון זה, דיצא מכלל עכו"ם וחוששין לו עד שתתברר צדקותו, דאם בעינן שיוחזק בכשרות ולא הוחזק, אם כן הרי זה גוי גמור ולא יצא מכלל עכו"ם. ואם לא בעינן שיוחזק בכשרות, אם כן הו"ל ישראל גמור ולמה חוששין לו ולפי דברינו נחא, דכל זמן שאין אנו יודעים מה טיבו, אכתי אינו גר צדק, דבעינן ידיעה ברורה שתתברר צדקותו ורק אז יחשב כישראל לכל דבר, ונ"מ שאם מיד אחרי הגירות קידש אשה, הרי היא בגדר ספק אשת איש, (ספק אשת גוי שאינה א"א, ספק אשת ישראל). ולא א"א ודאי. ואם מיד אחר הגירות נהג בדיני ישראל ונתברר צדקותו, ואח"כ שוב חזר לסורו, בזה הו"ל כישראל מומר, שקידושיו קידושין לכל דבר וכמבואר בשו"ע.

האור לציון סבור עוד, כי בגירות –

לכו"ע דברים שבלב הוו דברים, דכיון שאין מי שמחייב את הגוי להתגייר, הרי זה כמתנה²⁰⁸, וממילא אם היה בדעתו שלא לקיים המצוות, אין גירותו גירות. ועוד יש לפרש דכיון דהכא אינו יכול לגלות את שבלבו, דאם יגלה את אשר בליבו לא יקבלוהו ולא יגיירוהו, ויעויין תוס' בגיטין (ל"ב ע"א ד"ה מהו דתימא), דכתבו ב' תירוצים, אי דברים שבלב אינם דברים אף היכא שנאנס מלפרשם, ולכך לא נפיק מידי ספיקא, דאף דקיי"ל דדברים שבלב לא הוו דברים, אבל אפשר דהיכא דנאנס מלגלותם הוי דברים, ומשום הכי לא נפיק מידי ספיקא²⁰⁹. **[הערה: עיין מה שהשגנו על דברי האור לציון בורע ישראל פ"א עמ' צא ופ"ד עמ' רנג-רנד ואין כאן מקום להאריך].**

לאור זאת פסק האור לציון, הלכה למעשה, שאין למול בשבת בנה של גיורת שלא שמרה מצוות מאחר והגירות נמצאת בספק.

כעמי הארץ או רשעים. אך המתגייר עצמו מידי ספק-גר לא יצא. **[הערה: פרשנות שאינה במקומה, כוננת הגר"מ פיינשטיין שאף שהוא מסביר אינו סובר כן, מ"מ אין לרחות מכל וכל סברת החולקים עליו ומגיירים ככה"ג, משום דהוי דברים שבלב ואינם דברים ואין כאן אנו סהדי שהרי יש מעט שמקבלים באמת ולפיכך מצילים על כולם, ועוד סברא, דאין הם חושבים שלהיות יהודי היינו לקבל המצוות, וכיון שהם חפצים להיות יהודים מהניא גרוחם בריעבר, כל זה לפי שיטת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל. אולם בספר זרע ישראל פ"א עמ' פט-צא הארכנו בביאור דברי הרמב"ם מהרבה אחרונים שביאור "חוששין לו עד שתתבאר צדקותו", היינו לנאמנותו על האיסורים ולא לגרוחו, וזהו דקרוך לשונו שכתב "לו", ולא כתב לגרוחו ודוק. וע"ע בורע ישראל פ"א עמ' פב-פג]**

²⁰⁷ הרב בן ציון אבא שאול, אור לציון, יורה דעה, סימן יב קמא. הרב אבא שאול מוכיח את שיטתו מדברי הגמרא, בכורות נא ב, לגבי רבי חנינא שהיה כהן ורגיל היה להחזיר לאבות-הבנים את דמי פדיון הבן שקיבל מהם, ובאחד המקרים שבו אבי-הבן הלך וחזר כדי שיראנו מהלך ויחזיר לו, אמר רבי חנינא שאין הבן פדוי, והרמב"ם, הלכות ביכורים, יא ח, פסק להלכה שאם האב נתן דמי פדיון על דעת שיחזיר הכהן, אין הבן פדוי, ואין אומרים דברים שבלב אינם דברים. הרב אהרן יהודה ליב שטיינמן, אילת השחר, יבמות כד ב, מוכיח עקרון זה מן הכותים שלא נחשבו לגיירי אמת מאחר שעבדו את אלוהיהם. הרב שטיינמן אומר כי לא מסתבר לומר שבעת הגירות עבדו ממש, ועל כרחך שראו שאח"כ עובדים עבודה זרה, ואם דברים שבלב אינם דברים, מדוע נחשבים הם כמי שלא התגיירו? אלא על כרחך "דזה מגלה למפרע, ומזה יש להביא ראיה דהיכא דאומדנא דמוכח מבטל דיבור פיו, אין זה רק אם בשעת מעשה יש אומדנא דמוכח, אלא גם אם אח"כ יש אומדנא דמוכח מה היתה כונתו, אז הרי זה מגלה למפרע". **[הערה: דברי הרמב"ם ולשונו כפי"ג מה' איסור"ב גבי נשות שלמה שנגלה סודן וכמו שפירש בביאור הגר"א (ס"ו רס"ח ס"ק כ"ח) דהיינו שבזמן גרוחן ממש נחכונו לעבוד ע"ז מתנגדים לביאורו של האילת השחר, ופלא שלא ראה את הגר"א, ועיין עוד זרע ישראל פ"א עמ' קכ ופ"ג עמ' קצו-קצז ופ"ח עמ' שעו ופ"א עמ' קעב-קעה].**

²⁰⁸ אולי כונתו שהסברה "אגב אונסיה גמר וקיבל" בגירות יכולה להיאמר רק כשהגר מקיים בפועל מצוות, ואז גם אם לא היתה קבלת מצוות שלמה עובר לגיור, או שהגיור היה "בשביל דבר", הקיום בפועל גורם שנוכל להשוות זאת למכר. אבל ללא קיום מצוות, דומה הדבר למתנה, שאין אומרים לגביה אגב אונסיה גמר וקיבל.

²⁰⁹ השגות על דברי האור לציון ראו: הרב יחיה טובול, מראות ישרים, יבמות סימן כז, קכח.

(א) הרב אברהם יצחק הכהן קוק

הרב קוק התנגד להנהגת הקלות בענין הגיור, בניגוד לדעה הרווחת לענין גישתו בציבור הישראלי, לרבות בחלק מן הציבור הדתי-לאומי²¹⁰. לדעתו, גיור שנערך לפי הכללים ההלכתיים המקובלים, אך בדיעבד מתעוררת שאלה לגבי כנות קבלת המצוות, יוצר ספק שיש להכריע בו לחומרא לכל צד. הראי"ה קוק דן בשאלה שהגיע אליו ממצרים, ובה נתבקש לחוות דעתו לגבי היתרה של אשה עגונה לאחר שהתברר כי בעלה היה מוסלמי שהתגייר לשם אישות, וכלל לא שמר מצוות לאחר הגיור ונשאר בדתו הקודמת. **הרב קוק** קבע שאין להחליט שהגיור בטל למפרע, ואין להתירה בלא גט: "כל זמן שהיתה הקבלה בפה כראוי י"ל שאין לנו ענין עם דברים שבלב שאינם דברים כלל, ואפילו אם יבוא אליה ויגיד לנו שהיה בלבבו אחרת מאשר בפיו, אין לנו עסק כלל עם דברים שבלב..."²¹¹. יש שרצו ללמוד מדברים אלו שלדעת הראי"ה קוק אין אומרים כאן "הוכיח סופו על תחילתו", אלא מדברים בלב שאינם דברים, ואין להטיל פקפוק בתוקפו של גיור. ללימוד זה בדברי **הרב קוק** אין כל יסוד, וברור כי הם נאמרו לחומרא, שלא להתיר ספק אשת איש ללא גט, שהרי בתשובה אחרת שנכתבה שמונה עשרה שנה מאוחר יותר, כתב **הרב קוק**:

[...]אע"ג דקיי"ל כמ"ד כולם גרים הם, ונכלל בזה ג"כ איש שנתגייר לשום אשה ואשה שנתגיירה לשום איש, נראה מדברי התוס' [...] דהיינו דוקא כשהגירות הייתה **שלמה בקיום המצוות**, אבל כשלא נתגיירו לגמרי, דהיינו בלא קיום המצוות ושמירתן, וגם הכוונה הייתה בלתי הוגנת [...] הם נחשבים מן הדין כגויים לכל דבריהם, והיינו משום דאיכא תרתי, **הגירות שלא לש"ש**, וקיום מצות בשלימות ג"כ אין כאן [...] אז אין כאן גירות כלל²¹².

ההכרעה לחומרא לכל צד, עולה גם מדברים שכתב **הרב קוק** בהמשך התשובה שם:

ועל כל הגיוריות שיש בהן כל הפסולין שמנה כת"ר במכתבו, **שחלילה להקל בהן ולהחשיבן לגיוריות שנכנסו בכלל ישראל, פשוט דהיינו להחמיר, ומ"מ לא נדון בהן להקל להוציאן מתחת בעליהן בלא גט וכיו"ב עד שיבורר ענין כל אחת מהן בפרט**. ובודאי גם דעתיה דמר והרבנים שמסכימים עמו ג"כ הכי אזלא, דלא ניתי למנגע באיסורא, בפרט בדברים חמורים כאיסור א"א וכיו"ב. **הערה: שם מדובר אודות התקנה בדרום אמריקה בקהילה הספרדית שלא לקבל גרים ועל כן כתב הגראי"ה שלפחות לחומרה גם הם יודו. ועיין מ"ש בבאור דבריו בורע ישראל פ"ד עמ' רל"ה ובהערה שם ציון 1 עיין שם.**

בתשובה אחרת, כותב הרב:

"[...]אמנם בעצם הגירות של איש שנתגייר לשם אשה, או כל אופן גירות שלא היתה לגמרי לש"ש, מבואר בד' הרמב"ם [...] א"כ בעצם הגירות הזאת, אם הדיוטות מקבלים אותם, לא נוכל להיות יותר מעמידים את הדת על תלה ממה שהי' בימי דוד ושלמה, **אלא שגם כשנתגיירו בודאי כל מי שיש בכחו למחות שלא יסדרו להם קדושין חייב למחות**, [...] ובודאי שחלילה לשום בד"ח [בית דין חשוב] לתן

²¹⁰ גם **הרב משה צבי נריה**, מבכירי תלמידיו של **הרב קוק** ומייסד רשת ישיבות בני עקיבא, מעצב דרכם של רבים רבים מבני הצינונות הדתית, התנגד להקלות בתחום הגיור. הרב נריה אמר: "הדוחפים לזרז 'תהלכי גיור', ולצרף לישראל ערב-רב מאומות העולם, הבאים אלינו מסיבות לאו-דוקא אידיאליסטיות, מתעלמים מן הצד השני של המטבע, שקליטה זאת צופנת בתוכה תקלות מרובות. אינו דומה גר שבא להתגייר בגיטו-וורשה, בזמן שישראל נתונים לבו ולמשיסה, לגר שבא להתגייר בת"א בזמן מתן-דירות לעולים חדשים, פטור ממסים, תנאי-עבודה טובים ורמת חיים נאותה. [...] גיור איננו רק אקט דתי, קבלת דת ישראל, אלא גם כניסה לעם ישראל. עם עול תורת ישראל, מקבל הגר הבא אלינו, גם את הלאומיות הישראלית" (הרב משה צבי נריה, **קהל גרים**, תורה שבעל-פה יג (תשל"א) צה. **הערה: יום את כל הזכויות יכול לקבל בלא"ה מכת חק השבות, כך שיש להחשיב את רצונו להיות יהודי כרצון לשם שמים, כעין מה שכתבו על המתגיירים לשם אישות בזמנינו שיכולים לחיות עם הגויה גם בלי גיור וללא כל מניעה ואם באה להתגייר זה מוכיח כוונתה לש"ש, עיין בורע ישראל פ"ג בשם הפוסקים, וע"ע שם פ"ד ופ"ה ופ"ו וכ"כ מן הראש"ל הגרע"י שליט"א בפרוטוקול מדבריו בפני ועדת הפנים של הכנסת בשנת תשל"ז, הובא בסוף ספר זרע ישראל עמ' 3-14**

²¹¹ שו"ת דעת כהן, סי' קנג.

²¹² שם, סי' קנד.

רשות לגיירם לכתחילה, ולא להכניסם בחוק [בחופה וקידושין] אפילו אחר שנתגיירו, כמש"כ. ואיני רואה צורך להאריך בזה מפני פשיטותו.

[...] ולפ"ז י"ל, דכאן החשש של הנטען על הנכרית, וק"ו של הבא עלי, ונתגיירה ונשאה אח"כ, הלא הוא שנתגיירה שלא לש"ש. ובאמת נראה מדברי הרמב"ם, שאם הדבר ברור שהגירות שלה אינה לש"ש אינה גירות, אלא שאין ב"ד דוחין אותם אולי יהיו חוזרין אח"כ לש"ש, ומתוך של"ש בא לשמה, אבל אם הי' ברור שנשאר שלא לשמה הרי היא נכרית, ויש כאן איסור ג"כ בהוה, ודומה לנטען על א"א ולשליח הגט, דמורה הב"ח בהו לד' השו"ע, דאם עבר וכנס לאחר ההתראה יוציא.

[...] ומכש"כ כשרואין שישנם הני דמתקריין רבנים שעוברים בשאט נפש ע"ד חכמים, שחייבים כל ת"ח ורבנים מובהקים לאזור חיל ולעמד נגד הפרצה, ולהשתדל שיהיו דברי חכמים קיימים, יתד שלא תמוט, כראוי להם ולדבריהם הקדושים, ברוך שבחר בהם ובמשנתם. ואשרי למי שעומד בפרץ לשמור על טהרתן של ישראל, תבא עליו ברכת טוב²¹³. (ההדגשות הוספו).

מדברים אלו עולה בבירור דעתו של הרב קוק, שגור מטעמי תועלת ללא שמירת מצוות בפועל, הריהו בגדר ספק אשר נדון לחומרא: אין להשיא את הגר ליהודיה, אך בדיעבד יש צורך בגט. **[הערה: הגרא"ה שם מדבר אודות חו"ל ושם יש סיבות טובות להחמיר, וכמ"ש בזרע ישראל פ"ה עמ' רצט-ש, אבל בא"י במצב היום שעלולים להתכולל בתוכינו ולא יזהרו בהם המון העם וכשהם גם זרע ישראל ויקיימו המצוות ע"ד המסורתיים יודה שיש להקל].**

(ב) הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג

הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג כתב קונטרס וכמה וכמה תשובות בעניני גיור, וכולטת בהם הקפדה וזהירות בדיני גירות. לדעתו, גיור בן ימינו, הגם שהושלם כהלכה אך המתגייר לא שמר מצוות, מעלה חשש לגיור ספק, הנדון לחומרא. הרב הרצוג מבחין בין גיור שלא ממניע זר לבין גיור לשם תועלת: במקום "שלא הייתה סיבה לחשוב על גר שהוא מתגייר שלא לשם שמים, ואחר שנתגייר אנו מוצאין שלא התחיל לשמור כלל, לא היה לנו לומר שהוכיח סופו על תחילתו"²¹⁴; אבל ב"נוכרית שהייתה נשואה לישראל בערכאות ונתגיירה, ונמצא שלא התחילה לשמור שבת וכשרות וכו' [...] הרי לכתחילה ידענו שיש סיבה להתגיירותה [...] הוכיח סופה על תחילתה שאגב אונסה טבלה ועשתה כל הדרוש, אבל לא קיבלה עליה בלבה לשמור אפילו במעשה". וכן –

כשהמשיכה לחיות בלי שמירת עיקרי דת ישראל, יש הוכחה שלא קיבלה עליה כלל מעיקרא את היהדות בלב שלם, ועכ"פ יש ספק דאורייתא בגירותה, ועוד יש לומר שהיא גויה גמורה, שהרי יש להעמידה על חזקתה חזקת גויות דמעיקרא, וכ"ת שאיתרע החזקה ע"י הגירות, עכ"פ מידי ספיקא דאורייתא לא יצאה²¹⁵.

כלומר, לדעת הרב הרצוג בגיור לשם סיבה חיצונית מצטרפת התנהגות של אי-קיום מצוות לאחר הגט לתחילת המעשה ונוצרת אומדנא דמוכח, בה אומרים הוכיח סופו על תחילתו, ואם אין זו אומדנא דמוכח, הרי שלפחות מתעורר ספק דאורייתא לגבי תוקף הגיור. עיון בתשובות נוספות לא מעטות של הרב הרצוג²¹⁶ מוביל אף הוא למסקנה, כי דעות הרב הרצוג והרב קוק קרובות מאד, ולדעת שניהם

²¹³ שם, סימן קנה, מיום כ"ד סיון תרפ"ח.

²¹⁴ "מזכרת" – קובץ תורני, ירושלים תשכ"ב, עמ' 56 ואילך; "שו"ת הרב הרצוג, סימנים פו-צד; היכל יצחק, אבן העזר, א כ; דבריו מופיעים גם אצל הרב חזקיה שבתי, דברי חזקיהו כה.

²¹⁵ "מזכרת" – קובץ תורני, ירושלים תשכ"ב, 49. הרב הרצוג כותב, שם 52, כי קיים אצלו "ספק גדול בעצם דין הגרים שבזמננו, שאומדנא זו שאגב אונסיה גמר ומקבל היתה שייכת לפנים בישראל, שמי שחלל שבת בפרהסיא ואכל גו"ט וכו' היה בזוי ומנודה ופושע ישראל, וכיון שיצא מכלל הגוים וישראל היו מגדים אותו, היה מצבו בכי רע, והגויים מצדם היו שונאים ורודפים את זה שיצא מכלל דתם, אבל בימינו שהגוים בהרבה מקומות אינם מתערבים בזה ששורר חופש גמור בענין הדת, ובישראל יכול אדם, לצערנו, להיות גם מנהיג ועובר על עיקרי הדת בפרהסיא, מאין לנו אותה האומדנא שקיבל עליו לשמור את הדת [...] אם אח"כ הוא ממשך בחיים שאינם יהודיים דתיים, אדרבה, הוכיח סופו על תחילתו שלא גמר בדעתו לשמור אפילו במעשה".

²¹⁶ לדוגמה בשו"ת הרב הרצוג, סימן פט: "ברור אצלי כי רוב המתגיירים בימינו הבטחתם לשמור את השבת וטבילת נדה וכו' היא בעיני עצמם פטומי מילי בעלמא ואינם גומרים בדעתם כלל לקבל עליהם עול מצוות, ולפיכך מסופקני אם אפילו בדיעבד הם גרים". בדברו על רבנים מקלים בענין הגיור כתב, שם, סימן צ: "[...] כאן יש לדאבוננו רבנים שאינם הגונים, ויש שקוראים לעצמם בזיוף גם "רבנים ראשיים" [טשיעף ראבי] ואלה הנבלים [הלואי שיקוים בהם מהרה לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי בכל אופן שייטב בעיני הבוחר בתורה ובציון] מוכנים לעשות הכל בשביל בצע כסף,

הצירוף של גיור שנבע ממניע של תועלת יחד עם אי-קיום מצוות לאחר הגיור, הופך את הגיור לספק גיור, אשר נדון לחומרא²¹⁷. גישה זו תואמת לגישתו של ה"אגרות משה". **הערה: המעיין בכל תשובותיו של הגרי"ה הרצוג זצ"ל יראה שצידד צידודים לכאן ולכאן ובמיוחד בתשובתו הגדולה בעניין זה בקובץ מזכרת ואין ולא ורפיא בידיה**

(א) הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל

חריג בדעתו **הערה: אין הוא חריג בדעתו, דעתו התקבלה אצל רבים מחכמי הספרדים בארצות המערב מרוקו אלג'יר ותוניס, מצרים וא"י ונהגו על פיה הלכה למעשה, עיין בורע ישראל פ"ג** היה הראשון לציון הרב הראשי לישראל, הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, אשר מדבריו עשויה לכאורה לעלות מסקנה מרחיקת-לכת שקבלת מצוות, במובן של התחייבות לקיימן, אינה נחוצה אף לכתחילה. לדעת הרב **עוזיאל**, "גוי שבא להתגייר אפילו אם נדע שלא מקיים מצות התורה טבילתו לשם גרות הרי היא כמפרש שקבל עליו אם לא שפירש חוץ מדבר זה". "קבלת מצוות", משמעה הודעת המצוות ועונשן כדי שאם ירצה המועמד לפרוש מכוונתו להתגייר, יפרוש. אבל אין צורך שהמתגייר יסכים ויתחייב לקיים את המצוות:

מכאן מפורש יוצא שאין דורשין ממנו לקיים המצוות, ואף לא צריך שבית דין ידעו שיקיים אותן, דאם לא כן לא יתקבלו גרים בישראל, דמי יערוב שגוי זה יהיה נאמן לכל מצוות התורה. אלא מה שמודיעין לו מקצת מצוות הוא כדי שאם ירצה יפרוש, וכדי שלא יוכל לומר אחר כך אילו ידעתי לא הייתי מתגייר. וזהו לכתחילה, אבל בדיעבד אם לא הודיעוהו אינו מעכב (ש"ך שם סק"ג). מכל האמור למדנו: שאין תנאי קיום המצוות²¹⁸ מעכב את הגרות, אפילו לכתחילה²¹⁹.

ואף לצערי העמוק יש הגונים מהם, וגם ת"ח גדולים, שאינם מדקדקים כראוי כיון שמריחים ריח של כספים, וד"ל". ושם בסימן צא לענין דיני גיור: "[...] ובכלל קונטרסי הארוך דנתי שלהיות דיניי לא מספיק שלא נפסלו לעדות אלא צריך שיהיו יראי אלקים [...] אל נא יתעקש בחידושו של שלושה כשרים לקבלת המצוות. חלילה, חלילה, יראה נא לגדולים שעמנו, כגון הרב עס והרב אלישיב, אם הם יאמרו כדבר הזה אשר אין לו שחר". באשר להבדל שבין דעת הריטב"א (יבמות כד ב) לדעת הרמב"ם ולסתירות שברמב"ם, כתב, שם סימן צב: "[...] וסוף דבר אני לא קיבלתי עלי בקיבולת לישיב את כל דברי רבינו ז"ל, ודברי הרמב"ם צ"ע, אבל די לנו בדעתו הגדולה של הריטב"א להטיל ספק בגיור של ימינו". לענין פסול בדיין גיור כתב, שם סימן צג: "[...] להיות דיין צריך למדות שמנתה התורה" ק בדיינים, וכתב בהם יראי אלקים כמשמעו, ולפיכך נ"ל פשוט, שמי שעבר במזיד אפילו על לאו שאין בו מעשה כבר לא נחשב בגדר ירא אלקים ופסול לדון".

²¹⁷ הרב מרדכי א' בראלי (אב בית דין בכתי-הדין המיוחדים לגיור), האם אי קיום המצוות ע"י הגר מבטל את גיורו, המעיין, תמוז תשס"ט [מט, ד] 36, דן בתוכן דבריהם של הרב קוק והרב הרצוג, ומסיק: "מ"מ נראה שיש הבדל בין דעת הגראי"ה [קוק] לדעת הגרי"ה [הרצוג]; לדעת הגרי"ה קוק גם אם יוכח שכוונת המתגייר בזמן גיורו לא הייתה לקבל על עצמו קיום מצוות, כל זמן שהדברים היו בלבד ולא נאמרו בפיו בפני ביה"ד – אין להם כל ערך ואין לבטל את גיורו (לקולא), וכמו שכתב: "ואפילו אם יבוא אליהו ויגיד לנו שהיה בלבבו אחרת מאשר בפיו אין לנו עסק כלל עם דברים שבלב"; ורק אם יהיו הדברים דברים שבלבו ובלב כל אדם, דהיינו שברור לכל שאין כוונתו לקיים מצוות – יהיה גיורו בטל. ואילו לדעת הגרי"ה הרצוג הספק נגרם משום שבגיור אין סופו מוכיח על תחילתו, אך אם תהיה הוכחה ברורה שהמתגייר לא התכוון לקבל על עצמו קיום מצוות גיורו בטל למפרע. הנפ"מ ביניהם תהיה במקרה עליו מדבר הגרי"ה קוק בס' קנג, שהמתגייר אמר לפני הגיור לשני יהודים שכונתו לשקר את ביה"ד ואין לו כלל מחשבה לשמור מצוות: לדעת הגרי"ה קוק גם במקרה זה אנו אומרים דברים שבלב אינם דברים כיוון שבפני ביה"ד אמר שמקבל על עצמו לשמור מצוות, ואין לבטל את הגיור (לקולא); ואילו בדעת הגרי"ה הרצוג במקרה זה יבוטל הגיור למפרע". **הערה: צ"ע ממ"ש הגרי"ה הרצוג בפסקים וכתבים י"ד כרך – ד ס"י צ"ט אות כ' בדעת רבנו דר' נחמיה ביבמות כ"ד ע"ב דהלכתא כולם גרים, שנימק זאת הגרי"ה הרצוג משום דדברים שבלב אינם דברים גם אם יבוא אליהו ויעיד מה שבלבו ע"ש. ודבריו תואמים ממש לדברי הגרי"ה קוק זצ"ל בדעת כהן ס"י קנ"ג, ושני נביאים מתנבאים בסגנון אחד]**

²¹⁸ הרב ישראל רוזן, במאמר תגובה, שביל הזהב בגיור בן זמננו, שיועד לפרסום באקדמות (אך לא פורסם), בעקבות מאמרי הרבנים ד"ר יהודה ברנדס וד"ר מיכאל אברהם בסוגיית הגיור (אקדמות כא ו-כב), סבור כי "המעין בכל התשובה ביותר יבחין אל-נכון כי הרב עוזיאל לא מדבר על 'קבלת המצוות' אלא על 'קיום המצוות'. המשפט ה'דרמטי' הוא "שאין תנאי קיום המצוות מעכב". דבריו כאן דומים לחלוטין לסוף תשובתו שצוטטה לעיל (י"ד נח): "מכל האמור מתבררים הדברים כשמלה: גר שקיבל עליו המצוות וענשן, אעפ"י שידוע שלא יקיים אותם מקבלים אותם, אחרי שהודיעו לו מצוות קלות וחמורות, ענשן ושכונן. הוי אומר: שיטת הרב עוזיאל בקבלת המצוות היא שיש הכרח להודיע לו שיקבל מצוות אך אין בולשין אחריו. ברור שאין כוונתו למה שתולין בדבריו כאילו אפשר להסתפק ש"יקבל רק חלקית". הרב רוזן מפנה ל"משפטים נוספים מאותה תשובה משם המבהירים יותר את דבריו: "גר שמל וטבל, או גורת שטבלה לשם גירות, הרי הם כישוראים גמורים מיד, בין אם מקיימים המצוות או לא, שהרי כל עיקר הגירות היא להיכנס בכרית ישראל באמונת היחוד וקבלת מצוות תורתו". בנשימה אחת כרך הרב עוזיאל כי עיקר הגירות היא אמונה "וקבלת מצוות תורתו". באשר לדברי הרב עוזיאל בתשובה נח, אומר הרב רוזן: "אכן, בסוף התשובה נמצא המשפט הבא: "מכל האמור מתבררים הדברים כשמלה: גר שקיבל עליו המצוות וענשן, אעפ"י

גישה זו²²⁰ של הרב עוזיאל²²¹ אינה מקובלת לחלוטין על רוב הפוסקים, אשר סבורים כולם כי אין להסתפק בהודעת המצוות²²², אלא יש צורך בקבלת מצוות, שמשמעה מחוייבות מלאה של המתגייר לקיום המצוות, וכי בית-הדין צריך להשתכנע בכנותה של מחוייבות זו.

ואולם, חרף עמדתו המקלה של הרב עוזיאל ביחס לגרים בשלב קבלתם לגיור, חשוב להביא את דבריו לגבי גר שחזר לסורו²²³. הרב עוזיאל דן מכמה היבטים בשאלה מורכבת, לגבי אשה שנישאה לגר ומיד לאחר טבילתו חזר לסורו מאחר שנפל למשכב עקב הטבילה ומאז לא רצה לשמוע על דת ישראל, ועתה נפטר האיש והיא רוצה להינשא לכהן. לכאורה, לפי הדברים הקודמים שהובאו בשם הרב עוזיאל, ניתן היה לצפות כי יפסוק בהיבט זה, שהאשה מותרת לכהן מאחר ואין להחשיבה כנבעלה על ידי גוי, בהתאם לדברי הרמב"ם, "הואיל ומל וטבל יצא מכלל העכו"ם [...] ואפילו חזר ועבד כו"ם הרי הוא כישראל מומר שקידושו קידושין". אך הרב עוזיאל כותב:

דלא אמרו שהרי הוא כישראל, אלא להחמיר בקידושו אבל לכל שאר הדברים הרי הוא כגוי [...] **הערה: אז למה א"כ מחזירין אבידתו לפי הרמב"ם פי"ג מאיס"ב הי"ז והלא המוציא מחברו עליו הראיה?** ולדידי מספקא לי טובה אם חזקה זאת דאין אדם עושה בעילותיו בעילת זנות נאמרה בגר שחזר לסורו, והסברא נותנת לומר סופו הוכיח על תחלתו שלא היתה גרותו בלב שלם ותמים וגם בימי גרותו החזיק במנהגו שבגיותו.

שידוע שלא יקיים אותם מקבלים אותו, אחרי שהודיעו לו מצוות קלות וחמורות, ענשו ושכרו". נאמר כאן במפורש שהמתגייר מקבל מצוות במלואן, ודי לנו בכך גם אם 'ידוע שלא יקיים'. אני מעריך שאין כוונתו במילה 'ידוע' ברמת 'אנן סהדי' **הערה: הרבנים ברורים בדברי הרב עוזיאל ובטעמו שמחלק בין קבלה שהיא כדי שלא יאמר שלא ידע לבין קיום בפועל שא"צ.** ואומדנא דמוכח, אלא כעין ידיעה סטטיסטית או השערה כללית".

219 פסקי עוזיאל, סי' סה.

גישת הרב עוזיאל אומצה במפורש על ידי הרב משה מלכה, הרב הראשי לפתח-תקוה, מקוה המים, אבן העזר, סימן ב: "[...] נמצינו למדים מכל הנ"ל שכל גר או גיורת שבאו להתגייר מסרבים להם תחילה, וכשרואים שהם מתמצאים [כך במקור. אך אולי צ"ל: מתאמצים] וניכרים שבאו לשם שמים מקבלים אותם, אחרי שיקבלו עליהם לקיים מצוות התורה ללא שום הסתייגות, ומוזהרים אותם בכל מיני אזהרות שאם יעברו על דברי תורה מוכן להם עונש מן השמים ואם קבלו על עצמם, תו אין לחקור אחריהם אם יקיימו או לא יקיימו אחרי הגרות". **הערה: לא רק הוא הרבה מרבני הספרדים קבלו דבריו הלכה למעשה ובמיוחד כל חכמי אלג'יר, תוניס ומרוקו, שסמכו על דבריו הלכה למעשה וכן פעלו בכל בתי הדין של צפו"א.**

220

לניתוח שיקולי גישתו של הרב עוזיאל, ראו טיעוניו של הרב ד"ר בנימין לאו, "ואת האובדת לא ביקשתם" מוסר הנביאים בשיקולי פסיקתו של הרב עוזיאל בנושא הגיור, אקדמות כ"א (אלול תשס"ח) 96.

הרב דוד בס, "תוקפו של גיור בדיעבד אם הגר אינו שומר כל המצוות", תחומין כג, 186, מביא בהרחבה את שיטתו של הרב עוזיאל המסתמכת על פרשנותו לדברי הרמב"ם, אבל מציין במפורש (שם, 189): ההדגשה להלן אינה במקור: "כאמור, רוב הראשונים **הערה: ההפך הוא הנכון. לדעת רוב הראשונים אין קבלת מצוות מעכבת כמו שהוכחנו בפ"א מספר זרע ישראל.** גורסים כי קבלת המצוות היא חלק מהותי של הליך הגיור והיא מעכבת לא בדיעבד. כך פוסקים רובם המוחלט של האחרונים, למשל הר"מ פיינשטיין באגרות-משה יו"ד ח"א סי' קנז: "גר שאף קבל עליו מצוות [...] פשוט וברור שאינו גר כלל אף בדיעבד [...] בין לקולא בין לחומרא, שקבלת מצות בגר מעכב." זוהי הדעה המקובלת על רוב האחרונים – הבי"ח (יו"ד סי' רסח סוף אות ז); **הערה: משום שהוא פוסק כדעת החוס' שקבלת מצוות מעכבת, אבל הוא עצמו כתב להדיא שלדעת הרמב"ם אין קבלת מצוות מעכבת הגרות, וא"כ מה לו להלין על מן הרב עוזיאל אם הוא פוסק כהרמב"ם** הרש"ז ליפשיץ בחמדת-שלמה (סי' כט אות כב); **הערה: אם היה מעיין בגוף ספרו ולא מעתיק ממה שהעתיקו משמו, היה רואה שהכוונה ע"י טבילה לשם גרות שבה כלולה קבלת המצוות ולא שמירה בפועל.** ה"ר יצחק שמלקיש בבית-יצחק סי' ק; הרב אי"ה קוק בשו"ת דעת-כהן סי' קמז; הרש"ז אורבך במנחת-שלמה ח"א סי' לה; הרב א' בקשי ורורן בבנין-אב ח"ד סי' נח (עמ' רס); הרב יעקב אריאל במאמרו בתחומין יז עמ' 177; הרב ג' אקסלרוד במאמרו שהוזכר בראשית דברינו; ועוד ועוד. והלכה למעשה הוא מציין (שם, 190): "מ"מ, מוסכם בלא מחלוקת שלכתחילה אין מקבלים גר בלא קבלת מצוות". הרב בס מסכים כי הדעה הרווחת והמקובלת בין האחרונים גורסת שיש לפרש אף את דברי הרמב"ם באופן שאף הרמב"ם סובר שקבלת מצוות היא חלק מההליך. גם הרב דיכובסקי, להלן, מביא את דעת הרב עוזיאל בפסקי הדין שבהם הוא דוחה את האפשרות לביטול גיור. אך נראה שיש קושי להסתמך עליו אף כסניף לצורך צירוף בדיעבד, **הערה: זוהי תעוזה נוראה! לבטל את דעתו של מון הרב עוזיאל זצ"ל מכל וכל, כאילו הוא לשכמותו ראויים לעמוד במדרגת מי שהיה גאון ישראל ושמש עשרות שנים כמנהיג העם היהודי ההלכתי.** אם דעת הדיין הפוסק כי למעשה ההלכה הפסוקה היא שקבלת מצוות הינה רכיב מהותי של הגיור והיעדרה מעכב אף בדיעבד. **הערה: זוהי מחלוקת ככל המחלוקות ואי אפשר לבטל דעה זו, ועל זה וכיוצא בזה נאמר אלו ואלו דברי אלוקים חיים, וכי יכול מאן דהו לבטל את דעת רוב הראשונים ובהם הרי"ף והרמב"ם והמגיד משנה והרי"טב"א והנמק"י והר"ב"ז ומהר"א ששון שקבלת מצוות אינה מעכבת הגרות וכמבואר בזרע ישראל פ"א** מצד שני, הרב דיכובסקי מרחיק לכת, לכאורה, אף יותר מן הרב עוזיאל, הואיל ומנימוקי עמדתו עולה כי די בספק שמא בעת הטבילה היתה כוונת הגר שְלֵמָה, בכדי לשלול אפשרות לביטול הגיור או להטלת ספק בו, אף אם הגר חזר לסורו מיד לאחר הטבילה.

223 משפטי עוזיאל, ב, יורה דעה, סימן נו.

ועל כל פנים בנדון דידן שתיכף אחרי הטבילה לא רצה לשמוע עוד מדת ישראל, הרי שברגע הראשון חזר לסורו. הלכך בעילותיו הם בעילת גוי ועושה את אשתו זונה לאוסרה לכהונה. [...] ולע"ד נראה ודאי דגוי שחזר לסורו פוסל בביאתו את אשתו לכהונה משעה שחזר לסורו והלאה, דלא אמרו מומר שקידש קידושי קידושי. אלא מטעמא דכתב הרשב"א שאין משגיחין במקדש אם תם ואם רשע אלא בגוף הקידושי. אם נעשו כדרך בני אדם מקדשים שלא באונס, ובלבד שלא יהיו מאיסורי ערוה החמורה. אבל אין קידושי גר זה שחזר לסורו מתירין הנשואים, וכדסיים הרשב"א וכתב: ואמת כל שהאשה יכולה לברוח ממנו ושלא תתיחד עמו מחוייבת היא לברוח כבורח מפני הנחש, ובת ישראל אסורה בחתוננו. וקרוב הדבר להיות זה כמאן דאמר פן יסיר לרבות כל המסירין (הרשב"א סימן אלף קסב).

לפיכך ביאתו של גר שחזר לסורו הויא כביאת גוי לענין זה שפוסל את אשתו לכהונה מדין זונה.

לאור כל הדברים האלה תורה לנדון דידן שגר זה שחזר לסורו סמוך לטבילתו לשם גרות הרי הוא כגוי גמור ואשתו הרי היא נפסלת לכהונה מדין זונה.

לכאורה, ניתן ללמוד מן הדברים, כי מצד אחד הרב עוזיאל מקל לגבי התוכן הממשי של קבלת המצוות, והוא מוכן לקבל גר גם אם ידוע לו שלא יקיים את כל המצוות. אך כאשר מתברר שאי-קיום המצוות מצד הגר הינו טוטלי ומייד, מסכים הרב עוזיאל כי הגיור הינו בטל²²⁴ [הערה: אין זה נכון, יתכן שהרב עוזיאל החמיר לעניין מומר להחשיבו כגוי שביאתו כביאת גוי ופוסלת את אשתו לכהונה מדין זונה, אבל ודאי אינו נחשב לגוי לעניין ביטול גיורו, וכן מדויק מלשונו שכתב הרי הוא כגוי גמור בכף הדמיון ולא כתב גוי גמור]. בכך הרב עוזיאל "מיישר קו" עם יתר הפוסקים²²⁵ [הערה: דברי הגר"צ עוזיאל מפורשים וברורים בכל תשובותיו כזה שהגרות חלה כל שנעשתה קבלת מצוות כהלכתה אף אם לא עמדה במבחן הקיום, לכתוב שהגר"צ עוזיאל מיישר קו עם הפוסקים לבטל גיור זהו טילוף עובדתי].

(ד) הרב איסר יהודה אונטרמן

יחסו של הרב איסר יהודה אונטרמן לשאלת קבלת גרים בזמננו, לא היה אחד במשך שנות רבנותו.

²²⁴ הדברים גם עולים מדברי הרב עוזיאל בתשובה נח שהובאה לעיל לגבי גר שבא להתגייר מחמת עילה: [...] אולם כשנעין בדבר נמצא דעילה לבדה אינה פוסלת אותם, אם לא שידוע לבית דין שזו היא סיבת גרותם ובלא זה לא היו מתגיירים, וגם אחרי גרותם אם לא תתקיים מחשבתם יחזרו לסורם. אבל אם התברר או הוכח שבאים להתגייר מאהבה מקבלים אותם."

²²⁵ גישה קרובה לרב עוזיאל מצויה אצל הרב משה הכהן (דריהם), היה רב בג'רבה ובסוף ימיו דיין בית-הדין הרבני בטבריה. נפטר בשנת תשכ"ו), שו"ת והשיב הכהן, סימנים נא-נב. הרב הכהן היה מוכן לשקול קבלת גרים במקרים שהסברה נותנת שהגר לא ישמור את כל המצוות. הוא כתב, שם, קצט: "ואי לא מסתפינא אמינא, דענין קבלת עול מצות אין הכוונה שיקבל עליו לקיים את כל המצוות, אלא שיקבל עליו מצות התורה, ושם יעבור על איזה מהם ענוש יענש עונש המגיע לו. ואע"פ שאח"כ עובר על כמה ממצות התורה, אין זה מזיק לקבלתו עול מצות, דאע"פ שחטא ישראל הוא. ואפילו אם בעת קבלתו המצות הוא חושב לעבור על איזה מהם, מ"מ הוא קיבל אדעתא דהכי שאם יעבור יענש והוי שפיר גר מעליא". והנה בדומה לדברי הרב עוזיאל לגר שחזר לסורו בסמוך לגיור, הרב והשיב הכהן מדגיש בהמשך: "אמנם אם אח"כ הוא מתנהג כגוי, וכמו שהיה לפני הגירות הרי נתברר שלא נתגייר כלל באמת, רק בפיו אומר שרצונו להתגייר ולבבו לא כן ידמה, והרי הוא כגוי לכל דבריו שאנו רואים שאחר שהשיג מבוקשו גילה הפרצוף שלו האמתי והרי הוא כאלו לא טבל. ומש"ה קיימו שמשון ושלמה נשותיהם דמסתמא היו גם הם נוהגים מנהג יהדות, ורק שאח"כ נגלה סודן שהיו עובדין ע"ז שלהן, ואעפ"כ הם נחשבים כגרים כיון שנהגו מנהג יהדות אחרי גירותן". בכך גם הרב משה הכהן, "מיישר קו" למעשה ומתקרב אל יתר הפוסקים [הערה: לא נכון. הרב ישיב משה מחלק בין אחד שאינו מקיים כלל, לבין המקיים מקצת, היינו קיום חלקי, ורוב ככל הגרים מחזיקים אחר גרותם בחלק מן המצוות על דרך המסורתית]. עוד מדגיש הרב הכהן, שם רב, לגבי נטייתו לקבל את הגר כי הוא כותב כך להלכה בלבד, "ולמעשה אם יסכימו שני חכמים גם אני אהיה טפל(ה) עמהם להתיר, וגם אין ללמוד מזה למקום אחר ובכל מקרה צריכים לברר למעשה". בתשובה בסימן נ, היה הרב הכהן מוכן לשקול לקבל לגיור אדם שהסברה נתנה שימשיך לחלל שבת, אך הנסיבות היו כאלו שהבחורה היהודיה שהיתה מעוניינת להינשא לו היתה מעוברת והיה חשש שתאבד או שקרוביה יהרגו וכן היה "פגם משפחה גדול". בחפשו צדדים לקולא הפנה הרב משה הכהן לעמדתו בסימן נא, אך הוא כותב בסוף תשובתו, כי יש לחוש לשיטת האחייעור שמא קבלת המצוות היא רק בפה ולבו בל עמו, ולכן יש להזמין "פעם נוספת ולחקור ממנו לדעת אם מה שאומר שרוצה להתגייר הוא בכנות ופיו ולבו שוין". בכך סטה הרב הכהן מן הקו שחשב להוביל בתחילת תשובתו (שהיה קרוב יותר לדעת הרב עוזיאל). גם כאן תלה את הגיור בהסכמת חבריו (שלא ברור אם התקבלה – התשובות לא פורסמו על ידי הרב הכהן בעצמו; הספר והשיב הכהן הוצא לאור על ידי בני המחבר לאחר פטירתו). [הערה: הנדון היה למעשה ובודאי שכן עשה, גם מרן הרב עובדיה יוסף שליט"א בתשובתו פ"פ שנה י"ג בסוף תשובתו נוטה להסכים עם הישיב משה ע"ש].

בהיותו רב באנגליה וכך גם בהיותו רב ראשי וראש אבות בית-הדין בתל אביב, הוא התנגד מאד לגיור עקב החשש לחוסר כנות. בכנס דייני ישראל שנערך בשנת תשי"ד, דיבר בחריפות נגד גיורים שבהם אין קבלת מצוות אמיתית:

בימינו רואים שכשגוי מתחתן עם אשה שלא שומרת כלום, הוא יודע שלא יצטרך לשמור כלום וקשה מאוד לרמות את עצמנו שזו היא קבלת עול מצוות ואחר כך היצר מתגבר ולא שומר. אלא לכתחלה אין כאן קבלה. [...] שמעתי מרבנים כשאמרתי להם שהחליטו יותר מדי על קבלת גרים **[הערה: מבואר שכך נהגו רבני א"י למעשה להקל]**, אמרו לי שזה לפי שולחן ערוך. אני חושב שזה לא היה על פי שולחן ערוך. צריך לדקדק לא רק על דברים כתובים אלא לעשות ברוח הפוסקים. בגולה היה הגר גר בין יהודים והיו רובם שומרי תורה ונקלט בסביבה זו והתנהג בדרך היהדות, אבל כאן יושבים בין יהודים שמתנהגים אחרת ולא בהתאם לדת והגרות לא מכריחה אותם אפילו לשמור מינימום. בישראל התגיירות זוהי בעצם כעין נטוריאליזציה [...] כי הוא מרגיש את עצמו כמו זר בין האנשים ולכן שואף להתגייר. וכשמתקבל לקהלה היהודית הוא מרגיש את עצמו ממש כאחד מהיהודים אבל אין כוונתו לקבל את דתנו הקדושה ואת מצוותיה[ה] ואם כך הדבר צריך להקפיד מאד כמו שמקפידים לכל הפחות בענייני נתינות. [...] יכולתי לקבל 1000 גרים כשהייתי באנגליה ולא קבלתי אף אחד. באו ההורים שילדיהם נלכדו בנישואי תערובת ובכו אצלי הרבה ובכיתי אתם, אבל לא שיניתי דעתי. [...] ואם יבוא גר צדק שנהיה משוכנעים שרוצה רק את דת האמת ארוץ אתכם יחד להטביל אותו, אבל לא נודמן לי עדיין גר כזה[...]²²⁶.

אך לקראת סוף כהונתו כרב ראשי לישראל, בכנס תורה שבעל פה²²⁷, **[הערה: יש לציין שדוקא את דבריו אלו העלה הגרא"י אונטרמן זצ"ל על הכתב בספרו שבט יהודה פ"ה (הלכות גרות ודרך ביצוען)]**. ציין הרב אונטרמן שני שיקולים שבגללם יש לדעתו לקבל גרים בישראל, בשונה ממה שנהג הוא עצמו באנגליה. הרב אונטרמן הסביר, כי התנגדותו לקבלת גרים באנגליה נבעה לא רק מחמת החשש שקבלת המצוות אינה כנה, אלא "מפני ששם היה זורם נחשול של נישואי תערובת העלול ח"ו להציף את המחנה וצריכים היו לעצרו בכח [...] והיה שיקול שיבואו יהודים לשאת נוכריות בערכאות של נוכרים מתוך ידיעה שלבסוף יקבלום ב"ד לגרים אף שהם כבר נשואים וגרותם היא לשום אישות". שיקול זה אינו קיים בארץ ישראל שאין בה התבוללות. שיקול נוסף הוא, מפני שהגרים נשאים באותה הסביבה וחיים באוירה הקודמת, ואינם מרגישים עצמם מנותקים מן העבר שלהם, ואין גר שכזה רואה עצמו מבחינה רוחנית כקטן שנולד, כשאינו מכיר את השינוי שבא באורחות חייו. "אבל כשנעקר ובא להתגייר אצלנו כשהוא רחוק מסביבתו, יש להתבונן היטב".

הרב אונטרמן כיוון את דבריו לניצני עליה מברית המועצות שהיו בתחילת שנות ה-70 למאה הקודמת, והמריץ את הדיינים לקבל את הבאים בסבר פנים יפות. לדעתו, גם מתגייר שקובע מקומו בקבוץ חילוני אין לדחותו, אלא יש "לדון בכובד ראש מיוחד, וגם להיוועץ עם בעלי הוראה מומחים לקבוע כראוי אם יש שם קבלת מצוות שלימה, שהיא מעכבת בקבלת הגר; ובדיעבד, אם כבר נתגייר, אי אפשר לדחותו"²²⁸. גם כשמדובר במתגייר שבן זוגו אינו שומר מצוות, אנו "מחוייבים לחוס על שלימותה של המשפחה, ולהסתכל במצבה מתוך השקפת תורה"ק, בלי חששנות חסרת יסוד". שהרי

²²⁶ פרטי-כל כנס הדיינים השני שהתקיים בימים כ"ה-כ"ו תשרי תשי"ג (4-5.10.53) בירושלים, 24-25. הדברים מובאים גם בתוך: הרב גדליהו אקסלרוד, שו"ת מגדל צופים, א סימן ל. **[הערה: יש לבדוק בגוף הדברים ואין להאמין למה שכותב בשו"ת מגדל צופים בלי לראות הדברים במקורם.]**

²²⁷ הרב איסר יהודה אונטרמן, הלכות גירות ודרך ביצוען, תורה שבעל-פה יג (תשל"א), יג; שבט מיהודה, שער חמישי, א שער.

²²⁸ בסיטואציה שצויינה הרב אונטרמן מתלבט בדעיכה לגבי תוקף הגירות שכבר נערכה. אולם בדבריו שאמר קודם לכן, שם יד, הוא מביע דעה השוללת פסילת גיור עקב אי-שמירת מצוות לאחר הגיור: "לענ"ד נראה שאין לומר כן כי אין להוציאן מחזקתן ואפשר מאוד כי בשעה שקבלו עליהן להדיבך בדת היהודית היתה כוונתן רצויה וקבלו עליהן באמת לשמור כל מה שנכלל בדת זו. וידועים הרבה מקרים כאלה שגירות נזהרו יותר מבעליהן והשתדלו גם לקרב את הבעל שישמור המצוות ומה שלפעמים אינן שומרות המצוות עכשיו הוא מפני שלא עמדו בנסיון ונתקלקלו אח"כ בהשפעות לא טובות אבל חזקה כי עצם הקבלה היה בלב שלם". גישתו זו דומה לגישת הרב דיכובסקי, להלן פסקה 4(ג), לפיה די בספק שמא קיבלו עליהן באמת לשמור מצוות כדי לקיים את חזקת הגירות בלב שלם. אך גישה זו תמוהה, **[הערה: הדברים מגובים ברשב"ץ ח"ג סי' מ"ז וברמב"ם פ"ג מאיסור"ב וכשו"ע יו"ד סי' רס"ח סעיף י"ב ובראשונים, עיין זרע ישראל פ"ח]** שכן אין מקור הלכתי התומך בטענה כאילו קיימת חזקה שקבלת המצוות של הגר היתה בלב שלם, ואילו דברי הריטב"א "דאגב אונסיה גמר וקיבל" הותלו על ידי פוסקי זמננו בקיום מצוות בפועל. ולהיפך, לגר אין "חזקת כשרות"; ראו למשל: הרב חיים אלעזר שפירא, מנחת אלעזר ג, סימן סד.

"קרו כמה פעמים שהאשה שמרה מצוות הדת של יהדות והבעל התנהג בגיות כמקודם; במיוחד היה זה אפשרי כשהאשה כבר בגיל של דיה שעתה"²²⁹.

ראוי להדגיש, שהרב אונטרמן אינו מציע להקל בהליכי קבלת המצוות, אלא להתייחס למתגייר בפחות חשדנות, מן הנימוקים שהזכיר. עוד יש לתת את הדעת, כי שני השיקולים שבגינם שינה הרב אונטרמן את דעתו בקשר לגירות בישראל, אינם יפים עוד בימינו. כיום, כעבור כ-40 שנה, התערער מאד מוסד הנישואין ובני זוג חיים יחדיו ללא נישואין. בעידן "הכפר הגלובלי", אין גם קושי מיוחד לישראלים להינשא בקפריסין או במדינה אחרת. חוסר האפשרות לנישואי תערוכת בישראל אינו מחסום חזק מהתבוללות כבעבר. גם השיקול השני של התנתקות מן העבר הנכרי, אינו משמעותי במצב הדמוגרפי השורר כיום בארץ, שבו כ-320,000 לא-יהודים מעורבים בחיי היום-יום של יהודים שרובם הגדול אינו שומר מצוות. המתגייר הרי חוזר בדרך כלל לסביבתו הקודמת, והוא חי בה ללא הבדל של ממש לדרך חייו הקודמת. **[הערה: אדרבא ואדרבא כיום יש יסוד יותר חזק לומר שכוונתם להמנות על הלאום היהודי היא לשם שמים, שהרי יכולים להשיג כל זכויותיהם וגם נשואין ללא צורך בגרות, ורצונם בגרות נובע מתוך הזדהותם עם הגורל היהודי ופעמים רבות שבאמצעות מוצאם הם מכונים ז'דים יהודים מלוכלכים, ואילו כאן מכנים אותם גויים ולא רוצים לקבלם ובוה יש חילול ה']**

(ה) הרב שלמה גורן

הרב גורן נקט שיטה מקילה לגבי קבלת גרים²³⁰, אבל יחד עם זאת סבר, כי יש להשתכנע כי המתגייר מקבל עליו עול מצוות ועל בית-הדין לוודא כי קיימת בפניו האפשרות לשמור מצוות²³¹. הרב גורן נהג להוסיף הערה בתעודת הגיור, שאין לתעודה תוקף מחוץ לישראל. תוספת זו באה לאחר שהוא נוכח לראות, שבין המתגיירים ישנם כאלה הבאים לארץ לא לשם שמים ולא כדי להתיישב בארץ, אלא כדי להשיג, כלשונו, תעודת גיור בלבד, ובאמצעותה להינשא לבחירת ליבם היהודיה בארצות מוצאם²³². **[הערה: אין לזה מקום בהלכה כל שנעשתה הגרות לכל כלליה, וגם לא יתכן שגרות תהיה תלויה במקום כל שהוא. כך גם הבין מנהל הרבנות הראשית בתקופת הגר"א שפירא הרב איתן איזמן שליט"א המובא כאן בהערה 234, גם באחיעזר ח"ג סי' כ"ו מבואר שאין גרות לחצאין והמתנה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו, א"כ גם לא ידך גיטא לא שייך להתנות גרותו בהתיישבותו בא"י דוקא וגרותו חלה בכל מקום. הגרות אינה בידי של הרב המגייר כחומר ביד היוצר, לאחר שהתבצעה הגרות הרי היא מוחלטת ולא ניתן לבטלה אא"כ מעיקרא לא חלה כגון שלא נעשתה הטבילה או המילה כהלכתה. גם הטענה שכאשר הכונה היא לקבל תעודת גיור, אין תוקף לגרות, שכתבו אותה גם הרב אלישיב והרב ז'ולטי תמוהה מאוד, שהרי לא גרע מגרי אריות ואהבה ולשם שולחן מלכים או לשם דבר אחר שנפסק שהם גרים בדיעבד כמבואר ברמב"ם פי"ג מאיסור"ב ה"ז ובשו"ע יו"ד סי' רס"ח סעיף י"ב והיא גמרא ערוכה ביבמות כ"ד ע"ב. ואם מצד הסברא דאגב אונסייהו גמרי ומקבלי, גם לעניין קבלת התעודה יש לומר דאגב אונסייהו דבעו לקבל התעודה ושלא יבטלוה גמרי ומקבלין].** מפסקי דין של הרב גורן עולה במפורש, כי לדעת הרב גורן קיימות נסיבות שבהן גיור שנערך כהלכה עלול להיפסל. הפסילה תביא לתוצאות מעשיות ובמיוחד לגבי כשירות הגר לנישואין כדמו"י. פסילת הגיור תביא לכך שגם ילדי המתגייר לא ייחשבו כיהודים, כפי שנראה מן הפרשה שתתואר להלן.

באחת מן הפרשות שהתפרסמו – פרשת פאולה כהן (וילסון) – פסל הרב גורן גיור שנערך על ידו מספר שנים קודם לכן. פאולה התגיירה בישראל בשנת 1981 אצל הרב גורן במסגרת גיורי הקיבוצים. היא ירדה מן הארץ יחד עם בן-זוגה שהיה כהן, וכפי הנראה היה חברה עוד לפני הגיור. הם התיישבו

²²⁹ ביקורת על כוונת הרב אונטרמן להקים בתי-דין מיוחדים לגיור, ראו: הרב משה שטרנבוך, בעיות הזמן בהשקפת התורה, ירושלים תשכ"ט, 24. הרב שטרנבוך, שם 27, מציינ כי 98% מן המתגיירים, שהעריכם אז בכ-1000 לשנה, אינם שומרים דת כלל". **[הערה: לא ניתן ללמוד ממנו כלום ודבריו לא מבוססים על אדני הפוסקים אלא סברת עצמו].**

²³⁰ לבקורת על עמדת הרב גורן בעניני גיור, ללא אזכור שמו, ראו: הרב בצלאל ז'ולטי, המערכה על שלימות התורה, הפרדס מו ג 19. דיווח לאחר בחירת הרב שלמה גורן לרב ראשי לישראל, על הכוונה להקים בית דין מיוחד לגיור, ראו: משה אישון, אור המזרח כב [ג-ד] 264.

²³¹ כאשר הרב גורן דן בגיורת שרצתה לגור בקיבוץ חילוני, שלח לשם שליחים, ובדק שיש שם אפשרות טכנית למאכלים כשרים ושמירת מצוות. **[הערה: הוא הסתפק באפשרות טכנית ולא וידא את זה למעשה אחר הגיור].**

²³² הרב שלמה גורן, קבלת גרים, תחומין כג, 171, 173.

באנגליה מולדתה, ושם הם התחתנו באמצעות רב רפורמי. לימים, משנודע הדבר בקהילה היהודית, התקשו ילדיהם להשתלב בבית הספר של הקהילה, וננקטו פעולות להרחקתם. בית הדין בלונדון קבע כי הגיור בטל, בין השאר בהסתמך על "פיסקת ההסתייגות" בה כתב הרב גורן שתעודת הגיור אינה תקפה בחו"ל. הפרשה התפרסמה בעיתונות²³³, ובתגובה שהתקבלה מן הרב גורן, הוא תמך בביטול הגיור, באומרו: "[...]את תעודת הגיור היא הציאה ממני במרמה. לפני שנתתי לה את התעודה, היא התחייבה בפני שלושה דברים: הדבר הראשון לשמור על מצוות התורה, והיא התחייבה שלא תעזוב את הארץ"²³⁴, בכתב. [...] הדבר השלישי – היא התחייבה בפני שאין לה חבר. מה התברר? שיש לה חבר ושהוא כהן. יום לאחר הגיור, וקבלת התעודה, היא עזבה את הארץ איתו והתחתנה בנישואים רפורמים. לגיורת אסור להתחתן עם כהן. אם הייתי יודע שזה מה שהיא מתכוונת לעשות, לא הייתי מגייר אותה. כל הגיור שלה נפסל רטרואקטיבית"²³⁵. כך גם במכתב שכתב הרב גורן אל ראש הקהילה היהודית בניו-קאסל באנגליה בעניינה של פאולה כהן ואשר בו הוא מסכם את עמדתו לגבי חוסר תקפותו של גיור זה, קבע הרב גורן כי הגיור הינו חסר תוקף גם לולא הגביל את תוקף התעודה לישראל, וכי ילדיה של פאולה כהן אינם נחשבים ליהודים:

...This proves that from the beginning she cheated in her method of getting a conversion certificate and in fact received it by deceit. Thus even had I not specifically stated that the certificate was invalid outside of Israel, I would, in this case, nullify her conversion because of the deceitful methods of obtaining the certificate and the fact that she broke her vow.

Hence, since her conversion is invalid, her children are not considered Jews, according to Jewish Law and the State of Israel's Law of Return²³⁶.

שאלת בטלותו של גיור נדונה בצורה מפורטת בפסק דינו של הרב שלמה גורן בפרשת "האח והאחות"²³⁷. בפרשה זו עלתה לדיון שאלה בדבר כשרותם האחים חנוך ומרים לנגר להינשא. בגלגולים קודמים של הפרשה, נפסק על ידי הרכבים שונים של בתי הדין הרבניים האזוריים ובית-הדין הרבני הגדול, כי האח והאחות לבית לנגר הינם ממזרים, מאחר ונישואי אָמם לאביהם נערכו ללא שהאם התגרשה קודם מאברהם בורקובסקי, לו היתה נשואה במשך שנים רבות. הראיות שעל-פיהן ניסו להוכיח כי בורקובסקי לא התגייר, או שגיורו הינו בטל, לא שכנעו את הרכבי בתי הדין שעסקו בענין. לעזרתם של האח והאחות התגייס הרב שלמה גורן עוד בהיותו רב ראשי לצה"ל, ומאוחר יותר בהיותו הרב הראשי לתל אביב. משהתמנה הרב גורן לרב ראשי לישראל, נתן הוא פסק דין המתיר לאח ולאחות לבוא בקהל ישראל, ולפסק דינו הצטרפו תשעה דיינים ואבות בתי דין, ששמותיהם נשאו

²³³ למשל: מנחם שיוף, קובי הקטן ומלחמתו ברבנים, *חדשות* 5.6.1990, עמ' 8. ראו גם: David Landau, Piety and Power: The World of Jewish Fundamentalism. אני מודה לדוקטורנט נתנאל פישר על שהסב את תשומת לבי לפרשה זו.

²³⁴ במכתב מיום כ"ו אלול תשמ"ז של הרב איתן איזמן, מנהל הרבנות הראשית בעת כהונת הרב אברהם שפירא כרב ראשי לישראל, אל המתגיירת פאולה כהן, נכתב בין היתר: "הריני להודיעך כי הגיור שנערך ע"י הרב גורן שליט"א הינו גיור כשר ותקף ומוכר ע"י הרבנות הראשית לישראל. בהערה לתעודה זו אין תוקף בחו"ל, התכוון כב' הרב גורן שליט"א להרתיע גרים מלרדת מן הארץ לחו"ל" **[הערה: הדברים נכונים וברורים]**. כפי שרואים מן הטקסט בסמוך, הרב גורן עצמו סבר כי במקרה זה הגיור חסר תוקף. **להתנות תוקף של גרות במגורים במקום מסוים, ודבר זה לא היה לעלמים, וברור שגם הרב גורן ידע זאת והתכוין רק להרתיע כפי שכותב הרב איזמן, יתכן עוד שכונת הרב גורן במה שכתב בתעודת הגרות וכן בתגובתו בעיתונות, לא היתה לבטל את הגרות מבחינה הלכתית, דזה לא יתכן אחר שנעשתה הגרות על כל שלביה תחת ודאי ידע הרב גורן, אלא כוונתו היתה שאין לה תוקף חוקי אחר שהיתה התנייה כזו והיא לא עמדה בהתנייה**

²³⁵ תגובה, "היא רימתה אותי", *חדשות* 5.6.1990, 9. **[הערה: אין שום תוקף לדברים אלו לאחר שנעשתה הגרות על כל שלביה וכבר כתב האחיעור ח"ג סי' כ"ו בתשובתו המפורסמת, שאין תנאי בגרות ואין גרות לחצאין עכ"ד ע"ש. ונראה דזה פועל משני צדדים, הן מצד הגר שאינו יכול להתנות שום תנאי בגרות וגם אם התנה שלא לקבל חלק מן המצוות אין תנאו תופס והוא מחויב בכל המצוות ככל יהודי (גם אם במבחן הקיום אינו עומד), וגם מצד המגיירים שאינם יכולים להטיל תנאי בגרות, וגם אם יטילו, כגון שלא תחול הגרות אלא בא"י ואם ירד לחו"ל תופקע גרותו וכיו"ב, אין זה תופס מבחינה הלכתית, יתכן להתנות זאת כגורם מרתיע, אבל הלכתית אין לזה שום תוקף, וזוהי העמדה שהציג מנהל הרבנות בזמן הגר"א שפירא זצ"ל, הרב איתן איזמן כמובא בהערה 234]**

²³⁶ מכתב של הרב גורן אל מר אוסטין סיינס, נשיא הקהילה היהודית בניו-קאסל. צילום המכתב מצוי בידי כותב השורות.

²³⁷ הרב שלמה גורן, פסק הדין בעניין האח והאחות, הרבנות הראשית לישראל, תשל"ג.

אנונימיים²³⁸. פסק הדין המתיר את המזורים התבסס על חמישה נימוקים: א. אין הוכחה תקפה לגיורו של בורקובסקי²³⁹. ב. גם אם הגיור נערך כדין, אין הוכחה תקפה לגבי נישואין כדמו"י של בורקובסקי עם חוה, האם של האח והאחות²⁴⁰. ג. הפקעת גיור מעיקרא עקב חזרת הגר לסורו והתנהגותו כנוצרי²⁴¹. ד. הגיור של בורקובסקי נערך באונס ועל כן הוא חסר תוקף²⁴². ה. גם אם הגיור והנישואין נערכו כדמו"י, דינו של גר שחזר לסורו הוא כשל מומר, וקיימת דעה בהלכה כי גיטו של מומר הינו כשר מטעם של הפקעת קידושין²⁴³.

באשר לביטול גיור עקב אי-שמירת מצוות לאחר הגיור, אמר הרב גורן:

אלמא מי שהתגייר בגלל תועלת אישית ולא לשם שמים בגלל שנמשך אחרי האמונה היהודית, מעמדו תלוי ועומד עד שתראה אחריתו. והיה אם מתנהג כשורה וכיהודי שומר תורה ומצוות גירותו בתוקף מאז כניסתו ליהדות. אבל אם אינו שומר מצוות לאחר הגירות, חי כגוי וחוזר לסורו ולדתו הקודמת, גירותו פוקעת למפרע וכאילו לא היה גר. כך מורה לכאורה לשון הרמב"ם²⁴⁴. **הערה: עיין בספר שערי טהר ח"ח סי' קכ"ה שהאריך בסתירת הדברים וכפ"ח מספרנו זרע ישראל הכאנו את דבריו, וכפ"א מספרנו זרע ישראל עמ' נב-קג הארכנו בכיבור דעת הרמב"ם דודאי שאינו טובר שגרות פוקעת למפרע**

פסק הדין של הרב גורן עורר ביקורת רבה בעולם הרבנות והדיינות²⁴⁵. לביקורת שנמתחה היו שלושה ראשים²⁴⁶: הראש האחד, סדר הדין שנקט על ידי הרב גורן, בניגוד לתקנות הדין, על ידי הקמת "בית דין מיוחד" כערכאת-על הגוברת על בית-הדין הרבני הגדול²⁴⁷. הראש השני, הערכת חומר הראיות, בין זה שכבר נגבה על ידי בתי הדין הקודמים שעסקו בעניין ובין זה שנגבה על ידי הרב גורן²⁴⁸. הראש השלישי, ביקורת עניינית על נימוקיו ההלכתיים של הרב גורן, כפי שהם מפורטים בפסק הדין²⁴⁹. הביקורת לעניין ביטול הגיור, לא בוססה על חוסר האפשרות לקבוע כי גיור שנחזה כמי

²³⁸ אין זה ברור אם היה כינוס של כל תשעת הדיינים במושב אחד או שהדיינים הסתמכו על החומר שגובש על ידי הרב גורן. לחוסר נחת מאי-פרסום שמות הדיינים אך גם הבנה בסיבות הפרשה, ראו: זרח ורהפטיג, בעיות דת ומדינה, הרבנות הראשית, 45. דיון שתמך בפסק הדין של הרב גורן וכתב חוות דעת מפורטת שפורסמה בספרו לאחר פטירתו, הוא: הרב שלמה ילזו, אב"ד אשדוד, אשר לשלמה א, פג, סימן ד: בדין נאמנות גר שנתגייר.

²³⁹ שם, עמ' 88-137.

²⁴⁰ שם, עמ' 145-149.

²⁴¹ שם, 139-145.

²⁴² נימוק זה נדון במשולב עם הנימוק הקודם. שם, עמ' 143, ו-152.

²⁴³ בורקובסקי נתן גט לאחר הנישואין של חוה לאביהם של האח והאחות ולאחר לידתם, אך על-פי נימוק זה הגט מפקיע את הקידושין למפרע (שם, עמ' 149-150).

²⁴⁴ שם, 138.

²⁴⁵ ראו למשל: הרב שמחה עלברג, ה'היתר' של הרב גורן, הפרדס מזו ד 7; שם, 22 ואילך; ראו גם דיווח תחת הכותרת "אברהם בורקובסקי – יהודי!", הפרדס מזו ד 28. דווח שם כי בית-הדין הרבני בפתח תקוה החליט לאחר דיונים להכיר ביהדותו של הגר בורקובסקי בניגוד לדעתו של הרב גורן בהיתרו. ראו גם: הרב מנחם מגדל שניאורסון, שיחות קודש, תשל"ג 444. ראו גם: בג"ץ 494/72 אברהם בורקובסקי נגד הרב הראשי לישראל שלמה גורן, פד"י, כרך כז (1), ע' 697. **הערה: גם נתפרסמה מודעה מרכזים גדולים וכתובים הרב שך והרב קנייבסקי והרב אלישיב שכיון שהוחזק כגר לא ניתן להפקיע גרותו ומשמע שאע"פ שאינו שומר תורה ומצוות לא פקעה גרותו, ואילו כעת מנסים חוגים מסוימים להפקיע גרות שנערכה לפני כ-15 שנה לאחר שהוחזק כגיורת בפני כל רואיה, בטענה של חוסר כנות בקיום המצוות, במה שונה היא ממר בורקובסקי בפרשת האח והאחות שהוחזק כגר אע"פ שלפי עדויות שנגבו עליו היה אוכל חזיר ביוה"כ והיה הולך לכנסיה הן בפולין והן כאן בא"י**

²⁴⁶ אך ייאמר עוד כי הביקורת בהיקף לא שגרת, היתה על רקע מערכת הבחירות לרבנות הראשית לישראל, שקדמה במעט להיתרם של האח והאחות לבוא בקהל. במסגרת מערכת בחירות זו העלה הרב גורן את האפשרות להיתר את האח והאחות מאיסור הממזרות, ומתן ההיתר לאחר בחירתו נתפס כתשלום וכמילוי הבטחת בחירות וכניעה ללחצים ציבוריים.

²⁴⁷ שאקי, פגמים ברצון המתגייר, 62.

²⁴⁸ לרבות הימנעותו של הרב גורן מהזמנת בורקובסקי לדיון ושמיעתו, וכן אי החזרת הענין להרכב שדן כדי שיבחן את הראיות החדשות, כמקובל במקרים שנמצאו ראיות שלא נידונו בעבר. ראו: הרב בצלאל זולטי, הפרדס, טבת תשל"ג, עמוד 26.

²⁴⁹ ראו למשל: הרב בצלאל זולטי, גלוי דעת, הפרדס מזו ו 6. בידי כותב שורות אלה העתק מכתב תשובה של הרב שמחה זיסקינד ברוידא, ראש ישיבת חברון בירושלים, אל הרב שלמה גורן מיום י"ח מנחם-אב תשל"א, עוד בהיות הרב גורן רב ראשי לתל אביב, ובו הרב ברוידא דן ארוכות כדרכה של תורה, הן בצדדים ההלכתיים והן בצדדים העובדתיים של פסק הדין בענין האח והאחות. מהמכתב עולה כי הרב גורן שלח את פסק הדין במהדורה מוקדמת שלו, שכותרתה 'חוות דעת הלכתית', אל הרב ברוידא, וביקש את הערותיו. הרב ברוידא דוחה, לאחר דיון ארוך ומפורט, את נימוקיו

שהושלם הינו בטל **[הערה: בספר שערי טהר ח"ח סי' קכ"ה ביסס את ביקורתו בהחלט על טענה זו של חוסר אפשרות לבטל גרות לאחר שהושלמה על כל פרטיה קרי מילה וטבילה בפני ג' לשם גרות עיין שם באורך]**, אלא בגין התאמת נסיבות עניינו של בורקובסקי להחלתו של דין ביטול הגיור. עמדתו של הרב אלישיב שחלק על הרב גורן תובא להלן.

(ו) הרב עובדיה יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל, הרב עובדיה יוסף, רואה בחיוב קבלת גרים ובלבד שמדובר "בגר שבא להסתפח אל נחלת ה' ובא לחסות תחת כנפיו מתוך כוונה טהורה ואמונת אומן"²⁵⁰. גם בגר שיש לו מניע חיצוני לגיור, אף שמצוה לדחותו בתחילה, הרי שאם בית הדין משוכנע כי המאור שבתורה יחזירו למוטב וישמור תורה ומצוות, מותר לקבלו. לעומת זאת, אין לקבל גרים כאשר בית-הדין משוכנע שהם לא ישמרו מצוות:

ונראה שאם הבאים להתגייר אמנם אומרים בפיהם שברצונם לקבל עליהם עול תורה ומצוות, אך בית-הדין סבור ע"י אומדנא דמוכח שכל דבריהם מן השפה ולחוץ ולבם בל עמם, ומיד לאחר מעשה הגיור יפנו עורף לתורה ולמצוות וישליכום אחרי גוים, ודאי שאין לקבלם. ולא שייך לומר בזה דברים שבלב אינם דברים [...] וממילא כשהגר או הגיורת ברצונם לגור בקיבוץ חפשי לאחר גיורם, ויש אומדנא דמוכח שימשיכו לאכול מאכלות אסורות או לחלל שבת וכדומה, אין לקבלם, והכל לפי ראות עיני הדיין²⁵¹ **[הערה: כאן נתן מרן הגרע"י שליט"א שיקול דעת נרחב לכ"ד אם לרחק אם לקרב, לכן כל שבית הדין החליט לקרב ע"פ שיקול דעתו, לא שייך שיכנס בית דין אחר לנעליו ויטור דעתו של הבית דין הראשון. ההתרשמות הסובייקטיבית והבלתי אמצעית של הב"ד הראשון במעמד הגרות היא הקובעת ולעולם לא יוכל ב"ד אחר לעמוד עליה למפרע. יש לשים לב עוד שמרן הרב מדבר כאן על מצב לכתחילה כשבאים לגייר, ולא על מצב של דיעבד, שהוא נשוא דיוננו]**

אך לאחר שהליך הגיור הסתיים –

מיהו לעניין דיעבד שכבר קבלו גרים כאלה, יש מקום לדון לפי חוק האומדנא. שאם באמת היה הדבר גלוי וידוע מראש שאינם מקבלים עליהם עול תורה ומצוות **[הערה: מרן הרב מדבר כאן על רמה כזאת של בירור עד שהדבר גלוי וידוע מראש, ספק כל שהוא ואפילו קטן ביותר, גורם שלא יהיה כאן אומדנא דמוכח]**, רק ע"ד האמור בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני, ואנן סהדי שלא נתכוונו מעולם לקיים המצוות בפועל, אז גם בדיעבד י"ל שאינם גרים. אבל אם לא היה כאן אומדנא דמוכח בשעת הגיור, אע"ג דלבסוף אתגלי בהתייהו, דינם כישראל מומר, שאע"פ שחטא ישראל הוא²⁵². **[הערה: עיין בדברי הגר"ש דיוכובסקי שליט"א בתחומין תשס"ט עמ' 272 קטע 3 שכתב שגם לפי שיטה זו אומדנא דמוכח המדובר כאן צריך להיות ברמה כל כך מוחלטת יותר מנשות שלמה ושמשה שנגלה סודן וסופן הוכיח על תחילתן שאפילו הכי גרותן הושלמה ולא היה ניתן לערער עליה]**

ומסקנותיו של הרב גורן. מעניין לצייין כי הרב ברוידא פותח את מכתבו במלים: "אל כבוד ידידי הגאון הגדול רבי שלמה גורן שליט"א", ומסיים: "[...]הנני מסיים בזה ומקוה אני שאם כי נעשיתי כמתווכח ומתנצח נגד דעת כת"ר, הרי יתקיים בנו את נהב פסוקה שאף שבתחילה באים בסופה וסערה, אינם זזים משם עד שמתחזק האהבה והידידות. בכל הכבוד הראוי בידידות והערצה, שמחה זיסקינד ברוידא". לויכוח עם נימוקיו ההלכתיים של הרב גורן ראו גם, מבלי לצייין את שמו של הרב גורן: הרב שמואל אלעזר וולק, **שערי טהר ח"ח**, סימן קכה: בדין גר שנתגייר מפני דבר וחזר לסורו – ביטול הגירות או הפקעתו (למפרע).

²⁵⁰ הרב עובדיה יוסף, בעיות הגיור בזמננו, תורה שבעל פה, יג (תשל"א), כא.

²⁵¹ שם, כט.

²⁵² שם, ל. הרב עובדיה יוסף כותב (שם, לא) ביחס להבדלים בין האחייעוד לדבר אברהם כאשר בית-הדין עומד לקבל גר ויש חשש שהוא יעבור "איזו מצוות", אך אינו מתנה בפירוש שלא לקבל, "נראה דלא שבקינן פשיטותיה של האחייעוד משום ספקו של הדבר אברהם". דברים אלו מכוונים אל שיקולי בית-הדין קודם הגיור. אך לגבי גר שלא שמר מצוות כלל, ראו להלן בטקסט. **[הערה: הכלל בזה אינו אם שמר או לא שמר, אלא מהו אומדן דעתו בשעת הגרות, וכאן שיקול הדעת קובע ואין אחריו כלום. אי קיום מצוות אחר הגרות אינו מוכיח כלל מה היתה דעתו בשעת הגרות, וכי לא יתכן שנכנסה בו רוח טהרה ברגע גדול ונשוב זה, ובאמת בפרוטקול מדברי מרן הגרע"י שליט"א בפני ועדת הפנים של הכנסת שנת תשל"ז הנדפס בסוף ספר זרע ישראל מוכח שכך נהג מרן למעשה ככהנו כרב ראשי לא"י שכל שקבל הגר המצוות בסתם ולא התנה שאינו מקבל חלק מן המצוות גיירו מרן שליט"א. ועיין עוד בפרוטקול מדבריו בפני ועדת חוקה חוק ומשפט של הכנסת שנת תשל"ז בנושא היהודים הקראים, שם אומר הרב להדיא שליהדות יש כניסה ואין יציאה, ובלשונו הזהב: "ידוע שאדם שנעשה יהודי אינו יכול לחזור לסורו, אצלנו יש קליטה ואין חזרה, הנכנס נכנס ואינו יוצא, כך מבואר במס' יבמות דף מ"ז ע"ב. פרוטוקולים אלו מצולמים בסוף ספר מקור ישראל ע"ש]**

כמו פוסקים אחרים, גם הרב עובדיה יוסף סבור שאי-קיום מצוות בסמוך לגיור שולל למפרע את האמון שניתן במתגייר: **[הערה: לשונו של הרב היא אם גלוי וידוע מראש שאינם מקבלים וכן אנו סהדי שלא נחכונו לקיים המצוות בפועל, רק אז יש לומר שאינם גרים (משמע שגם בכה"ג אין זה ודאי), כדי שיתמלאו תנאים אלו כמעט צריך להיות בעל רוח"ק להכנס ללב של הגר וכמעט אין זה מעשי]**

[...]ולכאורה י"ל עוד שאף אם נתגיירה כיון שחזרה לסורה לעבוד ע"ז בכל התוקף אתגליה בהתה שמעיקרא לא קבלה עליה דת ישראל. וכמ"ש הרמב"ם (פי"ג מה' איסורי ביאה הי"ז). גר שלא בדקו אחריו ולא הודיעוהו המצוות ועונשן ומל וטבל בפני ג' הדיוטות ה"ז גר, וחוששין לו עד שתתבאר צדקתו. ומקורו מהירושלמי (ר"פ עשרה יוחסין). ומ"ש הרמב"ם שם שאם חזר לסורו הרי הוא כישאל מומר, היינו דוקא אם היה תקופה מסויימת נוהג בדת ישראל אלא שאח"כ התחרט וחזר לסורו²⁵³ **[הערה: עיין בפרוטוקול מדברי מרן הגרע"י בפני ועדת הפנים של הכנסת עד כמה הלך רחוק בעניין קבלת גרים וכמעט שאת כולם היה מקבל כפי העולה מדבריו, זולת במתנה בהדיא חוץ מדבר אחד, אבל אם קיבל בסתם היה מגיירו, וכמה רחוקה גישתו של מרן הגרע"י כפי שהיא עולה מהפרוטוקול מהגישה שמציג פה הכותב שכאילו היא גישת רוב הרבנים הראשיים].**

(ז) הרב אליהו בקשי דורון

הרב אליהו בקשי דורון סבור באופן נחרץ כי ניתן לבטל גיור עקב פגם בכנות קבלת המצוות:

[...] והלכה למעשה אם ברור שהגר לא התכוון כלל לקבל עליו עול מצוות, ורימה את בית-הדין כשאמר שקבל עליו המצוות – גם אם אין הוכחה בשעת מעשה הגירות, אין לגירות כל תוקף, לפי שאין כאן גירות כלל אלא אחיזת עינים²⁵⁴.

דעתו של הרב בקשי דורון כה נחרצת עד שעשה מעשה להתיר אשה עגונה מבעלה שהתגייר בנסיבות האמורות, ללא גט. **[הערה: אינני מבין כיצד עשה זאת אחר שדעת רוב הראשונים, הרמב"ם והשו"ע שקבלת מצוות לא מעכבת הגרות, וכמיוחד שיש חשוכת רשב"א מפורשת בח"א סי' אלף קס"ב שלא ניתן להתיר אשה מכבלי עיגונא משום גר שחזר לסורו ע"ש. גם הגרא"ה קוק זצ"ל בדעת כהן סי' קנ"ג לא מלאו ליבו להקל בכה"ג להתיר בלא גט אף שהיה מקום עגון גדול, ועיין בזה בזרע ישראל פ"א ופ"ב ופ"ח עש"ב].** הרב בקשי דורון הולך בשיטת הבית יצחק, שהכלל ש"דברים שבלב אינם דברים" אמור במקח וכד' בדברים שבין אדם לחבירו, בהם הדיבור והמעשה המוכיחים מחייבים, וקיי"ל דברים שבלב אינם דברים. "אולם בגיור שהוא בין אדם למקום, ורחמנא ליבא בעי, אם במציאות אין רצונו להתגייר **[הערה: מה הכוונה וכי אין רצונו להיות יהודי? הלא ודאי שזהו רצונו אלא שחושב לעבור על חיוביו בתור יהודי, וככה"ג הגרות חלה כמ"ש האחיזתו ח"ג סי' כ"ו והישיב משה הכהן יו"ד סי' נ-נא]**, אין כאן גיור גם אם עומד וצווח שהוא מקבל מצוות. גם במקומות שנאמר הכלל 'דברים שבלב אינם דברים', מכל מקום כשהדבר הוא בלבד ובלב כל אדם, ויש אומדנא דמוכח שעל דעת כן אמר, הוי דברים אפי' שלא נאמרו. ואם ברור שלא רוצה ולא יקיים מצוות, מה תועלת באמירה?". גם בדינים שבין אדם למקום שבהם דברים שבלב אינם דברים, הדיבור קובע בהם את החלות ויש תוקף לדיבור, ועל כן נקבע שדברים שבלב אינם דברים, שאין הם יכולים לבטל את תוקף הדיבור. אולם קבלת המצוות כתנאי ראשוני לחלות הגירות, אין חלות ע"י דיבור, ולא דיבורו של המתגייר קובע את מעמדו ואת רצונו להתגייר. ואם אינו מאמין בקב"ה, ואינו רוצה בקבלת מצוות – דיבורו לא יחייב אותו, ולא יהפוך אותו למתגייר. **[הערה: מדוע כורך זה בזה, יתכן שהוא מאמין בקב"ה ולעת עתה אינו מקיים המצוות אף שידוע שהוא מחוייב בהם מתוקף היותו יהודי ע"י הגרות]**

הרב בקשי דורון סבור כי למרבה הצער, "המציאות מוכיחה שרבים מערימים על בתי הדין, ואין במעשיהם מעשה גירות כלל", ועל כן הוא מוצא הצדקה מוחלטת לנוהג לפיו "בתי הדין והרבנים משתדלים שלא להסתפק בתעודות הגיור ולברר אם שומרים מצוות, ומה היה מצבם הרוחני בתקופת הגירות. וזה מכבר יצאה קריאה של רבנים וגדולים בדורנו, שאין לסמוך על תעודת גירות מבלי לברר

²⁵³ שו"ת יביע אומר, חלק ה – יורה דעה, יג.

²⁵⁴ הרב אליהו בקשי דורון, בנין אב ד, סימן נח. מופיע גם כתשובה בתוך מאמרו של הרב יעזר אריאל, ביטול גירות למפרע, תחומין כ, 274. **[הערה: דברים אלו הם נגד עמדתו של הגרא"ה קוק זצ"ל מייסד הרבנות הראשית, בפרשת הגר ממזרים, עיין דעת כהן סי' קנ"ג]**

אם אכן היתה קבלת מצוות כראוי לפחות בזמן הגירות²⁵⁵. **[הערה: אינני יודע איך אפשר לומר כן אחר שרוב הראשונים ובתוכם הרמב"ם הרי"ף והשו"ע סוברים שאין קבלת מצוות מעכבת ועיין זרע ישראל פ"א ופ"ב]**

(ח) הרב שלמה משה עמאר

הרב שלמה משה עמאר, הראשון לציון, הרב הראשי לישראל ונשיא בית-הדין הרבני הגדול, משמש כיום כסמכות ההלכתית העליונה המכוונת את דרכם של מערך הגיור ובתי הדין המיוחדים לגיור. בכתביו הוא עסק בשאלת קבלת המצוות בגיור בשתי תשובות מן השנים האחרונות. בתשובה אחת²⁵⁶ דן הרב עמאר בעיקר בשאלה אם לפי הרמב"ם קיימת חובת קבלת מצוות לצורך גיור. הרב עמאר שולל לחלוטין את עמדת הרב שלמה דיכובסקי²⁵⁷, הסבור כי אפשר שלדעת הרמב"ם קבלת מצוות אינה חלק ממעשה הגירות²⁵⁸. הרב עמאר מוכיח בדבריו, כי לדעת הרמב"ם קבלת המצוות היא "עיקר הגרות ונשמתה", ולא תיתכן גירות בלעדיה. בהמשך דבריו דן הרב עמאר במשמעות דברי הרמב"ם לגבי הגיורים שנערכו על ידי הדיוטות בתקופת דוד ושלמה, ואשר בית-הדין הגדול היו חוששים להם, לא דוחין אותן ולא מקרבינן אותן, עד שתיראה אחריתן. הרב עמאר מסביר בתחילה ש"אין מדבר כאן על פסול וכשרות, בדיעבד כשרים הם, שהרי קיבלו עליהם תורה ומצוות, ומלו וטבלו, אלא שלא קירבום ולא דחו אותם, היינו לקרבם בעבותות אהבה ולהכניסם לכל דבר וענין, ובוזה היו זהירים, עד שיראו איך יתנהגו"²⁵⁹. ובהמשך: "וע"כ נלע"ד דה"ק דבאמת הם גרים בדיעבד, ועל כן א"א לדחותם, שהרי קבלו עליהם מצוות ומלו וטבלו כדין. אך מ"מ גם אין לקרבם בקשרי ידידות וכבוד, דשמא אין כונתם אלא להשיג מטרתם והנאתם בלבד, וגם קבלת המצוות שלהם, לא היתה אלא מן השפה ולחוץ, מיד חוזרים לסורם, ואע"ג דהגירות גירות, מ"מ אינם ראויים לקירוב, ולא לריחוק גמור. ואפשר שהכונה שאין לחפש לו אשה כשרה²⁶⁰ וכדו', אך אם קידש קידושיו קידושין, כך נלע"ד, ואע"ג דהוא חידוש

²⁵⁵ הרב בקשי דורון מספר כי היה נסיון בזמנו ע"י הרב הראשי הרב שלמה גורן לאשר תעודות גיור רק בארץ ולא בחו"ל, מתוך הנחה שבארץ ישמרו יותר מצוות בין יהודים, אבל הוא עצמו אינו רואה מה תקנה יש בכך.

²⁵⁶ הרב שלמה משה עמאר, שמע שלמה, ו' יב.

²⁵⁷ להלן פסקה (ג)4. ראוי לציין כי גם לדעת הרב דיכובסקי קיימת הלכה למעשה חובת קבלת מצוות, מאחר וזוהי הכרעת השולחן ערוך. **[הערה: אין בזה מחלוקת וזוהי גמ' מפורשת ביבמות (מ"ז ע"א) דבעינן קבלת מצוות, רק השאלה היא על דיעבד כשלא נעשתה קבלת מצוות ובוזה דעת רוב הראשונים הרמב"ם והשו"ע שאין זה מעכב בדיעבד כמבואר בזרע ישראל פ"א ופ"ב]**

²⁵⁸ אך הרב יואל סירקיס, בית חדש, יורה דעה, רסח, סבור כי לדעת הרמב"ם קבלת המצוות אינה לעיכובא, וגם בלעדיה הגירות חלה, והתוספות והרא"ש חולקים וסבורים שקבלת המצוות מעכבת, "והכי נקטינן". אך ראו שו"ת חמדת שלמה, יורה דעה כט, שחולק על הב"ח וסובר שאף הרמב"ם מודה שקבלת המצוות מעכבת. **[הערה: לא ראה את החמדה"ש במקורו שם שכותב להדיא שקבלת מצוות כלולה בטבילה לשם יהדות ואין צורך בטבילה בפני עצמה רק בהודעת מקצת מצוות.]** הרב נתן גשטטנר, להורות נתן, ג פג ט קט, מוכיח שלרמב"ם קבלת מצוות מעכבת, מדבריו בהלכות איסורי ביאה, פרק יב יז, "כל העכו"ם כולם כשיתגיירו ויקבלו עליהן כל המצוות שבתורה והעבדים כששתחררו הרי הן כישאל לכל דבר שנאמר הקהל חוקה אחת יהיה לכם". מכאן: "הרי בהדיא דלא הוי כישאל אלא אם יקבלו עליהן כל המצוות שבתורה, ובהלכה זו לאו מדין קבלת גר מיירי אשר נוכל להסתפק ולומר שכל זה אינו אלא לכתחילה, אלא דמשיענו מציאות של גר שהוא משיתגייר – כלומר במילה וטבילה – ויקבל עליו כל המצוות, אבל בקיבל עליו מקצת מצוות אפילו כל התורה חוץ מדבר אחד לא הוי גר כלל". **[הערה: הרב גשטטנר לא הביין כונת הרמב"ם דהרמב"ם מדבר על חיובו של הגר לאחר מילה וטבילה דחייב ממילא בכל מצוות התורה, חווי כונתו במ"ש ויקבלו עליהם כל המצוות שבתורה ר"ל מתוקף הגרות דו"ק. ועיין במשמר הלוי להגרמ"מ הלוי שלינגר שליט"א ברכות סי' מ"ח וחגיגה סי' ח' סוכה סי' ע"ז ובכורות סי' כ"ז רכ"ג שהשיג בתוקף על דברי הרב גשטטנר ככונת הרמב"ם ובהשגותיו על האחיעזר, ודבריו שם כקילורין לעינים, ע"ש]**

²⁵⁹ שם, קמא.

²⁶⁰ התבטאות קרובה מצאנו אצל הרב חיים אלעזר שפירא (האדמו"ר ממונקאטש), מנחת אלעזר ג, סימן סד: "[...] ועדיין קשה להביין דא"כ במה חוששין וממתינין לו וכו' כיון שגם אבידה מחזירין לו ואולי לענין לקרבו בד"א. כגון שממתינין שלא להשתדך עמו עד שיחברו במעשיו, זולת השבת אבידתו שזהו משיבין לו מיד כיון דמשיבין אבידה גם לאוכל נבילות ועברין ישראל שאינו ע"ז ומחלל שבת כמ"ש הרמב"ם הם [כך במקור, ש"ן]. כן י"ל לחומר הנושא". **[הערה: כבר תרצו זאת הרבה אחרונים שהכוונה לעניין נאמנותו על האיסורים עיין זרע ישראל פ"א עמ' פו-צא]**

לומר שאין לקרוב בקירוב של ידידות וכדו', או לחתנם²⁶¹ וכיו"ב, מ"מ נלע"ד שזו כונת רבינו הרמב"ם ז"ל".

לכאורה, ניתן להבין מן הדברים שצוטטו, שהרב עמאר סבור שגור שהפסיק לקיים מצוות מיד בסמוך לגיור הוא "גר בדיעבד", אך גירותו מוחלטת. אמנם "אין לחפש לו אשה כשרה", אך אם הגר שהתגייר "בשביל דבר" וחזר מיד לסורו הוא שימצא אשה כשרה ויבוא לישאנה, ינתן לו מבוקשו אף לכתחילה. אך מסיום דבריו באומרו שדבריו הם חידוש, משמע אולי שכוונתו שלא רק שאין לקרובם בקירוב של ידידות, אלא גם לא "לחתנם". הרב עמאר מייחס חשיבות לכלל "דברים שבלב אינם דברים", וכן סבור שיש משמעות ל"תמורה" שקיבל הגר כתוצאה מגיורו, כך ש"אגב אונסיה גמר וקיבל" על עצמו את המצוות. עם זאת נמנע הרב עמאר מלומר, כי גירות בה התברר כי הגר הפסיק לשמור מצוות בסמוך לגיור היא מוחלטת וסופית [הערה: הגר"ש עמאר כתב שהיא מוחלטת וסופית וכל הפלפול שנערך כאן כדי להוציא את דבריו מפשוטם אין לו מקום, ודבריו ברור מללו, שככה"ג שחזר לסורו אין הכ"ד מצווים להשיאו אשה, אבל אם הוא מצא אשה לעצמו, ודאי נזקקים לו ככל יהודי שאינו שומר תורה ומצוות], כך שאפשר יהיה להשיאו לו אשה אף לכתחילה²⁶².

גם בתשובה נוספת של הרב עמאר²⁶³, קשה למצוא עמדה נחרצת. לאחר דיון ארוך בצדדים השונים, כותב הרב עמאר לגבי דברי הרמב"ם שאין מקרבין גר שהתגייר בשביל דבר וחזר לסורו, "ומ"ש ואין מקרבין, כתבתי דאפשר שאין משתדלין עבורו להשיאו אשה מאחר ומכלל ספק לא נפק". בהמשך, לאחר דיון בתשובה שכתב רב ירושלמי אל רב בברזיל (בסמוך לעת כתיבת הדברים ע"י הרב עמאר), כותב הרב עמאר "ואולם אם כונת הרה"כ נר"ו שלא קיבל מצות זה ברור ופשוט שאין כאן גירות כלל ועיקר [הערה: אחר המחילה הרבה, כיצד ניתן לכתוב כן בנחרצות כל כך גדולה והלא מחלוקת ראשונים היא ודעת רוב הראשונים שקבלת מצוות לא מעכבת, עיין זרע ישראל פ"א], וכן נמי אם התברר בגיור גמור שרק שיחק בהם אבל לא קיבל המצוות כלל, גם זה מיקרי שלא קיבל" [הערה: מה הכוונה האם היתה קבלה או שלא היתה?]. הרב עמאר מקבל איפוא את העקרון שקיימת אפשרות להשתכנע, שלמרות שני הכללים שציינן – "דברים שבלב אינם דברים" ו"אגב אונסיה גמר וקיבל" – אם "התברר בגיור גמור" שהמתגייר לא התכוון לקבל מצוות, אין גירותו גירות. אך הרב עמאר אינו כותב כיצד ניתן להיווכח בדיעבד כי המתגייר לא התכוון באמת לקבל מצוות. מה יהיה איפוא הדין – לדעת הרב עמאר – במקרה האמצע הרווח, שהובא על ידי רוב הפוסקים שהבאנו דבריהם לעיל, שבו הגר לא קיים מצוות בסמוך לגיורו – האם די בכך כדי להוות אומדנא דמוכח בגדר של "אנן סהדי" שלא התכוון לקיים מצוות²⁶⁴? גם אם אין לומר בצורה נחרצת שאין גיור גמור, האם לדעת הרב עמאר מצב זה יוצר ספק שמכוחו לא ניתן יהיה לאפשר את נישואי אותו מתגייר?²⁶⁵

²⁶¹ וראו: הרב רפאל אהרון בן שמעון, נהר מצרים, הלכות גרים קיד ב ב ל: "מן האמור אתה למד שאין נכון למהר להשיאו אשה ישראלית, כטרם תתגלה צדקתו ואמונתו בדת ישראל. כי ח"ו אם יחזור לסורו הלא קידושו שקדש קידושוין גמורים הם. וצריכה ממנו גט. ודעת לנבון נקל כמה טרחא יתירה ויגיעה מרובה צריכה מילתא כדנא כדי להציל בת ישראל מידו [...]". (אולי כוונת הרב הכותב לענין הקשה שבו עסק אחיו, הרב מסעוד בן שמעון, שגם הוא היה רב במצרים ואשר לגביו פנו לקבל את תשובת הרב קוק, דעת כהן, סימן קנ"ג; ראו לעיל בפסקה ד(3)(א)).

²⁶² בפסק דין קצר יחסית מלפני מספר חודשים, ערעור 1-62-6497 (כ"ב תמוז תשס"ט, 14/07/2009, פורסם במאגרים משפטיים). עסק הרב עמאר בשאלת תוקף הגיור של קטן שגוייר על ידי בית דין, ובעת שעמד להינשא נטען שאינו שומר מצוות. בית-הדין הרבני האזורי בחיפה דחה את בקשת המתגייר לאפשר את נישואיו כדמו"י, מאחר ובית-הדין לא שוכנע כי בעת הגיע המבקש למצוות הוא שמר מצוות ובית-הדין חשש שמא יש לראות בהתנהגותו כמחאה נגד הגיור, המבטלת את גיור הקטן. בית-הדין הגדול בהרכב בראשות הרב עמאר קיבל את הערעור, לאחר שקיבל ראיות נוספות מהן עלה כי המערער חגג את בר-המצוה כמקובל אצל שומרי מצוות, ואף נשא דרשה שהכין בעזרת רב, ועוד. פסק דין זה מתבסס על עובדות שלגביהן יש הסכמה רחבה בין פוסקי ההלכה שהן מלמדות על קבלת מצוות וחוסר מחאה של הקטן בהגיעו למצוות, ולפיכך אין הוא יכול ללמד לגבי הבעיה נשוא דיונו.

²⁶³ שם, יג קמו.

²⁶⁴ כהגדרת ה"אגרות משה", למשל.

²⁶⁵ על כל פנים, במכתב של הרב עמאר אל הרב יוסף שלום אלישיב (מיום כ"ח אדר תשס"ט, שצורף כנספה להסכם הקואליציוני שבין סיעת הליכוד לבין סיעת יהדות התורה שנערך לקראת הקמת הממשלה ה-32; מצוי עתה ב-http://www.pmo.gov.il/NR/rdonlyres/028EDDA1-7462-43A4-BAA5-872D37C577A6/0/addCoalition2009_2.pdf) בקשר לבתי-הדין לגיור, מדגיש הרב עמאר כי "הרבנים והדיינים הנ"ל, יאשרו רק גירות שנעשתה כדת וכהלכה, אחר שיקבלו עליהם עול תורה ומצוות כהלכה, שזה מעכב גם בדיעבד" (ההדגשה הוספה). [הערה: ברור שכוונתו של הגר"ש עמאר לעניין קבלת המצוות קודם הגרות שלדעתו היא מעכבת גם בדיעבד, אבל כל שהיתה קבלת מצוות קודם הגרות, חלה הגרות בדיעבד, גם אם לא קיים המצוות אחר הגרות, שלדעתו לא ניתן לכטל גרות, שאין הגרות נבחנת

(א) הרב יוסף שלום אלישיב

הרב יוסף שלום אלישיב, דיין בית-הדין הרבני הגדול (בדימוס), פסק, כי כאשר אין ספק בדבר כי פיו ולבו של הגר אינם שווים, הגירות בטלה ודינו כגוי לכל דבר:

ע"ד [על דבר] השאלה, נכרי שנתגייר בלא קבלת מצוות אם חל הגירות, או שאמר בפיו שהוא מקבל, ולבו בל עמו, ואין ספק בדבר שאין פיו ולבו שוין, דינו כגוי לכל דבריו. עי' שו"ת בית יצחק יו"ד סי' ק' ואפי' בדיעבד לא הוה גר כלל, דקבלה בלב בעינן, גם הכותים בשעתם אמרו בפיהם **הערה: א"כ גם הוא מודה שהעיקר האמירה בפה** שמקבלים עליהם לשמור ולעשות ע"ש²⁶⁶.

הרב אלישיב חתום גם על פסק הלכה יחד עם גדולי תורה והלכה, שם נאמר:

היות ולצערינו הגדול נתרבו לאחרונה מקרים של קבלת גרים, מתברר שאחוז גדול מהם לא חשב לקבל על עצמו שמירת תורה ומצוות בעת מעשה הגירות²⁶⁷, הננו מזהירים בזה שהוא אסור חמור מאוד לקבל גרים מבלי להיות משוכנעים שאכן דעתם באמת לקבל עליהם עול תורה ומצוות, הדבר פשוט וברור שגור ללא קבלת תורה ומצוות אינו גיור אפילו בדיעבד.

גם הננו מזהירים את כל רושמי הנישואין שההלכה מחייבת אותם לבדוק את המציג תעודת גיור הן בארץ והן בחוץ לארץ האם באמת היתה הגירות כהלכה כאמור לעיל, רק לאחר מכן אפשר לרושםם²⁶⁸.

הזכרנו למעלה את פסק הדין של הרב שלמה גורן בפרשת "האח והאחות", שהתיר את ממזרותם על סמך ביטול הגיור שנערך לבורקובסקי, בעלה הראשון של האם, חוה לנגר. אחת הטענות המשמעותיות העולות בהקשר זה היא, שדווקא הרב שלום יוסף אלישיב, שנחשב כבר אז²⁶⁹ בעולם ההלכה כאחד מגדולי הפוסקים, ואשר דן בשבתו בבית-הדין הגדול בפרשת "האח והאחות", סבר כי אין לראות גיור כבטל עקב התנהגות שבה הגר עובר על דברי חז"ל, מאחר שבקהילה היהודית שהוא חי בה מקובל לעשות כן, ולהקפיד רק על דברים יסודיים כמו הליכה לבית כנסת בשבתות ואי עבודה בשבת וכיו"ב. "בזמנינו יש לדון שהתנהגות בדרכי יהדות שעל ידה נקבעת הגירות לובשת קצת צורה אחרת. ואם ראינוהו מתנהג כדרך שהיהודים – אשר הוא שוכן בתוכם – מתנהגים, כגון שהוא מבקר בביהכ"נ בשבתות ויו"ט, לוקח באיטליז כשר, לא עובד בשבת, וכיוצ"ב, י"ל דעי"ז מחזיקים אותו לגר, גם כשעובר על דבר מדברי סופרים". גישתו של הרב אלישיב הנחזית כמחמירה בענין ממזרות, נראית לכאורה כמבוססת על קולא בדיני גיור²⁷⁰. אם הדברים נכונים, עולה השאלה, מדוע אין גישה זו באה לידי ביטוי מעשי על ידי שלילת האפשרות לבטל גיור?

בדיעבד כמבחן הקיום, ומה שמשווה הכותב דעת הגר"ש עמאר שליט"א לדעת הרב אלישיב, ברור שאין דעתם שווה מעניין יש לציין שהרב עמאר עושה כאן שימוש במטבעות לשון כמעט זהות לאלו המופיעות בגילוי הדעת של גדולי התורה וההלכה המצוטט בפסקה הבאה, העוסקת בשיטתו של הרב אלישיב, הסבורים שאין להשיא גר שמתברר בדיעבד (ע"פ התנהגות) שלא התכוון לשמור מצוות.

הרב יוסף שלום אלישיב, בענין גירות, צורך הפתח, ובמצות שופר במקדש, אור ישראל (מאנסי) ט (שנה ג א) מז.²⁶⁶
הרב אברהם אבידן, **בענין גירות**, בתוך תורה שבעל-פה לב עז, כותב שהציע בפני הרב אלישיב דברים שכתב במאמרו ומציין, שם צא: "כשדברים אלו הוצעו בפני הגרי"ש שליט"א אמר שלדעתו גם אם נקבל את הפירוש המוצע ברמב"ם שלענין גר בדיעבד לא בעינן לב שלם בקבלת המצות, מכל מקום בעינן שיתכוון להיות גר, אבל אם אינו מתכוון להיות גר כלל, אלא להערים על הב"ד כדי לשפר את מעמדו, כגון שיוכל לשאת בת ישראל, בזה אין מחלוקת כלל, הכל מודים שאינו גר אפילו בדיעבד. דוקא באופן שעצם מעשה הגירות היה בלב שלם [לגבי קבלת המצוות; ש"י], אף שאין כוונתו לש"ש, בזה יש מקום לומר כי מאחר שעצם מעשה הגירות היה בלב שלם, דבדיעבד הוא גר, אבל במקרה שאינו מעונין להתגייר כלל, אלא לקבל תעודה כדי להיטיב עם עצמו, כל שעצם המעשה גירות לא נעשה בלב שלם לכ"ע אינו גר אפילו בדיעבד". **הערה: כמה זה שונה ממה שנחבאר ביבמות (כ"ד ע"ב) כגרי אריות וגרי מלכים וכיו"ב דהו גרים, א"כ גם גר לשם תעודה הוי גר כיון שרוצה להכנס ללאום היהודי. ועיין זרע ישראל פ"א בשם רבנו צדוק הכהן ופ"ב ופ"ח**

גילוי דעת מיום טו סיון תשד"מ, פורסם בבמות שונות. מובא גם ב-פסקי דין ירושלים, דיני ממונות ובירורי יחסין ז, תלז.²⁶⁸

ואף שנים רבות קודם לכן; ראו לענין זה התייחסותו של הרב הרצוג, הערה 216 לעיל.²⁶⁹

דיין בית הדין הרבני הגדול, הרב שאול ישראל, שישב בערעור זה יחד עם הרב אלישיב, בדבריו שם 163, תמה אם לדעת הרב אלישיב ניתן יהיה להבחין בין חיוב מן התורה שאותו מקפיד הגר לקיים לבין חיוב מדברי סופרים שאי-קיומו לא יפגע בחזקת-גר. כמו כן הוא אומר כי הרב אלישיב "נתן דבריו לשיעורים, שהרי יתכן שהגר שוכן שלא

אמנם, אפשרית תשובה פשטנית לפיה הרב אלישיב נוקט שיטה עקבית מחמירה, שבאה לידי ביטוי, בנפרד ובמקביל, הן לענין ממזרות והן לענין גיור. אך לכאורה תשובה נכונה יותר היא שאין מדובר כאן לא בקולא ולא בחומרא, אלא בנסיבות עובדתיות ספציפיות לפרשת האח והאחות: נראה, שלדעת הרב אלישיב הוכח בפני בית-הדין כי לבורקובסקי היתה "חזקת גירות", מאחר והועד לגביו כי נהג כיהודים הנוהגים ללכת לבית כנסת ולקנות בשר באיטליז כשר וכדומה, בעוד שההוכחות לגבי אי-שמירת מצוות הובאו ביחס לשנים רבות לאחר הגיור, ובמיוחד לאחר שאשתו חוה עזבה אותו²⁷¹. לפיכך, יש לראות את גיורו כמי שהושלם ע"י התנהגות של שמירת מצוות בפועל, כשיטת הגהות מרדכי ויתר הפוסקים שהבאנו. כמו כן, הוכח בפני בית-הדין, כי בורקובסקי התחנך כדמו"י לאחר גירושו מחוה, בלי שנדרש לעבור גיור נוסף²⁷². אלו תומכים בדעה כי הרב אלישיב סבר שיש לבורקובסקי "חזקת גירות" גמורה²⁷³.

(ב) הרב גדליהו אקסלרוד

הרב גדליהו אקסלרוד שכיהן במשך שנים פָּאָב-בית-הדין הרבני בחיפה ופרש לגמלאות לפני מספר שנים, עסק הרבה בסוגיית הגיור. בספריו שו"ת מגדל צופים וכן במאמרים שפורסמו בכמות שונות, ביניהן בסדרת הספרים "שורת הדין", הוא דן בהיבטים שונים של הגיור בימינו ומביע דעה נחרצת, בהתבסס על הפוסקים שהובאו לעיל וכן על פוסקים נוספים, כי גר שנתגייר לשם תועלת חומרית חוששים לו עד שתתברר צדקתו, וכל זמן שלא נתבררה צדקתו הריהו ספק גר. לפיכך, בזמננו שיש אומדנא שלא יקיימו מצוות, כל זמן שלא נתבררה צדקתם הם ספק גוים, ואולי עוד פחות מכך. הגיור אם כן אינו תקף אם המתגייר לא שמר מצוות בסמוך לגיורו²⁷⁴, והוא סבור כי על-פי ההלכה אין להשיא כדת משה וישראל גרים מסוג זה, מאחר ויש לחשוש לחומרא כי הגירות לא חלה. הרב אקסלרוד מציין כי "הבית יצחק והאחיעזר וכן מצדד ההיכל וכן פוסק האגרות משה, שמי שמקבל על עצמו כל המצוות חוץ מדבר אחד, אפילו בדיעבד אינו גר"²⁷⁵. [הערה: הרבה אחרונים סוברים שבדיעבד הוי גר, וכפשוט הלשון אין מקבלים דמשמע רק לכתחילה, מהם: הנצי"ב מולוצין זצ"ל בשו"ת משיב דבר סי' מ"ו, והגאון ר' יחזקאל בנט אב"ד ואראהל בהמאסף חט"ז סי' ע"ג, והגרא"ה קוק זצ"ל בדעת כהן סי' קנ"ב, והאגרות משה יו"ד ג' סי' ק"ו, והגרא"א וייס שליט"א בקובץ מוריה שנה י"ח סי' ק"ה, ועיין בזה

בקרב יהודים שומרי מצוות, והללו לא ידרשו ביקור בבית כנסת וכדו' כדי להחזיקו כיהודי". בסוף חוות דעתו, שם 174, כותב הרב ישראלי, שיתכן שגם אם היתה עדות ממשית שבורקובסקי התגייר כדת וכדין, עדיין יש לדון שמה בנסיבות שהתקיימו, תוקפה הוא רק כספק גירות מאחר ויתכן שלא התגייר בלב שלם, ועל כן הוא מצטרף לדעת הרב אלישיב להחזיר את התיק לבית-הדין האזורי לביוריים נוספים בהתאם למפורט בחוות הדעת. משמע שלדעת הרב ישראלי קיימת אפשרות לראות גיור שהושלם כהלכה כנדון בדיעבד כספק-גר. [הערה: דעת הגר"ש ישראלי זצ"ל בספרו חוות בנימין ח"ב סי' ס"ז דבדיעבד כל שרצונו להסתפח לכלל ישראל ועזב דתו הקודמת הוי גר אפילו לא היה כנה בקבלת המצוות, והדברים מפורשים בפסק חתימתו בשו"ת מראה הבזק ח"ג סי' פ"ט שלא ניתן לבטל גרות שנעשתה בבית דין אורתודוכסי אע"פ שלא היו כנים בבית דין ולא קבלו על עצמם באמת לקיים את כל מצוות התורה ע"ש, ועיין בזה בזרע ישראל פ"ד עמ' רנ"ד-רנ"ו ובהערת העורך שם ציון 5.]

²⁷¹ הרב שמחה זיסקינד ברוידא במכתבו לרב שלמה גורן, שהבאנו בהערה 249 לעיל, מדגיש "כי אף אילו כל העדים והמסמכים הם נכונים וכשרים לדון על-פיהן, הרי זה חופף הזמן שהאשה חוה ברחה כבר מבעלה ובגדה בו עם גבר אחר. וזה מאד הכאיב לבעלה מר בורקובסקי, וכפי עדותו של מר דוד קוהן, שהיה בא שיכור לדירה שלה מאחר שגברת לנגר ברחה מבעלה 'והיה עושה סקנדלים שתחזור הביתה'. וכנראה שבתקופה זו מרוב מרירות וכעס חזר אמנם לסורו. וזה היה כחמש עשרה שנה לאחר הגירות, ובכלל השבע השנים שהיה גר עם ההורים בחיי ר"י גינצבורג, שאיכא עדותו של הגבאי למפרט שנהג בדרכי ישראל, ואין נגד עדותו כלל סתירה ממה שקרה אח"כ". וכן בסיום המכתב סיכם הרב ברוידא: "ובכלל זה חופף הזמן לאחר שחזר לסורו מסיבות הזמן ובגידת אשתו, ואין מזה כלל הוכחה למה שהיה קודם". כלומר, "הוכיח סופו על תחילתו" הוא כאשר אין לתלות את "חזר לסורו" בנסיבות שנולדו לאחר הגיור (כגון בגידת אשתו), אולם כאשר נולדו נסיבות חדשות שגרמו לו לחזור לסורו אין אומרים "הוכיח סופו על תחילתו".

²⁷² כנראה גם לא נרשמה לגביו הערה במעשה בית דין של גירושו מחוה. הרב ברוידא במכתבו לרב גורן (לעיל, הערה 249): "מה שב"ד השיאו את מר בורקובסקי בשנת 1951 יש בזה לסמוך ולחזק את חזקת היהדות של מר בורקובסקי".

²⁷³ כן יש לציין, כי בפני הרב אלישיב בעת מתן פסק דינו לא עמדו הראיות החדשות שבהן דן הרב גורן (אם כי גם עליהן נמתחה ביקורת). השוו: שאקי, פגמים ברצון המתגייר, 70, הסבור כי אילו היו העדים והמסמכים החדשים בפני בתי-הדין הקודמים שדנו בפרשה, יתכן שהחלטתם היתה זהה או קרובה לזו של הרב גורן, והוא מעיר שהפוסקים הסותרים משקים מערכת ראיות שונה בעיקרה.

²⁷⁴ הרב גדליהו אקסלרוד, מגדל צופים א ל; מגדל צופים ב לו; מגדל צופים ג לח; שם לט; הרב גדליהו אקסלרוד, קיום מצוות תנאי בגירות, שורת הדין, ג קעה; הרב גדליהו אקסלרוד, בדיני גרות, שורת הדין, ז תמה.

²⁷⁵ מגדל צופים ב לו, קנה.

באורך בזרע ישראל פ"ד עמ' רכ"ז-דל"ח הרב אקסלרוד חולק על דעת האחיעזר ועוד פוסקים, המקלים לגבי גר שחשב בשעת הגיור לעבור על חלק מן המצוות "לתיאבון". לדעתו, גם במקרה שכזה "אין כאן קבלת מצוות והגירות אינה גירות ונשאר נכרי לכל דבר"²⁷⁶. **[הערה: אין הרב אקסלרוד יכול לחלוק על גדול הדור האחיעזר בדברים שאין בהם ממש, כאשר גדולי ישראל בעבר ובהווה כפפו קומתם לפניו וסמכו על פסקו זה, וכן מרן הרב עובדיה יוסף שליט"א כתב בקובץ תושבע"פ שנה י"ג שלא שבקינן פשיטותיה של האחיעזר משום ספקו של הדבר אברהם והעיקר כדעת האחיעזר ושכן דעת המלמד להועיל אה"ע סי' ח' ושגם הרה"ג משה כהן אב"ד טבריה זצ"ל בשו"ת והשיב משה חיו"ד סי' נ"א דחה את דברי הדבר אברהם ע"ש, וע"ע להגר"ח אלטוסקי שליט"א מראשי ישיבת תורה אור בספרו חדושי בתרא ליבמות מהדורה קמא סי' רס"ה והבאנו כל לשונו לעיל עמ' 63-64 שכתב שגם הדבר אברהם מודה מעיקר הדין לאחיעזר ודייק כן מדקדוק לשונות הדבר אברהם ע"ש].** הרב אקסלרוד העיר לאחרונה כי "יש רבנים המגיירים בסיטונות והגם שידוע לכל העולם שקרוב למאה אחוז מ'המתגיירים' לא מתכוונים לקיים מצוות, עם גיורם טוענים הם, בתמימות כביכול, מאין לנו לדעת מה בלבם הרי אין אדם יודע מה שבלבו של חברו. והתשובה הפשוטה על טענה זו שיש גדר של אומדנא דמוכח בהלכה ויש גדר של אנן סהדי ושני גדרים אלו שייכים בנדון דידן לבד ממקרים יוצאים מהכלל שרואים שעומדים לפנינו גרים המתכוונים ברצינות להסתפח לעם ישראל בקבלת עול מלכות שמים וקבלת המצוות"²⁷⁷. **[הערה: דבר זה לא ניתן כרגע הגרות לדעתו לעולם, דלעולם לא ניתן להיכנס לסוף דעתו באותו רגע כמימריה של הטבילה, ודמי למקדש אשה על מנת שהוא צדיק ונמצא רשע קודם הקדושין ואחר הקדושין, דמקודשת, דשמא הרהר תשובה בלבו וכמבואר בקדושין מ"ט ע"ב, והדברים מבוארים היטב במאמרו של הגר"ש דיכובסקי בתחומין תשס"ט עמ' 271-272, עיין שם באורך, ולבד מזאת קבלת מצוות אין פרושה מבחן הקיום אחר הגרות אלא ההסכמה קודם הגרות כמבואר בזרע ישראל פ"ב עמ' קנ"א-ק"ס והסכמה כזו היתה בגרויות אלון]** לדעת הרב אקסלרוד יש להחיל לענין זה את הלכת "דין מרומה"²⁷⁸.

(ג) הרב שלמה דיכובסקי

הרב שלמה דיכובסקי, שפרש לאחרונה לגמלאות מכהונה ארוכה בבית-הדין הרבני הגדול, הינו הדיין הנחרץ ביותר כיום לקולא **[הערה: אין זו קולא אלא אדרבא חומרא שלא להוציא מי שנתגייר ונתחייב ככל המצוות מקדושת ישראל, ובנוסף פעמים שנשא ישראלית והמבטל גרותו מתירה בלא גט וכשתנשא לאחר בניה ממזרים ונפיק מינה חורבא, א"כ אדרבא המבטלים גרות זו מקילים הם]** בסוגיית ביטול הגיור²⁷⁹, והוא שולל אפשרות זו כמעט לחלוטין. הרב דיכובסקי סבור שאפשר שלדעת

²⁷⁶ שם, קנז.

²⁷⁷ מגדל צופים, ה סימן לו קנה, קנט.

²⁷⁸ שולחן ערוך, חושן משפט, טו ג.

²⁷⁹ באשר לגישה מוקדמת לנושא מצד הרב דיכובסקי, מעניין לציין כי בשנת תשמ"ג (1983), כחצי שנה לאחר כניסתם לכהונה של הרבנים הראשיים הרב אברהם שפירא והרב מרדכי אליהו, התעוררה סערה לנוכח כתבות תחקיר שפורסמו בעיתונות בקשר לאולפני הגיור ובתי-הדין המיוחדים לגיור במתכונת המצומצמת שהתקיימה אז, ושנראתה בעייתית מאד לרבנים ודיינים. בפניה דחופה שנחתמה ביום י' אלול תשמ"ג על ידי 40 דיינים במסגרת כנס דיינים, נדרשו הרבנים הראשיים ומועצת הרבנות הראשית לישראל להחליט "באופן הברור והחד משמעי ביותר כי יש להפקיע את סמכות הגיור מיד כל רושמי הנישואין ורבני הערים בישראל ולהפקידם אך ורק בידי בתי הדין הרבניים המוסמכים בישראל". בשורה הראשונה של החותמים מופיע הרב שלמה דיכובסקי (אשר לימים סבר ב-ערעור (גדול) -12-9363-1, הערה 281, שהן בית דין רבני אזורי והן בית דין מיוחד לגיור יונקים את כוחם החוקי לגייר מכות הסמכת "ראש העדה", ואין זה גובר על זה), ובשורה שלפני האחרונה מופיע הרב אברהם שרמן. **[הערה: הדברים כאן גובלים בדמגוגיה, הרי לכולי עלמא ברור שבית דין אזורי עם דיינים מוסמכים המכהנים בפועל כדיינים רשמיים עדיף מערכאה נמוכה יותר, ומה הפלא א"כ שהגר"ש דיכובסקי סבר וחתם על כך שיש להפקיד את סמכות הגיור בידי בתי הדין הרבניים, אבל כשהוא בא לדון בדיעבד בתוקפו של גיור שנעשה בפני כ"ד מיוחד לגיור, שבא בית דין אחר ונטל סמכות לא לו לפסול את אותו בית דין ואת סמכותו בעוד שניהם יונקים מכת אותה סמכות קרי ראש העדה שהוא הרב הראשי, מבחינה חוקית אין תוקף לערער על החלטת הב"ד לגיור, וא"כ אין שום סתירה בין שני עמדותיו של הגר"ש דיכובסקי שליט"א בזה והדברים ברורים].** הפניה מופיעה אצל הרב נחום אייזנשטיין, שערונית הגיורים המזויפים, ועד הרבנים העולמי לעניני גיור, 9. וראו שם 90, כי הרעיון להקמת בתי-דין מיוחדים לגיור ניתן לרב גורן על ידי היועץ המשפטי לממשלה על סמך פקודת ההמרה. עוד נכתב שם, 13, כי הרבנים הראשיים הרב אברהם שפירא והרב מרדכי אליהו, "מיד עם כניסתם לתפקידם, כרבנים ראשיים, הודיעו על סירובם לתת את סמכות הגיור שהגיעו אל שולחנם מלשכות בתי-הדין המיוחדים. תפקיד אישור תעודת הגיור הוטל על מזכיר הרבנות הראשית". וראו שם 187, כי ועדת רבנים שהוקמה על ידי הרבנים הראשיים (כנראה בתשמ"ד) על מנת לבחון את הטענות נגד אולפני הגיור ובתי-הדין המיוחדים לגיור המליצה בין היתר על עריכת סקר (בדבר שמירת מצוות לאחר הגיור) שתוצאותיו

הרמב"ם אין קבלת מצוות מעכבת את תוקף הגיור, אך משנפסקה ההלכה בשולחן ערוך, שהמתגייר חייב לקבל מצוות כדי להתגייר, כך היא ההלכה הפסוקה ולא ניתן לסטות ממנה. עם זאת, לדעתו, הכלל לפיו "דברים שבלב אינם דברים" יוצר מציאות הלכתית שאינה בהכרח תואמת למציאות העובדתית המסתברת בעיני המסתכל. לאור זאת, בפסקי דין בהם דן בערעורים שעסקו בביטול גיור, לא היה הרב דיכובסקי מוכן לבחון מחדש גיור שנערך על ידי בית דין מוכר על ידי הרבנות הראשית²⁸⁰, כאשר ברור שכל הליכי הגיור נערכו כדין בפני דיינים מוסמכים לדון²⁸¹.

יוצא דופן היה אחד המקרים, שבו גיור נפסל על ידי בית-הדין המיוחד שגייר, כשהתברר בדיעבד כי המתגיירת החזיקה בידה כרטיס טיסה לחו"ל לשבת שאחרי הגיור, והשתמשה בו בפועל באותה שבת. הרב דיכובסקי היה מוכן לראות זאת בבחינת "טובל ושרץ בידו", כשהכרטיס הוא בבחינת השרץ, שהחזיקה המתגיירת בעת הטבילה, כלשון הרב דיכובסקי. מצב זה שונה ממקרה אחר, שבו אין ידיעה לאיש מה אירע בעת הטבילה, וכל יכולתנו היא רק להקיש לאחור, וללמוד ממה שקרה לאחר מכן. מטעם זה, וכן מן הטעם שבית-הדין המגייר הוא שפקפק בתוקף הגיור, היה הרב דיכובסקי מוכן, באורח יוצא מן הכלל לשיטתו, לדחות ערעור על פסילת הגיור²⁸². **[הערה: לא בחינם לא גיבש הגר"ש דיכובסקי פסק דין כזה, כי באמת לשיטתו גם בנדון זה לא ניתן לפסול הגרות, כי יתכן שבזמן הגרות רוח טהרה נכנסה בה וחשבה ברעתה לבטל טיסתה ואח"כ התחרטה. ולפמ"ש בורע ישראל פ"ב עמ' 280]**

יובאו למועצת הרבנות הראשית. הרב גדליהו אקסלרוד, **מגדל צופים** ג לט, קנג, כותב כי שמע מפי הרב ישראל מאיר לאו, שלימים היה הרב הראשי לישראל, כי בזמנו היה חבר בוועדת הבדיקה של הרבנות הראשית לישראל שערכה את הסקר הנ"ל, "ובדקו האם אלו שנתגיירו בבתי-הדין לסוגיהם שומרים מצוות לאחר גיורם. ונתברר להם, ש-80% אינם שומרים בכלל מצוות, אפילו לא מדליקים נרות בערב שבת, והיתר – רובם מהם מקיימים איה מצוות בודדות בלבד. והבדיקה שדיבר עליה הגרי"מ לאו היתה על כל הגיורים שנעשו כאן, גם על גיורים שנערכו בבתי הדין הרבניים הרשמיים ולא רק בבתי-הדין המיוחדים לגיור. וכמובן שבבתי"ד של הרבנות הצבאית גרוע עוד יותר ועוד יותר". מעניין יהיה לערוך סקר עדכני לגבי המצב הנכון להיום בשאלת שמירת המצוות לאחר גיור, ובמקביל לערוך סקר שיבדוק כמה מבין היהודים "החוזרים בתשובה" הולכים שוב "בשאלה" ומפסיקים לשמור מצוות. נראה שהשוואת נתוני שני הסקרים עשויה לספק תובנות מעניינות לגבי כנות הגיור בזמננו. **[הערה: אין שום מקום להשוואה משום שכאשר הם רואים את הגיור ככחם בעברם, וכן אין להם מסורת של שמירת תו"מ ולא גדלו לתוך אוירה וחברה כזאת רבים מהם נופלים.]**

²⁸⁰ למסקנתו של הרב דיכובסקי הצטרף הרב עזרא בר שלום. הרב בר שלום רשם דברים קצרים בפסק דין בערעור 6745-12-2 פלוני ט', מיום ט' אדר תשס"ז (27/02/2007), וביניהם: "[...]לפסול ולהטיל ספק בגיורם של המוסמכים לגייר מהרה", אין זה מתפקיד בית-הדין הגדול, ומאחר והמבקשת יש לה תעודת גיור, ע"כ על מועצת הרבנות להתמודד עם מחלקת הנשואין או כל מוסד רבני הכפוף לרבנות הראשית ולמועצת הרבנות, שאינה מוכנה לקבל תעודה זו". עוד כתב: "נושא הגיור מסור למועצת הרה"ר, ומלכתחילה לא היה צריך בית-הדין האזורי להכנס לדבר". הרב בר שלום הסביר לכותב השורות, כי לדעתו כל עוד לא שונתה החלטת הרבנות הראשית לפיה על רבנים רושמי נישואין לקבל תעודות גיור של בתי-הדין המיוחדים לגיור ולא ניתנה להם האפשרות לערוך שאלות לגבי תוקף הגיור, רב רושם נישואין כלל לא היה צריך לבדוק את שמירת המצוות על ידי המתגייר ולא להפנותו לקבל אישור של בית-הדין הרבני, ואם עשה כן – הרבנות הראשית צריכה להתמודד עם התנהגותו של הרב רושם הנישואין מאחר והיא שמינתה אותו (אך לדעתנו אין כל סתירה בין הדברים, כל עוד אין הרב רושם הנישואין שולל את עצם סמכותם ההלכתית של בתי-הדין המיוחדים לגיור. ראו על כך להלן דיונו בסוגיית רב רושם נישואין, בפסקה ד(7)(ג), לרבות דעתו של הראשון לציון הרב אליהו בקשי דורון שהובאה בהערה 351 וכן בפסקה ד(3)(1), שתמך בכל פה בבדיקה נוספת בדיעבד של כנות הגיור הנערכת על ידי רב רושם נישואין עובר לנישואין). לגוף ענין ביטול גיור, הרב בר שלום אמר לכותב השורות, כי אינו שולל את האפשרות לבטל גיור עקב חוסר כנות בקבלת המצוות. **[הערה: אם היה קורא את דברי הרשב"ץ (ח"ג סי' מ"ז) ומ"ש בורע ישראל פ"ח מסופקי אם היה אומר כן.]**

²⁸¹ הרב שלמה דיכובסקי, ביטול גיור למפרע, תחומין כט (תשס"ט), 267, על-פי פסק דין בתיק ערעור 6745-12-2 שניתן ביום ט באדר תשס"ז (27.2.07). ראו גם: ערעור (גדול) 9363-12-1 פסק דין מיום ט"ז בשבט תשס"א (8.03.2001), פורסם במאגרים משפטיים. עמדתו הנחרצת של הרב דיכובסקי מעלה שאלה מה תהיה עמדתו כאשר תבוא בפניו שאלת ממזרות של בן יהודיה שנולד מיהודי אחר, בעת שהיתה נשואה לגר שהתגייר לצורך נישואיה עמו ולא שמר מצוות מיד לאחר הגיור. לכאורה, לפי שיטתו לא ניתן יהיה להסתמך על שיטת הפוסקים כי גיור בנסיבות אלו הינו לפחות ספק-גיור. אך בשיחה עם כותב השורות אמר הרב דיכובסקי, כי מסתבר שהיה מסתמך על הדעה שזהו ספק-גיור לפחות. משמע אם כך, שגם לדעת הרב דיכובסקי אין גיור שכזה יוצא מידי ספק, והשאלה היא כיצד ניתן להשיא לכתחילה ספק-גר. כדי "לסבך" עוד את הדיון, טלו לדוגמה, גירות שפסקה לשמור מצוות בסמוך לגיורה ובתה הממזרת, שבאו שתייהן יחדיו להתירן להינשא – לגישת הרב דיכובסקי, לכאורה יש להתיר לגיורת להינשא מאחר והיא ודאי יהודיה, ויש להתיר לבת להינשא כי הגיור של האם לא חל (או שהוא ספק, ואליו יצורף ספק נוסף). כמו כן, קשה להבין אם, ואם כן – כיצד, יצטרף הרב דיכובסקי לשיטת הרב בקשי דורון להתיר יהודיה שנישאה לגר המעגן אותה ללא גט, עקב חוסר כנות של הגר בקבלת המצוות שהתבררה בדיעבד, אם הרב דיכובסקי סבור שניתן להשיא גרים מסוג זה לכתחילה. **[הערה: מי אמר שהוא יצטרף, אדרבא הוא לא יצטרף ויחפש למצוא צדדים אחרים כדי להתיר הממזר ולא יכנס להיתר מפקפק זה של הפקעת גרות.]**

²⁸² חוות דעת פנימית שלא הגיעה לכלל פסק דין מאחר והרב דיכובסקי פרש לגמלאות בטרם התגבש פסק הדין.

הרב דיכובסקי, מבהיר²⁸³ כי קבלת מצוות נחשבת לאחד היסודות של הגיור, לאור פסק השולחן- ערוך בנדון, ואין לפקפק בדבר. פסקי הדין והמאמרים שנכתבו על ידו, אינם עוסקים ב"לכתחילה", אלא ב"דיעבד". ברור שיש הבדל גדול בין השנים, ולא כל מה שידחה לכתחילה, יבוטל גם בדיעבד. באשר לדיעבד ציין **הרב דיכובסקי** כי עמד על מספר עקרונות הלכתיים²⁸⁴:

האחד: לא תמיד המציאות העובדתית הנראית לנו, נחשבת גם כמציאות הלכתית.

השני: כיצד ניתן לדעת את המציאות העובדתית באותו רגע קצר? הודאת בעל-דין מועילה רק מטעם שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, ואינה תופסת לגבי צאצאיו. עדות ברורה, לא היתה, ולא יכולה להיות.

השלישי: גירות נמסרה לבית דין, מכוח שליחותם של קודמינו. אמנם נאמר כי, האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב, אבל מצד שני נאמר: אין לדיין אלא מה שעניו רואה. ואם רואה הדיין, לאחר היכרות מעמיקה עם המועמד, שפיו ולבו שוים, אזי יש כאן את הכנות הדרושה לקבלת מצוות. כל מי שהיה שותף לקבלת גרים, יודע את ההתרגשות שאופפת את הדיינים ברגע ההחלטה לקבלת המתגייר, וברגע הטבילה. לפי ההלכה, הדיין חייב לפסוק לפי ראות עיניו והרגשת לבו, בדבר המסור ללב²⁸⁵.

²⁸³ בהתכתבות בינו לבין כותב השורות.

²⁸⁴ יודגש כי תשובות מלאות לכל העקרונות שצויינו על ידי **הרב דיכובסקי** קיימות בדבריהם של פוסקי הזרם המרכזי בענין הגיור. **[הערה: שוב פעם יש כאן מגמתיות, אדרבא עמדתו של הגר"ש דיכובסקי היא עמדת הזרם המרכזי כפי שהוכחנו בורע ישראל פ"ח].**

²⁸⁵ ראו: הרב דוד בס, **גיור וקבלת מצוות: הלכה ומעשה**, צ'הר, גיליון ל', אלול תשס"ז, 29. בדברים שכתב הרב דוד בס ברשימה: **ראיתי לפני, כמו עיני**, בתוך **נְקוּדָה** גליון מס' 313, מנחם-אב תשס"ח, אוגוסט 2008, הוא טוען כי חיילי צה"ל (והרוב הן למעשה חיילות צה"ל) המתגיירים בבית-הדין המיוחד לגיור שבו הוא מכהן, מתגיירים רק לאחר הכנה מתאימה. "החיילים מקבלים זמן פנוי ללימוד, בלי תורנויות וכלי שמירות; סיוע טכני כמו כלי מטבח חדשים, פלטה לשבת וכדומה; ומה שחשוב יותר, הם מקבלים, בתנאי פנימייה מלאה, הדרכה רוחנית של מורים תורניים, חלקם הגדול בעלי אישיות לבבית וכובשת. דבריהם של המורים נשמעים גם בזכות נחישותו של בית-הדין המיוחד לגיור: התלמידים יודעים היטב שמי שלא יעבור תהליך נפשי אמיתי, בליווי צמוד של הסגל החינוכי, ינשור או יודח ולא יסיים את תהליך הגיור". ליד אלו מסייעות הקצינות והחיילות בוגרות החינוך הדתי "החדורות תחושה של שליחות חינוכית שתפקידן מקנה להן, מקיימות עם המתגיירות שיחות נפש ומשפיעות לעומק על נבכי נפשן". הרב בס רואה הבדלים בין חלקים שונים של חבר מדינות העמים של רוסיה, כשרבים מהמתגיירים באים מהארצות שבהם השתמרה מסורת ברמה בסיסית, כגון בקווקז. גם ברוסיה ואוקראינה, הנרטיב של העולים (החילוניים) הוא שהחילון נכפה עליהם ולא בא מרצונם החופשי, כך שהקרקע היא פורייה לחזרה מרצון לשורשים יהודיים. חשיבות מיוחדת רואה הרב בס ב"משפחות המארחות" המשלבות את המתגיירות באורח חייהן הדתי. תחושת הקסם שמהלכת המשפחה הדתית-לאומית על החיילת יוצאת בריה"מ – החיילת באה מתרבות שבה לא מעטים הגברים הנושטים את נשותיהם וילדיהם הרכים בלא כל תחושת אחריות ומחוייבות למשפחתם, וכאן היא פוגשת לראשונה במושג "משפחה" ובמושג "שולחן שבת" – והקשר העמוק שנוצר, מביא את החיילת להחלטה נחושה כי גם היא תקים משפחה דומה. כל אלו מביאים לכך כי "המחוייבות [של המתגיירות] לשמור מצוות היא גמורה ושלמה". לדעת הרב בס, נכון, בחלק ניכר מהמקרים, המניע הראשוני של החיילת שמגיעה לקורס הגיור אינו הרצון ללמוד יהדות, אלא להקל עליה להינשא בעתיד במדינת ישראל. אבל זה אינו משקף את המצב הנפשי שלה אחרי שעברה את התהליך בסמינרים". הרב בס מסכים כי "קשה לדעת מה צופן העתיד בחובו; הדבר לא נבדק מעולם בצורה מסודרת [...] מסתבר שבמקרים רבים תשחק השגרה את ההתלהבות, וזו תתפוגג. [...] ואם הבחור שתמצא יהיה חילוני גמור... נכון [כך במקור, ש"י]. אבל זה אינו משקף את מצבה הנפשי של המתגיירת בנקודת הזמן שבה היא מקבלת עליה מצוות בבית-הדין. באותה שעה היא נלהבת להקים משפחה כמו זו שראתה בבית שבו התארכה. מבחינת תוקף הגיור, על כל פנים, זו השעה הקובעת; במישור זה, השאלה האם בעתיד תצליח לבצע בפועל את תכניתה, אינה רלוונטית". לדעת הרב בס, "בשעה שבה מקבל בית-הדין את המתגיירים, הם מזדהים עם הדת היהודית ונכונים לקיים בצורה מלאה את מצוותיה. רבים מהם רואים בגיור ובקבלת המצוות סגירת מעגל וחזרה לשורשים היהודיים שפסקו בדור הקודם. הם מרגישים שנשמות הסבים והסבתות, שבמקרים לא מעטים ניצלו מן השואה, שותפות עמם במעמד זה; פעמים שהם אף קוראים עצמם על שם הסבא או הסבתא. חזון נפרץ הוא לראות דמעות וככי של המתגיירים, בניס ובנות, בשעת קבלת המצוות ואמירת 'שמע ישראל'. בככי יבאו, ובתחנונים אוכילם. כלום יש מעמד נשגב מזה?". **חוששנו כי דברים יפים ומרגשים אלה, משקפים, עם כל הכבוד וההערכה, נאיביות יתירה**, ומכל מקום אין הם תואמים לדעה הרווחת בציבור לענין קבלת המצוות ע"י המתגיירים, לרבות באותו חלק של הציבור הדתי הרואה חשיבות רבה בעודד הגיור (ראו, למשל, הסתכלות שונה לחלוטין של ד"ר יהודה ברנדס, **הערה** 369 להלן, על אופי גיורי צה"ל, כ"גיור לישראליות מסורתית" בלבד, שאינה כוללת לדעתו קבלת עול מצוות במונח ההלכתי המקובל, וציפיה מצידו להנחלה של גיור מסוג זה על ידי בתי-הדין לגיור לגבי כלל המתגיירים). גם אם ייאמר שהדעה הרווחת בציבור לענין זה אינה מבוססת על מידע בדוק, הרי **שחוסר-אמון של ציבורים רחבים מכל חלקי האוכלוסיה בטענה כי המתגיירים, ככלל, מתכוונים לקבל עול מצוות וכי הם שומרים מצוות לאחר הגיור, חייב לעורר דאגה עמוקה באלו המופקדים על מלאכת הגיור**. נציין כי הערת הרב בס כי "הדבר [שמירת מצוות בפועל על ידי המתגיירים] לא נבדק מעולם בצורה

הרביעי: האם לא נכון לנתק את הרגע הזה, ממה שלפניו ומה שלאחריו? בית דין ראוי לא יגייר, מבלי שהשתכנע בעליל, כי קבלת המצוות של המתגייר כנה. אף אחד לא יכול להבטיח את העתיד, וגם הדיינים אינם בטוחים בעצמם, שהרי יוחנן כהן גדול נעשה בסוף ימיו צדוקי. חובת הדיין להבטיח שברגע הגיור, יעמוד המתגייר כשפיו ולבו שוים. ואם אכן, נוכח הדיין בכך, הרי במסגרת סמכותו ואחריותו ההלכתית לבצע את הגיור.²⁸⁶

מסודרת, הביאה אותנו ליוזם בדיקה לגבי מצב שמירת המצוות של מתגיירים שהתגרשו בבתי הדין הרבניים – בדיקה מדוייקת, כלל לא מסובכת, במערכת המחשב של בתי הדין הרבניים. תוצאותיה מפורטות להלן בפסקה 7(ב). מתברר כי 97.2% מכלל הגרים שהתגרשו בשנים 2008-1996 לא שמרו מצוות בזמן הגירושיהן. מכך אין להסיק מסקנות חד-משמעיות לגבי מתגיירים אחרים, אך יש בנתון זה כדי לבסס את הדאגה לגבי אלו. ראוי לערוך שני סקרים מעמיקים לגבי שמירת מצוות לאורך ציר הזמן. האחד, לגבי כלל המתגיירים, והשני לגבי חוזרים בתשובה שנולדו יהודים. הסקרים עשויים לספק תובנות מעניינות. דומה שיימצא פער עצום בין התוצאות בכל הפרמטרים שייבחנו, ונראה שהכל יסכימו מראש שהדבר צפוי. אם כן, תישאל השאלה מה הן המסקנות שיש לגזור מכך על איכות המעמד של הקבלה לגיור והתוכן הפנימי של מחשבות הלב של מועמד לגיור? הטענה כי "אין לדיין אלא מה שעניו ראות" נכונה לא רק לגבי עת הקבלה לגיור, אלא גם ובמיוחד כאשר הגיור נבחן בפרספקטיבת קיום המצוות בפועל לאחר הגיור. בדברינו הראינו, כי לדעת הזרם המרכזי של פוסקי ההלכה, מניע לגיור הנעוץ ברצון לאפשר נישואין עם יהודי, מצריך הוכחה בדבר קיום מצוות בפועל לאורך זמן [שלא הוגדר] לאחר הגיור, כדי להסיר ספק מן הגיור. המעמד המרגש של קבלת מצוות, אינו יכול לשלול את האפשרות כי בית-הדין המגייר הוטעה ע"י המתגייר, וכי הכל היה "רק לפני" (כלפי חוץ) וליבו בל עמו", בגדר של "גיור קריצה" (ראו הערה 369 להלן). **[הערה: לא הוטעה ולא כלום, בזמן הגיור שזה הרגע הקובע, היתה כוונה ורצון כנה, וכמשך הזמן הרצון נשחק והרכה סיבות לכך, ויחנך שחלקן גם החשדנות של החברה הדתית לגבי מניעיהם. מעניין לעשות סקר בקרב בתי הדין הרבניים ולא רק בבתי הדין לגיור, וגם בבתי הדין הפרטיים כגון בר"צ העדה החרדית הרב וואזנר והרב קרליץ. היה מצופה מהכותב לפי שטחו שהוא דומה ש-97% מבין הגרים שהתגרשו אינם שומרים תורה ומצוות ולפי מה שכתב לעיל הערה 279 בשם הגר"ם לאו שליט"א ש-80% מבין הגרים הנבדקים מכל בתי הדין נמצאו שאינם שומרי תורה ומצוות, לומר באומץ ובקול ברור שלדעתו יש לפסול את כל הגיורים הנעשים בארץ או להטיל בהם ספק, זולת אלו שנבדקו ונמצאו שומרי תורה ומצוות, כמו שטענו הדיין הרב עטיה בפסק דינו בבית הדין האזורי של אשדוד והרב שרמן שקבל עמדה זו וחזקה בפסק דינו המפורסם בבית הדין הגדול, במקום זאת עושה כאן הכותב סללום ואינו מוכן לפוסלם באופן גורף אלא רק כאלו שהוכחו לפני בית הדין בהקשרים אחרים, אין מנוס מלומר שלגבי שאר הגיורים שנעשו הוא סומך על שיטת הסוכרים שאי קיום המצוות לאחר הגיור אינו פוסל את הגיור שנעשה על כל שלביו. הערה זו יש להעיר גם על פסק הרב שרמן בב"ד הגדול, שאחר שערער והטיל דופי בכל גיורי בתי הדין המיוחדים לגיור ורמז שיש לפוסלם באופן גורף, לא מלאו ליבו לפסול באופן מוחלט גם את הגיור נשוא דינו, והחזירו לבית הדין האזורי, וכעת כפי הנשמע נדון עניינו באחד ההרכבים בבתי הדין של ת"א כפי שהעיר הכותב כאן בסוף חוות דעתו]**

286 באשר לעמדת פוסקי הזרם המרכזי, לפיה יש צורך בפרק זמן של שמירת מצוות בפועל לאחר הגיור כדי להשתכנע כי הגיור חל (כאשר הגיור הוא "בשביל דבר"), **[הערה:מה זה הזרם המרכזי? בספר זרע ישראל פ"ח הראינו בעליל שאדרכא הזרם המרכזי סובר שלא ניתן לבטל גרות כלל וכדעת הרשב"ץ הנ"ל המפורשת]**, כתב הרב דיכובסקי אל כותב השורות: "קשה לי לקבל את ההנחה שקביעת תחום של זמן מסויים להתנהגות במצוות, נחשבת למספקת. אם אכן צריך פרק זמן מסויים, כיצד נקבע את שיעורו? ולמה לא נאמר במקרה של שלמה ושמשון שהוכיח סופם על תחילתם, גם לאחר פסק זמן? אם נלך אחר אומדנות, הרי גם אם הנשים הללו שמרו מצוות זמן מסויים, מאוד יכול להיות שמלכתחילה קבלו עליהם שמירת מצוות רק לתקופה קצרה – דבר שכמוכך אינו נחשב לקבלה. אין הבדל בין קבלת מצוות חלקית לאורך או לרוחב, לחלק מן המצוות, או לזמן מוגבל. עכ"פ, מידי ספק לא יצא, וכיצד שלמה שהיה ידיר ה', לא חשש לספק, כאשר מדובר בענין כה חמור? אין מנוס מלומר, שאין כאן שום ספק, ומבחינת ההלכה, הגרות היתה סופית". כבר הבאנו כי פוסקי הזרם המרכזי **[הערה: כבר הערנו לעיל על קביעתו של הכותב כאילו זהו הזרם המרכזי, שדבר זה אינו נכון בעליל, ואדרכא הזרם המרכזי מפרש את דברי הרמב"ם והשו"ע כפשוטם שקבלת המצוות אינה מבחן קיומם בפועל אחר הגרות וכמבואר בזרע ישראל פ"ב עמ' קניא-ק"ס]** סבורים כי נשות שלמה שמרו מצוות בפועל לאורך זמן ורק מאוחר יותר חזרו לסורן. **[הערה: ברמב"ם פ"ג מאיסור"ב הי"ז כתוב שנגלה סודן ופירש הגר"א כביאורו סי' רס"ח ס"ק כ"ח שחזרו לעבוד עבודה זרה ושהוכיח סופן על תחילתם, מוכח שמתחילה לכך החכו ולא היתה כאן שמירה אמיתית אפילו רגע אחד]**. לטענה בענין קביעת פרק הזמן הדרוש לקיום מצוות כדי להסיר ספק מן הגיור – הדבר מסור לשיקול דעתו של בית-הדין הדין בענין בהתאם לנסיבות העובדתיות הספציפיות של כל מקרה בו עולה שאלה בדיעבד בדבר תוקף הגיור, ולא הרי התנערות מקיום מצוות בסמוך לגיור כהרי קיום מצוות לאורך זמן. **[הערה: א"כ נתת תורת כל אחד בידו, ואין כאן דברים ברורים]** לגבי החשש שמא מראש כוונת קבלת המצוות היתה רק לזמן מוגבל, מסתימת הפוסקים נראה שחשש זה לא התקיים לגבי נשות שלמה. **[הערה: איך אפשר לקבוע זאת והרי לגביהם כתב הרמב"ם שנגלה סודן והוכיח סופם על תחילתם]**, ואין בכך כדי לנמנע שקילת משמעותו של חשש זה, אם הוא יעלה בעתיד. כאשר לאיכות שמירת המצוות לאחר ובסמוך לגיור, כתב הרב דיכובסקי אל כותב השורות: "מניין לנו שהמתגייר לא קיימה מצוות כלל לאחר הגיור, אולי נתנה פרוטה לעני (כמו פרוטה דרב יוסף במוצא אבדה), או עשתה מעשה טוב בין אדם לחברו, וכבר קיימה לפחות מצוה אחת! אם אכן יש צורך בתקופת מבחן מעשית לקיום מצוות, הרי לא יעלה על הדעת שבאותה תקופה על המתגייר לקיים או לא לעבור על כל תרי"ג מצוות. ואם נאמר שדי בחלק מן המצוות, אולי מספיקה מצוה אחת, כדברי הרמב"ם בפירוש המשניות על "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא". טיעון זה קשה מאד להולמו: משמעות הדבר הפחתת תוכן קבלת המצוות הנדרשת לצורך גיור והעמדתו למעשה על מצוות אוניברסליות (!). הרי פשוט וברור שקבלת עול מצוות מכילה שני גורמים הכרוכים זה בזה – קבלת כל המצוות, הכוללות את אלו המיוחדות לישראל, וכן קבלת האמונה שהחייב לקיים את המצוות, כולל האוניברסליות, מבוסס על היותן מצוות הבורא שהנחיל לישראל, ולא בגלל

החמישי: כיצד יכול בית דין שלא גייר את האדם, לפשפש במעשיו של בית-הדין המגייר – בית דין ראוי – כעבור שלושים שנה ויותר? מניין להם לדעת מה ראה בית-הדין באותה שעה, כשבאותו זמן הם היו ילדים קטנים? לפי ההלכה, קיים מצב של חזקה, ומצב זה יוצר מציאות הלכתית משל עצמה. המתגייר הוחזק כיהודי מזה שנים, והדין הוא שסוקלים על החזקות. כיצד ניתן לסתור חזקה על יסוד סברות ואומדנות?

השישי: מדברי הרמב"ם עולה בבירור שנשות שלמה ושמרון לא שמרו כלל מצוות, כי הרמב"ם אומר ש"נגלה סודן", ו"הוכיח סופן על תחילתן". קשה מאוד להכניס בדבריו שלא מדובר על תחילתן ממש ולא על הסוד שהחזיקו בלבם, אלא על המצב המאוחר שאחרי ההתחלה. שלמה ושמרון זוכים לתארי כבוד ברמב"ם בהלכה זו, אע"פ שקיימו את נשותיהם, ולא עלה בדעתם לגרשן לפחות מחמת ספק, שמא גיוון לא תפס. אגב, גם לאחר שנגלה סודן ועבדו עבודה זרה, לא גרשו שלמה ושמרון את נשותיהם.

(5) סיכום הדעות ההלכתיות – התנגשות דינים?

ראינו כי ההלכה קבעה גדרים לקבלת אדם לגיור, ובמסגרתם מסרה שיקול דעת לבית הדין להעריך ולקבוע אם אדם ראוי להתקבל לגיור, בהתאם לנסיבות העובדות המיוחדות בכל ענין.²⁸⁷ שיקול דעת זה אינו יכול להיות מופעל בשרירות. מסירת שיקול דעת לדיין מחייבת את יישומו בהתאם לכללי ההלכה ועל פי המסורת הפסיקתית העוברת מדור לדור.²⁸⁸ **[הערה: שקול הדעת בזה הוא סובייקטיבי ונתון לשקול דעתו של הכ"ד המגייר, ולעולם לא יוכל כ"ד אחר להכנס לנעליו בשקוליו, דבר זה אנו מוצאים גם גבי הלל בשכת ל"א ע"א שקבל לאותו גר שאמר לו תורה שבכתב אני מאמינך ולא תורה שבע"פ, וכן על מנת שתעשני כהן גדול, וכן על מנת שתלמדני תורה כשאני עומד על רגל אחת, וככולם דחאם שמאי, רואים שהדבר נתון לשקול דעתו הבלעדי והסובייקטיבי של הבית דין המגייר.]**

אכן, כלל יסוד הוא בדרכי שיפוט ודיון, כי הערכת העובדות בענין המובא להכרעה שיפוטית, מסור הוא בדרך כלל לדיין או לשופט היושב בדין. הוא זה השוקל ומונה וקובע את העובדות, על סמך כל העדויות והראיות שבפניו, על כל אותות האמת והשקר שבהן. אך שונה היא בתכלית הקביעה העובדתית הדרושה לצורך קבלת אדם לגיור, מקביעה עובדתית שגרתית בכל ענין אחר שבו מוטל על הדיין או השופט להכריע. בעוד שדרכו של עולם המשפט להידרש לעובדות שכבר ארעו בעבר, לקבוע אותן, ולהעריך מה השפעה יש להן על ההכרעה בענין שבמחלוקת, הרי שבגיור יש להידרש לשאלות עובדתיות טמירות הצופות פני עתיד. בית הדין נדרש להעריך אם המועמד לגיור מקבל על עצמו באמת ובתמים לשמור מצוות בעתיד! לא ניתן לקבוע מראש קביעה עובדתית מוחלטת המתייחסת לעתיד. לפיכך, אך סביר הוא שהתנהגותו של המתגייר לאחר הגיור, כשהיא עומדת בסתירה להצהרתו והתחייבותו ערב הגיור, תשפיע על תוקפו של הגיור. התנהגות זו עלולה ללמד כי המתגייר הולך שולל את בית הדין המגייר, ולמצער עלולה היא להביא להטלת ספק בכך. **[הערה: אין אמת בכך. לא נדרשת**

הגיור והטעמים האנושיים הגלומים בהם. קבלת "עול מצוות" לצורך גיור אינה נבחנת על ידי קיום מצוות אוניברסליות בלבד, ודעת לנבון נקל כי לא לכך כיוון הרמב"ם באומרו "חוששין לו עד שתתברר צדקותו". **[הערה: דבריו הם נגד פשט הגמ' ביבמות (מ"ז ע"א) שמודיעים אותו מקצת מצוות וזהו מה שמקבל וכן העתיקו הרמב"ם והשו"ע, המצוות החשובות ביותר שבהם מבואר ברמב"ם ובשו"ע שיש להאריך, הם מצוות יחוד השם ואיסור ע"ז שהם עיקרי הדת, עיין רמב"ם פי"ד מאיסור"ב ה"ב ושו"ע יו"ד סי' רס"ח סעיף ב', כשאר מקצת מצוות שמודיעין אותו אדרבא אין מאריכין כמבואר ברמב"ם ובשו"ע שם, וכנוגע לחוששין לו עד שתתברר צדקותו, מדובר על נאמנות על האיסורין וככל ישראל מומר שאינו נאמן עד שיוחזק ששומרם וכמו שהארכנו בורע ישראל פ"א עמ' פו-צא]**

²⁸⁷ **בית יוסף** יורה דעה סימן רסח: "ודע דהא דלא קיבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה איתא נמי בפרק שני דיבמות (שם) וכתבו שם התוספות (ד"ה לא) וההיא דפרק שני דשבת (לא). דאתא לקמיה דהלל ואמר גיירני על מנת ליעשות כהן גדול בטוח היה דסופו לעשות לשם שמים וכן ההיא דהתכלת (מנחות מד). דאתא לקמיה דרבי ואמרה גיירני על מנת שאנשא לאותו תלמיד עכ"ל ומכאן יש ללמוד דהכל לפי ראות עיני בית דין". וכן ראו: ש"ך יורה דעה סימן רסח, כג.

²⁸⁸ השוו לטוגיית אשה מורדת ששבה ממרדה ומתעוררת שאלה, שפתרונה נמצא בגדרי שיקול דעת, אם דבריה לשלום-בית אינם אלא טכסיס בעלמא. בית הדין הרבני הגדול פסק בענין זה, ערעור תשל"א/13, פסקי דין רבניים ט, 65, 67, על סמך תשובת מהר"ם ב"ר ברוך, תשובה תרכ"א, כי אף שמדובר בקביעה עובדתית המסורה כולה לראות עיני בית הדין הדן בדבר, עם זאת, דרכיה של הקביעה הזו בגדר הלכות הן, ולכן הבעיה אם העובדה הזו נקבעה על פי כללי ההלכות אם לא, דבר הלכה היא.

שום הערכה מה יהיה לאחר הגרות, מה שנדרש הוא מילה וטכילה בפני ג' והודעת מצוות וקבלתם ע"י הגר קודם הגרות בפני ג', כל שהתקיימו דברים אלו חלה הגרות ואין אחריה כלום. אין שום יסוד לבחינת תוקף גרות לאחר ביצועה לפי מבחן קיום המצוות לאחר הגרות משום שאין זה במשמעות קבלת המצוות. הקבלה מתייחסת לזמן הגרות עצמה ולא לאחריה, וכל שנעשתה הרי מבין הגר את משמעות כניסתו לעם היהודי (שעל ידי זה מתחייב במצוות על כרחו) ואינו יכול לחזור בו עוד, וכלשון מרן הראש"ל הרב עובדיה יוסף שליט"א בפרוטוקול בעניין הקראים המצולם בסוף ספרי מקור ישראל שאומר בזה הלשון: "ידוע שאדם שנעשה יהודי אינו יכול לחזור לסורו. אצלנו יש קליטה ואין חזרה, הנכנס נכנס ואינו יוצא כך מכואר במס' יבמות דף מ"ז ע"ב". וכל זה אפילו לדעה שקבלת מצוות מעכבת, וכל שכן וק"ו לדעת רוב הראשונים הרמב"ם והשו"ע שאין קבלת המצוות מעכבת הגרות. וכמו שהארכנו בכל זה בזרע ישראל פ"א עמ' נ"ב-קמ"ז]

במלים אחרות: השאלה ההלכתית-משפטית העומדת לדיון לאחר הגיור, אינה אם היו בפני בית הדין המגייר עובדות מספיקות כל מנת להחליט על קבלת המועמד לגיור. הנחתנו היא כי התשובה לכך חיובית. השאלה היא, מה עמדת ההלכה כשהמגייר לא שמר מצוות כבר בסמוך לגיור, בניגוד למצג שהציג בפני בית הדין המגייר. **[הערה: עיין בהערה הקודמת וצרף לכאן.]**

מעיון בדברי הפוסקים²⁸⁹, שרק חלקם הובא לעיל ובאופן תמציתי בלבד, ניתן לראות בבירור כי רוב בנין ורוב מנין של פוסקי ההלכה סבור כי התנהגות המתגייר לאחר הגיור הינה משמעותית מאד בשאלת תוקף הגיור. **[הערה: עיין בהערותינו הקודמות ותמצא די והותר לסתור קביעה זו]** מעיון בדברים במקורם ניתן ללמוד כי לדעת רוב הפוסקים, אורח חיים המשלב בפועל שמירת שבת, אכילת אוכל כשר, טהרת המשפחה (וחינוך דתי), הוא המעיד על קבלת עול תורה ומצוות. אף שהגישה המקובלת היא שהגיור הוא סופי ובלתי מותנה ו"אין גירות לחצאין"²⁹⁰, צירוף של גיור עקב מניע²⁹¹

²⁸⁹ לא נהיה שלמים במלאכתנו, אם לא נציין כי מספר מועט של ראשי-ישיבה חשובים, **[הערה: בספר זרע ישראל פ"א עמ' ס"ו-ס"א בהערה מס' 14 מנינו עוד עשרות ראשי ישיבות ומגידי שעור בעולם הישיבות ודיינים חשובים שכתבו כן מהם: הגר"א ארלנגר (ברכת אברהם כתובות י"א ע"א), הגר"ש ירח (מנחת שלום כתובות ס"י י"ד), הגר"ש"צ שפירא (קובץ על הרמב"ם הל' עבדים עמ' שנ"ט), הגר"ח אייזנבך (קובץ כנס לתורה א' קובץ 2 עמ' מ"ט), הגר"מ שליזנגר (משמר הלוי חגיגה ס"י ח', ובכרכות סימן מ"ח), הגר"ש ישראלי (חוות בנימין ח"ב ס"י ס"ז), הגר"י קלופט (דעת יואל אה"ע ס"י קס"א עמ' שנ"ד), הגר"ש דוכובסקי (בפסק בכ"ד הגדול חיק מס' 19-93663), הגר"י מסעוד הכהן (שו"ת פרחי כהונה אה"ע ס"י ל"ז), הגר"י רוזנטל (משנת יעקב על רמב"ם הל' איסור"ב פ"ג ה"ד), הגר"א ז"ל מלצר (אבן האזל על הרמב"ם הל' עבדים פ"ח ה"כ), הגר"א מ ולקובסקי (ירחון התבונה עמ' ק"ח), הגר"י בענט (בירחון המאסף שנה ט"ז חוברת ה' עמ' ס"ג), הגר"א הרצוג (פסקים וכתבים כרך ד' ס"י צ"ט אות י"ד), הגר"ש מלצר (הפרדס שנה ל"ה חוברת ג' עמ' 14), הגר"י יעקבזון (מראה מקומות כתובות עמ' 13), הגר"מ שרמון (כבוד הרב עמ' כ"ט), הגר"ע וואלק (שערי טהר ח"ח ס"י קכ"ה), וכן הרב המגיד (פ"ג מאיסור"ב ה"ז), הב"ח (י"ד ס"י רס"ח), שו"ת הדרב"ז (ח"ד ס"י פ"ו), מהר"א ששון (שו"ת תורת אמת כ"י) ועוד, כך שנראה שאין זה דיון תיאורטי כטענת הכותב אלא תורת אמת!]** בדיוניהם הלמדניים ("חידושים"), היו מוכנים לקבל את האפשרות כי גיור ללא קבלת מצוות הינו גיור תקף לצרכים מסויימים. ראו: הרב משה חברוני (ראש ישיבת חברון כנסת-ירושלים), "משנת קידושין, סימן מז ("יבאר דשיטת רש"י גרי"א אריות הוי מקצת גרים ותפסי בהו קידושין"), סימן מח ("יחדש דגר בלי קבלת מצות הוי ג"כ גר אלא שאינו מחויב במצות. וגירות כזו אינה בלאו דלא תחתן ותפסי בה קידושין, אך כל זה להלכה ולא למעשה חלילה ויתבאר גדר גר תושב ועוד"); הרב רפאל אהרן יפה'ן (מראשי ישיבת חברון הני"ל), הערות ל-חידושי הריטב"א, הוצאת מוסד הרב קוק, הערה 650 (בעמ' תקפג); הרב חיים דב אלטוסקי (מראשי ישיבת תורה אור), חידושי בתרא, יבמות א-ב, סימן רסה קנא. ראו גם: הרב מרדכי אליפנט (ראש ישיבת איתרי), בעניני גירות, בתוך ספר הזכרון למרן הרב שמואל ברוך ורנר זצ"ל, תמט. חשוב להדגיש כי מדובר בעיונים תיאורטיים, כמקובל בעולם הישיבות, שלא נפסקו הלכה למעשה, ואין הם מצביעים על חילוקי דעות בתוך עולם הישיבות באשר לפסיקה היישומית של ההלכה. **[הערה: אין נכון לדחות מטעם זה הדברים הנכונים של הרב יפה'ן והרב אלטוסקי. כי הדברים נכתבו כהערות בנדונים הלכתיים, טענה כזו היא לא רצינית למי שמצוי בעולמה של תורה. הדברים נכתבו כשליעצמם ומדובר בדברי טעם]**

²⁹⁰ ראו והשוו: הרב חיים עוזר גרודזינסקי, שו"ת אחיעזר, ג כו, "[...]נראה דדין זה דנכרי שבא להתגייר ולקבל עלו כל המצוות חוץ מדקדוק אחד מד"ס דאין מקבלין אותו, היינו במתנה שלא לקבל ושיהי' מותר לו דבר זה מן הדין, בזה אין מקבלים אותו דאין שיוור ותנאי בגירות ואין גירות לחצאין". והשוו עוד: חיים ה' כהן, גיור כהלכה, עיוני משפט יא [התשמ"ו-1986] 301, 305.

²⁹¹ ויודגש: הגישה הרווחת בין הפוסקים היא, כי מניעים תועלתניים לגיור אינם מהווים מחסום בלתי עביר לגיור ובלבד שבת הדין משתכנע כי הגר מקבל על עצמו עול מצוות. אכן, יתכנו פערים בין הפוסקים באשר למידת האמון שיש לתת למתגייר ואיזה משקל יש לתת לחשש שמא יחזור הגר לסורו. ויכוח מרתק בין הרב שלום משאש, הרב הראשי וראש אבות בתי הדין בירושלים, לבין הרב יהושע מאמאן, דיון בית הדין הגדול – שנים מחשובי הדיינים בישראל, שניהנו כדיונים גם במרוקו – ניתן למצוא בספריהם: שמ"ש ומגן ב, סימן ג רצט: בענין גרים; עמק יהושע ה, סימן ד: דבר קבלת גרים. על אף הפערים שביניהם ניתן לראות בבירור במובאות של פוסקי צפון אפריקה שצוטטו ושאוזכרו בדבריהם כי גם במקרים שבהם נאותו הפוסקים לראות סיטואציות מסויימות כשעת הדחק וכדיעבד, כך שראו להקל

כמו נישואין או תנאים חברתיים, יחד עם אי-שמירת מצוות בסמוך לאחר הגיור²⁹² מהווים אומדנא דמוכח בגדר של אנן סהדי, שהמתגייר לא התכוון באמת ובתמים לקבל עליו עול תורה ומצוות. אין דרך אובייקטיבית טהורה לדעת קודם הגיור מהי באמת כוונת המתגייר בהצהירו כי הוא מקבל על עצמו עול מצוות. בית הדין פועל בענין זה לפי מיטב שיפוטו ושיקול דעתו. **[הערה: אין צורך לדעת והב"ד צריך לפעול כתום לב דמ"מ הגרות חלה בכל מקרה, ועיין זרע ישראל פ"כ.]** אין, בדרך כלל, דרך אובייקטיבית טהורה לדעת לאחר הגיור מה היתה באמת כוונת המתגייר בהצהירו כי הוא מקבל על עצמו עול מצוות. גם לגבי סיטואציה זו בית הדין פועל לפי מיטב שיפוטו ושיקול דעתו. **[הערה: אין כזה שום שיקול דעת והגרות חלה בדיעבד ולא ניתן לבטלה כמבואר בזרע ישראל פ"ח.]** אלא שההלכה קבעה כללים – לגבי כל אחת משתי הסיטואציות – להבניית שיקול הדעת של הדיין. למרות שבית-הדין היה משוכנע בעבר בכנות כוונת המתגייר בדרגה המספיקה לקבל אותו לגיור, הרי שהתנערות מקיום מצוות בסמוך לגיור מביאה בדרך כלל למסקנה, כי מדובר בספק-גר אשר נדון לחומרא: לא יתירו את נישואיו ללא גט אך גם לא ישאו אותו ליהודיה אם הוא פנוי²⁹³. **[הערה: גישה זו לא אנושית! ויתכן שהיא נגד גמ' מפורשת שלא ניתן להשאיר דינו של אדם כתלוי ועומד. לשאת יהודיה אינו יכול, וגויה אינו יכול, יבטל מפריה ורביה והלא "לא תוהו בראה לשבת יצרה" עיין פסחים (פ"ח ע"ב), ועיין יבמות (ט"ו ע"א) "דרכיה דרכי נעם כתיב".]** חברים לגישה זו הינם גם הרוב המכריע של דייני בתי הדין המיוחדים לגיור שפסקיהם פורסמו בבמות שונות²⁹⁴. מן העבר השני של הגישה ההלכתית, יש לציין את הרב עוזיאל שלכאורה מסתפק בקבלת מצוות ברמה ההצהרתית, אך אינו מצריך שבית הדין ישתכנע כי המתגייר מתכוון לקיים את המצוות כדי לקבל אותו לגיור²⁹⁵. יחד עם זאת, סבר הרב עוזיאל, בגר שחזר לסורו מיד לאחר שטבל, כי קידושיו קידושין רק לחומרא²⁹⁶. **[הערה: אין זה עולה מתוך מכלול שיטתו של הרב עוזיאל בכל פסקיו בענין זה והם רבים.]** כן יש לציין את הרב דיכובסקי שמצריך קבלת מצוות כנה מתוך מחוייבות לשמירת מצוות, אך רואה את הגיור כתקף ללא

בקבלת אותם גרים, עם זאת היה צורך שבית הדין ישתכנע כי הגר מקבל על עצמו מצוות על מנת לקיימם (כשונה מגישת הרב עוזיאל). אגב כך יצויין, כי הרב שלום משאש, שמש ומגן ג, סימן סב: 'לגייר בניס שאמם תישאר נוצרית', כותב כי לגייר ילדים על דעת בית דין, כאשר אביהם חילוני והאם אינה רוצה להתגייר, "דמעיקרא דמילתא אין זה גירות לגמרי [...] ונמצא שאין זה אלא כסות עיניים". ובסיום תשובתו שם: "אבל לגדל נוצרים ולתת להם שם יהודים א"א בשום אופן לעשות זה. ואין זה גירות כלל, בזמן שהמתגייר עצמו יודע מעיקרא בעת הגירות, שהכל אחיות עיניים. וכן לא יעשה". ויכוח מענין נוסף והבדל גישות כמעט קוטבי נמצא בתשובות משנת תשט"ו של שני רבני אלג'יר, **[הערה: בספר זרע ישראל פ"ג הובאה להקת פוסקים כדוגמת ר' יוסף משאש ועוד מחכמי מרוקו אלג'יר ותוניס שנקטו להקל למעשה בשני הדברים, הן בגרות לשם אישות והן בענין קיום המצוות אחר הגרות, עש"כ.]** הרב רחמים נאהורי, רחמי"ר רבים, סימנים יג-יד, והרב אברהם משה פינגרהוט, שאלות ותשובות, סימנים יד-טו. גישת הרב נאהורי, שהיתה מחמירה כלפי קבלת גרים ושסבר כי יש לקבוע גדרים ולהימנע מקבלתם עקב הפרצות הרבות הנגרמות עקב כך לקהילה, זכתה לתמיכה בולטת של הרב אליעזר ולדינברג, ציץ אליעזר ה'טו. **[הערה: אולם בעדות מפיו בספרו של איציק דרג, כותב שבא"י היה נהוג אחרת ומקל בגרות, עיין בהקדמה לספר זרע ישראל עמ' 15.]**

²⁹² וראו: הרב אברהם כלאב, קבלת מצוות בגרות מצוה או לעיכובא, בתוך שורת הדין טו קכט, קמא, פיסקה כג: "ולמעשה, כל מי שהתגייר ומתברר שמעולם לא שמר מצוות לאחר הגירות, יש לבדוק היטב מה היתה כוונת המתגייר בשעה שהתגייר. הם היתה לו כוונה להיות יהודי, או כוונה לקבל תעודה שהוא יהודי. ואם לא ניתן לברר זאת, הגר הזה ספק יהודי לכל הדינים". **[הערה: חלוק זה הוא התחכמות ובגמ' (דף כ"ד ע"ב) איתא "הלכה כולם גרים", ולכן, גם כאשר נעשה לשם דבר וה"ה לשם תעודה הוי גר בדיעבד משום שודאי רצונו להכנס ללאום היהודי וששם ישראל יקרא עליו.]**

²⁹³ הרב עובדיה יוסף סבור שיש לדון בכל מקרה לגופו לפי חוזק האומדנא.

²⁹⁴ ראו, למשל, פסקי דין ומאמרים בעניני גיור (הוצאת הנהלת בתי הדין הרבניים ובתי-הדין המיוחדים לגיור, תשס"ד): הרב יהודה פריס, הרב צבי ליפשיץ והרב משה ארנרין, בחינת תוקף הגיור על סמך הודאת הגר עצמו, שם מד; הרב צבי ליפשיץ, הרב יעקב ורהפטיג והרב יהודה פריס, הטעיית ב"ד וקבלת מצוות, שם ז; הרב צבי ליפשיץ, קבלת מצוות פגומה, שם קטז. ראו שם, קטז, גישתו החולקת של הרב דוד בס, "תוקפו של גיור בדיעבד אם הגר אינו שומר כל המצוות", שפורסמה גם בתחומין כג, 186. **[הערה: המעייין שם יראה שהדברים של הרה"ג דוד בס שליט"א שקולים וברורים ואין בהם נפתל ועיקש, ודבריו מסתייעים מתוך מה שהעלנו בספר זרע ישראל פ"ח.]**

²⁹⁵ וגישתו דחויה, ואינה מקובלת על רובם ככולם של הפוסקים. **[הערה: לא ידעתי מדוע הכותב הנכבד "קובע" שגישתו דחויה, והלא היא התקבלה כמעט בכל ארצות צפון אפריקה ונהגו על פיה למעשה?! וכן נהגו למעשה בבתי הדין הרבניים מוזמן קום המדינה עם גלי העלייה הגדולים, ולא הותירו בעיה בנושאים אלו ללא פתרון מעשי של גיור, אמנם עשו זאת בצניעא ובשקט הרחק מעיני הזרקורים אבל למעשה עשו זאת. גם מרן הגרע"י כמכתב הבהרה מניסן תשל"א בעיתון המודיע בענין אישור גיורה של הלן זיידמן, כתב שענין זה של גרות הוא מן הדברים שהשתיקה יפה להם שאין לך מידה יפה מן הצניעות, וברור שכתוך הרבנות היו גישות שונות בענין זה כפי העולה מעדויותיהם של הרבנים שדנו בנושא, אלא ששני הצדדים כבדו את בעלי ב' הדעות ולא ניסו לכפות דעתם על הצד שכנגד, כך שלסיכום מה שהחליט הכותב שגישתו של מרן הגרבי"צ עוזיאל וצ"ל דחויה, דבריו משוללי יסוד.]**

²⁹⁶ ראה על כך דיון לעיל בפסקה 3(ג).

תלות בהתנהגות הדתית לאחר סיום ההליך, וזאת מאחר ויתכן²⁹⁷ כי בעת קבלת המצוות היתה כוונת המתגייר שלמה ואמיתית²⁹⁸ ועל כל פנים כך הרי סבר בית-הדין שהחליט לגייר. הרב דיכובסקי מוכן לסייג דעתו "אולי במקרה נדיר של ידיעה ברורה או אומדנא דמוכח ממש בשעת קבלת המצוות. בודאי שלא ניתן לפסול על סמך ספקולציות ואומדנות שנים רבות לאחר הטבילה"²⁹⁹.

סיכום ברור של דעות הפוסקים בסוגיית ביטול הגיור, לאחר דיון הלכתי מפורט, מביא אב-בית-הדין המיוחד לגיור, הרב מרדכי בראלי:

²⁹⁷ נימוק זה המבוסס על הספק שמא בעת קבלת המצוות היתה כוונת המתגייר שלמה, דומה לעמדת הרב אונטרמן, לעיל הערה 228. אך קשה להבין כיצד ספק-כוונה יכול להביא להכרעה חיובית, כאשר לגר אין "חזקת כשרות" כפי שיש ליהודי מלידה. **[הערה: כי הליך הגיור הוא סופי.]**

²⁹⁸ מבלי להתעלם משאלות, תהיות והתלבטויות הקיימות גם בכתיבה של פוסקי הזרם המרכזי, **[הערה: שוב פעם הוא חוזר על מצג שוא של זרם מרכזי שאינו קיים למעשה, דבר זה נעשה מתוך מגמתיות בולטת להשריש במוחו של המעיין שהרעות החולקות שהם לענ"ד הזרם המרכזי כפי שהוכחתי באורך בספרי זרע ישראל הם דעת המעוט וכן לא יעשה.]** ניתן לציין, כי רוב המקורות בהם דן הרב דיכובסקי ומוצא סימוכין לשיטתו, מתפרשים על ידי פוסקי הזרם המרכזי בצורה שונה, ולעתים רחוקה מן הרב דיכובסקי. ועם כל הכבוד הראוי, האחיעזר, הרב קוק והאגרות משה אינם יכולים בשום אופן להוות בסיס לשיטה הנחרצת של הרב דיכובסקי (אשר גם לא הביא ולא דן בחלקים אחרים של דבריהם). קשה לסמוך את שיטת הרב דיכובסקי על הרב עזיאל, שהרי הרב דיכובסקי מצריך שבית הדין ישתכנע בכוונת המתגייר לקבל מצוות באמת. גם דברי "מלמד להועיל" נראים בעיני הרב דיכובסקי "מרחיקי לכת ביותר[...]. ואני מתקשה לקבלם" כלשונו. מדברי הנצי"ב במשיב דבר עולה ספק אם הם נכתבו כהלכה למעשה ("מכל מקום יש לחקור בזמן הזה", "ולשיטה זו"), והם גם ניתנים לפירוש מצמצם ואכמ"ל. קשה גם להלום את נכונותו של הרב דיכובסקי (במאמר הנזכר בהערה הסמוכה) לקבל כאמת ללא עוררין טענה שפלוגית גויירה על סמך פסיקה בע"פ כביכול של הרב גורן מתוך שבתיק בעניינה קיימת תעודה הנושאת את שמו של הרב גורן אך ללא חתימתו. הרב דיכובסקי מטעים: "הייתי קרוב לרובנים הראשיים בכל התקופות, וידעתי את מנהגם להימנע מלחתום על תעודות גיור בעצמם, מטעמים השמורים עמם שאינם הלכתיים". עם כל הכבוד, הנימוק נראה שגוי לחלוטין, שהרי בהעדר חתימה אין ראייה לתוקפו של המסמך. הוא אינו יכול לעמוד כלל בשעה שקיימות תעודות רבות החתומות על ידי הרב גורן אישית (ראו למשל לעיל, טקסט ליד הערות 235-233). אדרבה, העדר החתימה מעלה חשש שהתעודה הוכנה על ידי הדרג המינהלי, ובסופו של דבר סבר הרב גורן שאין לאשר את הגיור, ולכן לא חתם על התעודה. זאת ועוד, אין ולא היתה מציאות כזו של גיורים שנערכו על-פי הוראה בע"פ של רב ראשי, בלי שקיימת החלטה מפורשת בכתב של בית דין מוסמך במוחב שלוש השחליט לגייר! **[הערה: עיין בפרוטוקול ממרן הרב עובדיה יוסף שליט"א הנדפס בסוף ספר זרע ישראל, שמעיד שהיה ב"ד של שלוש שאינם דינים מוסמכים שהיה אומר להם לגייר והם מגיירים על פי, הם היו דוג בצוע ולא הם שהיו מחליטים על כך. עדות זאת מפי הראש"ל בזמנו מסייעת מאד לדבריו של הגר"ש דיכובסקי שליט"א בזה.]** גם הטענה בדבר איסור אונאת הגר, אינה משכנעת אם מדובר בספק-גר, ובמיוחד כאשר יש בדברי פוסקים מן הזרם המרכזי **[הערה: עיין בהערות הקודמות לגבי ביטוי זה]** ללמד כי לפחות בחלק מן המקרים החשש לחלות הגירות הוא רק מטעמי חומרא; ועוד: הטיעון כי איסור אונאת הגר מטה את ספק-הגר לוודאי-גר, הוא חידוש גדול ומצריך מקור, שלא הובא, ולשיטת הרמב"ם משמע שאיסור אונאת הגר אינו מונע את תחולת הדין של "וחוששין לו עד שתתברר צדקותו". **[הערה: זה התברר בפוסקים הגר"א גוטמכר והגר"א קוק זצ"ל ועוד שמדובר על נאמנותו באיסורין. עיין זרע ישראל פ"א עמ' פ"ו-פ"ז ופ"ט-צ"א]** וראו פסק דינו של הרב דיכובסקי, פד"ר כרך י', 198, שמביא להלכה את תשובת הרב יעקב ויינברג, שרידי אש, ב סימן קט, שגם אם נפרש שאין קבלת מצוות מעכבת, וכדעת הב"ח, היינו כוונה הפוכה שלא לשמור חלק מהמצוות שאז כו"ע מודים שאינו גר, ואם כן כאשר אין מדובר רק בדברים שבלב אלא בהודאת בעל-דין ו"שוויה אנפשיה חתיכא דאיסורא", מה יסבור הרב דיכובסקי? גם הקביעה כהלכה פסוקה ונחרצת כי בגיור "דברים שבלב אינם דברים", אינה תואמת לגישה ההלכתית המקובלת לפיה, ככלל, בגיור אין אומרים "דברים שבלב אינם דברים", וכי בתוקפו של גיור יש לדון בכל מקרה לגופו לפי נסיבותיו. קשה להלום את הרעיון החדשני, בלשון המעטה – לפחות בקשר לגיור – להבחין לענין הגיור בין מציאות עובדתית לבין מציאות הלכתית, ולומר שעל-פי ההלכה יש להתעלם במקרה זה מאומדנא דמוכח. נימוקי הרב דיכובסקי, עם כל הכבוד, רחוקים מלשכנע. שיטתו של הרב דיכובסקי, מבכירי הדיינים וידיד אישי שזכיתי לקרבתו בידדות רבה וללמוד ממנו רבות, עשויה להישמע נעימה לאוזן והושמעה ברמה, אך היא מעוררת קשיים אינהרנטיים רבים ולא נראה כי יש לה תומכים משמעותיים בציבור הדיינים והרבנים. ו"אָת נְהָב בְּסוּפָה". **[הערה: הגר"ש דיכובסקי לפי עדותו בהסכמתו לספר זרע ישראל נהג לפיה בשכתו בכה"ד הגדול והצליח לשכנע את רוב חבריו הדיינים לאמץ גישה זו, גישה זו של ביטולי גרות שמציע הכותב מכניסה בוקה ומבולקת בכל הגיורים שנעשו באישור הרבנות הראשית. למעשה היא מטילה ספק דופי בכל ערכאת ב"ד לגרות שאושר ברבנות הראשית, אין זה מקרה בודד אלא נתחץ שיטתו של כל החתומים ודבר זה מסוכן ואחריתו מי ישרונו, חוץ מהוצאת אשת איש לשוק בלא גט, והפיכת בניג לממזרים.]**

לשיטתו של הכותב הרומז שלמעלה מ-90% מבין המתגיירים אינם שומרים תורה ומצוות אחר הגיור, היה ראוי לזמן את כל המתגיירים בבתי הדין המיוחדים לגיור ולבטל את גרוחם אחת לאחת, למה לחכות עד שיבוא עניינם לפני בית דין בהקשר אחר וכפי שבאמת כתב הרב עטייה בפסק דינו, שכך צריך לעשות בעניין זה נשוא דיונו, טענה זו העלה גם הגר"ש דיכובסקי בתחומין עמ' 275 וכתב עליה שהדבר רחוק מן הדעת ומן הלב, והכותב כאן לא התייחס אליה כי גם הוא מבין שלא יתכן לעשות כן, אולם לשיטתו למה לא ילך עד הסוף.]

²⁹⁹ הרב שלמה דיכובסקי, ביטול גיור למפרע, תחומין כט (תשס"ט), 267, 271. לענין דעת הרב דיכובסקי ב"אומדנא דמוכח טובא" במזונות, ראו: ער 154/מט, פסקי דין רבניים טו, 99, 106; לאומדנא בדיני ממונות ודיני נפשות, ראו: הרב שלמה דיכובסקי, האזנות סתר, תורה שבעל-פה לו, נט, סא.

א. גר שהתגייר, ולא נמצאה סיבה חיצונית לגיורו, והוא לא שמר מצוות אחרי גיורו – דינו כישראל משומד, גיורו אינו מתבטל וקידושיו קידושין, לדעת הגר"א קוק משום שדברים שבלב אינם דברים, לדעת הגר"א הרצוג משום שבכגון זה לא אמרינן הוכיח סופו על תחילתו (גם שאר אחרונים לא הטילו ספק בגיור כזה, פרט לגר"מ פיינשטיין).

ב. גר שהתגייר לשם סיבה חיצונית, ושמר מצוות אחרי גיורו, ואח"כ הפסיק לשמור מצוות – נחלקו האחרונים אם דינו כישראל משומד, גיורו אינו מתבטל וקידושיו קידושין, או שגיורו מסופק. **[הערה: מיהו זה שאמר שגיורו מסופק, הרי גם אם נפרש מ"ש ברמב"ם פי"ג מאיסור"ב הי"ז ובשו"ע סי' רס"ח סעיף י"ב עד שתתכאר צדקתו היינו שגרותו תלויה ועומדת, מ"מ פה ששמר תורה ומצוות מיד לאחר הגרות לכולי עלמא נחבארה צדקתו כדבעי והוי גר גמור, ואם חזר לסורו הוי ישראל מומר.]**

ג. גר שהתגייר לשם סיבה חיצונית, וגם לא שמר מצוות מיד אחרי גיורו – לדעת רבים דינו כספק גר ספק גוי, ויש להחמיר בו בכל צד. לדעת בעל אבני צדק והגר"מ פיינשטיין גיורו בטל. **[הערה: האבני צדק דיבר רק במקרה שעבד ע"ז, עיין במקור דבריו בספרו אה"ע סי' פ', אבל בשאר אסורים כתב להדיא דכיון דכבר נתגיירה זה כמה שנים אף שאומרים שלא נתנהגה בדת ישראל ועברה איסורין אעפ"כ בחזקת גיורת היא על כל פנים, דהא מ"מ לא ראינו עובדת עבודה זרה, עכ"ל. צלום דבריו תמצא בספרי מקור ישראל.]**

ד. במקרה עיגון **[הערה: הגר"א קוק זצ"ל לא רצה לסמוך על זה גם במקום עגון עיין דעת כהן (סי' קנ"ג).]** יש לשקול היטב את פרטי המקרה ואת הדעות השונות.³⁰⁰

ראוי לציין, כי האפשרות לביטול גיור עוגנה במפורש בכללי הדיון בבקשות לגיור, תשס"ו-2006, שנקבעו על ידי הראשון לציון הרב הראשי לישראל ונשיא בית-הדין הרבני הגדול, הרב שלמה משה עמאר. בכלל טז נקבע, כי "במקרים חריגים, שבהם סבר בית-הדין כי יש מקום לדון בביטול גיורו של מתגייר, רשאי בית-הדין לזמן לפניו את המתגייר". אפשרות דומה קיימת גם לגבי גיור שנערך על ידי בית-הדין הרבני, וזאת בהתאם לפרק יד לתקנות הדיון בבתי הדין הרבניים בישראל – התשנ"ג, העוסק ב"סתירת הדין ודיון מחדש". על-פי האמור שם, "חושש בית-הדין שטעה בפסק-דינו, יזמין את הצדדים לביורור נוסף, ובמקרה זה רשאי בית-הדין לעכב את ביצוע פסק-הדין עד לביורור" (תקנה קכח). "אחרי הביורור, כאמור, בפרק זה, יאשר בית-הדין את פסק-הדין או יבטלו ויוציא פסק-דין חדש" (תקנה קלא). **[הערה: מסתבר שהכוונה כאן לברור טכני האם נעשו בגיור כל הדברים המעכבים או שחסר איזה פרט מן הדברים המעכבים את הגיור דהיינו מילה וטכילה וג' ישראלים כשרים.]**

מן הסקירה שהבאנו ניתן להסיק באופן חד-משמעי, כי לא קיימת "התנגשות דינים", ודאי לא מוסדית, לגבי ביטול גיור עקב חוסר כנות בקבלת המצוות. מחלוקות בתוך עולם ההלכה היו קיימות מאז ומעולם. חילוקי דעות בין דיינים ובין הרכבים שונים של דיינים קיימים מאז ומתמיד, וימשיכו להתקיים. במובן זה אין הפרשה נשוא דיוננו שונה מפרשות אחרות, חלקן קשות ומסעירות לא פחות. השוני הוא במימד הפרסונלי שאליו אנו מסרבים להיגרר, ואשר מסיט את הדיון מן השאלות הרציניות והחשובות שאיתן יש להתמודד.

שאלת הסמכות בתוך המערכת הרבנית (6)

(א) האם נוצר קונפליקט?

ראש העדה הדתית – לענייננו קרי: הרב הראשי לישראל – או מי שהוכר על ידו בהתאם להוראות פקודת ההמרה, אישר את דבר המרת הדת. מאוחר יותר נדון ענין הנישואין או הגירושין של המתגייר בבית-הדין הרבני, וזה הגביל את תוקפו של הגיור. האם מדובר בקונפליקט אמיתי או מדומה?

במישור הדתי, ודאי שאין כל קונפליקט. הוא לא קיים – לא במישור של יחסי הסמכויות שבין "ראש העדה" לבין בתי הדין הרבניים, ולא במישור המהותי. על-פי דין תורה, אם בכלל קיים מושג של

³⁰⁰ הרב מרדכי א' בראלי, "האם אי קיום המצוות ע"י הגר מבטל את גיורו", המעיין, תמוז תשס"ט [מט, ד] 36, 48. מצוי כעת גם ב-<http://www.shaalvim.co.il/torah/maaavan-article.asp?id=298>

"ראש העדה"³⁰¹, אין עמדתו ההלכתית בכל ענין שהוא גוברת על עמדה הלכתית של כל דיין אחר היושב בדין³⁰². העובדה כי ראש העדה הכיר בתוקפו של גיור אינה גוברת על שיקול הדעת המסור לדיין היושב בדין בענין שהובא בפניו כדין על-פי גדרי ההלכה. אך למעשה אין מדובר בהכרה של ראש העדה בתוקפו של גיור לכל דבר וענין שבדין הדתי הפנימי. על-פי הנהוג, ראש העדה כלל אינו בודק את תוקפם של גיורים שנעשו על ידי בתי הדין לסוגיהם, אלא אם בא בפניו ענין של נישואין או גירושין ביושבו בדין במוחב רגיל של דיינים בבית-הדין הרבני הגדול. אין בכך כי ראש העדה הסמיך דיינים או אף השתתף במינוי דיינים היושבים בבתי הדין לגיור, כדי לקבוע מה עשויה להיות עמדתו של ראש העדה ביחס לגיור ספציפי ששאלה לגבי עולה אגב דיון בענייני נישואין וגירושין. כשם שאין לתלות כל פסק דין בעייתי או מעורר מחלוקת ברב שהסמיך את כותב פסק הדין, ולומר, כי המסמיך תומך בפסק הדין, כך אין לומר כי הרב הראשי שהכיר בבתי הדין המיוחדים לגיור, ומתוקף פקודת ההמרה מאשר את הגיורים (בלי לבחון בנפרד כל אחד מהם), לא יבחן לגופן שאלות שהתעוררו לגבי גיור ספציפי. **[הערה: אבל כאן מדובר בערעור מקיף ושיטתי לגבי רוב ככל הגיורים שנערכו במסגרת זו של בתי הדין לגיור שאושרו ונקבעו ע"י הרבנות הראשית והרב הראשי, וההחלטה כוזה יש בה כדי להשליך על כל הגיורים שנעשו במערכת זו ולהטיל בוקה ומבולקה בחינם בכל המערכת]**

גם במישור המהותי אין קונפליקט. אין כל התנגשות בין מעשה בית דין לגיור של בית דין מיוחד לגיור לבין ספקות שמעלה מאוחר יותר בית-הדין הרבני לגבי תוקף הגיור במהלך דיון גירושין. דייני בתי הדין המיוחדים לגיור מוחזקים³⁰³ כדיינים כשרים ושלמים **[הערה: זו היתממות, הערכאה של בית הדין המחוזי של הרב עטיה ובעקבותיה הרב שרמן בבית דין הגדול, עיפרה בעפר את כל בתי הדין לגיור ופסלה את כשרותם לכהן כדיינים והחשיבה אותם כבית דין פסול ועיין בהערת הגר"ש דיכובסקי כוזה בתחומין עמ' 275-276]** בדעתם ובתורתם. בבתי דין אלו מקפידים שלא לקבל אדם לגיור אלא אם כן השתכנעו שלושת הדיינים יחדיו כי המועמד ראוי לגיור, וכי הוא מקבל על עצמו עול תורה ומצוות ומתכוון לקיימן. כפי שהראינו, לדעת רוב מנין ורוב בנין של פוסקי ההלכה, התנהגות מאוחרת של המתגייר עשויה להשפיע על תוקפו של הגיור. אבל אין בכך כדי לומר שבעת שניתן מעשה בית-הדין לגיור לא היה בית-הדין צריך לתיתו. "מעשה בית-הדין" לגיור הינו אך בבחינת ראייה כי המתגייר עבר את הליכי הגיור הנדרשים על-פי דין תורה על מנת שייחשב כגר, אך הוא כשלעצמו בלבד אינו יוצר "חזקת יהדות" או "חזקת גירות". מסמך זה אינו מחסן את נושאו מבחינה מחודשת של גיורו במצבים שעל-פי ההלכה יש לעיין בכך מחדש. לפיכך, אין כל התנגשות בין ראש העדה, ואף לא בין בתי הדין המיוחדים לגיור, לבין בתי הדין הרבניים הרגילים בנקודת הזמן שבו עולה שאלת תוקפו של הגיור, אגב הדיון בענייני נישואין או גירושין. **[הערה: למעשה הוא אומר שבכל דיון יכול מאן דהו לפתוח מחדש את תיק הגיור ולהתחיל לבדוק ולפשפש בו, דבר זה אינו נראה תקין ואתי, ואינו מתפקדם של בתי הדין שכאו לדון בפניהם אך ורק בענייני הגיטין והקידושין.]**

³⁰¹ נשיא, מופלא שבסנהדרין ואב-בית-דין היו תפקידי הנהגה וכבוד, אך לא היתה לדעתם עדיפות הלכתית. ראו למשל: **טורי אבן** מסכת מגילה, הערות דף יד עמוד ב: "[...]דרק במלך האיסור לחלוק עליו אבל נגד מופלא שבסנהדרין אם הגיד תחילה דעתו אין איסור לחלוק עליו, ומה שמתחילין מן הצד בד"נ הוא משום שלא יסמכו השאר על דעתו".

³⁰² כתב הש"ך ביו"ד סי' רמ"ד ס"ק י"א: "כתוב בסמ"ק סימן ל"ב ודין נשיא ואב ב"ד אין אנו צריכין עתה עכ"ל. משמע דר"ל דאין בזמנינו נשיא ואב ב"ד ואע"פ שמקבלים בקהלות ראשי ישיבות ואב ב"ד אין להם אלא דין חכם ומה"ט לא נהגו עכשיו לעשות שורה לאב ב"ד כדלקמן סעיף ט"ו[...]. וכן ראו: פד"ר ב' עמ' 36, בפסק-דין של ביה"ד הגדול: "נוסף לכך, לא קיים בכלל המושג הזה של מרות מיוחדת, של אב ביה"ד על הדיינים, בענייני משפט".

³⁰³ מטעמי "גילוי נאות" ייאמר, כי לכותב השורות היכרות מקצועית אינטנסיבית של מספר שנים עם חלק ניכר מדייני בתי הדין המיוחדים לגיור, בעת שבתי הדין לגיור היו באחריות הנהלת בתי הדין הרבניים. בנוסף, לכותב היכרות אישית עם חלק מן הדיינים במסגרת לימודים משותפים בישיבות ובכולל, שירות צבאי ועוד. הכותב השתתף במספר כנסי השתלמות של דייני הגיור, ורמת הדיונים הפנימיים, היקפם ואיכותם היו מרשימים בכל קנה מידה אפשרי. ככלל, דייני הגיור הינם תלמידי חכמים מובהקים, בעלי נסיון מעשי רב ועושים את עבודתם בחרדת קודש. בעת היות בתי הדין לגיור באחריות הנהלת בתי הדין הרבניים, הוקפד על הפרדה מוחלטת בין הדרג המינהלי לדרג "הדייני" וראו בהם למעשה גורם שיפוטי, בדומה ליחס הניתן לדייני בתי הדין הרבניים. לא היה ניתן לתאר מצב, ולא היה מצב, שבו גורם מינהלי מנסה להתערב בדיון ההלכתי בתיק גיור מסויים או לכוון את תוצאותיו על ידי הפנייתו להרכב מסויים או העברתו מהרכב להרכב או בדרך אחרת, שלא על פי הכללים הקבועים בדין. כמו כן, לא היתה "מדיניות גיור" שהוכתבה על ידי גורם מינהלי, כשם שהנהלת בתי המשפט אינה מכתיבה "מדיניות שיפוטית". לדעתנו, הכתבה "מלמעלה", על ידי גורמים חוץ-הלכתיים, של המדיניות ההלכתית לגבי הגיור ונסיונות לטפל את מערכת הגיור על מנת להגביר תפוקת מסוג מסויים, רק פוגעות באמון הציבור – לכל גווינו – במערכת הגיור.

(ב) מי הוא בית-הדין המוסמך לדון בביטול הגיור?

בית דין רבני אינו כבול לכל תעודה או פסק דין קודם בדבר יהדותו של אדם, כפי שבית-הדין הרבני אינו מחוייב לדוקטרינת "מעשה בית דין" המקובלת במשפט האזרחי³⁰⁴. בית-הדין הרבני מוסמך לקבוע כי נישואין של בעלי דין שבפניו שנערכו כדת משה ישראל הינם בטלים, או נפל בהם ספק. הוא הדין לגבי גט שסודר כדת משה וישראל בין בני זוג, בין אם בית-הדין הרבני הוא שסידר את הגט ובין אם היה זה בית דין אחר. בה במידה מוסמך בית-הדין לקבוע כי פלוני שהתגייר בבית דין אלמוני אינו כשיר להינשא או שקיים ספק לגבי תוקף הנישואין עקב פגם שנפל בגיור. **[הערה: דוקא כאשר הפגם מהותי כדברים הקריטיים לגיור, ולא בדבר התלוי במחלוקת כמו קבלת המצוות.]** כאשר בית-הדין קובע כי פלוני אינו כשיר לנישואין או כי יש ספק לגבי תוקף הנישואין מן הטעמים שצויינו, אין בית-הדין מאבד את סמכותו החוקית לענין זה, וכפי שהוסבר לעיל, הדבר הוא בבחינת "ספיקו ופסיקתו באים כאחד" או "שלילת יהדותו ופסיקתו באים כאחד" (על משקל "גיטו וידו באין כאחד")³⁰⁵.

הענין נעשה מורכב יותר כאשר שאלת תוקף הגיור עולה במסגרת סכסוך גירושין. לענין זה יש הבחנה מהותית בין ענין הגירושין לענין הנישואין. כפי שהוסבר כבר, בית-הדין מאבד את סמכותו להמשיך ולדון בסכסוך הגירושין מיד עם קביעתו כי מתקיים ספק לגבי תוקף הגיור כמו גם כל ספק אחר לגבי יהדות בעל-הדין. זהו עצם הענין שנדון בפרשת בסן ונקבע כהלכה מחייבת של בית-המשפט העליון, ועליה חזר בפרשת בנקובסקי³⁰⁶. אבל אין לומר שבית-הדין איבד בכך את סמכותו לגבי קביעת כשירותו של אותו בעל-דין להינשא. בית-הדין היה מוסמך לקבוע לצורך הענין שבפניו כי פלוני הטוען שהינו יהודי, אם מלידה ואם על-פי גיור, אינו כזה. בכל הקשור לענין הכשירות להינשא, "ספיקו ופסיקתו" או "שלילת יהדותו ופסיקתו" של בית-הדין לענין הנישואין באים כאחד³⁰⁷. **[הערה: כרגע שישללו גרותו של גר לא יוכלו מבחינה חוקית אפילו לחייבו בגט לחומרא, ולפי מה שהעלינו בזרע ישראל פ"ח שלא שייך בטול גרות כל שנעשתה הגרות לכל שלביה, הרי זה מרבה ממורים בישראל.]**

כלל "סופיות הדיון" אינו חל בבית דין הדן על-פי דין תורה. בית-הדין שגייר רשאי לדון מחדש בתוקפו של הגיור על סמך ראיות חדשות שהובאו בפניו. ראיות אלה יכולות להתייחס הן למצב העובדתי שקדם לגיור והן למצב העובדתי שאחר הגיור, כאשר יש לו השלכה על מעשה הגיור. בית-הדין רשאי לדון בשאלת ביטול הגיור אף אם התברר כי טעה בדין בקבלו את המתגייר או באשרו בעבר את מעשה הגיור. דיון מחדש כאמור יכול להתקיים ביוזמת בית-הדין או ביוזמת בעל-דין מעונין או צד שלישי. **[הערה: דבר זה לא יחכן, הכטוי בטול גיור בטעות יסודו כי גיור שנעשה על כל שלביו אינו כחומר ביד היוצר ולא יוכל לעולם להתבטל כמבואר ברשב"ץ ח"ג סי' מ"ז, אפשר לבדוק ולדון אם היה גיור אם לאו על כל שלביו הקריטיים, אבל לאחר שנקבעה הגרות, לא ניתן ולא שייך לבטלה או לפקפק בתוקפה כלל.]**

כאשר שאלת תוקפו של גיור עולה בבית דין שלא עסק לכתחילה בגיור של בעל-הדין, והשאלה עולה אגב דיון בענין אחר, למשל אגב ענין של נישואין או גירושין, קיימות בפני בית-הדין שתי אפשרויות. האחת, להעביר את הדיון לבית-הדין המגייר על מנת שידון מחדש בגיור לאור הראיות והטענות החדשות. השניה, לדון בעצמו בשאלה ולהכריע בה לצורך הענין שבפניו. האפשרות הראשונה נראית ממבט ראשון פשוטה וסבירה, אך למעשה אין זה כך.

יש אכן הגיון רב בהעברת הדיון כולו אל בית-הדין המקורי שגייר את בעל-הדין, אם בית-הדין המגייר מוסמך לדון בעצמו בענין הראשי – נישואין או גירושין – שאגבו עלתה שאלת תוקף הגיור, ועתה יועברו אליו לדיון והכרעה שני הענינים התלויים ועומדים, דהיינו: הן ענין הגיור והן ענין הנישואין והגירושין. בדרך זו יוכל בית-הדין לשקול את כל המכלול, אשר מטבע הדברים מעורר שאלות מורכבות ברבדים שונים של דיני התורה. כך גם כאשר בית-הדין המגייר מוסמך לדון בעניני נישואין וגירושין, ובהתעורר שאלת תוקף הגיור מחדש, יועבר אליו רק ענין הגיור לדיון והכרעה, עדיין

³⁰⁴ פנחס שיפמן, דיני המשפחה בישראל, ב 47.

³⁰⁵ פיסקאות ג(2)-(3) לעיל.

³⁰⁶ ויוזכר כי בפרשות אלו לא דובר בגיורים שנרשמו לפי פקודת ההמרה. בגיורים עליהם חלה פקודת ההמרה הראינו לעיל, פיסקה ג(7)(ד), כי בית-הדין לא מאבד את סמכותו בעניני נישואין וגירושין כאשר מתברר כי הגיור נתון בספק או שהוא בטל.

³⁰⁷ פיסקאות ג(7)(ד) ו-ג(8) לעיל.

ניתן לקבל זאת מבחינה קונספטואלית. יש להניח כי בדיון מחדש יהיה בית-הדין המגייר ער דיו, לאור ידיעותיו, סמכותו ונסיגו, להיבטים ההלכתיים, המשפטיים והמעשיים של עניני הנישואין והגיורו של הנוגעים לענין והתלויים ועומדים בבית-הדין ששם עלתה לאחורונה שאלת תוקף הגיור. אך אפשרות זו קיימת רק אם הרכב בית-הדין אשר בו עלתה שאלת תוקף הגיור באופן אגבי, יהיה מוכן כשהענין ישוב אליו, לקבל את הכרעת הרכב בית-הדין המגייר לאחר הדיון מחדש בשאלת תוקף הגיור. על-פי ההלכה, חייב כל דיין לדון על-פי האמת המתבררת בפניו בהתאם לשיקול דעת עצמאי המופעל על ידו, ואין הוא מחוייב לקבל ללא עוררין הכרעה של בית דין אחר. כך, אף כאשר שני בתי דין אמונים על אותה שיטה פסיקתית, ואף לו יהי ששני בתי הדין שייכים בפועל לאותה מערכת מימסדית של בתי דין, ולפעמים גם כאשר מדובר בהכרעה של בית-הדין הגדול³⁰⁸. **[הערה: פעמים רבות בית דין אחר לא יכול לעמוד על רוח הדברים וניאנסים שעמד עליהם בית הדין הראשון אף שלא העלה אותם על הכתב, וא"כ כ"ד אחר שידון בזה לא יוכל לקבל תמונה אמיתית ושלמה והדברים מבוארים בדברי הגר"ש דיכובסקי בתחומין חש"ט עמ' 275-276 ואכמ"ל.]**

לעומת זאת, הקושי גדול בהרבה כאשר בית-הדין המגייר אינו מוסמך בעצמו לדון בעניני נישואין וגיורו. לא ניתן לצפות שדייני בתי הדין הרבניים המוסמכים לדון והדנים בפועל מידי יום בקשת רחבה מאד של עניני אבן העזר וחושן משפט וכן בעניני יורה דעה ואורח חיים המתעוררים תוך כדי דיונים אלו, יראו עצמם מחוייבים, עם כל הכבוד הראוי, לדייני בתי הדין לגיור שאינם מומחים בקשת הרחבה של עניני השולחן ערוך, ותעודת כשירות לדיינות אינה מהווה תנאי למינוי חבר בית דין מיוחד לגיור. אם על-פי ההלכה קיימת עצמאות שיפוטית של דיין וחוסר תלות שלו בהכרעה של דיין אחר באותה מערכת, על אחת כמה וכמה כאשר מדובר בדיין של מערכת אחרת בעל מומחיות הלכתית מצומצמת. דברים אלו שאמרנו מן ההיבט ההלכתי, נכונים פי כמה מנקודת מבט משפטית. על-פי החוק, אין לבתי הדין המיוחדים לגיור סמכות שיפוט. מעשה בית דין לגיור וכל החלטה אחרת שלהם – כבר אמרנו – אינם בגדר החלטות שיפוטיות. על-פי החוק, גם החלטות שיפוטיות של בתי המשפט אינן מחייבות את בתי הדין הרבניים בדונם בעניינים הנתונים לשיפוטם הייחודי. לפיכך, גם אם מבחינה חוקית היה אפשר להחזיר את שאלת תוקף הגיור לדיון מחדש בפני בית-הדין המגייר, לא היה בכך כדי לחייב את בית-הדין הרבני לקבל את הכרעתו בדונם בעניני נישואין וגיורו. **[הערה: כיון שכ"ד לגיור עמד על מכלול הענין בנושא הגרות על כ"ד לענייני אישות לסמוך על מומחיותו והכרעתו בענין זה של גרות, ואין לו סמכות לערער על ענין הגרות שהוכרע ונקבע ע"י כ"ד לגרות.]**

(7) הנסיבות שבהן עולה הספק בתוך המערכת הרבנית

(א) בפני בית-הדין הרבני: בדיונים רגילים

בימינו מוחזקים הגיורים כנעשים "בשביל דבר", כלשון הרמב"ם. משכך, לפי גישת הזרם המרכזי של פוסקי ההלכה **[הערה: זרם מרכזי זו המצאה של הכותב ואין זרם כזה.]**, החשש לגבי תוקפו של הגיור מתעורר כאשר בפני בית-הדין מופיע גר שאינו שומר מצוות. החשש הוא שמא הוכיח סופו על תחילתו, ועל כן יש לברר מה היה בתחילת הגירות. אם יתברר כי המתגייר לא שמר מצוות כבר בסמוך לגיור, הרי יש מקום לבדוק קיום של אומדנא דמוכח בגדר של אנן סהדי, שהמתגייר כלל לא קיבל על עצמו מצוות, ושדבריו בענין זה בבית-הדין היו דברי שוא **[הערה: זוהי דעה מסויימת בהלכה ואינה דעת הכל, אדרבא דעת רוב הפוסקים שאין בזה משום הוכיח סופו על תחילתו עיין בשערי טהר ח"ח סי' קכ"ה. וגם לדעה זו שאומרים הוכיח סופו על תחילתו זה דוקא בידיעה מוחלטת וברורה רגע לאחר הגרות ולא זמן רב כל כך אחר הגרות שאז כבר הוחזק כגר. עיין להגר"ש דיכובסקי בתחומין חש"ט עמ' 270-271 קטע ג'. וגרות נשות שלמה ושמשון יוכיח שאומר עליהם הרמב"ם שהוכיח סופם על תחילתם וכ"ז כותב שהן גיורות גמורות כמבואר בסוף פי"ג מאיסור"ב ע"ש.]**

³⁰⁸ ראו למשל, כלל 5 (ד) לכללי אתיקה לדיינים, התשס"ח-2008, המביא לידי ביטוי את המתח המובנה הקיים לענין זה בהלכה: "אי-תלותו של הדיין אין משמעה פטור מלקיים הוראה של בית-הדין הרבני הגדול שניתנה במסגרת ערעור על פסק דין או החלטה של הדיין, גם כשזו אינה נראית בעיניו, ועליו לבצע את הוראת בית-הדין הגדול; סבר דיין כי קיימת לפניו מניעה הלכתית לפעול בהתאם להוראה כאמור של בית-הדין הרבני הגדול, יכתוב את נימוקיו לכך ויעביר את התיק נושא העניין לבית-הדין הרבני הגדול כדי שיחליט בדבר המשך הטיפול בתיק".

כידוע, שיטת הדיון ההלכתית בבית-הדין הרבני אינה השיטה האדוורסרית המקובלת בבתי המשפט האזרחיים. בית-הדין מעורב בהליכי הדיון, ולצורך פסיקת הדין הוא חייב לערוך ברורים גם בשאלות שהצדדים לא העלו ביוזמתם³⁰⁹. במיוחד כך בשאלות של איסור והיתר, שלגביהן נאמר, למשל, "כי שתק מאי הוי, אנן מי שתקינן?"³¹⁰.

החשש האמור יכול להתעורר בבית-הדין כל אימת ששאלת תוקף הגיור עלולה להשפיע על הדיון. כך בעניני נישואין ושלום בית, וכך בשאלת חיוב המזונות לפי ההלכה. כך גם בגירושין ואפילו אם הם בהסכמה, מאחר ויש בחשש כדי להשפיע על דרך כתיבת הגט, וכן על תוכנו של מעשה בית דין של הגט, אשר הוא כשלעצמו משפיע על הכשירות להינשא בעתיד. **[הערה: הדבר הזה לא סביר, ואין לדון בתוקפו של הגיור סתם כך, אם יש צורך בגט יכתבו בו לפי מצבו של הגר באותו זמן ואזי ממה נפשך אם באמת לא היה תוקף לגרות א"כ לא היה צורך גם בגט ואם היה תוקף א"כ ניתן גט, מהו הצורך לדון בתוקפו של הגיור?! ואם יש צורך משום עגון וכיו"ב ידונו רק אז ואלה הם מקרים מעטים ואין צורך בכל פעם שבא עניינו של גר לפני ב"ד לבדוק ולפשפש בעברו וכמ"ש הגר"ש דוכובסקי בתחומין תשס"ט עמ' 275]**

כאשר בעל-הדין מודה כי כלל לא שמר מצוות לאחר הגיור, מתקצר הדיון שהרי מתייחר הצורך לקיים דיון הוכחות בשאלת שמירת המצוות. המתגייר עצמו באמצעות דבריו בהם הוא מודה כי לא שמר מצוות בסמוך לגיורו³¹¹ מחיל על עצמו את הדין האומר "שוויה אנפשיה חתיכא דאיסורא"³¹² **[הערה: אין זה שייך לכאן כי איזה איסור שוויה אנפשיה, לכל הפחות הכניס עצמו למחלוקת לגבי תוקף גיורו לדעות מסוימות, ולפי מה שהוכחנו בזרע ישראל פ"ח זה ברור שיש תוקף לגיורו ואין כאן שוויה אנפשיה, ועיין בשו"ת בית מאיר סי' י"ב ובשו"ת מהרא"ל צינץ הנקראים בשם משיבת נפש יו"ד סי' נ' במ"ש על החמד"ש יו"ד ח"ב סי' כט-ל בעניין זה דשויה אנפשיה חתיכא דאיסורא ע"ש],** מה גם ש"הודאת בעל-דין כמאה עדים דמי"³¹³. אמנם אמירת המתגייר שלא שמר מצוות, לא תביא לפסילה אוטומטית של יהדות ילדיו, כי בדרך כלל נאמנות אדם על עצמו אינה משפיעה על מעמדם, זכויותיהם וחובותיהם של אחרים, ולגבי גיור נאמר – "נאמן אתה לפסול את עצמך ואי אתה נאמן לפסול את בניך...[.] א"ר נחמן בר יצחק: הכי קאמר ליה, לדברך, עובד כוכבים אתה ואין עדות לעובד כוכבים". עם זאת, כאשר החשש אינו מבוסס על דברי המתגייר בלבד, אלא על ראיות וחזקות בגדר "אנן סהדי", עלול החשש להתעורר גם לגבי ילדי המתגייר. **[הערה: ולשיטת המחבר כאן שעל הב"ד לחקור ולפשפש אחר המתגייר, ואינם מתבססים רק על דבריו של המתגייר, א"כ קרוב לוודאי שיתעורר חשש גם לגבי הילדים]**

(ב) בפני בית-הדין הרבני: אגב סידור הגט

הלכות כתיבת הגט הינן מורכבות ביותר, ונדרשת להם מומחיות מיוחדת. בדיני הגט נכתבו תלי תלים של הלכות, וקיימים ספרי הלכה רבים שכל עיסוקם הוא ב"סדר הגט". על-פי ההלכה כותבים בגט את שם המגרש ושם אביו, ואת שם המתגרשת ושם אביה. כידוע, על פי דין תורה, מתנתק ייחוסו של הגר לאביו הביולוגי, ולכן אין לכתוב את שם אביו הנכרי בגט. אברהם אבינו שהיה "אב המון גויים", הוא הנחשב אביו (הרוחני) של אין זה שייך כאן ז' איזה אסור שוויה אנפשיה לכל הפחות הכניס עצמו הגר. להלכה נפסק: "בגט גר כותב: פלוני בן אברהם אבינו"³¹⁴. ה"בית יוסף" מציין שני מקורות להלכה זו: "בגיטי הגרים כותבין בן אברהם, כן כתב הרא"ש בתשובה כלל ט"ו סימן ד', ובתשובות אשכנזיות"³¹⁵

³⁰⁹ ראו שו"ת הרשב"ש סימן מ"ו, שבענינים מסוימים כל ישראל בעלי דין הם. השוו בקירוב: שיטת המשפט הקונטיננטלית-אינקוויזיטורית.

³¹⁰ יבמות סה א.

³¹¹ ולכן ודאי מצטרפת חזותו כאדם שאינו שומר מצוות. לפיכך, לא היה מקום, עם כל הכבוד, לביקורת החריפה שמתח השופט ברק ב- בג"ץ 113/84 חנית בנקובסקי נ' בית-הדין הרבני האזורי בחיפה לט (3) 365, 380, על שבית-הדין הסתפק בתשובות העותרת למספר שאלות קצרות שהפנה אליה, על מנת לפסול את גיורה. ספק אם הודאת בעל-דין במסגרת תשובות למספר שאלות קצרות, על היותם של נישואיו לבן-זוג יהודי פיקטיביים לצורך קבלת מעמד בישראל על-פי חוק השבות, היתה נתקלת באותה ביקורת.

³¹² קידושין סה א.

³¹³ גטין מ ב.

³¹⁴ שולחן ערוך, אבן העזר, הלכות גיטין, קכט כ.

³¹⁵ מהר"י מינץ, סדר הגט סי' קג; מהר"י מרגליות, סדר הגט, לד א.

מצאתי שצריך שיכתוב בלשון דלישתמע מיניה שהוא גר, כגון שיכתוב הגר או בן אברהם אבינו, אבל אם כתב בן אברהם סתם, וגם לא הזכיר שהוא גר, מיחזי כשיקרא ומזוייף מתוכו³¹⁶.

ניתוק הייחוס שבין הגר לבין אביו הביולוגי פועל גם כאשר אב זה הינו יהודי והאם היתה נכריה, אף-על-פי שהבן הגר גודל על ידי אביו הביולוגי (היהודי), כך שהגר מוכר לציבור כבנו של אביו היהודי. כאשר גר זה מגרש את אשתו, אין לציין את שם האב בגט. בעל "ישכיל עבדי" פסק "דיש קפידא בגט³¹⁷ הגר לפרסם בגט שהוא גר, והיינו ודאי שלא יחשבו שהמגרש הוא איש אחר שאינו גר"³¹⁸. ולכן גם לגבי המקרה הספציפי שעליו נשאל (שהאב הביולוגי היה יהודי), יש להקפיד על ציון העובדה כי המגרש הינו גר, על ידי ייחוסו כ"בן אברהם אבינו", ולא על ידי כתיבת שם אביו הביולוגי גם אם הוא יהודי שגידלו³¹⁹.

באשר לגר "שחזר לסורו" נפסק ב"תורת גיטין"³²⁰ שאין לכתוב "בן אברהם אבינו", מאחר ש"באיש כזה לא יתייחד כבודו"³²¹ של אברהם אבינו. בעל "חיי אריה"³²² דן בדברי ה"תורת גיטין", ופוסק להלכה שבגט של גר שחזר לסורו אין לכתוב "בן אברהם אבינו"³²³, אך יש לכתוב "פלוגי הגר"³²⁴.

ואמנם בבתי הדין בישראל נוהגים לכתוב בגט של גר שהוא שומר מצוות "בן אברהם אבינו", ואילו בגט של גר שאינו שומר תורה ומצוות כותבים "פלוגי הגר". דיין בית-הדין הרבני האזורי בתל אביב, הרב יוסף גולדברג מציין בפסק דין שהתפרסם כמאמר ב"שורת הדין"³²⁵ כי בבתי הדין בתל אביב "הנהיג האב"ד הגאון ר' יוסף צבי הלוי³²⁶ זצ"ל לכתוב בגט כדברי התו"ג [התורת גיטין], דבגר מומר ואף בגר המחלל שבת בפרהסיא, דנעשה מומר לכל התורה כולה, אין כותבין בגט בן אברהם אבינו, אלא פלוגי הגר בלבד". בהמשך פסק הדין מביא הרב גולדברג בשמו של הרב מנחם מאיר ציוני, ששימש כאב"ד לגיטין במשך שנים רבות ונחשב לאחד המומחים הגדולים בהלכות הגט, "כי המנהג בבית דינם, ששואלים את הגר האם שומר תורה ומצוות, ואם אמר ששומר תורה ומצוות כותבין בן אברהם אבינו, ואם אומר שאינו שומר תורה ומצוות, כותבין פלוגי הגר בלבד". בענין בו עסק הדיין הרב גולדברג, נכתב ב"מעשה בית דין" לגיטין שניתן לסבתא של המבקשת בעת גירושה, כי "לפני שהמתגרשת תינשא מחדש, היא זקוקה לביורור ע"ד [על דבר] גיורה". הענין התעורר מחדש בבית-הדין כאשר באה נכדתה של המתגרשת להינשא, ועלתה שאלת אישור יהדותה. הדיין הרב גולדברג מציין, בין יתר נימוקיו המפורטים והרחבים, כי מ"מעשה בית דין" לגיטין שבו נכתב כי פלוגיית הינה בת

³¹⁶ **אבן העזר** קכט (דף כ"ו טור ג בהוצאות המקובלות).

³¹⁷ גם בכתובה יש לשקף את העובדה כי בני הזוג או אחד מהם הינו גר. ראו: **אוצר הפוסקים** יח, הלכות כתובות – נוסח הכתובה, קנ 97.

³¹⁸ הרב עבדיה הדאיה, **ישכיל עבדי**, ו' אבן העזר צ.

³¹⁹ וראו והשוו: הרב אליהו בכור חזן, **תעלומות לב ד ח**; הרב יחיאל מיכל טיימר, **ברכת המים**, באור סדר הגט, כא.

³²⁰ אחד מן הספרים הנודעים בהלכות גיטין, נכתב על ידי הרב יעקב בן יעקב משה לורברבוים מליסא (1760-1832), מגדולי הפוסקים, בעל "**חוות דעת**" ו"**נתיבות המשפט**" ועוד ספרים רבים אחרים.

³²¹ הגהות על **סדר הגט** של הב"ש, ס"ק כא. וראו **שם**, קכט ס"ק יא שכתב לגבי גט של גר שהמיר לדתו הקודמת "בודאי לא היו כותבין בן אברהם אבינו, דבקהל כזה ודאי לא ייחד כבודו ואין מיחסין מומרין אחר אברהם אבינו[...]" וראו עוד הרב אפרים זלמן מרגליות, **טיב גיטין**, סדר הגט, אות כז.

³²² הרב חיים אריה ליבוש הלוי הורוויץ, **חיי אריה**, לט (קראקא, תרן).

³²³ ראו גם: הרב יצחק חזן, **יחיה דעת**, ב לא, קעה. וראו גם מכתבו של הרב **יחזקאל אברמסקי**, אב"ד לונדון, אל הרב **פסח צבי פרנק**, ראב"ד ירושלים שצורף לגט שליחות של גר שחזר לסורו, בו הוא מציין כי "לא כתבנו עליו בן אברהם אבינו" יען שחזר לסורו באופן האמור כמבואר בפ"ת בסדר גיטין אות כ"א בשם הספר תורת גיטין[...]. ונמנענו מליחד שמו של אברהם אבינו על מומר כזה". המכתב פורסם בקובץ **קול התורה** מד טז.

³²⁴ ראו גם הרב גדליה פלדר, **נחלת צבי** א קג; הרב דובער טקין, **קונטרס השמות החדש** ט, יג.

³²⁵ הרב יוסף גולדברג, **הוחזקה כיהודיה ואמרו היא ובעלה שהתגיירה**, שורת הדין ד רלג, רמה.

³²⁶ הרב יוסף צבי הלוי (קלמנס) (1874-1960) נתמנה ע"י הראיה קוק לראב"ד תל אביב. היה ממקימי התשתית של בתי הדין הרבניים בתקופת המנדט ואחד מעמודי ההוראה בארץ, פוסק ומשיב לרבים ובר סמכא בכל שטחי ההלכה. כתב שבעה עשר ספרים וקיבל ארבע פעמים את פרס **הרב קוק** לספרים תורניים מטעם עיריית תל אביב, וביום העצמאות תשי"ח קיבל את פרס ישראל לספרות תורנית על מפעל חייו.

אברהם אבינו, יש ללמוד כי אותה פלונית שהתגרשה מוחזקת כשומרת על "עיקרי הדת ומנהגיו", ו"מאחר שהחזקה לגיורת, בזה סגי להכשירה [לנישואין] ללא עדים"³²⁷.

בספרי הלכה של דיינים המכהנים כיום בכתי הדין הרבניים נכתב כענין פשוט כי בגט של "גר כותבין 'בן אברהם אבינו' אם הוא שומר תורה ומצוות, ואם לאו כותבין 'הגר'"³²⁸.

מאז שנת 1996, עת בה החלו בתי הדין הרבניים לעשות שימוש במערכות מחשב, כל תעודות "מעשה בית דין" הינן ממוחשבות. לפיכך ניתן לערוך בדיקה פרטנית ביחס להתפלגות המופעים של המונחים "הגר" ו"הגיורת" מחד גיסא, ו"בן אברהם אבינו" ו"בת אברהם אבינו" מאידך גיסא, בתעודות אלו. הנתונים שנמצאו מופיעים בטבלה דלקמן³²⁹:

ד"ח מופעים רב-שנתי של 'הגר', 'הגיורת', 'בן אברהם אבינו', 'בת אברהם אבינו' בקבצי "מעשה בית דין" – בשנים 1996-2008

סה"כ מעשה בית דין	בת אברהם אבינו	בן אברהם אבינו	הגיורת	הגר	בית הדין
17660	9	7	115	49	ירושלים
2880	0	0	1	0	רחובות
5797	1	0	14	3	אשדוד
4570	0	0	49	26	אשקלון
8878	0	0	1	1	באר שבע
21688	4	3	186	61	חיפה
2530	0	0	18	6	טבריה-צפת
7111	0	0	48	16	פתח תקוה
37953	5	2	395	113	תל אביב
9454	5	1	134	40	נתניה
118521	24	13	961	315	סה"כ

טבלה 1

להלן מסקנות ראשוניות מן הטבלה: ב-13 השנים מתחילת 1996 ועד לסוף 2008, התגרשו 118,521 זוגות, שהם 237,042 גברים ונשים. בתוכם היו 1,313 גרים (328 גברים ו-985 נשים). שיעור הגרים (כולל נשים) מתוך כלל המתגרשים היה איפוא 5.5 פרומיל. בעת הגירושין, 97.2% מתוך הגרים לא שמרו מצוות. רק 2.8% של הגרים שמרו מצוות בעת הגירושין.

לנתונים אלו יש להתייחס בזהירות. אין בהם מידע לגבי מועד הגיור ומקום הגיור. אין הם מלמדים, אם בני זוג שאחד מהם לפחות גר, נוטים להתגרש יותר או פחות מאשר בני זוג יהודים מלידה. כן אין ידוע אם קיימים מאפיינים ייחודיים למתגרשים שאחד מבני הזוג הוא גר, ואם ניתן להגדיר קבוצת אוכלוסיה ייחודית אחרת שעשויה לשמש כגורם מתאים ורלבנטי להשוואה.

עם כל זאת, המימצא בדבר השיעור הגבוה מאד – 97.2% – של אי-שמירת מצוות אצל גרים שהתגרשו, אינו נובע רק מסקר המבוסס על נוסחה אִמְפִּירִית בלבד – שהוא כשלעצמו דרך מדעית

³²⁷ הרב גולדברג מביא נימוקים נוספים התומכים באישור היהדות, אך בסופו של דבר מחוה דעתו כי "לכתחילה ראוי שהמבקשת [נכדתה של הגיורת] תטבול ותקבל מצוות בפני ב"ד לשם גירות"**[הערה: למה, הרי ברעבד קבלת מצוות לא מעכבת כמבואר בורע ישראל פרקים א' ב' ד']**.

³²⁸ הרב מסעוד אלחדד, מנחת אשר, אבן העזר ב, קונטרס לכללי כתיבת שמות הגט לט, עמוד רעב, וכן ביכורי אשר א נ לט; הרב מרדכי רלב"ג, אבני משפט, סימן ד: כללים בכתיבת שמות בגיטין, יג, מציין לגבי סידור גט של גרים כי "אם אינם מקיימים מצוות ויש חשש שבשעת הגירות לא התכוונו לקבל עול מצוות והגירות אינה טובה והם גויים צריך לרמז זאת בגט ולכן יש לכתוב את שמם בלבד ולסיים הגר או הגיורת"**[הערה: כל נוהג זה צ"ע לפי מרן הב"י שלא כתב חילוק זה, ומסתמות דבריו שכתב שכותבים בגט גר בן אברהם אבינו ולא חילק בין גר שחזר לסורו לגר סתם, נראה שחמיד יש לכתוב בן אברהם אבינו ודו"ק]**.

³²⁹ הנתונים נאספו ונמסרו ביום 5.11.09 על ידי מר שמעון אלחרר, מנהל תחום טכנולוגיות ופיתוח, אגף מערכות מידע בהנהלת בתי הדין הרבניים.

מקובלת בעולם האקדמי. הוא נובע מבדיקה פרטנית ממוחשבת של כל תעודות "מעשה בית דין" שהופקו בישראל בשנים 2008-1996, ועל כן מימצא זה מוחלט, מדויק וחד-משמעי³³⁰. לפיכך, אף שלא ניתן להסיק מן הנתונים מסקנות חד-משמעיות לגבי שמירת מצוות אצל גרים שלא התגרשו, הנתון בדבר השיעור הזעיר של 2.8% גרים שומרי מצוות בעת הגירושין, לעומת השיעור המסתבר הגבוה פי כמה וכמה של שומרי מצוות מתוך כלל המתגרשים שנולדו יהודים, חייב לעורר דאגה עמוקה בקרב העוסקים במלאכת הגיור. **[הערה: ממה שנשמע מהאנשים העוסקים בכך יש כמה סיבות לדבר, למתגיירים אין רקע קודם ולכן למרות ההתלהבות הראשונית כשהם חוזרים לחייהם עם החברה העבודה והמשפחה הם פעמים רבות נופלים גם אם היתה להם נכונות ורצון אמיתי לשמור, נוסף על כך הקהילה הדתית פעמים רבות סגורה ומסוגרת ונוקשה לשונה על רקע דתי, כגון: בעלי תשובה וכל שכן גרים ופעמים שהיא מתנכרת, ובמיוחד בקליטה במוסדות חינוך וכיו"ב, נוסף על כך המתגיירים רואים את הגרות כאיזה כתם שעליהם להעלים ולהיטמע בחברה הישראלית הכללית בלי שינפנופו בעברם וברקעם, אין להם קהלות משלהם בהם יוכלו להתמך, ודבר זה גורם שבמשך הזמן תצטנן ההתלהבות ויחזרו לסורם אם כי הם ממשיכים לשמור על מנהגי יהדות מסויימים מי יותר ומי פחות, גם יחס הממסד הדתי אליהם והחשדנות בה התקבלו והדברים שהם שומעים בתקשורת על בטולי גרות וכיו"ב אינם תורמים להיקלטותם הטובה והנכונה.]**

"מעשה בית דין" לגיטין וכן כתובה הינן אסמכתאות שעל-פיהן ניתן להוכיח יהדות בבתי הדין. באחד המקרים שבו נשלל תוקפו של גיור, פסק הרב משה פיינשטיין³³¹ באופן חד משמעי שאין לסדר גט אף לחומרא, "שהרי זה יהיה כעדות מהרב שסידר הגט שהוא גר, ויצא מזה תקלה שישא אישה אחרת יהודיה. ולכן אין גם להחמיר, ויש להתירה בלא גט". **[יש כאן הטעיה, כי בתשובת הגר"מ פיינשטיין מדובר על גרות שנעשתה ע"י רב רפורמי, שאין שום תוקף לגרות כזו מצד ההלכה כיון שהם פסולים לעדות מדין תורה כיון שהם כופרים בתורה משמים ולא היו כ"ד כשרים נכוחים בגרות ועוד, ואין זה שייך כלל לנד"ד שנערך הכל בכ"ד אורתודוכסי כשר]** אך ראוי לציין כי עקב חומרת אשת איש, ברוב המקרים שבהם עולות שאלות בדבר יהדות של מתגרש, לרבות ספק בתוקף הגיור, נוהגים בתי הדין לסדר גט מספק או לחומרא, תוך שבית-הדין נותן ביטוי לכך ב"מעשה בית-הדין". תעודות אלו – כתובה ומעשה בית דין לגיטין – משמשות לא רק את בני הזוג, אלא גם את בני משפחותיהם ובמיוחד את צאצאיהם להוכחת יהדותם, והדבר נפוץ במיוחד אצל עולי ברית המועצות לשעבר, אשר לא תמיד צויינה עובדת יהדותם במסמכים ממלכתיים רשמיים. לפיכך, רואה ההלכה חשיבות מירבית לתייעוד נכון ומדויק של שמות בני הזוג ושמות אבותיהם וייחוסם הדתי בהתאם לכללי ההלכה.

האסמכתא ההלכתית לגירושין³³² של בני זוג שהיו נשואים כדת משה וישראל, הינו מסמך "מעשה בית דין"³³³. מסמך זה משמש כפסק דין משלים לגירושין ובו מאשר בית-הדין כי בני הזוג ששמותיהם

³³⁰ ציינו כי ביקשנו לראות אם ניתן לאתר שינויי מגמה בשנתיים האחרונות. בבדיקה של אגף מערכות מידע בהנהלת בתי הדין הרבניים נמצא, כי בשנת 2008 התגרשו 164 גרים (כולל נשים) מתוכם היו 9 שומרי מצוות. נתון זה, 5.5% של שומרי מצוות מקרב הגרים המתגרשים, מהווה הכפלה של מספר שומרי המצוות לעומת הממוצע הרב-שנתי. מצד שני, בשנת 2007 התגרשו 134 גרים (כולל נשים) מתוכם היו 2 שומרי מצוות. נתון זה, 1.5% של שומרי מצוות מקרב הגרים המתגרשים, מהווה בקירוב חצייתן של הנתון הרב-שנתי.

³³¹ שו"ת אגרות משה אבן העזר ח"ג ג.

³³² תעודת הגירושין המוצאת על-פי פקודת הנישואין והגירושין (רישום), לא נועדה לשמש כאסמכתא הלכתית. אף-על-פי כן, הנוהג הוא לרשום גם בה את שם המגרש כ"פלוגי בן אברהם אבינו" או "פלוגי הגר", בדומה למעשה בית דין. ראו: הרב מרדכי פוגלמן, "בן אברהם אבינו", תורה שבעל-פה יג עג. ואולם אירע מקרה שבו מתגרשת פנתה בבקשה שלא להוסיף בתעודת הגירושין שלה את המלה "הגירות" משום שהדבר פוגע בה כשהיא נדרשת להציג בפני רשויות כמו משרד הפנים, משרד השיכון ורשויות מקומיות, והדבר גורם לה צער. הרב הראשי לישראל הראשון-לציון, הרב אליהו בקשי דורון, הורה לאחר התייעצות עם דיינים, כי אפשר להחליף לה את תעודת הגירושין באחרת שבה לא יירשם "הגירות". הרב בקשי דורון ביסס את תשובתו על איסור אונאת הגר תוך עריכת הבחנה בין מסמך תעודת הגירושין שאינה הלכתית לרישום "הגירות" בגט או במעשה בית דין (שו"ת בנין אב ג', סימן נט). ראו והשוו: דברי השופט אלון ב-בג"ץ 230/86 שושנה (סוזן) מילר נ' שר הפנים מ (4) 436. אך ראוי לציין כי מסתבר שלא בכל הקהילות היהודיות בעולם מודעים מספיק כי תעודת הגירושין בישראל אינה תחליף למעשה בית דין ההלכתי, ובישראל אין משיאים מתגרשים ללא הצגת מעשה בית דין בנוסף לתעודת הגירושין. בפניות שהגיעו להנהלת בתי הדין הרבניים מקהילות יהודיות שונות בעולם הובעה תמיחה על ציון יהדותו של אדם בתעודת גירושין ללא הערה מתאימה גם במקרה שהגט נערך מספק או לחומרא. מתברר שיש אנשים שהתגרשו בבתי-הדין בישראל שעושים שימוש סלקטיבי בתעודת גירושין ללא מעשה בית דין, כהוכחה ליהדות, כדי להתקבל לקהילה.

³³³ בזמן התלמוד ואחריו היה הגט עצמו משמש כאסמכתא לאשה כי היא יכולה להינשא או כי הגיע זמן זכאותה לגבות כתובה. בהלכות גט של המרדכי בסוף מסכת גיטין, סימן תנב, כתב: "כשהגט ביד האשה חתום, יכולה להנשא באותו

מפורטים במסמך התגרשו כדת משה וישראל, והרי הם מותרים לעלמא בכפוף להגבלות שצוינו ב"מעשה בית דין". על-פי דין תורה היו בני הזוג עד לגירושין ב"חזקת איסור" להינשא לעלמא. כדי להוציאם מחזקת האיסור יש צורך בפסק דין של בית-הדין.³³⁴ מאחר ו"מעשה בית-הדין" הינו פסק הדין המתיר את בני הזוג להינשא עם אחרים, חייב בית-הדין לציין שם כל מגבלה על הנישואין העתידיים. כדבר שבשגרה, נרשם שם לגבי אשה כי היא אסורה לכהן, וכן במקרה שקיים תינוק – שהאשה אסורה להינשא עד שהוא יגיע לגיל שנתיים. במקרים מתאימים רושם בית-הדין "איסור לבעל ולבועל". כך גם בכל מקרה שבית-הדין סבור שאין לעשות שימוש ב"מעשה בית-הדין" כראיה שהמגרש או המתגרשת הינם יהודים, מציין שם בית-הדין שאין ללמוד מסידור הגט כי בית-הדין בחן את יהדות בני הזוג או של אחד מהם.³³⁵ משום כך, על-פי דין תורה אין רב מסדר חופה וקידושין לאדם שהתגרש בטרם יציין ב"מעשה בית-הדין" ויבדוק אם אין שם מגבלה על הנישואין.

אגב כך מעניין לציין, כי גט ומעשה בית דין שנערך בעקבותיו עשויים לשמש כראיה גם לכשרות ייחוסם של האנשים שהיו מעורבים בסידור הגט, לרבות עדי הגט. הגמרא במסכת קידושין³³⁶ כותבת: "וכל שהוחזקו אבותיו משוטרי הרבים וגבאי צדקה – משיאין לכהונה ואין צריך לבדוק אחריהן. רבי יוסי אומר: אף מי שהיה חתום עד בְּעַרְכֵי הישנה של ציפורי"³³⁷. חתימת גט על ידי עד שהוא גר, כשרה; כך פסק בעל "חכמת שלמה"³³⁸. על-פי האמור, אדם ששימש כעד חתימה על גיטין, מוחזק כיהודי, ואם מדובר בגר³³⁹ הריהו מוחזק שהתגייר כהלכה. והנה מתברר כי ענין תוקפו של גיור לא פסח על גיטין שנחתמו על ידי עד גיטין שהוא גר. בתשובה של הרב אליהו קלאצקין³⁴⁰, נדונה שאלה בדבר ספק בכשרות גיטין שנחתמו על ידי עד שהוא גר ואחר כך נודע שלא התגייר כדין. באותו מקרה העד היה מוחזק לגר והיה "מתנהג תמיד בדרכי היהדות, ומדקדק במצוות", אך התברר "שלא קיבל המצוות בפני שלושה ולא טבל לגירות, רק מל עצמו אצל רופא יהודי לשם יהדות". המשיב דן בצדדי הספק ומסיק, שיש מקום בנסיבות אותו מקרה להקל, אך אינו מוכן להתיר בלי לקבל פרטים נוספים ולקיים התייעצות נוספת עם גדולי הדור. אכן, המצב העגום של הגיורים בימינו הביא את רבה של ג'נבה ואב בית-הדין שם, הרב אברהם יפה שלינגר³⁴¹ לעורר על כך "שאינו למהר להחתיים גר כעד על גט"נ [גטי נשים] [...] וגלל כן לענ"ד כל חכם יעשה בזהירות ומתינות ועליו לדעת מי הגר אשר הוא בא להחתימו על הגט"³⁴².

גט או לגבות כתובתה". אך זה מאות בשנים שמנהג שהפך לדין הוא שכתב-הדין קורעין את הגט ב"קרע בית דין", על מנת שלא ניתן יהיה לעשות בו שימוש חוזר לבני זוג אחרים בעלי שמות זהים [הערה: וכן כדי שלא יבוא אי מזה ויערער על כשרותו של הגט שנים רבות לאחר שניתן]. חלף זאת, הונהג שטר "מעשה בית דין" לגיטין ותוכנו.

³³⁴ ראו: פסקי דין רבניים, חלק ט 289, 292; ערעור (גדול) 1-21-7938 פלוני נ' פלונית (2006), פורסם במאגריים משפטיים.

³³⁵ בבדיקה ממוחשבת שנערכה על ידי האגף למערכות מידע בהנהלת בתי הדין הרבניים נמצא, כי ב-4,994 תעודות "מעשה בית דין" מתוך 118,521 תעודות כאלו שהופקו בשנים 2008-1996, נרשמה הערה הנוגעת ליהדות של אחד מבני הזוג לפחות. כלומר, לגבי 2.1% לפחות מתוך המתגרשים לא היה בית הדין משוכנע ביהדות המתגרש או המתגרשת (נבדקו מופעי המלה "יהדות" בתעודות אלו, ולפיכך לא ניתן היה לייחס את הנתון רק לאחד מבני הזוג, ובכך להגיע למימצא מדוייק יותר. לעומת זאת, בבדיקה לגבי גרים קיימים מופעים שונים לגבי גברים ונשים: "הגר" ו"בן אברהם אבינו" לגבר, ו"הגירור" ו"בת אברהם אבינו" לאשה).

עו א.

³³⁷ יש סוברים, שיהודו הוא בזה שכל דייניו היו מיוחסים, ויש שסוברים שדייניו לא היו מניחים לאדם לחתום כעד אלא אם כן היה מיוחס.

³³⁸ הרב שלמה קלוגר מבראד, הגהות על שו"ע אבן העזר קל א.

³³⁹ חתימת עד כזה בגט היא: "פלוני בן אברהם אבינו עד".

³⁴⁰ הרב אליהו קלאצקין, חיבת הקודש, עד. תשובה משנת תרפ"ז על שאלה שהגיעה מארה"ב אל הרב נחום אטרוג, אב"ד בצפת וראש ישיבת "תורת ארץ ישראל" שייסד הרידב"ז.

³⁴¹ שו"ת באר שרים ג עז.

³⁴² הרב חיים דרוקמן העיר, בכלי תקשורת שונים וביניהם בערוץ 1 של הטלוויזיה, בתכנית הבית היהודי מיום 7.6.2008, על הפרדוקס שיכול להתרחש אם קיימת אפשרות של ביטול גיור, שאז עלול להיות מצב, שעדותו של גר שהעיד על מתן גט תבטל, וילדיה של האישה שנישאה בשנית, יהפכו להיות ממזרים. ברם, תנאי הכשרות של עד גיטין בבתי הדין הרבניים בישראל דורשים כי העד יהיה שומר תורה ומצוות. לפיכך, קיים סיכוי קלוש ביותר, אם בכלל, להיווצרותה של הבעיה שתוארה. בכל אופן, מן המקורות שהבאנו נראה בברור שהקושי שעלול להתעורר ותוצאתו החמורה, אינם מלמדים כי הקושי אינו קיים. הוא אינו מוביל למסקנה כי לא ניתן לפסוק על בטלותו של גיור.

(ג) בפני רב רושם נישואין

מן הטעמים שבוארו לעיל, החשש לגבי תוקף הגיור עולה מאליו כאשר מתגייר שחזותו מוכחה עליו שאינו שומר מצוות, מופיע בפני רב רושם נישואין על מנת להירשם לנישואין. החשש אינו אם בית-הדין המגייר הקפיד והשתכנע שהמתגייר מקבל מצוות עובר לגיור. הנחת המוצא היא שבית-הדין שדייניו הוסמכו ומונו על ידי גורם מוסמך של הרבנות הראשית לישראל, מוחזק כבית דין כשר וראוי. לכן מעשה בית דין לגיור וכל תעודה של בית דין מיוחד לגיור המעידים על גיור שנערך כהלכה, הינו קביל בעינינו ללא פקפוק, כך אצל רב רושם נישואין וכך בפני בית דין רבני. החשש אינו עולה מתעודת הגיור, כי אם מן המצב העובדתי הנגלה בעת שעניינו של המתגייר בא בפני הרב רושם הנישואין.

[הערה: זוהי התממות כי לפי מה שהעלנו בספר זרע ישראל פרקים א-ב העיקר הוא האם היתה קבלת מצוות והודעתם כראוי בפני שלושה, וקיומם לאחר מכן אינו מעלה ואינו מוריד וכל שכן וק"ו אם השתכנע הבר"ד שכוונתם לקיים ואז גם אם לא קיימו אח"כ דברים שכלב אינם דברים ועיין להגר"ש דיכובסקי בתחומין תשס"ט עמ' 275-270]

רב רושם נישואין שנמנע מלהשיא גר שיש בידו מעשה בית דין של בית דין מיוחד לגיור, אך ורק בגלל שסמכותו ההלכתית של בית דין זה מפוקפקת בעיניו על דרך הכלל, פועל שלא כדין ובניגוד להוראות נוהל רישום נישואין של הרבנות הראשית³⁴³, הכוללות הנחיות כלליות לרבנים רושמי הנישואין. על-פי סעיף 22 להוראות, "גר או גיורת ידרשו להביא תעודת גיור מבית-הדין הרבני או מבית דין שהוסמך בארץ ע"י הרבנות הראשית לישראל"³⁴⁴. **[הערה: אולם גם הרב עטיה וגם הרב שרמן אינם רואים בהנחיה זו של הרבנות הראשית כמחייבת אותם, אלא דוקא את ההנחיה בתחית הגרא"ם שך והגר"ש אלישיב לרושמי הנישואין עיין בפסק דינם באורך]**

אך יחד עם זאת, רב רושם נישואין אינו תפקיד מינהלי גרידא. הוא אינו יונק את סמכותו אך ורק מפקודת הנישואין והגיורשין (רישום). הסמכת רב רושם נישואין וכן מינויו נעשים על ידי הרבנות הראשית לישראל בהתאם לסעיף 2(6) לחוק הרבנות הראשית לישראל, התש"ס-1980. על מנת לקבל כשירות כאמור, על הרב לעבור בחינות על חלקים מסויימים של שולחן ערוך אבן העזר וחושן משפט, ובהם הלכות אישות, קידושין ועדות. בדרך כלל, מינוי כרב רושם נישואין ניתן לרב העיר או הישוב, המכהן שם (אלא אם מדובר במקום שלא מכהן רב כאמור). התפקיד העיקרי של רב רושם נישואין הוא הלכתי. כדי לעמוד על כשירותם של בני הזוג להינשא הוא גובה עדויות ומקבל ראיות. בתוקף תפקידו הוא מפעיל שיקול דעת הלכתי. בהתאם לכך הוא מקבל את בקשת רישום הנישואין ועריכתם או דוחה אותה. כאשר קיים ספק והרב רושם הנישואין אינו יכול או אינו מוסמך להכריע בספק, וטיבו של הספק הוא להתברר בבית-הדין, מעכב הרב רושם הנישואין את הטיפול בבקשה ומפנה את בני הזוג לקבל החלטה או פסק דין מבית-הדין הרבני.

רב רושם נישואין פועל איפוא בשני כובעים: האחד, מינהלי, והאחר דתי, כחכם הלכה. רב רושם נישואין חייב להתחשב במעשה בית דין לגיור שניתן על ידי בתי הדין המיוחדים לגיור או על ידי בתי הדין הרבניים "הרגילים". אך התעודות של שני המוסדות האמורים אינם מסמכים הצופים את פני כל העתיד להתברר. אין בהם כדי לכבול את שיקול דעתו של רב רושם נישואין לגבי העובדות שבפניו, ובלבד שהוא מפעילו באופן סביר במסגרת סמכויותיו. "הגם שברמה העקרונית שיקול דעתה של הרבנות, כרשות מינהלית, חשוף תמיד לביקורת שיפוטית [...], ככלל – אין הצדקה להתערבות בשיקול דעת הילכתי טהור"³⁴⁵. **[הערה: כאשר יש פסילה גורפת של בתי הדין לגיור ע"י רשמי נישואין, ברור שיש מקום לבקורת כאשר רשות אחת של הרבנות אינה מכירה בתוקפה וסמכותה של רשות אחרת.]**

³⁴³ ראו: חוזר מנכ"ל משרד הדתות סג/1 (פברואר 2003). **[הערה: הכעיה היא שגם הרב עטיה וגם הרב שרמן פסלו את כל בתי הדין לגיור וקבעו שדייניהם פסולים וכל גיור שנעשה אצלם גם אם היתה בו קבלת מצוות, פסול.]**

³⁴⁴ וצדפו לכך החלטה של הרבנות הראשית לישראל מיום "י אייר תש"ס (15.5.00): "תעודת גיור של בתי הדין הרבניים או בתי-הדין המיוחדים לגיור יתקבלו ע"י רושמי הנישואין". **[הערה: מדוע א"כ הרבנות לא יצאה חוצץ נגד הרב בלוי מאשקלון שלא רצה לקבל תעודת גרות בטענה שאין הגר מקיים מצוות, ובהנחיה של הרב שך והרב אלישיב הם מורים בפירוש לרשמי הנישואין לא להתחשב בתעודות גיור, אלא לתקור בעצמם אחר הגרים, וכן מובא בחשובת הרב אלישיב בקובץ השוכות בחשובתו להרב אקסלרוד ע"ש.]**

³⁴⁵ בג"ץ 7471/05 בלדי בע"מ נ' מועצת הרבנות הראשית לישראל (פורסם במאגרים משפטיים).

כך למשל, בני זוג שהתגרשו ואחד מהם בא כעבור זמן להינשא עם בן זוג אחר. אלא שתוך כדי בדיקת הבקשה נודע לרב כי לאחר הגירושין הם שבו לחיות חיי אישות, יעכב הרב רושם הנישואין את המשך הטיפול בבקשה ויפנה את המבקש לבית-הדין הרבני שיבדוק אם יש צורך בסידור גט נוסף³⁴⁶. בהפניה שעשה הרב אל בית-הדין, אין הוא מערער על הגט שניתן או על מעשה בית-הדין לגיטימי. בפניו עובדה חדשה שנולדה לאחר מתן הגט המעלה עתה שאלה אם ניתן עדיין להסתמך על הגט.

בה במידה רשאי ואף חייב רב רושם נישואין, אם הוא סובר כי מבחינה הלכתית, מצב שמירת המצוות הנוכחי³⁴⁷ של פלוני הגר אשר בא להינשא³⁴⁸, מעלה חשש כי קבלת המצוות שלו³⁴⁹ ערב טבילתו לגירות לא היתה אמיתית וכנה³⁵⁰, להפנות את המתגייר אל בית דין רבני המוסמך לדון בעניני נישואין כדי לקבל פסק דין בענין. בהפניה אל בית-הדין אין הרב רושם הנישואין משים עצמו במקום בית-הדין שגייר את פלוני ואין בכך ערעור על החלטת בית-הדין שקיבל את המתגייר. בעשותו כן, מעמיד הרב רושם הנישואין לדיון חששות אשר על-פי ההלכה יש מקום להעבירם להכרעת בית-הדין הרבני³⁵¹:

מן הידועות הוא שבעולמה של הלכה יש מקום לדעות שונות ולגישות מקלות ומחמירות, וכפי שאמר השופט (כתוארו אז) א' ברק: 'אשר לדיני הכשרות עצמם, תיתכנה בהם גישות שונות, הכול על-פי מנהגים וחומרות הנהגים מדור לדור' (פרשת אורלי, עמ' 822). פעמים רבות, ריבוי הדעות מוביל לכך שלשאלה הלכתית יש יותר מתשובה אחת. גם השאלה איזו מן התשובות ראוי לאמץ, שאלה הלכתית היא. ייתכנו גם חילוקי דעות פנים-הלכתיים בדבר הגישה העקרונית אותה יש לאמץ[...]'.³⁵² **[הערה: על הרבנות לגבות את המוסדות הפועלים מכוחה וברשותה ולא לתת לגופים חשוכים ככל שיהיו לערער על סמכות מוסדותיה. הסמכות ניתנה לה ולא לגופים אחרים ועליה לגבות ככל תוקף את הפועלים מכוחה.]**

ויודגש שוב: אין בהפניה האמורה כדי לערער על סמכות בית-הדין המגייר מבחינה הלכתית או אחרת, לתת את תעודת הגיור בעת שניתנה. המתגייר היה זכאי לקבל את התעודה בהתאם להתרשמות

³⁴⁶ דין "המגרש את אשתו ולנה עמו בפונדק", גיטין פא ב; שולחן ערוך, אבן העזר, גטין, סימן קמט.
³⁴⁷ במובחן מהתנגדות לעצם כשירותם הדתית של בתי-הדין המיוחדים לגיור ופקפוק בתוקף ההלכתי של תעודת גיור באשר היא. **[הערה: הבעיה שכן היה ערעור על כשרותם, בידי דיינים כבתי הדין הרבניים כגון הרב עטיה והרב שרמן עיין בפסק דינים הנחרץ באורן]**

³⁴⁸ וראו לגבי סיטואציות מעין אלו דבריו הנחרצים של מייסד הרבנות הראשית לישראל, הרב אברהם יצחק הכהן קוק, שו"ת דעת כהן, קנה, שהובאו לעיל בפסקה ד(3)(א), ציטוט ליד הערה 213.

³⁴⁹ הרב יוסף שלום אלישיב, קובץ תשובות א. קד; קובץ מבקשי תורה, שידוכין נישואין, א 3, נשאל בסוגיה זו ע"י הרב גדליהו אקסלרוד, דין בית הדין הרבני בחיפה, "האם חובה על הרב רושם הנישואין לחקור ולדרוש את הגר או הגירות הבאים לבקש להתחתן עם בן או בת ישראל, אם אמנם היתה כוונתו לקבל על עצמו תורה ומצוות". והשיב: "מילתא דפשיטא הוא שאין גר ללא קבלת עול תורה ומצוות ואם אינו חושב כלל להתגייר באמת לחסות תחת כנפי להיות שומר שבת מחללו ומחזיק בבריתו וכל המטרה בכדי להשיג את מבוקשו החומרי ולמלאות את תאוותו, אין זה גירות כלל (ע' שו"ת בית יצחק ח"ב ס"ק דללא קבלה בלב לא היה גר ולא אמרין בזה דברים שכלב אינם דברים) והואיל ולפי"ד, רבים הם הגרים מסוג זה הרי החובה מוטלת על הרב רושם הנישואין לדרוש ולחקור בטרם בא להוציא להם תעודת היתר נישואין למען לא יתערבו גויי הארץ בורע קודש". **[הערה: כאן יצא המרצע מן השק, הכותב כאן מביא הנחיה שעל רשמי הנישואין לפקפק למעשה בתוקף ההלכתי של תעודת הגרות שהונפקה בידי בתי הדין לגיור. ובעיקר הדברים הכותב מביא כאן את הבית יצחק הסובר שכלא קבלת מצוות אין כאן גרות ולא אמרין בזה דברים שכלב אינם דברים ושכן דעת הגרי"ש אלישיב, יש להעיר שגם הבית יצחק עצמו לא כתב כן בהחלטות וסיים על זה וצ"ע לכאורה, ועוד שרבים הם החולקים על הבית יצחק וסוכרים דהוי דברים שכלב ואינם דברים עיין זרע ישראל פ"ב עמ' קעב-קעצה.]**

³⁵⁰ השו"ת דיונו לעיל, פסקה ד(1), בענין פקיד מעמד לענין חוק השבות, הרשאי לשלול נפקות תעודת נישואין שניתנה כדין לבן-זוג של יהודי, אם הוא סבור כי מדובר בנישואין פיקטיביים. **[הערה: האם גם בית דין יוכל לפטור את אשתו ללא גט? !]**

³⁵¹ וראיה לכך היא גם עמדתו של הראשון לציון הרב אליהו בקשי דורון, שעוד בעת כהונתו כרב ראשי לישראל, כתב את תשובתו המופיעה ב"בנין אב" ד סימן נח, וכן ב"תחומין" כ 273, 278, בה תמך בכל פה בבדיקה הנעשית גם בדיעבד על ידי בתי-הדין ורבנים רושמי נישואין באשר לכנות קבלת המצוות של המתגייר עובר לגיור, למרות שיש בידי המתגייר תעודת גיור כדין. **[הערה: ברור שיש בזה בעיה אמיתית ומטיל כתם על כל הגרים הנ"ל, לא יתכן שכל גר כבאו לבית הדין יחשוש שיטילו ספק בגרוהו וימנע מכן, ובמיוחד שלדעת רוב הפוסקים הגרות חלה בכל מקרה כן שאין צורך לבדיקה זו, ועיין זרע ישראל פרקים א' ב' ד' וה' וכמאמרו של הגרי"ש דיכוכסקי בתחומין תשס"ט עמ' 275]**

³⁵² בג"ץ 7471/05 בלדי בע"מ נ' מועצת הרבנות הראשית לישראל, שם.

בית-הדין באותה שעה מכנות כוונותיו בעת שהצהיר שהוא מקבל על עצמו את קיום המצוות. ההפניה באה, ויכולה לבוא, עקב החשש שהתעורר מן העובדות החדשות שהתבררו עתה בפני הרב רושם הנישואין. **[הערה: העובדות הן לאחר הגרות ויתכן שאפילו זמן רב אחריו, ואין בכחם לקבוע מה היה בזמן הגרות עצמה שזה הזמן הקובע מבחינה הלכתית כפי שמבואר בספר זרע ישראל פרקים א-ב ובתשובת הגר"ש דיכובסקי תחומין תשס"ט עמ' 275-270].**

(8) השלכות פסק דין המגביל תוקפו של גיור

כאשר בית-הדין המגייר דן מחדש בתוקפו של גיור שערך וקובע בעצמו לאור העובדות והטענות החדשות שהובאו בפניו, כי הגיור בטל או שהוא בספק, קביעתו תהיה מקובלת לצורך הטלת מגבלות על הכשירויות ההלכתיות של המתגייר, מכאן ואילך. עם כל זאת, על-פי העקרון ההלכתי שבארנו למעלה, לפיו כל דין חייב לדון בהתאם לאמת המתבררת בפניו, קביעה שכזו לא תהיה בגדר פסק דין מחייב שמכוחו יהיה בית דין רבני אחר חייב לפסוק מבלי להפעיל שיקול דעת עצמאי, כי יהודיה שנישאה כדמו"י לאותו אדם, מותרת לעלמא ללא גט³⁵³. דברים אלו יחולו לא רק כשהנישואין נערכו בטרם ניתן פסק הדין שהגביל את תוקף הגיור, אלא גם לגבי נישואין מאוחרים בזמן לפסק הדין האמור. למשל, נישואין פרטיים בישראל או נישואין בקהילה בחו"ל באמצעות רב מוכר על ידי הרבנות הראשית לישראל.

כאשר בית-הדין המגייר, יהיה זה בית דין מיוחד לגיור או בית-הדין הרבני, הוא שביטל את הגיור, יחייב הדבר את רשויות המדינה, למרות שפסק ביטול הגיור אינו בגדר פסק דין שיפוטי, וזאת בהתאם להלכת האטשינס³⁵⁴. **[הערה: לפי מה שהעלנו בזרע ישראל פ"ח, וכן דעת הגר"ש דיכובסקי בתחומין תשס"ט, לא שייך לבטל גרות, הדבר היחיד שאפשר לקבוע הוא שלא היתה גרות מעיקרא]**

כאשר שאלת תוקפו של גיור עולה בבית-הדין הרבני אגב ענין של נישואין, ובית-הדין פסק כי לא ניתן להתיר לבעל-הדין להינשא כדת משה וישראל – בנימוק שהגיור בטל או שנפל בו פגם שבגיור בעל-הדין הינו ספק גר – מחייב פסק דין זה את כל רשויות המדינה בכל הקשור לענין הנישואין. עניני נישואין הינם בשיפוטו הייחודי של בית-הדין, והוא הפוסק האחרון בדבר כשירות להינשא. אפשר כי פסק הדין האמור, לא יחייב את רשויות המדינה לענין מעמדו של אותו בעל-דין כזכאי שבות או לצורך מירשם האוכלוסין. אך יחד עם זאת, רשויות המדינה מוסמכות להתייחס לתוכנו של פסק הדין ועליהן להתחשב בו, כדרך בה נוהגים לגבי כל הכרעה שיפוטית שניתנה בסמכות אגבית על ידי בית משפט מוסמך, כשאין אותה הכרעה אגבית בגדר *res judicata*. לעומת זאת, אף שפסק דין של בית-הדין הרבני המגביל את תוקפו של גיור תקף לענין הכשירות להינשא בעתיד, הוא עלול לאיין את סמכותו החוקית של בית-הדין לדון בשאלת תוקפם בדיעבד של הנישואין³⁵⁵. הענין עשוי לחזור לגדר סמכותו החוקית של בית-הדין הרבני אם יינקט הליך מתאים לפי חוק שיפוט התרת נישואין (מקרים מיוחדים וסמכות בינלאומית), התשכ"ט-1929. מכל מקום, בגדרי דין תורה יחולו לגבי פסק דין של בית דין רבני המגביל את תוקפו של גיור אגב דיון בעניני נישואין, הכללים הרגילים הקיימים לגבי כל פסק דין של בית דין רבני.

קביעה המגבילה את תוקפו של גיור עשויה להינתן גם אגב דיון בעניני גירושין. שאלת תוקפו של גיור עשויה להשפיע על זכותו של בעל-דין לתבוע גירושין, ללא תלות בזכות בן הזוג המעוניין בגירושין. קביעה כאמור המגבילה את תוקפו של גיור עלולה להשפיע, כאמור, על היקף סמכותו של בית-הדין לדון בענין שבפניו. אם נתעלם משאלת הסמכות החוקית ונצטמצם להיבט ההלכתי, יש לומר שמתקיימים לענין זה אותם שיקולים שכבר פורטו לעיל. מבחינת המהות ההלכתית, אין זה משנה אם פסק דין המגביל תוקף גיור ניתן אגב נישואין או אגב גירושין. כל גט מצריך מתן "מעשה בית דין" לגיטין, שבו מתייחס בית-הדין לסוגיית היתרם של בני הזוג להינשא לעלמא. כפי שהסברנו לעיל³⁵⁶, על-פי הדין חייבים לציין בגט אם המגרש או המתגרשת הינו גר, ויש הבדל בכתיבת הגט בין שמו של

³⁵³ זאת בכפוף לכלל "בית דין אחר בית דין לא דייקי", שתלוי בנתונים שאין זה המקום לבארם.

³⁵⁴ בג"ץ 467/75 יעקב ו-מרים האטשינס, ואח' נ' שר הפנים ל (3) 148. ראו לעיל, טקסט ליד הערה 168.

³⁵⁵ אלא אם כן יעיין בית-המשפט מחדש בהלכת בסן ויגבילנה לאור דברים שאמרנו ולמדנו לעיל מהלכת ביכובסקי, לעיל פסקה ג(3).

³⁵⁶ פסקה ד(7)(ב).

גר שומר תורה ומצוות לבין שמו של גר שאינו כזה. ממילא, מעמדו הדתי של המתגייר הינו חלק בלתי נפרד מדיני סידור הגט. כמו כן, עד לסידור הגט מצויים בני הזוג ב"חזקת איסור" לעלמא. מעשה בית-הדין הינו פסק דין משלים לגירושין, הקובע את מעמד בני הזוג ביחס לנישואין אפשריים בעתיד. בית-הדין אינו יכול בנקודה זו להתעלם מן הספקות שהתעוררו או מקביעתו לגבי תוקף הגיור והוא חייב לתת להן ביטוי ב"מעשה בית דין" לגיטימי. **[הערה: כאשר בית הדין כותב כמעשה הגט גר סתם ולא כן אברהם אבינו, אין הוא מטיל שום ספק כמעשה הגיור ולא זו כוונתו, אלא כוונתו לציין עובדה שהגר ברגע הגירושין אינו שומר תו"מ, שלזה יש נפק"מ לגבי נוסח הגט בלבד, ולא לגבי תוקפו של הגיור]** היקף הביטוי נתון לשיקול דעת בית-הדין, והוא תלוי בתוכנו של הדיון שהתקיים קודם לעריכת שטר "מעשה בית דין". המנהג הרווח בבתי הדין הוא להימנע מדיון בשאלה הלכתית שאינה טעונה הכרעה מיידית ואפשר שכלל לא תעלה בעתיד. לכן, ככל שענין הגירושין עצמו לא הצריך הכרעה מחייבת בשאלה האגבית בדבר תוקפו של הגיור, ייטה בית-הדין להסתפק בהערה כי המתגרשים או אחד מהם יהיו זקוקים לדיון בשאלת תוקפו של הגיור בכואם להינשא. במקרים אחרים עשוי בית-הדין לציין כי סידור הגט ו"מעשה בית-הדין" לא ישמשו אסמכתא לתוקפו של הגיור. **[הערה: יכולים הם לציין זאת אולם תוקפו של הגיור נובע מכח תעודת הגרות המוחזקת ביד המתגייר המעידה שנעשה אצלו הליך גיור כדת וכדין, וכן בחזקתו אצל סביבתו.]**

ה. וזאת תורת העולה

(1) הפן החוקי

בעיני המשפט האזרחי, פעולת המרת הדת הינה פעולה מינהלית, ובית-הדין הדתי העורך גיור פועל ככהן-דת ולא כטריבונל שיפוטי. זאת, אף שעל-פי דין תורה, גיור צריך להיערך בפני בית דין של שלושה דיינים הכשרים לדון, ונוכחותו של בית-הדין בשלבי הגיור היא המכוננת את מעשה הגיור.

בתי הדין המיוחדים לגיור אינם בעלי סמכות שפיטה. דייני הגיור הינם עובדי מדינה רגילים והם פועלים ככהני-דת ולא כנושאי משרה שיפוטית. **[הערה: יש לבדוק היטב קביעה זו בלשון החוק.]**

בתי הדין הרבניים שדייניהם מתמנים על-פי חוק הדיינים, הם המוסד הדתי היהודי החוקי הממונה על הגיור. סמכות-מישרין של בתי הדין כמוסד דתי לגייר נובעת מכח חוק הדיינים, בהיות דייני בית-הדין הרבני דיינים של מוסד דתי חוקי של "העדה היהודית" כמשמעותה על-פי דבר המלך, שהתמזגה בקום המדינה עם הקהילה היהודית של העם בישראל. אין זו סמכות שיפוט אלא סמכות מהותית הטבועה בפן הדתי-מינהלי של בית-הדין, ושהוסדרה כדין בתקנות הדיון. סמכות-עקיפין חוקית לגייר יש לבית הדין, אגב דיון ב"עניני נישואין וגירושין". **[הערה: לפי מה שכתב הגר"ש דיכובסקי בפסק דין בבית דין הגדול ערעור מס' 6745-12-2, הסמכות היא מקבילה ושתי מקבילות אלו נובעים מאותה סמכות היינו הרב הראשי שמינה אותם.]**

בית-הדין הרבני מוסמך לפסוק בשאלת ההשתייכות הדתית של בעל-דין, כאשר היא מתעוררת בפניו כשאלה אינצידנטלית, ובית-הדין מוסמך להעלות את השאלה אף ביוזמתו. אם המבקש הינו גר, מוסמך בית-הדין לקבוע אם הגיור הינו בר-תוקף אם לאו, או שקיים ספק בקשר לכך, באופן שלא ניתן להתיר למבקש להינשא כדת משה וישראל. על-פי הלכות מושרשות היטב של בית-המשפט העליון, בג"ץ אינו מוסמך להתערב בקביעת המימצא בדבר יהדותו של אדם על ידי בית-הדין הרבני. הוא מקבל את הקביעה של בית-הדין, אפילו היא קביעה של ספק, כקביעה מוחלטת.

פקודת ההמרה מסדירה המרת דת שנערכה בישראל, מעדה דתית מוכרת אחת לעדה דתית מוכרת אחרת. רישום המרת הדת בהתאם להוראות פקודת ההמרה, הינו קונסטיטוטיבי. כאשר המרת דת נרשמה בהתאם להוראות הפקודה, כפוף המומר בעניני הנישואין והגירושין שלו לבית-הדין הדתי אשר

אל דתו הסתפח, גם אם מבחינת דיני הדת של בית-הדין מתברר בדיעבד כי קיימת שאלה בדבר תוקפה הדתי של ההמרה.

סמכותו של "ראש העדה", לאשר כי פלוני התגייר, היא סמכות מינהלית, ולא שיפוטית. כאשר ראש העדה מאשר כי פלוני הסתפח אל דתו, אין הוא דן בענין קונקרטי של נישואין או גירושין, ואין לו סמכות לדון באלו. רישום המרת הדת על ידי מי שניתנו לו סמכויות הממונה על המחוז, גם הוא פעולה מינהלית, שנועדה להקדים ולקבוע מכח החוק מי הוא בית-הדין הדתי שידון בסכסוך בין בני הזוג בעניני המעמד האישי התלויים ברישום ההמרה. רישום המרת הדת לא נועד כדי להכריע את הדין הדתי פנימה. משום אלה, בית-הדין הרבני אשר לו הסמכות השיפוטית בעניני נישואין וגירושין, הוא המוסמך לפסוק מה נפקות יש לגיור, שנרשם על-פי פקודת ההמרה, לגבי נישואין וגירושין.

בני זוג שאחד מהם התגייר והמרת הדת נרשמה על-פי פקודת ההמרה, אינו פטור מעול שיפוטו של בית-הדין הרבני על ידי "המרת דת" חד-צדדית חוזרת, לרבות באמצעות התנהגות דתית היוצרת בטלות או ספק לגבי הגיור. סמכות השיפוט שנרכשה מכח פקודת המרה תישמר עד לשינוי שיבוא על-פי הוראות אותה פקודה.

הלכה למעשה, פקודת ההמרה מסדירה קשת מצומצמת של תופעות המרת דת. היא חלה רק כאשר אדם בן עדה דתית מוכרת בישראל המיר את דתו בישראל לעדה דתית מוכרת אחרת בישראל. אדם חסר-דת שהמיר דתו בישראל לדת של עדה דתית מוכרת, או אדם שדתו היא דת של עדה דתית בלתי מוכרת שהמיר דתו לדת של עדה דתית מוכרת, אפילו אם קיבל בפועל תעודת אישור של ראש העדה בישראל, וגם אם כתוצאה מכך קיבל תעודת המרת דת מן האדם שניתנו לו סמכויות הממונה על המחוז, אין ההמרה חוסה תחת הוראות פקודה ההמרה. תעודת אישור ותעודת המרה שניתנו בנסיבות שתוארו כאן, ניתנו בחוסר סמכות פונקציונאלית, ואין בנתינתן, כשלעצמן, כדי ליתן נפקות או כדי להוסיף נפקות כלשהי לפעולת המרת הדת.

לפיכך, אין כל משמעות לפקודת ההמרה לגבי גיורים של חסרי-דת או של בני דת של עדה דתית לא מוכרת שבוצעו בישראל בבתי הדין המיוחדים לגיור ובכל בית דין אחר. לגבי אלו אין כל הוראת חקיקה הנוגעת לתוקפו של הגיור, שעלולה להתנגש עם קביעה של בית דין רבני במסגרת עניני נישואין וגירושין בכל הקשור לתוקפו של הגיור.

רובם של המתגיירים מעולי חבר מדינות העמים במסגרת בתי הדין המיוחדים לגיור, הינם חסרי-דת. לפיכך, אין כל משמעות לפקודת ההמרה לגבי חלק-הארי של המתגיירים בישראל בשנים האחרונות. יחד עם זאת, כאשר בית-הדין קובע כי פלוני אינו כשיר לנישואין או כי יש ספק לגבי תוקף הנישואין מן הטעמים שצוינו, אין בית-הדין מאבד את סמכותו החוקית לענין קביעת הכשירות להינשא. הדבר הוא בבחינת "ספיקו ופסיקתו באים כאחד" או "שלילת יהדותו ופסיקתו באים כאחד" (על משקל "גיטו וידו באין כאחד").

דייני בתי הדין המיוחדים לגיור מוחזקים כדיינים כשרים ושלמים בדעתם ובתורתם. בבתי דין אלו מקפידים שלא לקבל אדם לגיור אלא אם כן השתכנעו שלושת הדיינים יחדיו כי המועמד ראוי לגיור, וכי הוא מקבל על עצמו עול תורה ומצוות ומתכוון לקיימן.

"מעשה בית-הדין" לגיור הינו אך בבחינת ראייה כי המתגייר עבר את הליכי הגיור הנדרשים על-פי דין תורה על מנת שייחשב כגור, אך התעודה כשלעצמה בלבד אינה יוצרת "חזקת יהדות" או "חזקת גירות". מסמך זה אינו מחסן את נושאו מבחינה מחודשת של גיורו במצבים שעל-פי ההלכה יש לעיין בכך מחדש. לפיכך, אין כל התנגשות בין בתי הדין המיוחדים לגיור, לבין בתי הדין הרבניים הרגילים בנקודת הזמן שבו עולה שאלת תוקפו של הגיור, אגב הדיון בעניני נישואין או גירושין.

מבחינה משפטית, "גירות פיקטיבית" דומה במהותה ל"נישואין פיקטיביים", אשר בית-המשפט האזרחי מוסמך להתעלם מעצם קיומם ולא לתת להם נפקות, למרות שפורמלית הם הוכחו כדין.

(2) הפן ההלכתי

קבלת המצוות הינה לב לבו של הגיור. המתגייר אינו חייב לדעת את כל פרטי מצוות התורה קודם הגיור, אך הסכמתו לקבל על עצמו את עול המצוות חייבת להיות מוחלטת, שלמה ובלתי מותנית.

קבלת מצוות חלקית או מסוייגת מונעת את הגיור. אין די שקבלת המצוות תיעשה מן השפה ולחוץ. קבלת המצוות חייבת לשקף כנות ורצון אמיתי לשאת בעול זה. **[הערה: דבר זה שנוי במחלוקת ואדרבה רוב הראשונים והרמב"ם והטוש"ע סוברים שקבלת מצוות לא מעכבת הגרות, עיין בורע ישראל פ"א ופ"ב].**

בימינו מוחזקים רוב הגיורים שהם "בשביל דבר", כלשון הרמב"ם. משכך, לפי גישת הזרם המרכזי של פוסקי ההלכה, **[הערה: אין דבר כזה שנקרא זרם מרכזי בנדון זה והרבה אינם מסכימים עם מה שהוא קורה במכוון זרם מרכזי, עיין זרע ישראל פ"א ופ"ב]** החשש לגבי תוקפו של הגיור מתעורר בעת שבפני בית-הדין מופיע גר שאינו שומר מצוות, וכאשר לשאלת תוקפו של הגיור יש נפקות לענין הנדון בפני בית-הדין. החשש הוא שמא "הוכיח סופו על תחילתו", **[הערה: מזור, הרמב"ם כתב בפ"ג מאיסור"ב שלא אומרים הוכיח סופו על תחילתו לגבי תוקפה של הגרות, והוא בדבריו חולק על זה]** ועל כן יש לברר מה היה בתחילת הגירות. **[הערה: כוונתו אחר הגרות, אולם אז כבר חלה הגרות ולא ניתן לערער על תוקפה כפי שמוכח מהרשב"ץ ח"ג סי' מ"ז וכפי שהוכחנו בורע ישראל פ"ח]** כשמתברר שהמתגייר לא שינה את אורח חייו באופן התואם את התחייבותו, **[הערה: קבלת המצוות אינה התחייבות לקיומם, עיין מה שהוכחנו בורע ישראל פ"ב עמ' קנג-קס]** וכבר בסמוך לגיור עבר על איסורי תורה, הרי זו "אומדנא דמוכח" שהמתגייר לא קיבל על עצמו את המצוות. לדעת רוב הפוסקים, אורח חיים המשלב שמירת שבת, אכילת אוכל כשר, טהרת המשפחה (וחינוך דתי), הוא המעיד על קבלת עול תורה ומצוות. צירוף של גיור עקב מניע כמו נישואין או תנאים חברתיים, יחד עם אי-שמירת מצוות בסמוך לאחר הגיור מהווים "אומדנא דמוכח" בגדר של "אנן סהדי", שהמתגייר לא התכוון באמת ובתמים לקבל עליו עול תורה ומצוות. גם כאשר בית-הדין היה משוכנע בעבר בכנות כוונת המתגייר, מביאה התנערות מקיום מצוות בסמוך לגיור למסקנה, כי מדובר בספק-גר אשר נדון לחומרא: לא יתירו את נישואיו ללא גט אך לא ישיאו אותו ליהודיה אם הוא פנוי. **[הערה: רבים וטובים סוברים שאין כזה משום ערעור על הגרות והגרות תקפה כיון שהתבצעה כדינה על כל שלביה בפני ג' כשרים עיין זרע ישראל פ"ח]**

בית-הדין הרבני אינו מחוייב לדוקטרינת "מעשה בית דין" המקובלת במשפט האזרחי. בית-הדין הרבני מוסמך לקבוע כי נישואין של יהודים שנערכו כדת משה ישראל, הינם בטלים, או נפל בהם ספק. הוא הדין לגבי גט שסודר כדת משה וישראל בין בני זוג, בין אם בית-הדין הרבני הוא שסידר את הגט ובין אם היה זה בית דין אחר. כך גם, על-פי דין תורה, בית דין רבני אינו כבול לכל תעודה או פסק דין קודם בדבר יהדותו של אדם. בה במידה מוסמך בית-הדין לקבוע, כי פלוני שהתגייר בבית דין אלמוני אינו כשיר להינשא או שקיים ספק לגבי תוקף הנישואין עקב פגם שנפל בגיור. **[הערה: אבל אף כ"ד אינו חייב לפשפש במעשיו ויכול לסדר לו גט בלי להתייחס כלל לגרותו אלא לענין ניסוח הגט].**

על-פי ההלכה, חייב כל דיין לדון על-פי האמת המתבררת בפניו בהתאם לשיקול דעת עצמאי המופעל על ידו, ואין הוא מחוייב לקבל ללא עוררין הכרעה של בית דין אחר. כך, אף כאשר שני בתי דין אמונים על אותה שיטה פסיקתית, ואף לו יהי ששני בתי הדין שייכים בפועל לאותה מערכת מימסדית של בתי דין, ולפעמים גם כאשר מדובר בהכרעה של בית-הדין הגדול. גישה הלכתית זו מובנית ונטועה היטב בשיטת המשפט העברי.

כאשר שאלת תוקפו של גיור עולה בבית-הדין אגב ענין של נישואין או גירושין, ניתן – אך אין חובה בדבר – להעביר את הדיון כולו אל בית-הדין המקורי שגייר את בעל-הדין, ובלבד שבית-הדין המגייר מוסמך לדון בעצמו בענין הראשי – נישואין או גירושין. בדרך זו יוכל בית-הדין לשקול את כל המכלול, אשר מטבע הדברים מעורר שאלות מורכבות ברבדים שונים של דיני התורה. כך גם כאשר בית-הדין המגייר מוסמך לדון בעניני נישואין וגירושין, ובהתעורר שאלת תוקף הגיור מחדש, יועבר אליו רק ענין הגיור לדיון והכרעה, עדיין ניתן לקבל זאת מבחינה קונספטואלית; ובלבד שהרכב בית-הדין אשר בו עלתה שאלת תוקף הגיור באופן אגבי, יהיה מוכן כשהענין ישוב אליו, לקבל את הכרעת הרכב בית-הדין המגייר לאחר הדיון מחדש בשאלת תוקף הגיור. בהקשר זה יש לתת את הדעת לכשירות ההלכתית המוגבלת של דיני בתי הדין המיוחדים לגיור. הם אינם חייבים להיות בעלי כושר לדיינות. הם אינם דנים בפועל ואינם מנוסים בקשת הרחבה של עניני השולחן- ערוך המובאים לבתי הדין הרבניים. זאת ועוד, על-פי החוק, אין לבתי הדין המיוחדים לגיור סמכות שיפוט בכלל, וגם לא בעניני נישואין וגירושין. בפעולת הגיור אין בתי הדין לגיור מפעילים סמכות שיפוט, **[הערה: איך א"כ]**

הם מחליטים לקבל או לא לקבל את הגר לגיור? !] ואין בהכרעתם בשאלת תוקף הגיור כדי לחייב את בית-הדין הרבני בדונו בעניני נישואין וגירושין.

על-פי שיטת הדיון ההלכתית, בית-הדין מעורב באופן פעיל בהליכי הדיון, ולצורך פסיקת הדין הוא חייב לערוך ברורים גם בשאלות שהצדדים לא העלו ביוזמתם. במיוחד כך בשאלות של איסור והיתר. שאלות בדבר תוקפו של גיור עשויות לעלות בבית-הדין בכל ענין של נישואין או גירושין המובא בפניו, ואף כאשר הגירושין נערכים בהסכמה. לתוקפו של גיור עשויות להיות השלכות, בין היתר, גם לגבי דרך כתיבת הגט. על-פי ההלכה כותבים בגט את שם המגרש ושם אביו, ואת שם המתגרשת ושם אביה. בגט של גר שהוא שומר מצוות יש לכתוב את שמו כ"פלוני בן אברהם אבינו", ואילו בגט של גר שאינו שומר תורה ומצוות כותבים "פלוני הגר". **[הערה: כבר כתבנו לעיל שנוהג זה צ"ע לפחות לדין הספרדים שמון הכ"י לא כתבו ונראה מסתימתו שכלל גר יש לכתוב בן אברהם אבינו.]**

האסמכתא ההלכתית לגירושין של בני זוג שהיו נשואים כדת משה וישראל, הינה מסמך "מעשה בית דין" לגיטין. מסמך זה משמש כפסק דין משלים לגירושין ובו מאשר בית-הדין כי בני הזוג ששמותיהם מפורטים במסמך, התגרשו כדת משה וישראל, והרי הם מותרים לעלמא בכפוף להגבלות שצוינו ב"מעשה בית דין". על-פי דין תורה, היו בני הזוג עד לגירושין ב"חזקת איסור" להינשא לעלמא. כדי להוציאם מחזקת האיסור, יש צורך בפסק דין של בית-הדין. מאחר ו"מעשה בית-הדין" הינו פסק הדין המתיר את בני הזוג להינשא עם אחרים, חייב בית-הדין לציין שם כל מגבלה על הנישואין העתידיים. כדבר שבשגרה נרשם שם לגבי אשה כי היא אסורה לכהן, וכן במקרה שקיים תינוק – שהאשה אסורה להינשא עד שהוא יגיע לגיל שנתיים. במקרים מתאימים רשם בית-הדין "איסור לבעל ולבועל". כך גם בכל מקרה שבית-הדין סבור שאין לעשות שימוש ב"מעשה בית-הדין" כראיה שהמגרש או המתגרשת הינם יהודים, מציינן שם בית-הדין שאין ללמוד מסידור הגט כי בית-הדין בחן את יהדות בני הזוג. משום כך, על-פי דין תורה אין רב מסדר חופה וקידושין לאדם שהתגרש בטרם יציין ב"מעשה בית-הדין" ויבדוק אם אין שם מגבלה על הנישואין.

"מעשה בית דין" לגיטין וכן כתובה, הינן אסמכתאות הלכתיות שעל-פיהן ניתן להוכיח יהדות בכתי הדין. תעודות אלו משמשות לא רק את בני הזוג, אלא גם את בני משפחותיהם ובמיוחד את צאצאיהם להוכחת יהדותם, והדבר נפוץ במיוחד אצל עולי ברית המועצות לשעבר, אשר לא תמיד צויינה עובדת יהדותם במסמכים ממלכתיים רשמיים. לפיכך, רואה ההלכה חשיבות מירבית לתיעוד נכון ומדויק של שמות בני הזוג ושמות אבותיהם וייחוסם הדתי בהתאם לכללי ההלכה.

מבחינת המהות ההלכתית, אין זה משנה אם פסק דין המגביל תוקף גיור ניתן אגב נישואין או אגב גירושין, אם על ריב ואם שלא על ריב. כל גט מצריך מתן "מעשה בית דין" לגיטין, שבו מתייחס בית-הדין לסוגיית היתרם של בני הזוג להינשא לעלמא. מעמדו הדתי של המתגייר הינו חלק בלתי נפרד מדיני סידור הגט, ו"מעשה בית-הדין" שהינו פסק דין משלים לגירושין, הוא הקובע את מעמד בני הזוג ביחס לנישואין אפשריים בעתיד. בית-הדין אינו יכול בנקודה זו להתעלם מן הספקות שהתעוררו או מקביעתו לגבי תוקף הגיור. שתיקת בית-הדין לגבי אלה, עשויה להתפרש כבעלת משמעות פוזיטיבית ולא כמחדל ניטרלי בלבד. בית-הדין חייב על-פי דין תורה לתת לעמדתו לגבי גיורו של בעל-הדין, ביטוי ב"מעשה בית דין" לגיטין, שהרי בעצם ההתעלמות מכך יש משמעות הלכתית, אשר עשויה להישקל בעתיד. היקף הביטוי נתון לשיקול דעת בית-הדין, והוא תלוי בתוכנו של הדיון שהתקיים קודם לעריכת שטר "מעשה בית דין". המנהג הרווח בבתי הדין הוא להימנע מדיון בשאלה הלכתית שאינה טעונה הכרעה מיידית ואפשר שכלל לא תעלה בעתיד. לכן, ככל שענין הגירושין עצמו לא הצריך הכרעה מחייבת בשאלה האגבית בדבר תוקפו של הגיור, ייטה בית-הדין להסתפק בהערה, כי המתגרשים או אחד מהם יהיו זקוקים לדיון בשאלת תוקפו של הגיור בבואם להינשא. במקרים אחרים עשוי בית-הדין לציין, כי סידור הגט ו"מעשה בית-הדין" לא ישמשו אסמכתא לתוקפו של הגיור.

כאשר שאלת תוקפו של גיור עולה בבית-הדין הרבני אגב ענין של נישואין או גירושין, ובית-הדין פסק כי לא ניתן להתיר לבעל-דין להינשא כדת משה וישראל – בנימוק שהגיור בטל או שנפל בו פגם שבגיורו בעל-הדין הינו ספק גר – מחייב פסק דין זה את כל רשויות המדינה בכל הקשור לעניני נישואין וגירושין. עניינים אלו הינם בשיפוטו הייחודי של בית-הדין, והוא הפוסק האחרון בדבר הכשירות להינשא כדת משה וישראל.

(3) מן הכלל אל הפרט

פלונית התגיירה בבית דין מיוחד המוכר על ידי הרבנות הראשית לישראל. ניתנה לה תעודת המרת דת. קודם לגיורה היתה דתה של פלונית נוצרית-פרוטסטנטית, שאינה בגדר עדה דתית מוכרת בישראל. לפיכך, אין לפקודת ההמרה כל השפעה על שאלת הסמכות לענין נישואין וגירושין כדת משה וישראל, אף כי בפועל קיבלה פלונית תעודת המרה³⁵⁷. הדין לא היה שונה אילו קודם גיורה היתה דתה מן הדתות המוכרות בישראל³⁵⁸.

פלונית ובעלה הסכימו שפסק הדין לגירושין בהסכמה ינתן ע"י דיין יחיד וכי הגט יסודר על ידו. פלונית קיבלה גט מבעלה היהודי, ותוך כדי הליך סידור הגט בבית-הדין, התעורר ספק לגבי תוקף גיורה. הדיין, מסדר הגט, הביע דעתו לאחר סידור הגט לשלילה מוחלטת של הגיור שעברה, אך קבע כי פלונית זכאית להביא את עניינה לדיון בפני מותב תלתא. בית-הדין הרבני הגדול קבע במסגרת ערעור כי בגיורה של פלונית התעוררו שאלות, וכדי לבררן לצורך נישואין עתידיים של פלונית וילדיה יש לערוך דיון נוסף בבית-הדין. עניינה של פלונית תלוי ועומד עתה בבית-הדין הרבני האזורי בתל אביב.

הטענה כי הדיין המסדר את הגט פגע בכללי הצדק הטבעי וחרג מסמכות, הינה טענה חלשה³⁵⁹. **הערה: למה חלשה, מדוע לא היה מסדר את הגט כפי שהתבקש וכבואה להנשא שוב, היה אולי עולה לפני המשיא עניין תוקף גרותה, מדוע היה על אותו דיין לדון בדבר שלא התבקש, מדוע היה עליו להטיל רפש ובזך ככל הגיורים שנעשו ע"י אותו כ"ד שגם הכותב כאן כותב שהוא כ"ד כשר ושלם בדעתו ובתורתו מבחינה עקרונית** מכל מקום היא שולית ביותר בנסיבות, ואיננה ממין הענין: ביטול החלטת הדיין לא תעלה ולא תוריד, שהרי לא ניתן ביד פלונית מעשה בית דין המתיר לה לבוא בקהל³⁶⁰.

שאלת כשירותה של פלונית להינשא, וכך של ילדיה, הינן שאלות מהותיות בגדר "עניני נישואין", המצויים בסמכותו הייחודית של בית-הדין הרבני. נכתובה יעֶשֶׂה³⁶¹!

ו. תם ולא נשלם

דברים שאמרנו בסמוך לעיל בפרטי עניינה של פלונית, הם במישור הפורמלי. אין הם ממצים את מעמקי הלב, ולא את עוצמת הרגש. הפרשה גם מצריכה מחשבות לגבי העתיד.

למעלה מחמש עשרה שנה לאחר הגיור, הועמד גיורה של פלונית בסימן שאלה על ידי בית-הדין הרבני הגדול, ואליבא דבית-הדין האזורי הוא נפסל לחלוטין. אך פלונית – יהודיה אם לאו – היא אדם ראשית לכל, היא אדם. היא עולם. שלושת ילדיה, שלושה עולמות הם. ועולמות כל אלה חרבו, לעת עתה, על ראשם. טרגדיה באה לעולמם של בני משפחת פלונית. הַשֵּׁד וְהַשָּׂר ! וכולנו, כולנו – הַאֲזָרְחָ וְהַגֵּר – מקטן ועד גדול, רבנים, דינים וכל איש ישראל – לב מי לא ייצבט? ראש מי לא ינוד לְמִשְׁפָּתָם?

את מי נאשים, את מי? את מי נעמיד אל עמוד הקלון???

- את פלונית, שבאהבתה אל בן-זוגה הלכה שבי אתריו, אל עם אחר וארץ אחרת, ואגב אונסה אמרה – ושמא ליבה פל עֶמָה – כי היא מקבלת על עצמה עול תורה ומצוות?

- את בן-זוגה של פלונית, שחֶצִי האהבה שנזרקו בליבו כבלו אותו אל אשה נכריה, והניעוהו לקרוא לה להסתפח אל עמו ולומר את אשר צריך להיאמר לשם כך?

³⁵⁷ פיסקה ג(8) לעיל.

³⁵⁸ פיסקה ג(7) לעיל.

³⁵⁹ ראו הערותינו לפיסקה א(3) לעיל.

³⁶⁰ פיסקה ד(7)(ב) לעיל.

³⁶¹ עזרא י, ג.

- את דייני בית-הדין המיוחד לגיור, שהשתכנעו – באשר היא שם – מכנות כוונתה של פלונית לקבל על עצמה עול תורה ומצוות ולהסתפח אל עם ה': "עֲמַךְ עָמִי וְאֶל-הַיְיָ אֱלֹהֶיךָ"?

- את דייני בתי הדין הרבניים, שפוסקים בהתאם לדין תורה, ללא כחל וללא שָׂרָק, כובשים את צערם בהתאם לצו מצפונם, וכופתים את מידת הרחמים, שאין רחמים בדין? **[הערה: הענין הוא שההלכה נראה שאומרת אחרת לגמרי מדעתם, כמבואר בורע ישראל פ"ח ובמאמר הגר"ש דיכובסקי בתחומין תשס"ט]**

- את הממשלה, המחפשת פתרון לבעיה בלתי פתירה? את הפוליטיקאים, המבקשים להנהיג ועושים נפשות לדעותיהם? את תועמלני הארגונים המעודדים גיור, שהוא שטר ושוכרו בצידו? ואולי, כמקובל, את התקשורת???

- או שמא נאשים את מי שקרא: "המלך הוא עירום!"? ...

איש מתכבד בקלון חברו, ויער של עמודי קלון צמח לו, וסביבם כלונסאות של שצף קצף וקֶטֶב מְרִיר.

פרשת פלונית שגיורה הועמד בספק, לא ללמד על עצמה יצאה אלא ללמד על הכלל כולו יצאה. הציבור, כולו כאחד, חייב בחשבון נפש, בבחינת "אבל אשמים אנחנו" – כולנו!

מבחינה הלכתית ומשפטית, הגבלת תוקפו של גיור עקב פגם שנפל בכנות קבלת המצוות אינה יוצרת 'פיצול סטטוס' דה-יורה בתוך המערכת הרבנית. אבל מבחינה אנושית, דה-פקטו נוצר מצב של "פיצול סטטוס" ביחס למתגייר שנמצא פגם בכנות קבלת המצוות על-ידו. האם ניתן למנוע בעתיד טרגדיות קשות כמו זו של פלונית? זאת אין בידנו לדעת. נוכל רק להצביע על מסקנות ביניים, שאינן ממצות.

גיור בישראל, מכל סוג שהוא, אינו יכול להוות פתרון מאחד, הוליסטי, להתערות וטמיעה הדדית של אוכלוסיה בת 320,000 אזרחים שאינם יהודיים, ללא מוטיבציה דתית אך בעלי זיקה הדוקה לאתנוס היהודי, בתוך העם היהודי שבו קיימת זהות דת-לאום³⁶² במובן האורתודוקסי³⁶³.

גיור המוני ללא קבלת מצוות כנה ואמיתית, עלול להביא למציאות קשה מזו המוכרת לנו: היווצרותה של קבוצת "פסולי חיתון" מסוג חדש – אוכלוסיה של "ספק-גרים" בדיעבד, שלפי ההלכה **[הערה: לפי חוגים מסויימים]** לא יוכלו להינשא – לא עם יהודים³⁶⁴, לא עם ספק-גרים ולא עם חסרי-דת! חלילה וחס; לא לכך אנו מייחלים!

גיור יכול להוות פתרון רק לאלו אשר מתוך שכנוע פנימי עמוק מוכנים לקבל על עצמם את "המחיר" שקיבלה על עצמה רות – עול מצוות! כמה מתוך בני אוכלוסיית העולים שאינם יהודיים מוכנה לקבל על עצמה התחייבות שכזו³⁶⁵?

³⁶² הרב יעקב י' וינברג, שרידי אש, ד, "לשאלת מיהו יהודי", שעה, שעז. השוו: י' אגסי, בין דת ולאום לקראת זהות לאומית ישראלית (תל אביב, תשמ"ד).

³⁶³ לביקורת נוקבת מצד מלומדים דתיים "עצמאיים", על הקורה בסוגיית הגיור, עד כדי הבעת חוסר אמון לכאורה ביושרה של חלק מדייני גיור, ראו: ד"ר נדב שנרב, 'עמך עמי? מלכוד הזהות הישראלית במשבר הגיור', נקודה, 313 (אב תשס"ח); הרב ד"ר מיכאל אברהם, 'שערי גיור – על אלימות וכוונות טובות', אקדמות כב. אין אנו שותפים להיסקים עובדתיים מכילים של מלומדים אלו העולים לכאורה מדבריהם – יש להניח כי הם לא השתתפו מעולם ולא צפו בדרך בלתי אמצעית בעבודת דייני הגיור. אך עצם העלאת הדברים על ידי כותבים רציניים אלו, וכן דברי ביקורת עקרוניים שהובאו על ידם ואשר עם כל הכבוד יש בהם טעם של ממש, מעידים על כרסום מדאיג באמון של ציבור רחב, שהינו קבוצת התייחסות מאד משמעותית בציבור הדתי, כלפי מערכת הגיור. יש לקוות כי קובעי המדיניות, לסוגיהם ולסוגיה, יקחו את דבריהם לתשומת ליבם.

³⁶⁴ אלא לאחר גיור מחדש כדמו".

³⁶⁵ "עינינו הרואות שרוב רובו של הציבור שהגיע ארצה מחבר העמים אינו חי את חייו מתוך תפיסת עולם דתית, או מנהל אורח חיים דתי. תפיסתו חילונית, משקפת את החברה הקומוניסטית והאירופאית ממנה הוא בא, ואין להתפלא על כך. הסבירות שיאמץ לפתע תפיסת עולם דתית מתוך שכנוע והכרה דתיים, כאשר הוא בא להתגייר מתוך רצון לחבור לחברה הישראלית שברובה הגדול היא עצמה חילונית, קלושה ביותר. אם רובם של היהודים שעלו מברית המועצות אינם דתיים, מדוע שנצפה שהמצב יהיה שונה אצל הגוים שבאו משם? וכי הם באים מרקע דתי יותר וברגע שיתגיירו יפסיקו לקנות ב'טיב טעם' ויתחילו לפקוד את 'זול למהדרין'? מן ההכרח, שתנועת גיור מסיבית תהיה בנויה על גיורים ללא קבלת מצוות. יש לומר את הדברים בגלוי, להישיר מבט אל המציאות, ולהבין שטיב הגרות המוצעת היא גרות

"כל תכנית לגיור המוני ללא קבלת מצוות או קבלת מצוות חלקית, איננה רצינית. אכן, 'אין חיה כזאת'"³⁶⁶. זוהי עמדתו של הרב חיים דרוקמן, המבוטאת במפורש ובמוצהר על ידי תלמידו המובהק, הרב חיים אירם, העומד בראש "מדור גיור" של המכון ללימודי היהדות – "המכון המשמש כזרוע הביצועית של ממשלת ישראל בתחום הגיור והינו גוף ההכשרה לגיור הגדול בארץ"³⁶⁷. בתי הדין המיוחדים לגיור מתעקשים על קבלת מצוות, והלימוד הממושך ומערך הסינון המשמעותי, כך לדברי הרב אירם, דואגים לכך שרק מועמדים בעלי מוטיבציה דתית עוברים את הסינון!

המסקנה היא, כי הרב דרוקמן – כמו כל רב אורתודוקסי אחר – שולל מכל וכל מדיניות של גיור ללא קבלת מצוות. ומכאן, כלשונו של הרב משה ליכטנשטיין:

משמעות המדיניות שהרב אירם מציין, כעמדתו של הרב דרוקמן ותומכיו, היא שלא ניתן לגייר אלא מיעוט בלבד מבין עולי רוסיה הלא יהודים, וכל הקריאות הנשמעות בדיון הציבורי בדבר הצורך לגיור מסיבי, על מנת לפתור את בעיית נישואי התערובת, זהותם הלאומית של העולים הללו וכיוצא באלו – מנוגדות לעמדתם. [...] הוא מסכים באופן בסיסי לניתוח שהצעתי: א. שלא ניתן לעסוק בגיור המוני אלא אם כן מוותרים על קבלת מצוות; ב. שמדיניות זו בעייתית; ג. שהתנגדות למדיניות זו היא לגיטימית ביותר. לאור זאת, חשוב לשים לב להשלכות של המציאות האמורה. אם מגיירים רק את אותם גרים המוכנים לקבל על עצמם עול מצוות, אזי מדובר בכמה אלפים בודדים לשנה וכך אכן מסר הרב אירם שמדובר בפחות מאלפיים לשנה – ואם כן, הגיור אינו יכול להוות פתרון לבעיית נישואיהם של העולים הלא יהודיים"³⁶⁸.

פתרון בעיות היסוד של אחדות העם, לא יבוא – הוא אינו יכול לבוא – לא על ידי גיורי "אינסטנט", לא על ידי גיורי "קפיצה", ולא על ידי גיורי "קריצה"³⁶⁹.

ללא קבלת מצוות, ולא להתייחס למציאות מדומה". (דברי הרב משה ליכטנשטיין, שם, בהתייחס לפולמוס של הרב שרמן לגבי גיורי הרב דרוקמן). כפי שנראה בסמוך, הרב דרוקמן שולל לחלוטין אפשרות של גירות ללא קבלת מצוות. **הערה: בהסכרה טובה ונכונה יקבלו עליהם מתגיירים אלו את מצוות האמונה בה' כפייה בעיני קיום מצוות שבין אדם לחבירו וקיום מנהגי יהדות שונים אם מעט אם הרבה עד שימשיכו לעלות את אט בעמלות הקיום.**

³⁶⁶ הרב חיים אירם, "כי גרים וחושבים אדם עמרי" תגובה לרב משה ליכטנשטיין (חלק ב), דף קשר – עלון ישיבת הר עציין, גיליון 1150, מצוי כעת ב- <http://www.etzion.org.il/dk/5768/1150maamar2.html>.

³⁶⁷ כלשון ההודעה בדף השער של אתר האינטרנט של המכון ללימודי היהדות. מצוי כעת ב- <http://www.nativhagiur.org.il>.

³⁶⁸ על-פי "סקר עמדות ומידע בנושא הגיור בקרב עולי ארצות חמ"ע", שנערך ע"י מכון צומת (נובמבר 2003): קרוב ל-80% מן הלא-יהודים אינם חושבים להתגייר. מחציתם מנמקים: "אין לי צורך בכך", ורק רבע חושבים כי "התהליך קשה". כשהנסקרים נשאלו אודות לא-יהודי בסביבתם (ולא אישית על עצמם) כ-94% מהם שסבורים כי הוא לא יתגייר. 60% מנמקים כי "אין צורך בגיור", ורק כ-20% חושבים ש"התהליך קשה" (שם, 5). **הערה: אולם אם הם היו מתרשמים שהתהליך הוא קל ונוח, רבים מהם היו פותחים בהליך גיור, המצב העכשווי גורם לרבים מהם לוותר עליו.**

³⁶⁹ ראו: הרב ד"ר יהודה ברנדס, פולמוס הגיור המתחרש, אקדמות כא (אלול תשס"ח) 83, 93. ברנדס טוען שם, כי המורים באולפנים לגיור והמתגיירים עצמם "יודעים שבעומדם לפני בית-הדין עליהם להשיב לשאלותיו בדרך שתראה כאילו הם מתכוונים לקיים מצוות ברצינות". לדבריו, "הגרים מבינים שכדי להצטרף ליהדות עליהם להיות חלק מתהליך של שקר ואונאה עצמית, המוזמן ומוכתב על ידי הרבנים והדיינים, חבורה שלמה שחברה יחד למין תחבולה והתחכמות שאין בהן יושרה והגינות. לא אחת שומעים ממדריכי המכונים לגיור שהגרים מתקשים להבין גם הערמות הלכתיות רשמיות ומוכרות, כגון הפרוזבול או היתר עסקא שעליהם הם לומדים במסגרת המכון. **הערה: לדעת הגר"ם מאזח לפי המבואר בהסכמתו לזרע ישראל באמת אין ללמד דברים אלו** קל וחומר כשמדובר במעשה רמייה שהם מוזמנים להשתתף בו כדי להתקבל ליהדות". ברנדס מכנה גיורים מסוג זה "גיורי קריצה" על משקל "גיורי קפיצה", המבוססים על "קפיצה" של המתגייר לחו"ל. שם הוא יכול להתגייר בכל בית דין, לרבות בית דין רפורמי, וגיורו יוכר על ידי החוק הישראלי – פתרון נוח למי שמבקש לעקוף את המכשול הפורמלי בארץ, אך אינו פתרון מספק למי שמבקש שגיורו יוכר על ידי הרבנות לכל דבר. ברנדס מגנה את הדיינים המוכנים להתעלם מן ה"אומדנא דמוכח" שרוב רובם של הגרים הללו אינם מתעדים להצטרף לחברה הדתית ולחיות על-פי אורח חיים של קיום מצוות מלא, אך מסקנתו המפתיעה היא – או אולי לשיטתו אין היא מפתיעה – שיש לוותר על הדרישה לקבלת מצוות כמקובל בכל בתי-הדין ולהסתפק בלימוד האמונה היהודית, עיקרי המצוות, יסודות המסורת היהודית, ההיסטוריה של עם ישראל ומורשתו. ברנדס מכנה גיור מסוג זה: "גיור לישראליות" לכתחילה". לדעתו – "אם גדולי תלמידי החכמים [?] יצטרפו להוראה ברורה וחד-משמעית" [??] – יש לייסד מחדש את בתי-הדין לגיור על בסיס הסכמה שהמתגיירים יקבלו עליהם בכנות ומתוך רצון טוב לקיים מצוות עיקריות וחשובות ולשלב בחייהם אורח חיים מסורתי, כפי שלמדו להכירו מן המשפחות המלוות את מהלך הגיור. "הנוסחה של רד"צ הופמן שהזכרתי לעיל יכולה להיות עיקרון מנחה: 'יודיעו לו המצות שבדאי ירצה לקבל, דהיינו עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים, מצות צדקה וכבוד אב ואהבת רע וכדומה', וכיום בארץ אפשר להרחיב גם למצוות שבין אדם למקום. ניסיון לגייר כך נעשה בהיקף ניכר למדיי בצה"ל, ובהצלחה לא מבוטלת". דברים אלו תמוהים וברור שאין הם עולים בקנה אחד עם המתואר

ניזהר כולנו מגלישה אל מדרון חלקלק, אשר עלול להוביל חלילה מ'פיצול סטטוס' דה-פקטו של יחידים אל 'פיצול סטטוס' של רבים, שאחת היא משמעותו: פיצול העם היהודי לשני עמים.

על ידי הרב דוד בס לגבי החד-משמעיות של קבלת המצוות הנדרשת ומתקבלת מחיילי צה"ל המבקשים להתגייר ("המחויבות לשמור מצוות היא גמורה ושלמה; נעשה ונשמע"). ברור שאין כוונת הרב בס לגיור ל"ישראליות מסורתית", כלשונו של ברנדס; ראו **הערה 285** לעיל. הדברים גם אינם מתיישבים עם הצהרותיהם התקיפות של הרב חיים דרוקמן והרב חיים אירם שהובאו לעיל. דבריו של ברנדס נתפסים כמשקפים, לכאורה, את גישת "הזרם האורתודוקסי" שבמכון ללימודי יהדות, אשר בראשו ובראש בית מורשה עומד במשותף אדם אחד, פרופ' בנימין איש שלום (הרב ד"ר יהודה ברנדס, הינו ראש בית המדרש בבית מורשה בירושלים). **הפער שבין דברי הרב ברנדס לבין דברי הרב אירם**, אומר דרשני – וכותב השורות אינו יודע לגשר על הפער הבלתי מובן. מכל מקום, ה"קריצה", כמסתבר, אינה של הדיינים שהואשמו על ידי ברנדס, אלא של אלו – ככל שהם קיימים – שב"קריצה" מלמדים את המתגיירים "לביים" קבלה כנה כביכול של עול מצוות עד כדי הטעיית בית-הדין, ומביאים אותם לידי אשליה כי אין לחשוש מבדיקה בדיעבד של תוקף הגיור. לא **"דייני קריצות"** יש כאן (על משקל "דייני גזרות" שהיו בירושלים לפני החורבן; כתובות קה ב), אלא – חוששנו – **"מורי קריצות"**, ושמה ב"במאי קריצות" עסקינן.

נספחים

הערות על שיעורו של הדיין הרב אברהם

שרמן

*

הערות על פסק דינו של הדיין הרב אברהם

עטיה

מאת הרב חיים אמסלם

אמר הכותב:

לאחרונה נתפרסם בקובץ בפני עצמו הנקרא "רע ירוע כי ערב זר", פסק דינו ותשובתו של הדיין חבר ב"ד הגדול הרב אברהם שרמן שליט"א. חלק ניכר סובב הולך להשיב על דבריו ושיטתו של הדיין הגאון ר' שלמה דיכובסקי שליט"א חבר ב"ד הגדול (לשעבר). לא ראיתי צורך לשוב ולהשיב על כל פרט ופרט מדבריו, והמעין בספרי "זרע ישראל" כדבעי ימצא מה להשיב על כל פרט ופרט. אולם, מאחר שכנספח לקונטרס הביאו את דבריו של הרב שרמן בכנס דיינים המסכמים את עיקר שיטתו, לכן על כל פנים, שלא תהיה שתיקה כהודאה, נביא דברי תשובה קצרים על כל דבריו, בבחינת שטר ושוברו בצידו, ולא עלי המלאכה לגמור ואסתפק בזה כעת.

עוד ראיתי שהדפיסו בקובץ זה את פסק דינו של הדיין הרב אברהם עטיה מבית הדין האזורי באשדוד, שכמעט הוא הראשון שהטיל בוץ ודברי לעג בכל דייני מערך הגיור של מדינת ישראל, וכתב דברים בוטים ומזלזלים על דרך חוכא ואיטלולא לכל המגייירים והמתגיירים עד כדי ביטול גיור, ואחריו החרה והחזיק הרב שרמן, מצאתי לנחוץ לבוא על סדר דבריו של הרב עטיה, כי במקום שאין אנשים השתדל להיות איש, ולפי שלא ראיתי לא רב ולא דיין ולא רב ראשי שקמו לסתור דבריו, ואת כל בניינו התלוי על בלימה, ולכן לחומרת העניין, שלא יהיה חלול הי מיותר, ולמען לא יחשוב הוא ושכמותו שהצדק עמם, ולא מצאו כל אנשי חייל ידיהם, לכן ההכרח אלצני לבוא על סדר דבריו, ולהוכיח כי נהפוך הוא, ואין דבריו נכונים להלכה.

החותם בברכה לכבוד התורה ולומדיה

ומעמידי הדת וההלכה על תילה

חיים אמסלם

הערות הרב חיים אמסלם על שיעורו של הרב אברהם שרמן

בדבר:

**הוראת גדולי ישראל בדבר שלילת חזקת הכשרות מכל
הגיורים שהתבצעו בזמננו¹**

---

¹ תמליל מקוצר משיעורו של הרב אברהם שרמן בכנס 'נצח משפחות ישראל' לרבני
ערים ורושמי נישואין (ירושלים כ"ה סיון תשס"ט).

הוראת גדולי ישראל בדבר שלילת חזקת הכשרות מכל הגיורים בזמננו

מאז נפלו ונפרצו חומות ההבדלה שבין עם ישראל לאומות העולם, מתחילת ה'אמנסיפציה' וראשית תקופת ה'השכלה', הפך עניין הגיור לאחד הנושאים המהותיים ביותר שעלו על שולחנם של פוסקי ההלכה וגדולי ישראל. קשרים שנוצרו בין יהודים לנכרים, קשרי אישות ורצון להינשא, וקשרים אחרים, גרמו לכך שיותר ויותר נכרים הביעו את רצונם להתגייר, כאשר המטרה העיקרית והמרכזית בזה היתה לשם אישות, לשם כבוד, לשם אינטרסים למיניהם, ולא לשם קבלת המצוות.

אמת, עד לפני עשרות שנים התמודדה כל קהילה וקהילה עם הבעיה במלא האחריות, עד כדי כך שכתשובה לנושא וכתריס בפני ההתבוללות, היו קהילות שקיבלו על עצמן בחרם שלא לגייר נכרים כלל, גם כאשר מדובר בגיור כדת וכדין עם קבלת מצוות כנה. ישנן תשובות המתייחסות לחרמים אלו. הרבנים הראשיים נשאלו בדיון מרבנים בארגנטינה, והראשונים חיזקו את ידיהם של רבני הקהילות שבקשו ליצור מגן בפני ההתבוללות ע"י הטלת איסור וחרם האוסר לגייר מכל וכל. זה התרחש במסגרת הקהילות שהיו צריכות לשמור על כרם ביתם – ובעצם על כרם בית ישראל כולו.

מאז החלה העליה מרוסיה, כאן בארץ הקודש נושא הגיור קיבל ממדים לאומיים ממש. אמנם בבתי הדין התעוררה שאלה זו כבר מקודם, כפי שאמרתי ותיארתי, ועל רקע זה התפרסם גילוי דעת בשנת תשמ"ד ותשמ"ח, ושוב אותו גילוי דעת שחזר במלא התוקף בשנת תשס"ח. כאן התעוררה שאלה עקרונית: איך מבחינת ראיית ההלכה, צריכים לראות את המציאות הזאת של גיור, המתגיירים ובית הדין המגייר. שלושת צדדי השאלה, שצריכים להתייחס אליהם ולתת עליהם תשובה.

בשעתו, ביחד עם הרב שילה רפאל זצ"ל, ולהבחל"ח עם הרב גדליה אקסלרוד שליט"א אב"ד בחיפה, פנינו בנידון למרן הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצוק"ל ולהבל"ח למרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, וגם למרן הגרי"ש וואזנר שליט"א. כתוצאה מפנייה זו, יצא גילוי דעת תורה מלובן וברור, שכל מילה ומילה בו מדוקדקת ומדודה. זכינו לראות איך מרן הסטייפלער זצוק"ל דקדק ובדק כל מילה ומילה בגילוי דעת תורה זה. ברגע מסוים הוא עצר (אז הוא היה כבר כבד ראייה) והתחיל לגשש אל ארון הספרים. כאשר הסטייפלער זצ"ל עמד ליד הארון, שמענו אותו מלחש: "וואס האט צוטאן מיט דעם אחיעזר? אחיעזר ניט קיין שייכות מיט דעם פסק דין דעת תורה", לאחר מכן התיישב וחתם. אגב, גם הגרי"ש אלישיב וגם הגר"ש ז"א אויערבאך, חתמו בשורה התחתונה וביקשו שמרן הרב שך זצ"ל ומרן הסטייפלער זצ"ל יחתמו לפניהם (בהמשך השיעור אנחנו נפנים את הנקודה הזאת –

שבפסק דין זה היו צריכים להיות שותפים גדולי הדור כמו הסטייפלער זצ"ל והרב שך זצ"ל – ראש גדולי התורה וראשי הישיבות בארץ ישראל ובעולם כולו). לאחר דברי הפתיחה הנ"ל, אני אתחיל את השיעור במסגרת פסק הדין שאמנם יצא רק לאחרונה. פסק הדין עוסק בשאלה כדלהלן. בבית הדין בתל אביב הופיע זוג (לזוג יש שני ילדים), והבעל תובע גירושין מאשתו. בתיק כתב התביעה לגירושין, כותב הבעל כך: "באשר אני אינני יודע האם בכלל אני צריך לתת גט, כיון שהאישה היא לא יהודיה, כיון שתמורת תהליך הגיור המזורז, שילמה האשה לרב ב... 10,000 ₪". כלומר, שהבעל טען שאשתו התגיירה בבית דין פסול. אין ספק שבית דין המקבל כסף בכדי לזרז גיור הוא בי"ד פסול, הרי כסף ושוחד זה היפך ממשפט ועוקר את הדין מיסודו¹ (ומענין לענין, אתמול סופר לי על רב אחד שגייר ולאחר מכן סידר חופה וקידושין, וקיבל כסף הן עבור החו"ק והן עבור הגיור. הרב הזה עמד לדין פלילי בנושא)². בחזרה לענייננו: האשה הצהירה בפני בית הדין האזורי וגם בפנינו, שפרט לשתי טבילות (טבילת גיור וטבילה לפני הנישואים) היא לא טבלה מעולם, למרות שלמדה את כל הדינים אצל הרבנית מקודם. כסיבה לכך אמרה, שבעלה לא ביקש זאת ממנה. נקודה חשובה נוספת הובהרה בפני בית הדין האיזורי, והיא – שהבעל הינו קראי. ובפנינו הוא אמר "אצלנו אין טבילה כזאת, אנחנו לא מכירים בדבר הזה". בנוסף, הבעל הקראי דן הוא קראי-חילוני, ומדליק חשמל בשבת, אעפ"י שלשיטת הקראים בשבת צריך לשבת בחושך. גם האישה אמרה שלא

---

¹ ודאי שדבר זה חמור מאוד לקחת כסף כדי לזרז הליך גיור, אולם אין זה פוסל את הגיור, דאע"פ שאמרו בגרות דבעינן שיעשה במעמד ג' כמבואר ביבמות מ"ו ע"ב דמשפט כתיב ביה (במדבר טו, טז), וכן אמרו שם דף מ"ז ע"א ת"ר "ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו" מכאן אמר ר' יהודה גר שנתגייר בב"ד, הרי זה גר בינו לבין עצמו אינו גר, ע"ש, אולם אין זה אלא לענין שצריך להיות במעמד חשוב של ג' אנשים, ואין זה משפט במובנו המלא, שהרי אין כאן טענות בעל דין ופסק דין, וכי אינו גר עד שיאמרו לו ישראל אתה, והלא ודאי כיון שעלה מן הטבילה הרי הוא כישאל לכל דבר כמבואר ביבמות מ"ז ע"א, עיין בכל זה להגריא"ה הרצוג זצ"ל בקובץ מזכרת בתשובתו בענין גרות אות ב' ע"ש. וכך יוצא להדיא מדברי רבנו הרדב"ז בתשובותיו ח"ד סי' פ"ו שהכשיר גרות שנעשתה בפני ג' שלא נתכוונו להיות ב"ד אלא עדים, ע"ש. הרי מבואר דהא דבעינן ג' הוא רק להיות המעמד חשוב, וכל שהם ישראלים כשרים חשיבי כב"ד לענין זה, וכמו בהתרת נדרים וכיו"ב, וא"כ פסול דשוחד לא שייך כאן כלל והדברים ברורים.

² היא הנותנת, זה ענין לדין פלילי בדינא דמלכותא ולא בדין תורה דאין כאן שני בעלי דין שיהיה כאן פסול דשוחד.

חל שום שינוי באורח חייה לאחר הגיור. כלומר, שלא היתה קבלת מצוות אמיתית בגיור זה.³

בית הדין האזורי בפסק דינו מחייב את בני הזוג הנ"ל להתגרש, אמנם עכ"ז בפסק הדין כתוב כך: "באשר לטענת הבעל בקשר לגיורה של האשה, אין בית הדין רואה עילה המצדיקה לערער את כשרות הגיור שנעשה לחומרא ע"י הרבנות הראשית".⁴ כך כותב בית דין רבני בחתימת שלושה דיינים! טענתם: היות וזה נעשה ע"י הרבנות, אנו לא נתערב בזה, כי יש חזקת כשרות על בית הדין שמוסמך מטעם הרבנות,⁵ שאלנו אותם אח"כ: למרות שביה"ד הזה מוסמך ע"י הרבנות, אם היה מתברר לכם שבי"ד זה קיבל שוחד 10,000 ₪, גם אז הייתם מחשיבים את פסיקתו...?⁶

בפסק הדין אנו כותבים כך: "גישתו וקביעתו של בית הדין האזורי עומדות בסתירה מוחלטת לחוות דעת ופסיקתם של מרנן ורבנן גדולי ישראל פוסקי הדור". מה

---

³ קבלה אמיתית היתה כאן שהרי נתכוונה להיות יהודיה וטבלה לשם כך, גם הודעת מקצת מצוות וקבלתם על ידה היתה כאן, וא"כ נעשה כל הליך הגיור לפרטיו, אמנם נכון הוא לא עמד במבחן הקיום לאחר הגרות, אמנם לפי מה שהוכחנו בזרע ישראל פ"ב עמ' קנג-קס, יוצא שקבלת המצוות אינה התחייבות לקיימם, והיא מסתיימת בהודעת מקצת מצוות וקבלתם ע"י הגר, מטרתם להבהיר לגוי את חיוביו בתור יהודי כדי שיפרוש אם מרגיש שלא יוכל לעמוד בכך או כדי שלא יטען אחר הגרות שלא ידע ואילו היה יודע לא היה מתגייר (כי לאחר הגרות אין חזרה וכמאמר רבנו מרן הגרע"י שליט"א בפרוטוקול בפני ועדת חוקה חוק ומשפט של הכנסת שנת תשל"ז בעניין היהודים הקראים ט' כסלו תשל"ז עמ' 9 ומצולם בסוף הספר מקור ישראל וז"ל: "יודע שאדם שנעשה יהודי אינו יכול לחזור לסורו. אצלנו יש קליטה ואין חזרה. הנכנס נכנס ואינו יוצא. כך מבואר בתלמוד מסכת יבמות דף מ"ז ע"ב, עכ"ל). אבל גם אם לא קיים כלום, אחר סיום גרותו שהסתיים בטבילה, חלה גרותו ואם חזר בו הרי הוא כגר שחזר לסורו שקדושו קדושין ומצוה להחזיר אבדתו כמבואר ביבמות מ"ז ע"ב וברמב"ם פ"ג מאיסור"ב הי"ז. ואפילו לא היתה קבלת מצוות כל עיקר, דעת רוב הראשונים שאינה מעכבת הגרות עיין זרע ישראל פ"א עמ' ג-לב וכן דעת הרמב"ם כמו שהוכחנו שם עמ' נב-קג והשו"ע כמו שהוכחנו שם עמ' קד-קמז ע"ש באורך.

⁴ אינני מבין מה רוצה מהם, מבואר כאן שכל מעשה הגיור היה לחומרא (כנראה מעיקר הדין היא נחשבת ליהודיה או ספק יהודיה, וכל הגרות כאן נעשתה לחומרא לצאת ידי כל ספק), ובדאי שבכה"ג הגרות תופסת לכולי עלמא כל שנעשתה על כל שלביה טבילה והודעת וקבלת מצוות לפני הגרות בפני ג'.

⁵ וכי הוא לא יודע את הכלל ההלכתי בי דינא בתר בי דינא לא דייקי (ב"ב קל"ח ע"ב).

⁶ מה הכוונה, האם קבל שוחד לדון בין טוען ונטען או שקיבל כסף כדי לגייר, אם כדי לגייר אע"פ שודאי דבר חמור הוא וכן לא יעשה, כי מחויבים לבצע את תפקידם ללא תשלום, אין כאן שום שוחד ודמות שוחד, ולקרוא על זה שוחד הוא דמגוגיה זולה.

הגישה של אותו בית הדין: מה שנעשה ע"י הרבנות, יש לזה חזקת כשרות, חזקה שבית דין איננו טועה, היסוד שכולנו מכירים אותו, היסוד האומר שמה שפוסק בית דין, פסיקתו נכונה, וכמו שאמר הרמב"ם: "לעולם אין בית דין בודקים אחר בית דין אחר, אלא מחזיקים אותו שהם בקיאים ולא יטעו". וא"כ נשאלת שאלה עקרונית: האם אנחנו יכולים לערער על אותו בית דין מוסמך?

בעניין הזה הבאנו את העיקרון, שבענייני גיור הורו לנו גדולי הדור בפסיקתם, שבזמננו אין חזקת כשרות לא לבית דין, ולא למתגייר, ולא למעשה בי"ד (=תעודת גיור). איפה רואים את זה? לצורך העניין אני אקריא קטע מאותה דעת תורה משנת תשמ"ד, וז"ל: "גם הננו מזהירים את כל רושמי הנישואין, שההלכה מחייבת אותם לבדוק את כל המציג תעודת גיור, הן מהארץ הן מחוץ לארץ, האם באמת היתה הגרות כהלכה".⁷

אנו פנינו וכתבנו לאותם דיינים: אתם שנגשתם עם הגישה של חזקת כשרות, לא רק שהתעלמתם מפרשת קבלת השוחד ולא בדקתם את העניין כלל. בנוסף, התעלמתם מפסיקתם של גדולי ישראל בעניין שלילת חזקת הכשרות מבתי דין בנושא הגיור. יצוין, שגישתם היא, לצערנו, גישה עקרונית וכמעט רשמית של הרבנות, הקובעת שמי שממציא תעודת גיור של בית דין מוכר ומוסמך, צריך רק לאשר שזה אכן בית דין מוכר ומוסמך, ותו לא. אך כאשר ניצב בפני רושם הנישואין גר, ורושם הנישואין שואל אותו כמה שאלות פשוטות:

"לאיזו קהילה אתה שייך, איפה אתה מתפלל, לאיזה מקוה אשתך הולכת, מתי אתה מניח תפילין וכדו', ובתמימות כמסיח לפי תומו הוא עונה: "איזה מקוה, איזה רב, איזה קהילה, על מה אתם מדברים?!" – אזי לעיני רושם הנישואין מתבררת ריעותא.⁸

שימו לב: בפסק הדין הנ"ל של גדולי ישראל כתוב, שכל המציג תעודת גיור חייב בדיקה, כלומר שאין לתעודת גיור חזקת כשרות. הנה, אותו פסק דין חזר על עצמו

---

⁷ ומה הפרוש גרות כהלכה?! לפי דברי הרב הכותב מבחן הקיום לאחר שהתבצעה הגרות, ואילו לפי מה שהוכחנו בזרע ישראל פ"ב עמ' קנג-קס הכונה הודעת מקצת מצוות וקבלתם קודם הגרות, וכל שכן וק"ו לפמ"ש בפ"א שרוב הראשונים, הרמב"ם והשו"ע סוברים שקבלת מצוות לא מעכבת הגרות.

⁸ אין צורך לשאול כלום. הליך הגיור הסתיים בטבילה. כל השאלות והבירורים צריכים להיות קודם הגרות. משהתבצע ההליך הסופי של הגרות שהוא הטבילה, הסתיים ההליך והוא בלתי הפיך גם אם לא עמד הגר במבחן הקיום. כל זה אפילו למאן דאמר קבלת מצוות מעכבת, ועיין זרע ישראל פ"ב, וכל שכן וק"ו למאן דאמר אין קבלת מצוות מעכבת, שהיא דעת רוב הראשונים הרמב"ם והשו"ע כמבואר בזרע ישראל פ"א, כל שכן וק"ו הוא שההליך הוא סופי.

בשנת תשס"ח ביתר תוקף. ביחד עם פסק זה של שנת תשס"ח, ביקשו גם מרן הרב אלישיב שליט"א, וגם מרן בעל "שבט הלוי" הרב וואזנר שליט"א, להוציא שוב את פסקי הדין משנת תשמ"ד ותשמ"ח. ולפסק הדין של תשס"ח הצטרפו כאמור כל רבני מועצת גדולי התורה.⁹

השאלה הנשאלת היא, מה המקור של הצורך בבדיקת תעודת הגיור, הרי ברמב"ם מבואר לכאורה לא כך. אדם שהיה גוי וכעת הוא מציג תעודת גיור, האם הדבר מוציאו מחזקת גוי והופכו ליהודי? כלומר השאלה היא, האם התעודה מעידה שאכן באמת התרחש מעבר בין בן נח לישראל. באים פוסקי דורנו ועונים לשאלה זו: לא! בזמננו התעודה לא מעידה על כך! האם דברים אלו – במכתב דעת התורה הנ"ל אמורים אף לגבי אדם דתי לכל דבר? גדולי ישראל במכתב ההוא, לא מבחינים בין שומר תו"מ ללא שומר תו"מ, ז.א. שגם גר ששומר תו"מ טעון בדיקה האם אכן התגייר כדן. יתירה מזו, אני בשעתו שאלתי את מרן הגר"ש אלישיב שליט"א, האם הדברים שנאמרו במכתב דעת התורה וז"ל: "ההלכה מחייבת אותם לבדוק את כל המציג תעודת גיור, הן מהארץ הן מחוץ לארץ, האם באמת היתה הגרות כהלכה" – מתייחסים גם למי שהתגייר בבד"ץ העדה החרדית או בעדת החרדים בלונדון? מרן הגר"ש אלישיב ענה לי: "אין הבדל" (אנו ביקשנו חוות דעתם של גדולי ישראל ביחס למה שמתחש בארץ ישראל בלבד, אולם בפסק דינם הם הוסיפו "הן מהארץ הן מחוץ לארץ", ולכן התעוררתי לשאול את השאלה הנ"ל).

אמנם צריך הסבר, למה אין הבדל בין בית דין חשוב לבית דין אחר, ותמיד חייבים לבדוק. הרי אם אנו רואים חתימות של בד"ץ העדה החרדית או חתימות של בי"ד של הגר"נ קרליץ שליט"א, למה צריך לבדוק? לא שהם איבדו את חזקתם חלילה, אלא מפני שכאן ישנה ריעותא בקבלת מצוות...¹⁰ בפסק של הגרש"ז אויערבאך

⁹ אבל לא מבואר מהי הבדיקה, יתכן מאד שהבדיקה צריכה להיות שנעשה הליך של הודעת וקבלת מצוות קודם הגרות בפני ג' וכל שנעשה הליך זה הגרות מוחלטת ולא ניתן לבטלה גם אם לא עמד במבחן הקיום לאחר הטבילה.

¹⁰ האם יש ריעותא גם בבתי הדין הללו?! למה לא ידון הדבר לגבי כל בית דין ובית דין לגופו אם נפלה בו ריעותא. וכל זה לשיטתיה, אבל לפי הוראות הרבנות הראשית שכל בית דין המוכר על ידה, הגיור המתבצע על ידו תקף ואין צורך לבדוק אחריו, פשוט שבית דינא בתר בית דינא לא דייקי, וכל שכן לפי המבואר גם בדברי הרב הכותב שהם עושים את הליך הודעת וקבלת המצוות בפני שלושה קודם הגרות, רק שלפי דעתו, אין זה מספיק ללא מבחן הביצוע אחר הגרות, ודבר זה לא סוברים בתי הדין וס"ל שכל שקבל המצוות בסתם בפני ג' ומל וטבל בפני ג', הוחלטה הגרות, ואין ממנה חזרה גם אם חשב בלבו שלא לקיים דדברים שבלב אינם דברים, ועיין בכל זה בזרע ישראל פ"ב עמ' קנ"א-ק"ס ועמ' קע"ב-קע"ה, וכל שכן וק"ו לפי רוב

והגרי"ש אלישיב נאמר כך: "היות ולצערנו הגדול נתרבו לאחרונה מקרים של קבלת גרים ומתברר שאחוז גדול מהם לא חשב לקבל על עצמו שמירת תורה ומצוות בעת מעשה הגרות", וחייבים לדקדק במילים אלו, כי כאן מונח לב הענין. הם באו וקבעו קביעה עובדתית שמסתמכת על מציאות עובדתית, והיא, שהוברר שבזמננו אחוז גדול של המתגיירים לא חשבו לקבל על עצמם עול תו"מ בשעת מעשה הגיור. אנחנו ישבנו לפני גדולי ישראל ותיארנו להם את העובדה המציאותית הזאת, שמופיעים בפנינו "גרים" עם תעודות גיור ומעשה ביי"ד שקיבל הסמכה, ובפנינו התברר ללא כל ספק, שלא היתה שמירת תו"מ תיכף לאחר הגיור. אז הגרי"ש אלישיב והגרש"ז אויערבאך שאלו: "על כמה מדובר פה, על אחד-שנים?" הרב שילה רפאל ענה: "עשרות בטח, ואולי אפילו מאות, ולפי מה שרושמי הנישואין מודיעים לנו, מתברר שמדובר במאות רבות!" לא רק מאיתנו הם שמעו את זה, הרי הם תל תלפיות שאליהם מפנים שאלות מכל כלל ישראל ומכל העולם כולו. והרקע הזה, דהיינו שבתקופתנו באים נכרים להתגייר מפני מניעים אינטרסנטיים, ולא לשם קבלת המצוות, עומד בבסיס העובדתי של מציאות אותם המאות, האלפים ועשרות אלפי המתגיירים... ואם בתשמ"ד מדובר על אחוז גדול, היום אנחנו מדברים על אחוז מכריע – 90%. ואני מדגיש שפסק הדין הנ"ל של גדולי ישראל נבנה על ראיית המציאות בלבד.

כדי לראות את עומק הדברים, אני אצטט את אגרתו של מרן החזון איש זצ"ל, אגרת שרבים-רבים מכירים אותה, אגרת ל"א (בחלק א'). באגרת זו החזו"א מוביל את כל העוסקים בפסק הלכה וקובע עקרונות לפיהם אנו צריכים לפעול ולהתנהג. וז"ל החזו"א:

"בירור משפט בבחינת הלכה למעשה, נחלק לעיונים שניים, העיון הראשון להניף הסולת הנקי סעיפי המשפט התוריים, ואחריו עיון השני החדירה בהעובדא הנוכחת לפנינו במעלותיה ומגרעותיה ובדיוק משקל של כל פרק מפרקיה, כדי להתאים את הנידון אל סעיף ההלכה המכוון עליו, ומרובים המכשולים ביסוד ההלכה, ז"א אף שאין הדיין אומר על מותר אסור ועל אסור מותר בכל זאת הוא נכשל בהמעשה שבא לידו ומחליט בכח מדומה שזו שבא לידו היא של הסעיף הידוע, בעת שהעלים עין מקו דק רב הערך בפלילת המשפט הנבנה תמיד על קוים שכליים דקים, ובהעלמה זו הוציא משפט מעוקל מעוות לא יוכל לתקון" עכ"ל.

כלומר שבפסק הלכה צריך לדעת את המציאות עליה מדברים, כדי להתאים את המציאות לסעיף בהלכה. ואף אם הדיין יודע את היסודות ההלכתיים, ואין הדיין

הראשונים הרמב"ם והשו"ע הסוברים שקבלת מצוות לא מעכבת הגרות כמבואר בזרע ישראל

פ"א.

אומר על המותר אסור ועל האסור מותר, הוא נכשל במעשה שבא לידו, כי החליט עפ"י כוח המדמה שזה הסעיף הידוע.

בעניין הגיור, קבעו גדולי ישראל את ההלכה, לאור המציאות הנ"ל. התברר שבתו דין האורתודוכסיים רבים, מכל מיני סיבות, נכשלו ביסוד הזה, ולא ידעו ליישם הלכה נכונה למציאות שהיתה בפניהם. היות וכך הם פני הדברים, גם אל בתי דין אלו מופנה פסק הדין הנ"ל של גדולי ישראל.¹¹

[באמצע השיעור הביא הגר"א שרמן שליט"א את פסק דינו שניתן לגבי אישה המוחזקת בשמירת תו"מ, המשתייכת לקהילתו של הגר"י זילברשטיין שליט"א, שעל פי הודעתה התברר שלא שמרה תו"מ תיכף לאחר גיורה, אלא רק לאחר מכן חזרה בתשובה ונתחזקה בשמירת תו"מ. פסק הגר"א שרמן שליט"א בנדון, שאשה זו זקוקה לגיור נוסף, היות ובשעת הגיור הראשון לא היתה קבלת מצוות כדין (כך פסק מרן הגר"י אלישיב שליט"א, כאשר נשאל מהגר"א שרמן שליט"א בנדון. ואף שלשיטת הגאונים שמובאת ברי"ף, טבילת נידה עולה לטבילת גיור, אמר הגר"י אלישיב להגר"א שרמן שלא ניתן לסמוך על שיטה זו, אלא רק כסניף בלבד). ואף שבנידון דידן האשה הוחזקה בשמירת המצוות, ולכן לכאורה לא נאמנת לטעון "לא שמרתי מצוות תיכף לאחר הגיור", בהתאם לכלל "אין אדם משים עצמו רשע"

---

¹¹ לא נכשלו. הם פשוט סוברים אחרת מהרב הכותב כאן. הרב הכותב כאן מניח בצורה מוחלטת שקבלת מצוות מעכבת הגרות לכולי עלמא, לעומת זאת המעיין בדברי הראשונים הרמב"ם והשו"ע יראה שסוברים שהודעת וקבלת המצוות לא מעכבת הגרות, מהם **הריטב"א** ביבמות (מ"ז ע"ב), ובכתובות (י"א ע"א), **המאירי** בשבת (ס"ח ע"א) ובכתובות שם, **הנמוקי יוסף** ביבמות שם, **הרמב"ן** בשבת שם בתירוץ ב', **השיטה ישנה** הובא בשטמ"ק לכתובות שם, **המגיד משנה** (פ"ג מאיסו"ב הי"ז), ועל צבאם **הרמב"ם** כמו שמוכח מדבריו (בפ"ג מאיסו"ב) עיין שם כל הפרק, וכמ"ש משמו הבי"ח (בסי' רס"ח), ובשו"ת הרדב"ז (ח"ד סי' פ"ו), **וכן דעת הרדב"ז** גופיה שם, **השיטה מקובצת** כתובות (י"א ע"א), **מהראנ"ח** בתשובותיו (סי' צ"ב-ב), **מהר"א ששון** בתשובותיו (סי' כ'), ועל צבאם **מרוך השו"ע** (סי' רס"ח סעיף י"ב) **ובב"י** שהעתיק בסתם דברי הנמוקי יוסף הנ"ל, ועוד. לא הזכרתי כאן אלא מי שכתב כן להדיא, ויש הרבה ראשונים שכן מוכח מדבריהם רק שלא כתבו כן להדיא, והאחרונים דייקו בדעתם כן, כגון **הרי"ף**, **רש"י**, **הר"ן**, **רבנו בחיי**, **תוס' ר"ד**, **רבנו גרשום**, **רבנו נתן בר יוסף** נדרים (י"ז ע"ב) **הסמ"ג** (לאוין קט"ז) ועוד, וכן מדויק מדברי **המנחת חינוך** במצוה תקל"ב גבי יפת תואר. ועיין בכל זה באריכות בזרע ישראל פ"א. לבד מזאת גם לדעת התוס' ביבמות (דף מ"ה ע"ב ד"ה מי) ודעימייהו שקבלת מצוות מעכבת הגרות, הכוונה היא הודעת מקצת מצוות וקבלתם שהתבצעה קודם הגרות, וגם אם לא עמדה במבחן הקיום לאחר הגרות, כל שנעשתה בסתם בזמן הגרות, ולא היתה התניה של חוץ מדבר אחד, תפסה הגרות גם אם היה בליבו שלא לקיים, דברים שבלב אינם דברים, עיין בזרע ישראל פ"ב. וגם אם הרב הכותב אינו סובר כך, מה לו כי ילין על בתי הדין שסוברים כך.

כאשר הוא הוחזק בכשרות, בכל זאת הסביר לעיל הגר"א שרמן שליט"א, שבזמנו נשללה חזקת כשרות מכל הגיורים באופן כללי, ולכן אין כאן "הוחזק". הא קמן, אדם שהתגייר בבי"ד מוסמך ושומר כעת תו"מ, ואין דינו כגר. ויצוין, שמקרים כאלה לא נדירים המה. ובכך סרה התמיהה מהוראת גדולי ישראל המחייבת בדיקה גם לגרים כאלה שהם שומרי תו"מ והתגיירו בבתי דין חשובים ומוכרים.].

**הערות הרב חיים אמסלם על פסק דינו של
הדיין הרב אברהם עטיה**

תיק מס...

ד' אדר תשס"ז (22/02/2007)

המבקש :

ת.ז.

המשיבה

ת.ז.

הנדון : סדורי גיטין

בפני כבוד הדיינים :

הרב אברהם עטיה

פסק דין

א. על הנהלת בתי הדין לרשום את המבקשת ת.ז. וכן את ילדיה... ברשימת מעוכבי נישואין. וזאת בהחלטיות.
ב. ביה"ד לא בדק את כשרותו של הבעל, ולכן גם לרושמו ברשימת מעוכבי נישואין עד לבירור מעמדו וכשרותו. שם הבעל, ת.ז.

נימוקים

ג. האשה מסרה לביה"ד "כי לא שומרת שבת ולא שמרה טהרת המשפחה". לצערנו ולצער כל עם ישראל, לבושתנו ולבושת כל עם ישראל, אין זה פלא כי המגיירים בתיק זה הם אותם המגיירים בראשותו של "חטא"¹ ואשר אין כל תוקף לגיורם,

---

¹ כל פסק זה נכתב בלשון חוכא ואיטלולא, ראשית לכל מכנה הה"כ את הרה"ג חיים דרוקמן שליט"א בשם חטא. ולא ידעתי כיצד לא יבוש, איש צדיק במלוא מובן המילה, מלא זכויות שאלפים התחנכו ומתחנכים על ברכיו מעמודי התווך של אנשי החינוך בציונות הדתית כיצד לא רעדה היד לכנותו בשם חוטא. דברי השחוק וההיתול שכותב על מקוה ללא מים ומים ללא מקוה אינם ראויים לתגובה, רק מה שמסיים שהחידוש הזה שחידש (דברי הליצנות על מים ללא מקוה ומקוה ללא מים) קטן מהחידוש שאפשר להיות יהודי ללא קבלת מצוות, עכ"ד. הם דברי בורות, האם לא קרא ולא שנה שיש מחלוקת גדולה בראשונים אם קבלת מצוות מעכבת הגרות אם לאו, שדעת הריטב"א ביבמות מ"ז ע"ב, ובכתובות י"א ע"א, המאירי בשבת ס"ח ע"א ובכתובות שם, הנמוקי יוסף ביבמות שם, הרמב"ן בשבת שם בתירוץ ב', השיטה ישנה

ויגיע היום שלא רק שלא צריך שיקבלו מצוות אלא אף גיור שיהיה במקוה בלא מים או מים בלי מקוה יהיה גיור, כי מה ההבדל, כי מי שאמר למתגיירים שהגיור תופס בלי קבלת מצוות, הוא יאמר שאפשר מקוה בלא מים, או מים בלא מקוה, וכתוב בע"ז ע"ג סוף ע"ב "ותנן נמי הכי" כפי שהג"י שם מסורת הש"ס, אף הדיינים האלו מצאו משנה המסייעת להם והוא ביומא פ"ה ב: אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם... שנאמר וזרקתי עליכם מים... ואומר מקוה ישראל... מה מקוה מטהר את הטמאים..."

ואף שבפסוק בויקרא י"א, ל"ו כתוב: "מקוה מים יהיה טהור" שצריך מקוה שיש בו מים, אבל הם מחדשים בדברי ר"ע שמספיק או זריקת מים או מבנה של אבנים מקוה, והחידוש הזה הוא קטן בהרבה יותר מהחידוש שאפשר להיות יהודי בלא קבלת מצוות.

אלא בודאי שלא תצא תקלה מתחת ר"ע, וכמבואר ביבמות צ"ט ב: "השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן צדיקים עצמם לא כל שכן" ובפרט רבי עקיבא שמבואר בע"ז כה ב: "אשרי ר"ע ותלמידיו שלא פגע בהן אדם רע מעולם" וצריך לומר שר"ע לא חש לליצנותם של אלו שעוברים עברה, וכפי שהגמרא אמרה בקידושין פ"א, א "רבי עקיבא הוה מתלוצץ בעוברי עבירה". ובפרט בעוברי עבירה בעקירת קדושת עם ישראל, וזה בא מכח האמור בתענית כ"ו, ב "... נשתברו הלוחות... ושרף אפוסטמוס את התורה והעמיד צלם בהיכל". שוברים את הלוחות שורפים את התורה ע"י העמדת צלם, מכניסים בתוכנו עובדי צלמים, וזאת בהיכל

הובא בשטמ"ק לכתובות שם, **המגיד משנה** בפ"ג מאיסו"ב הי"ז, ועל צבאם **הרמב"ם** כמו שמוכח מדבריו בפ"ג מאיסו"ב ע"ן שם כל הפרק, וכמ"ש משמו הב"ח בס"י רס"ח, והרדב"ז ח"ד סי' פ"ו, **וכן דעת הרדב"ז** גופיה שם, **השיטה מקובצת** כתובות (י"א ע"א), **מהראנ"ח** בס"י צ"ב-ב', **מהר"א ששון** בתשובותיו סי' כ', ועל צבאם **מ"ן השו"ע** סי' רס"ח סעיף י"ב **ובב"י** שהעתיק בסתם דברי הנמוקי יוסף הנ"ל, ועוד. לא הזכרתי כאן אלא מי שכתב כן להדיא, ויש הרבה ראשונים שכן מוכח מדבריהם רק שלא כתבו כן להדיא, והאחרונים דייקו בדעתם כן, כגון **הרי"ף**, **רש"י**, **הר"ן**, **רבנו בחיי**, **תוס' ר"ד**, **רבנו גרשום**, **רבנו נתן בר יוסף** נדרים (י"ז ע"ב) **הסמ"ג** (לאוין קט"ז) ועוד, וכן מדויק מדברי **המנחת חינוך** במצוה תקל"ב גבי יפת תואר, לעומת זה דעת התוס' ביבמות מ"ה ע"ב ד"ה מי והרא"ש ודעימייהו שהודעת המצוות וקבלתם מעכבת הגרות. האם לא למד הה"כ דברי הגמ' בשבת ס"ח ע"א על השוכח עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה דמיירי בתינוק שנשבה לבין הגויים וגר שנתגייר לבין הגויים ולא הודיעוהו שום מצוה מן המצוות כמו שפירשו הריטב"א ביבמות מ"ז ע"ב והרמב"ן בשבת ס"ח ע"א בתרוץ ב' והמאירי בשבת שם ועוד ראשונים ע"ש, לך נא ראה בספר זרע ישראל פ"א ואילך. א"כ מה הרעש והפלא הגדול שהוא מתפלא על זה שיש סוברים שקבלת מצוות לא מעכבת הגרות, האם גם על רבותינו הראשונים יעז לכתוב בדברי לעג והיתול.

ה', וכתוב במלאכי ב' "...ועתה עליכם המצוה הזאת... לתת כבוד לשמו... אתם סרתם מן הדרך הכשלתם רבים בתורה שחתם ברית... וגם אני נתתי אתכם נבזים ושפלים מכל העם כפי אשר אינכם שומרים את דרכי ונושאים פנים בתורה: הלא אב אחד לכולנו הלא אל אחד בראנו מדוע נבגד איש באחיו לחלל ברית אבותינו, בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים כי חלל יהודה קודש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר... באומרכם כל עושה רע טוב בעיני ה' ובהם הוא חפץ... ובפרק ג' "ועתה אנחנו מאשרים זדים גם נבנו עושי רשעה... ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלוקים לאשר לא עבדו... זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חוקים ומשפטים".

ומבואר באור החיים בדברים כ"ו, ח: "ושמת בטנא, ירמוז שצריך כל מפעלות הטובות שעשה, יהיו על פי דבריהם, כאומרו על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט וגו', והתורה והמשפטים ביארו אותם חכמים בששים מסכתות כמנין טנא, שזולת זה הגם שיעשה כל המצוות שבעולם ישרף הוא והם".

הרי שהנביא מצביע על חילול הברית על הבגידה על התועבה שנעשתה בישראל ובירושלים בזה שבחופשיות מתירים את הרצועה ומתירים בהדיא את העריות באיצטלא של "נושאים פנים בתורה" וגורמים במעשה ידיהם לאמר "ובעל בת אל נכר" ובודאי שלא כל אחד יבנה במה לעצמו, תורה לעצמו אלא כפי שכתב האור החיים יש "ששים מסכתות" ובלעדם אף שהאדם כלפי חוץ נראה "שיעשה כל המצוות" והאור החיים כמה חריצות דין חרץ עליהם.

וכפי שכתב הנביא מלאכי "ועתה אליכם המצוה הזאת" לחסל נגע זה המוטל הוא על בתי הדין המוכרים בישראל, והפה שהתיר להם לגייר, הוא יהיה הפה שאסר להם ויאסור להם מכאן ואילך לגייר, ונמנע מעצמנו את הביטויים הקשים הכתובים שם במלאכי.

ד. מאחר וכך מעמדה של האישה כאינה יהודיה והגט שנכתב ונמסר היה ללא צורך וכפי המבואר בפוסקים.²

ה. בשו"ת אגרות משה ח"א סימן קנ"ז כתב: במה שנסתפק כת"ר הי"ו אם גר שלא קבל עליו מצוות אם נחשב גר, פשוט וברור שאינו גר כלל אף בדיעבד וכן הורה אבא

² למה אי"כ סדרו ומסרו לפי שיטתו והלא ידע זאת קודם סידור הגט ונתניתו, והיה מתירה לפי שיטתו אף בלא גט, אלא ודאי שגם לשיטתו לבו נוקפו להתירה בלא גט, כי ידע שיש החולקים על מהלכו ושיטתו וחשש לדעתם, ורק לאחר שהיה מכוסה וסידר ונתן את הגט, העז להטיל רפש ובוץ בבית דין זה לגיור.

מארי הגאון זצלה"ה בסטראבין בעובדא כזו שאינו גר כלל בין לקולא בין לחומרא, שקבלת מצות בגר מעכב כדאיתא ביו"ד סימן רס"ח סעיף ג, ואף אם אמר בפיו שמקבל מצות אם אגן סהדי שאינו מקבל מצות באמת אינו כלום, וגר שמהני בדיעבד, ... שבשביל האישות קבל עליו מצוות באמת, והוא ברור ופשוט כמו שאמר אבא מארי הגאון בפירוש אז כשהורה, ובכלל איני יודע טעם הרבנים בזה הטועים בזה דאף לדידהו עכ"פ איזה תועלת הם מביאים בזה לכלל ישראל שמקבלין גרים כאלו, בודאי לא ניחא ליה להקב"ה ולעם לישראל שיתערבו גרים כאלו בישראל, ולדינא פשוט שאין זה גר כלל".³

וכן בח"ב יו"ד סימן קכ"ג כתב: "בדבר הבחור שנתגייר לשם שמיים בהיותו כבן ט"ז שנים ולומד בישיבת כת"ר הי"ו זה כשלוש שנים, ונעשה ספק בדבר גרותו אם נעשה כדין... הבי"ד שלשה... ואם ודאי לא היו שומרי תורה ואף אם רק אחד מהם לא היה שומר תורה יצטרך גם לברך על הטבילה" והרי כלל ידוע כאשר יש ספק לא מברכים וכמבואר במס' שבת כ"ג, א, וכפי שכתב הרמב"ם בהלכות ברכות: "וכן כל דבר שיסתפק לך אם מעין ברכה אם לאו עושין אותו בלא ברכה", ועיין בשד"ח מערכת ברכות אות י"ח.

הרי שאפילו ספק אין ממה שהצריך הרב אגרות משה לברך על הטבילה.⁴ ועיין בשו"ת מנחת יצחק ח"ו סימן ק"ז.

---

³ לעומת זאת פשט לשון השו"ע שם בסעיף י"ב שקבלת מצוות לא מעכבת, והעיקר כמו שסתם בסעיף י"ב כמבואר בשולחן גבוה יו"ד סי' רס"ח ס"ק ט"ז, ע"ש, ואין לחלק בין הודעת מצוות שאינה מעכבת לקבלת מצוות שמעכבת, דאין הבדל בין הודעת המצוות לקבלתם כמבואר במהראנ"ח סי' צ"ב-ב', וכ"כ מהרא"ל צינץ בשו"ת משיבת נפש יו"ד סי' נ', דקבלת המצוות חוזרת על הודעת המצוות, ואם ההודעה לא מעכבת ה"ה לקבלה הנמשכת אחריה. ובעיקר דברי האגרות משה עיין בתשובה מאוחרת יותר שם סי' קנ"ט, שכתב שהרבה רבנים בניו יורק מקבלים גרים כאלה, ולכן אינו אומר בזה איסור, ושכל ת"ח יעשה בזה כפי הבנתו ודעתו וכפי הדוחק, וכ"כ עוד בתשובתו שם סי' ק"ס שאולי נחשב זה לדברים שבלב שאינם דברים, שזה טעם הרבנים המתירים, וכ"כ באה"ע ח"א סי' כ"ז שלפעמים אין הרב יכול לדחות הלחץ לגייר שלוחצים אותו ראשי הקהל וע"ע בדבריו ח"ג יו"ד תחילת סי' ק"ו ע"ש.

⁴ מה הקשר שם מדובר שאחד מהדיינים לא היה שומר תורה ומצוות וא"כ אין כאן ב"ד, דליכא שלושה, ובעינן שלושה כמבואר ביבמות מ"ו ע"ב ומ"ז ע"א ונפסק להלכה ברמב"ם פ"ג מאיסו"ב ה"ו ובשו"ע יו"ד סי' רס"ח סעיף ג' לדעת הרי"ף והרמב"ם, אבל כאן מדובר בב"ד שומרי תורה ומצוות, שעשו את כל הליך הגיור מתחילתו עד סופו ומילה וטבילה וקבלת מצוות בפני ג', רק שאינם סוברים כמו הה"כ כאן שקבלת המצוות היא מבחן הביצוע לאחר הגיור, אלא הכוונה היא כפשוטה הודעת המצוות למתגייר וקבלתו את הדברים קודם הגיור בסתם, דאז גם אם היה בלבו שלא לקיים דברים שבלב אינם דברים, ודבר זה אינו פוסל את הבי"ד

כן אצטט מתוך אחד מפסקי הדין שאני נתתי בתיק מספר 310515309 ביה"ד פוסק כי האשה.. אסור לה לינשא, וזאת מאחר והגיור שהתגיירה אינו תקף וכפי המצורף בפרוטוקול של היום.. ואשר בו היא מודה "בכתב ידה" "ובחתימתה" כי מאז שהתגיירה לא שמרה שבת גם בבית, וכן אפילו "לא ידעה" מהו מושג טהרת משפחה, וביה"ד הסביר לה, ואז גם כאמור בפרוטוקול הנז' הודתה שאינה שומרת טהרת המשפחה, כך שכל גיורה הוא הונאה שהונתה את הביה"ד שגיירה. כך שגם דיבורה "בטקס הגיור" היה שבפיה אמרה שמקבלת מצוות, אבל מעשיה הוכיחו "שדיבורה היה באונאה, ובדאי שביה"ד שגיירה ואף ביה"ד אם היה בית דין דחד יומא לא היה מגיירה אם היה יודע שכל מטרתה הוא להשיג נייר לצור על פי צלוחיתו ובפרט שביה"ד שגיירה כתב: "ובקשה להתגייר בדקנוה בדיקה "מדוקדקת" ולאחר שנתברר לנו כנות רצונה ... "ומאחר שבאמת נתבררה לנו כנות רצונה", ואשר כל "כנות רצונה" היה רק להונות את ביה"ד, הרי שאין כאן שום כנות לגיור. וקבלת עול תורה ומצוות בפה, הוא לא סגולה או לחש להפוך ליהודי⁵. וגם בתה... אסור לה להינשא".

ושם בסעיף ג כתבתי: " להעביר החלטה זאת לרבנים הראשיים לישראל ולצרף להם צילום של תעודת גרות ...". וזאת היה בכדי שהרבנים הראשיים לישראל ידעו

שכן סוברים רבים וטובים, וכל שכן וק"י למה שהוכחנו בפ"א מספרנו זרע ישראל שרוב הראשונים הרמב"ם והשו"ע ס"ל דקבלת מצוות לא מעכבת הגרות בדיעבד ואכמ"ל.

⁵ גם כאן חוזר על התיזה שלו שקבלת מצוות היא מבחן קיומם לאחר הגרות, ובנפול בנינו זה נופל כל מה שכתב כאן, אולם כבר התבאר לעיל שקבלת מצוות שמקבל המתגייר אינה הבטחה שמבטיח שיקיים המצוות, אלא ידיעה והבנה עקרונית מהם החיובים שיחולו עליו בהפיכתו ליהודי, והם יחולו עליו בעל כרחו שלא בטובתו גם אם יצעק לאחר הגיור (קרי הטבילה) שאינו חפץ בהם, וגם אם לא יקיים שמץ מהם הם חלים עליו על כרחו. והדברים מבוארים להדיא בדברי רבנו נתן בר יוסף תלמיד הרמב"ן הובא בשטמ"ק נדרים י"ז ע"א שכתב שמי שנתגייר מיד נאסר בכל איסורי תורה **מבלי שיאסרם עליו**, אלא מחוקי הדין שכל מי שהוא ישראל נאסר באיסורי תורה ומצווה במצוותיה, עכ"ד. ולשיטת הה"כ כאן לא נתחייב אלא ע"י שאסרם עליו בקבלת המצוות, אלא ודאי דליתא דאין מטרת קבלת המצוות כדי לאסור על עצמו אותם, שהרי לא מודיעין אותו אלא מקצתן, אלא מטרתם שידע שע"י כניסתו לעם ישראל חלים עליו חיובים שונים, ולא יוכל לטעון "לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי" כלשון רבנו יצחק בר ראובן באזהרותיו, וכ"כ הסמ"ג ל"ת קט"ז ע"ש, כל זה גם אם לא היתה כוונה לקיים, וכל שכן וק"י כאן שע"פ התרשמות הבי"ד המגייר, שהיא החשובה והרלוונטית (ולא התרשמותו של הה"כ שנעשתה הרבה זמן לאחר הגיור), שכתבו שבדקוה בדיקה מדוקדקת, ולאחר שנתברר להם כנות רצונה, זה הדבר החשוב והקובע וכמו שהארכנו בכל זה בזרע ישראל פ"ב, ובפ"א עמ' ק"ב-קכ"ד, ע"ש.

על פי האמור בזכריה ט, י"ז, "מה יופיה" של מה שנקרא ביה"ד מוכר וכן "מה טיבו" של עובר זה (כתובות י"ג,א) "עובר" שתי משמעויות, האחת בניקוד המשנה במכות כ"ג, א "...העובר עבירה אחת נוטל נפשו עליה" והשנית "עובר" כמשמעותו שכאמור בפס"ד שגם עובריה, ילדיה מעוכבי נישואין המה.⁶

ובבדיקה שערכתי מצאתי כי גם תיק זה הוא בראשותו של הרב המתחיל באות "חטא" כפי שמתחיל בתיק האמור לעיל בשורת הדין כרך ח.⁷ וכתב בעל הטורים במדבר כג,כא: "לא הביט און בישראל שאין אותיות חט בשמותיהם של שבטים".⁸

והטעם הוא כפי שכתב רש"י במדבר כ"ו, ח "משפחת החנכי, לפי שהיו האומות מבזים אותם ואומרים מה אלו מתייחסין על שבטיהן סבורין הם שלא שלטו המצריים באמותיהם, אם בגופם היו מושלין ק"ו בנשותיהן לפיכך הטיל הקב"ה שמו עליהם ה"א מצד זה ויו"ד מצד זה לומר מעיד אני עליהם שהם בני אבותיהם וזה הוא שמפורש ע"י דוד שבטי י-ה עדות לישראל, השם הזה מעיד שהם מתייחסים לשבטיהם.."

ועיין בירושלמי סוף פרק ז, ביומא ובחת"ס שם.

וכיום בתי דינים הנקראים מוכרים משליטים את המצריים באמותינו וכפי הגמרא ביבמות יז, א "בה' בגדו כי בנים זרים ילדו" וכפי שכתב רש"י "אומות העולם" היו "מבזין" את ישראל שהגויים היו שולטים ביחוסם של ישראל. וכיום בתוכנו מהרסיך ומחרביך ממך יצאו "מבזין" את עצמם. והדברים חוזרים השכם והערב ע"י אותם הנקראים בית דין מוכר.⁹

ולמעשה זה לא בית דין "מוכר" אלא "מכיר". וכפי שכתב רש"י ויקרא כ"ו, י"ד: "ואם לא תשמעו לי... אין לי אלא המכיר את רבונו ומתכוין למרוד בו וכן בנמרוד

---

⁶ גם כאן ניכרת נימה של תרעומת כלפי הרבנים הראשיים המכירים בבתי הדין המיוחדים לגיור ובסמכותם ואינם מערערים עליהם כפי שעושה זאת הה"כ.

⁷ שוב פעם מזלזל בנימה אישית בת"ח חשוב ומכנהו בשם חטא, היכן הדרך ארץ והענוה!?

⁸ עד מתי ימשיך בדברי הקנטור והזלזול.

⁹ למה לא מבין הה"כ שבתי דין אלה סוברים אחרת ממנו בכל תפיסת מעשה הגיור, א) הוא סובר שלכו"ע קבלת מצוות מעכבת, והם סוברים שמחלוקת ראשונים היא ודעת רוב הראשונים שאין קבלת מצוות מעכבת הגרות, ב) הוא סובר שקבלת מצוות היינו התחייבות לקיימם אחרי הגרות, והם סוברים שקבלת מצוות היא קבלת והבנת הודעת מקצת מצוות שמסרו לו הב"ד כדי שלא יאמר אילו הייתי יודע לא הייתי מתגייר כפי שבארו הראשונים. ג) הוא סובר שיש לנהל מעקב אחר המתגייר אם הוא מקיים את המצוות לאחר הגרות, והם סוברים שהעיקר הוא ההתרשמות שהיתה לבית הדין בזמן קבלת המצוות ואין אחריה כלום.

גיבור ציד לפני ה' שמכירו ומתכוין למרוד בו, וכן באנשי סדום רעים וחטאים לה' מאוד, מכירים את ריבונם ומתכוונים למרוד בו", ושם בלקט הבהיר אות מ"א: "פירוש יודע הוא מה זו תורה ויודע הוא ללמוד להשיג ולהבין כוונותיה ואינו רוצה..."

ואין לך מכיר את רבוננו ומתכוין למרוד בו, יותר מזו שמגיירים אישה שלא יודעת מהו טהרת המשפחה, ואשר למעשה הגיורת לא היא שהונתה את הבי"ד אלא הבי"ד הוא שהונה את עצמו וכאמור במתכוונים למרוד.¹⁰

ו. בשו"ת שבט הלוי חלק עשירי סימן רכ"ז כתב: "...ולא באתי רק בעניין הגרות הקלוקל הזה שע"י הרפורמים הרעים... וכל המעיין ביו"ד סימן רס"ח בטוש"ע יראה שאין כאן גירות כלל... דאין כאן בי"ד כלל... כיון דכולם מוחזקים כרשעים גמורים... אין בו סרך גרות כלל..."¹¹

ז. בספר שורת הדין מאמרים ופסקים מבתי הדין הרבניים בישראל כרך ג, מעמוד קס"ח ושם בעמוד קע"ד: "העולה מכל המבואר... דהוי כגר שלא מקבל על עצמו דבר אחד מן התורה ומעכב אף בדיעבד, ועל כן אין לקבלו לגירות ואין הגירות תופסת אף בדיעבד."¹²

---

¹⁰ דברים מחוצפים שאינם ראויים להעלות על הכתב, כיצד יכול לכנות כן אנשים צדיקים, רק משום שאינם תופסים כמוהו את מהות הגרות, אנשים אלה שומרים שלא תתקיים כאן בתוך ארץ ישראל התבוללות רבתי בין יהודים מסורתיים לבין אלה הנמצאים עמם בכל תחומי החיים בלימודים בצבא ובעבודה, והם מתחתנים עמם ומולידים מהם ילדים שהלכתית הם גוים ואף אחד לא יוכל להיזהר מהם, ולו לא היה מתאפשר הלכתית לגיירם כדן, אזי אין עצה ואין תבונה נגד ה', אבל האמת שדבר זה מתאפשר כפי העולה משורת הדין שלדעת רוב הראשונים הרמב"ם והשו"ע קבלת מצוות לא מעכבת, וגם לדעת הראשונים שהיא מעכבת הכוונה הודעת המצוות וקבלתם המתבצעת קודם הגרות (שנעשתה כאן) ולא מבחן הקיום לאחר הגרות. וזה מבואר בזרע ישראל פרקים א' וב', וכל שכן וק"ו כשהם מקיימים חלק מן המצוות וכפי שהתבאר בזרע ישראל פ"ד וכ"ש וק"ו כשהם באים מזרע ישראל (פירוש שהם צאצאי יהודים אע"פ שאינם יהודים ע"פ ההלכה) כמבואר בזרע ישראל פ"ה, וכל זה הוא לכתחילה, וכל שכן וק"ו שאין לבטל בדיעבד שום גרות שנעשתה על כל שלביה הקריטיים כמבואר בזרע ישראל פ"ח.

¹¹ מה משווה בתי דין אורתודוכסיים אלו שדייניהם שומרי תורה ומצוות מקפידים על קלה כבחמורה לרפורמים שהם ב"ד פסול כופרים שאינם שומרי תורה ומצוות שודאי אין כאן גרות.

¹² נעלמו מהם תשובת הנצי"ב מוולוז'ין זצ"ל בשו"ת משיב דבר ח"ה סי' מ"ו, ור' יחזקאל בנט אב"ד ואראהל בתשובה בהמאסף חט"ז סי' ע"ג, והגרא"ה קוק זצ"ל בדעת כהן יו"ד סי' קנ"ב,

ובכרך ח, מעמוד של"ב פסק דין מבי"ד הרבני הגדול... במהלך שמיעת המבקרים הוברר לביה"ד שהמבקשת עברה הליך גיור לפני כשנתיים בבית דין מיוחד לגיור, בראשותו של הרב ח... מתוך שמיעת דברי המבקשים ועיון בכל החומר שבתיק כולל החומר שהיה בתיק הגיור של המבקשת, התעורר ספק רציני ביחס ליהדותה של המבקשת ולחלות מעשה הגיור, ביה"ד הנ"ל מציין במעשה בי"ד שלו שתי סיבות להחלטתו לגייר את המבקשת, א. כנות רצינית להתדבק בכנסת ישראל ב. שקבלה בפני ביה"ד עול תורה ומצוות, מתוך דברי המבקשים בפנינו ועיון בחומר שהוגש לביה"ד, עולים דברים הסותרים את שתי הסיבות הנ"ל. לפי"ז יש לומר דבית דין המיוחד שגייר את המבקשת וקבע את יהדותה למרות שהוא ביה"ד מוכר לגיור, אכן סהדי שהיסוד המרכזי של הגיור שהוא קבלת מצוות¹³ ועול מלכות שמיים לא נעשה כדין ע"י אותו בית דין ... כך שבפועל אנו רואים מהמקרים הרבים של מתגיירים שעברו הליכי גיור של בית דין זה והדומים לו שלא קבלו עליהם שמירת מצוות ... מציאות זו היא רעותא ברורה וגלויה לפני ביה"ד לחזקת כשרות מעשה הגיור של ביה"ד שגייר אותה, ובמצב זה ודאי שלא חל הכלל ד"בית דין בתר בית דין לא דייקי"ו... ק"ו לנידון דידן שעניינו ראו פירכא גדולה במעשה הגיור של ביה"ד שגייר את המבקשת על כן יש לפקפק ביהדותה של המבקשת ..."¹⁴

ומאחר ולא שייך כאן בי דינא בתר בי דינא לא דייקי הרי שנהפך דינו ככתוב בש"ס מספר פעמים "אמר ליה לינוקא פסוק לי פסוק" כי כאן לא צריך "פסק" אלא

והאגרות משה יו"ד ח"ג סי' ק"ו, והגר"א וייס שליט"א במוריה שנה י"ח סי' ק"ה בדעת רבנו גרשם, כל אלה כתבו דהא דחוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו היינו לכתחילה אבל בדיעבד הוי גר, וכדדייק לשון "אין מקבלין" שמשמעותו לכתחילה וכן מדוייק מפרש"י בשבת ל"א ע"א גבי אותו גר שהתנה תורה שבע"פ איני מאמינך ולא קבלו שמאי משום הך דבכורות דחוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו ובכל זאת קבלו הלל, ואע"פ שפרש"י שסמך על חכמתו שאח"כ ילמדנו ויקבל, מ"מ בשעת הגרות מיהא לא ידע ובכל זאת קבלו, על כרחך שהוא רק דין לכתחילה, ולכן כשהיה בטוח הלל שיקבל לבסוף, גיירו לכתחילה. ולא הבנתי כיצד כותב הכותב בספר שורת הדין הנ"ל דבמתנה חוץ מדבר אחד אף בדיעבד לא הוי גר, וזו ודאי טעות.

¹³ לא נכון! היסוד המרכזי של הגיור הוא מילה וטבילה ורצון להיות יהודי, לעומת זאת קבלת מצוות אף שודאי לכתחילה צריכה להתבצע כמבואר ביבמות מ"ז ע"א וברמב"ם פי"ד מאיסור"ב ה"ב ובשו"ע יו"ד סי' רס"ח סעיף ב', מ"מ בדיעבד מחלוקת ראשונים אם היא מעכבת ודעת רוב הראשונים הרמב"ם והשו"ע שאינה מעכבת דיעבד כמבואר בזרע ישראל פ"א, א"כ מהו הלשון כאן "שאנן סהדי שזהו היסוד המרכזי", מיהם האנן סהדי שמעיזים להעיד נגד רוב הראשונים.

¹⁴ לפי המבואר לעיל אין כאן שום פירכא במעשה הגיור, והוא תופס לכל הפחות בדיעבד וכמבואר בזרע ישראל פ"ח העוסק בביטול גרות בדיעבד.

”פסוק”¹⁵.

ואצטט לענייננו ממדרש רבה אסתר פרשה ז, יז: ”ועכשו כשיגיעו אליכם האיגרות הללו תהיו מזומנים לאותו היום להשמיד להרוג את כל היהודים שביניכם מנער ועד זקן ונשים ביום אחד ולא תשאירו מהם שריד ופליט... וראה מרדכי שלושה תינוקות... כיון שהגיע מרדכי אצל התינוקות שאל לאחד מהם פסוק לי פסוקך, אמר ליה אל תירא מפחד פתאום ומשואת רשעים כי תבוא, פתח השני... עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל, פתח שלישי ואמר ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול... כיון ששמע מרדכי כך, שחק ושמח שמחה גדולה, אמר לו המן מה היא זאת השמחה ששמחת לדברי התינוקות הללו, אמר על בשורות טובות שבשרוני שלא אפחד מן העצה הרעה שיעצת עלינו...”

אף אנו נאמר שבתי דינים הללו גורמים במעשיהם לא להשאיר מעם ישראל שריד ופליט אבל כאמור עוצו עצה ותופר וכפי שכתוב בשמואל א' פרק ט"ו, כ"ט: ”גם נצח ישראל לא ישקר...”¹⁶

אלא שיש לי לתמוה על ביה"ד הרבני הגדול אשר סמכותו גדולה שהסתפקו רק בתיק זה שבא לפניהם שנהגו בשב ואל תעשה ורק לא לאמץ גיור זה, והרי מפיהם לפידיים יהלכו כידודי אש יתמלטו (עפ"י איוב מא, יא) וכפי שכתבנו: ”... ביה"ד תמה על העובדה שלמרות שבשאלון בקשת הגיור של האולפן צוין במפורש שעל המבקשת להתגייר להפסיק את החיים המשותפים עם בן זוג יהודי, בפועל לא נעשה דבר, גם ההערה שנכתב בשאלון שעל בן זוג להיות דתי לא נבדקה, ותמוה שביה"ד המגייר לא בדק באופן יסודי נקודה עקרונית זו... ובישיבה אחת החליט לאשר לה

¹⁵ כאן ממשיך בדברי ליצנות והיתול שאינם ראויים לשום יחס.

¹⁶ לא בתי דינים הללו גורמים לכך אלא הוא ושכמותו שטחו עיניהם מלראות מאות אלפי גוים המתהלכים בינינו שרובם באים מזרע ישראל (קרי צאצאי יהודים הנחשבים הלכתית לגוים), שמתערבים יום יום שעה שעה באחינו היהודים (הקרויים חילונים) ומתבוללים עמם בתוך ישראל, וחוסר הפתרון ההלכתי בגיור ע"פ ההלכה (כן, אך ורק ע"פ ההלכה, אבל לא כפי שמבינה הה"כ שרואים שאינו בקיא ביסודותיה), יביא עלינו כאן בא"י שואה שקטה ח"ו, וכבר התריעו על כך רבים וטובים ופסקו שיש לקרב את אלה שהם מזרע ישראל ולקבלם למוסדות חינוך (אע"פ שהלכתית הם גוים) וכן אם הם מתעניינים ביהדות יש לקרבם בכוונה לגיירם כדת כיון שהם מזרע יהודי, וכן משום שיש חשש שיתחתנו בבני ובנות ישראל בחשבם את עצמם יהודים, עיין בזרע ישראל פ"ה עמ' ש"ט-ש"י.

להתגייר, מה גם שנתקבלה בבי"ד המגייר חו"ד של מר ש.ר. שכן הזוג הוא אדם קשה שטוען שברגע שישתכנע הוא יקבל זאת".¹⁷

וכאן המקום לצטט את אשר כתבתי בתיק אחר תיק 324336676: "מאחר והיה עיכוב בהדפסה שוב בא אלי התיק ושוב ע"י אותו ביה"ד המתחיל "בחטא" הדבר חוזר על עצמו בתיק מספר 027353383 וזה היה ממש בימים האחרונים ולמעשה כל גיור שבא לידי מביה"ד זה, כולם מעשה משותף אחד להם ואשר אין בהם לא תורה ולא מצוות ואפילו המצוות החמורות שבתורה כריתות ומיתות בי"ד".¹⁸

וכן העיכוב האמור הביא וגרם להתבונן לתמונת מצב שעם ישראל נמצא בו והוא "מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ" ירמיה א, י"ד. ומבואר ביבמות ק"ט, ב, "רעה אחר רעה תבוא למקבלי גרים".¹⁹

ואמרתי מן הראוי להעתיק ממה שכתוב אצלי בחלק הדרוש בכתב יד (ובתוספת השייך לתיקים אלו): גרים הואיל ואתו לידן נימא בהו מלתא" יבמות כ"ב, א כתוב בשמות כ"ב, כ"ג "וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב" "וחרה" (219) גימטריא גיור (219) וגימטריא "ובא חרב" (219), הרי מבואר מפורש בפסוק שע"י גיור "והרגתי אתכם בחרב", וכן מבואר באבות ה, ח, "חרב בא" (וכאמור "חרב בא" גימטריא "גיור") ... "ועל המורים בתורה שלא כהלכה" ומבואר בע"ז י"ט, ב, "רבים חללים הפילה" זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה", "רבים חללים הפילה ועצומים" ר"ת "וחרה" שהוא גימטריא "גיור", וכאמור שזה המביא ל"רבים חללים הפילה" דם ישראל נשפך" ר"ת "דין" שהם הגורמים לשפיכה, וכמבואר בשבת דף קל"ט א, (הדף עצמו מסמל על הקטל) "אם ראית דור שצרות רבות באות עליו צא ובדוק בדייני ישראל" (ודייני ישראל "המוכרים" אלו נבדקו גם ע"י דייני ביה"ד הרבני

---

¹⁷ הבית דין לא דן, ואין בסמכותו לדון בדבר שלא התבקש, אם מישהו חושב שיש בעיה עקרונית, עליו להפנותה לרבנים הראשיים שעליהם מוטל הדבר.

¹⁸ למה לא מבין שביט דין זה סובר שהעיקר הוא מילה וטבילה וקבלת מצוות הנעשית בשעת הגרות, וכל שלא התנה בפרוש שאינו מקבל אע"פ שבלבו שלא לקבל דברים שבלב אינם דברים. ועיין בזרע ישראל פ"ב באורך.

¹⁹ לא עיין במפרשים שם כגון רש"י, שפירש לפי שאינם מדקדקים במצוות ולומדים מהם ישראל, וכאן מה לומדים ישראל יש, דיינו שלא ילמדו הם מישראל לצערנו ולבושתינו, וכמו שהתבטא כך הגר"א גוטמכר בתשובותיו סי' פ"ז עמ' שלי"א ד"ה ולולי ע"ש (צילום תשובתו תמצא בספר מקור ישראל). וכל שכן לפי מה שפרשו התוס' שם ד"ה רעה, דהך דרעה תבוא מיירי דוקא בשמשיאים אותם להתגייר (משכנעים), או שמקבלין אותם מיד, אבל אם מתאמצין, יש לנו לקבלם כדי שלא להעניש בגללם כמו שנענשו אבותינו על מה שלא קבלו את תמנע, א"כ כאן שאין משכנעים אותם ואין מקבלין אותם מיד, לא שייך הך ד"רעה אחר רעה".

הגדול, כמבואר בפנים) שכל פורענות שבאה לעולם לא באה אלא בשביל דייני ישראל".²⁰

וכן "חרב" ראשי תיבות "חיים רעהו בלעוו" (אבות ה, ח) תיבת "חיים" וכמבואר בעדותם של ביה"ד הרבני הגדול שחרב מתחיל באות ח'. והח' הוא הגרמא ב"רעהו בלעוו" וכמבואר בפס"ד זה אות י"ג הביקורת הנוקבת וההסתכלות השלילית של ביה"ד הרבני הגדול לבתי דינים "מוכרים" אלו המגיירים בסיטונות ובקבלנות. וברור שהמצב של "מצפון תפתח הרעה", "רעה אחר רעה" "הטומן את דם ישראל בחול", דורש מאיתנו "שנפסיק לטמון את ראשינו בחול" ולקיים את דברי הקב"ה לירמיה שם פסוקים יז-יט: "ואתה תאזור מותניך וקמת ודברת לפניהם את כל אשר אשר אצוך אל תחת מפניהם פי אחתך לפניהם: " ואני הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל ולחומות נחושת על כל הארץ... : ונלחמו אליך ולא יוכלו לך כי אתך אני נאום ה' להצילך".

עד כאן ציטוט מהתיק האמור מספר 324336676.²¹

ח. המורם מהאמור שהצדדים לא היו צריכים גט כי אין כאן נישואין כהלכה והאשה דינה כאינה יהודיה והגט היה מיותר, כי אם אין נישואין, גירושין מניין? והגט "חספא בעלמא הוא" (ב"מ ז, א), ושם בעמוד ב, "לצור על פי צלוחיתו", כך שביה"ד לא מוציא תעודת גירושין, שהרי אין כאן גירושין.²²

ט. ושוב כל פעם שבא לידי גיור מבי"ד הנז', הוא מדיר שינה מעינינו, ושוב בקריאת זעקה וקריאת הצלת עם ישראל אני כבר לא מדבר על רוחניות של עם ישראל, שזה כבר נהפך להיות השמדת קדושתו ויחוסו של עם ישראל, השמדה ממש, בקבלנות ובסיטונות, אלא גם בגשמיות אנחנו רואים כמבואר בסוטה מ"ט, א, "אמר רבא בכל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו שנאמר בבוקר תאמר מי יתן ערב ובערב

²⁰ על עצמו ושכמותו הוא דורש.

²¹ דברי חידודין וגימטראות וראשי תיבות אפשר לומר גם לאידך גיסא ואוי לדור שזוהי רמת דייניו.

²² למה א"כ סידר לה גט, למה לא התירה בלא גט, והרי כל הדברים הללו נתבררו לו קודם נתינת הגט לצורך סידורו, ואם הוא בטוח בעצמו עד כדי כך, למה הצריכה גט, ועל כרחך כפי שכתבנו לעיל שגם הוא עצמו אינו בטוח בחידושו "הגדול" שאינה צריכה גט, ולכן קודם ביטח את עצמו בנתינת גט, ואח"כ פתחה היתה הדרך לפניו להטיל רפש ובוץ בפני דייני הגיור הפועלים כפי ההלכה שלא כפי שהוא מבין אותה. ולהצהיר בקול גדול שאינה צריכה גט ושהגט חספא בעלמא אחר שניתן הגט וביטח את עצמו, אינה "גבורה גדולה".

תאמר מי יתן בוקר, ושם ברש"י ד"ה אלא... "שהקללה הולכת תמיד ורבה" וכמבואר לעיל (במסכת שבת קט"ל ע"א), על מי הגמרא מפנה אצבע מאשימה.²³

י. לאחר שכתבתי את כל האמור, בא לידי שו"ת מגדל צופים להרה"ג גדליהו אקסלרוד שליט"א (נדפס השנה התשס"ז), אב"ד בחיפה בח"ג סימן ל"ט, ואצטט מדבריו אף שהרבה מכלל דבריו דברי, אמרתי שמן הראוי להעלותם, וזאת מלבד שלנידון שאלתו, דעתי שונה כאשר אבאר, שכתב: "שאלה מי שנתגייר בבי"ד שנוהג בקלות דעת ומכניס גויים לכלל ישראל ומגייר אותם "כאילו" (המרכאות במקור), כאשר הם עושים טקס של מילה וטבילה ומצהירים שמקבלים על עצמם מצוות היהדות הגם שאומדנא מוכחת שהצהרתם על קבלת המצוות היא משפה ולחוץ, והמדובר הוא במי שנתכוין על עצמו עול מצוות בכנות, האם צריך לחשוש לגיור כי אולי הדיינים הם פסולים מכיון שמכניסים גויים גמורים לכלל ישראל ומכשילים את הרבים בחטא גדול.

תשובה, ... ובנדוננו שיש לדאבון לב הרבה רבנים בכל העולם "ובפרט" בארץ הקודש שמגיירים אלפי גרים ללא קבלת מצוות, ובעת הגירות הרבנים יודעים שאין שום כונה מצד המתגיירים לקיים מצוות, והפכו הרבנים את כל ענין הגרות "לליצנות" רח"ל, והשאלה היא מכיון שיש חלק קטן שבאמת רוצה להיות יהודי ומקבל על עצמו עול מצות בלב שלם האם כאשר מתגייר אצל רבנים אלו הגרות חלה, או שהבי"ד שלהם נקרא בי"ד פסול ולא קבל מצוות בפני בי"ד ולא חלה הגרות שלו, ויעויין ברמב"ם... וכן בשו"ע... שדין מרומה אסור לדון, וגיור משפט כתיב ביה והוא בגדר דין, ובשו"ע מגדיר מהו דין מרומה וז"ל... אם נראה לו לפי דעתו שיש בו רמאות... או שנראה לו מכלל הדברים שיש שם דברים אחרים מסותרים ואינם רוצים לגלותם, כל אלו הדברים וכיוצא בהם אסור לו לחתוך הדין אלא יסלק עצמו מדין זה, עכ"ל, ויסוד הלכה זו מבוססת על הפסוק מדבר שקר תרחק... וזה בנוסף על אומדנא דמוכח שהציווי הוא לא רק מדבר שקר תרחק אלא אל תשקר את עצמך

²³ מה הם האמירות הגדולות האלה, וכי במי מדובר שיבואו להתחתן עמם האם אנשים חרדים או דתיים, הלא מדובר בעמך ישראל שאם לא ימצא להם פתרון בדמות גרות, יתחתנו עמם גם בלא גרות, ואז חיש מהר יאבדו מתוך קהל ישראל, לעומת זה אם יהיה להם פתרון בגיור יעדיפו זאת, והרי אנחנו מצילים נפש מעם ישראל מהיטמעות בגויים. ועיין מ"ש בזה בהקדמה לספר זרע ישראל ובמיוחד בהערה שם עמ' 13.

ואת כלל ישראל, כי העיניים רואות שברובם הגדול המבקשים להתגייר משקרים את הדיינים באומרם שמקבלים על עצמם עול מצוות".²⁴

ואני מוסיף כי בדבריו לא רק "כי העיניים רואות שברובם הגדול המבקשים להתגייר משקרים את הדיינים" והרי כדבריו ברישא "שהדיינים משקרים את עצמם".²⁵

והמשיך במגדל צופים: "והנה בנדוננו בהכנסת גרי השקר לתוך כרם בית ה' נמשך לדאבונו כבר עשרות שנים בארץ הקודש ולפי התשובות שנכתבו ע"י פוסקי הדור הקודם יעויין בשו"ת בית יצחק ובשו"ת אחיעזר, ובדבר אברהם"²⁶, ובחלקת יעקב, שכולם מתנבאים בסגנון אחד על "ההפקרות שמשתוללת בתחום הגיורים"²⁷ והרבנים שערכו ועורכים את הגיורים המזויפים מתנהגים באורח חיים בדרך כלל

---

²⁴ מי אמר שהם מתכוונים לשקר, אולי ברגע הגרות מתכוונים באמת ובתמים לקיים ואחר הגרות לא עומדים בנסיון וחוזרים לסורם, ודמי למקדש אשה על מנת שהוא צדיק ונמצא שהוא רשע דמקודשת כמבואר בקידושין מ"ט ע"ב, ועיין בפרט זה במאמרו המצויין של הגר"ש דיכובסקי שליט"א מבית הדין הגדול (לשעבר) תחומין תשס"ט עמ' 270-272 קטעים 1-2.

²⁵ האם נוכח פעם הה"כ במעמד גיור ובמעמד הטבילה שבו מקבל הגר את המצוות שהוא רגע מרגש מאוד וכפי עדות הנוכחים במעמד כזה עיין להגר"ש דיכובסקי שליט"א שם עמ' 272 ד"ה יתר, ועוד יותר בדברים שכתב הרה"ג דוד בס שליט"א מדייני הגיור, בעיתון נקודה גליון מס' 313 מנחם אב תשס"ח וז"ל: חזון נפרץ הוא לראות דמעות ובכי של המתגיירים, בנים ובנות, בשעת קבלת המצוות ואמירת "שמע ישראל", בבכי יבואו, ובתחנונים אובילים. כלום יש מעמד נשגב מזה, עכ"ד, והדברים מדברים בעד עצמם, וסבורני שיתכן שאם היה נוכח הה"כ במעמד כזה אולי היה משנה גישתו הכל כך נחרצת בעניין.

²⁶ השדה צופים כורך בחדא מחתא את האחיעזר והדבר אברהם עם הבית יצחק והחלקת יעקב, וכל המעיין בדבריהם יראה עד כמה שיטותיהם שונות, כך שמכאן יסיק לגבי שאר הדברים שכותב המגדל צופים ולגבי רמת אמינותם. האחיעזר ח"ג סי' כ"ו וגם הדבר אברהם ח"ג סי' כ"ח מסכים עימו עקרונית, כתבו שכל שמקבל המצוות סתם ואינו מתנה שאינו מקבל חלק מהם אף אם חושב לעבור על איזה מן המצוות אח"כ לתיאבון אין זה נקרא חסרון בקבלת המצוות שמעכב, ע"ש, לעומתם הבית יצחק והחלקת יעקב מחמירים מאוד וסוברים דבחושב לעבור על המצוות לא תפסה גרותו.

²⁷ אדרבא, האחיעזר ח"ג סוף סימן כ"ח כותב "אך אין אני מוצא לנכון שירעישו על זה רבני הדור ולצאת במחאה גלויה נגד הגרות, כי בעיני עמי הארץ זהו כחילול ה' שאינם מניחים הנשים להתגייר, ובפרט הילדים שבאמת ע"פ דין אפשר לגיירם", עכ"ל, אי"כ גדול הדור האחיעזר, אינו מוצא לנכון שירעישו על כך, ואילו הכותבים הנ"ל כגון המגדל צופים והנלווים אליו כגון הה"כ כאן והרב שרמן והרב אייזנשטיין מ"הועד העולמי למען הגיור", ועד לאחרונה היה עמם אחד **שבושה כעת להזכיר את שמו** (ל.ט.), חולקים על האחיעזר וסוברים שיש להרעיש על כך ולגרום לחילול ה' בעיני ההמון.

בדרך התורה²⁸ אלא שנסיון הממון ונסיונות אחרים של חשש איבוד פרנסה וכיוצא בזה²⁹ שתולים עצמם ברבנים שקלקלו כבר בדור הקודם וגילו פנים בתורה שלא כהלכה מחמת שוחד ממון וכיוצא בזה³⁰, "הרבנים המופקרים" המגלים פנים בתורה שלא כהלכה ועושים "צחוק" רח"ל מכל ענין הגיור ומטמיעים נוכרים רח"ל בכלל ישראל עם קדוש, וק"ו בענייננו שכל הראשונים הכריעו שיטת הש"ס שקבלת מצוות מעכבת בגרות³¹, **מי שאינו אומר כן דינו כאפיקורוס**³².

בפועל בתי הדין המיוחדים לגיור ברובם אינם מפנים מוקשים אלא זורעים הרס וגורמים ע"י "גיוריהם" להתבוללות של עם ישראל לתוך גויי הנכר וגורם לטרגדיות

---

²⁸ הם נוהגים כשורה לפי הבנתם ועיונם בהלכה שאמנם נכון אין היא כהבנתו של המגדל צופים, אבל היא הנכונה והאמיתית כפי העולה ומתבאר באריכות בספר זרע ישראל עיין שם באורך.

²⁹ השמצה זולה.

³⁰ למי הוא בדיוק מתכוין, לרבנים הראשיים לדורותיהם שאינם סוברים כמוהו כגון מרן הגר"צ עוזיאל זצ"ל עיין זרע ישראל פ"ד עמ' רמ-רמא והגרא"י אונטרמן זצ"ל שם פ"ה עמ' רכז-רצט, שהעלו בפירוש שיש להקל בגרותם של אלו.

³¹ שקר וכזב! עיין זרע ישראל פ"א שרוב הראשונים ובכללם הרמב"ם והשו"ע סוברים שקבלת מצוות לא מעכבת הגרות ע"ש באורך.

³² לא נחה דעתו של השדה צופים עד שהאשים כל מי שאינו אומר כמוהו באפיקורסות, וזה דרך **הפוסלים במומם** שכל שאינו חושב כדעתם יאשימוהו במינות ואפיקורסות, אולי יש להאשים באפיקורסות, את מי שמאמין שמי שנפטר לפני כשבעה עשרה שנה מהעולם שהוא מלך המשיח ושהוא חי וקיים גם עכשיו בגוף ממש "רק שאין אנו רואים זאת בעיני בשר", ומכריז בכל יום בבוקר אחר תפילתו "יחי אדוננו מורנו ורבנו מלך המשיח לעולם ועד". ועיין בהקדמת רבנו הנצי"ב מוולוז'ין זצ"ל לפרושו העמק דבר לספר בראשית שכתב וז"ל: "בראשית נקרא בפי הנביאים 'ספר הישר'... ומפרש רבי יוחנן: זה ספר אברהם ויצחק ויעקב שנקראו ישרים, שנאמר 'תמות נפשי מות ישרים'. ויש להבין למה קרא בלעם את אבותינו בשם 'ישרים' ביחוד, ולא 'צדיקים' או 'חסידים' וכדומה, וגם למה מכונה זה הספר ביחוד בכנוי 'ישרים'? והענין התבאר בשירת האזינו על הפסוק "הצור תמים פעלו וגו' צדיק וישר הוא", דשבח "ישר" הוא נאמר להצדיק דין הקב"ה בחורבן בית שני שהיה דור עקש ופתלתול ופירשנו שהיו צדיקים וחסידים ועמלי תורה, אך לא היו ישרים בהליכות עולמם, **על כן מפני שנאת חינום שבלבם זה את זה, חשדו את מי שראו שנוהג שלא כדעתם ביראת ה' שהוא צדוקי ואפיקורס**, ובאו על ידי זה לידי שפיכות דמים בדרך הפלגה ולכל הרעות שבעולם עד שחרב הבית, ועל זה היה צידוק הדין, **שהקדוש ברוך הוא אינו סובל צדיקים כאלו, אלא באופן שהולכים בדרך הישר גם בהליכות עולם ולא בעקמימות, אף על גב שהוא לשם שמים, דזה גורם חורבן הבריאה והריסות ישוב הארץ**. וזה היה שבח האבות שמלבד שהיו צדיקים וחסידים ואוהבי ה' באופן היותר אפשרי עוד היו 'ישרים' היינו שהתנהגו עם אומות העולם אפילו עובדי אלילים מכוערים מכל מקום היו עמם באהבה וחשו לטובתם באשר היא קיום הבריאה. כמו שאנו רואים כמה השתטח אברהם אבינו להתפלל על סדום. עכ"ל. ואין מה להוסיף על דברי אלקים חיים של מרן הנצי"ב.

נוראות גם בגשמיות וגם ברוחניות לפרט ולכלל האומה, שאני באוזני שמעתי מרבנים רושמי נישואין הבוכים לפני שאינם עומדים בניסיון ומשיאים את גרי השקר מחשש לאובדן פרנסתם למרות פסקי הדין של כל גדולי ישראל שאסור להשיא גרים אלו, ... אך הניסיון לאבד פרנסה גדול, ואמנם גרים מזויפים אלו - משיאין אותם באונס חלק מהרבנים הממונים על הנשואים כאן בארץ הקודש שלדעת גדולי פוסקי הדור "גיוורים" הנעשים בסיטונות כחמשת אלפים "גרים" בשנה שעברה הם נשארים גוים גמורים וכלשון הגר"י קנייבסקי והגרש"ז אויערבך זצ"ל ויבלי"ח הגר"ש אלישיב שליט"א במכתבם מיום ט"ו סיון תשד"מ וז"ל: היות ולצערנו הגדול נתרבו לאחרונה מקרים של קבלת גרים ומתברר שאחוז גדול מהם לא חשב לקבל על עצמו שמירת תורה ומצוות בעת מעשה הגיור, הננו מזהירים בזה שהוא איסור חמור מאוד לקבל גרים מבלי להיות משוכנעים שאכן דעתם באמת לקבל עליהם עול תורה ומצוות, הדבר ברור ופשוט שהגיור ללא קבלת תורה ומצוות אינו גיור כלל אפילו בדיעבד, עכ"ל. וכן כותב הגאון בעל שבט הלוי שליט"א במכתב מתאריך ט' מרחשון תשמ"ה וז"ל: וכל שלא קבל על עצמו לקיים המצוות בלב שלם, אין הגרות כלום והרי הוא נוכרי, עכ"ל³³.

וראה מה שאני עוד הבאתי לעיל אות ו בשם שו"ת שבט הלוי.

וממשיך המגדל צופים: " והרבנים המגיירים הם קלי דעת שאינם נכנעים לפס"ד התורה והשו"ע ובודים מלבם דברי הבל ומגלים פנים בתורה שלא כהלכה ומטהרים את השרץ בק"ן טעמים³⁴ ... וכמובן שבבתי הדין המיוחדים לגיור המצב גרוע יותר

---

³³ אין ברור ממכתבים אלו שכוונתם נגד בתי דין אלו, שהרי בתי דין אלו מגיירים ע"י מילה וטבילה וקבלת מצוות, כשהם משוכנעים ברגע הגרות שזוהי כוונתו האמיתית של המתגייר גם בליבו, נכון שלאחר זמן נסיונות החיים והחברה שוחקים רצון זה, אולם אין זה אומר כלום על רגע קבלת המצוות שכפי עדות דייני הגיור נעשתה בכנות מלאה, ובזה כולי עלמא מודים דהוי גרות גמורה.

³⁴ דברי בלע! האם למד המגדל צופים את דברי הרמב"ם בפ"ג מאיסורי"ב ואת לשון השו"ע ביו"ד סי' רס"ח סעיף יב, האם פתח את החמדת שלמה יו"ד סי' כט-ל במקום, שם כותב החמד"ש יותר מעשר פעמים שקבלת המצוות היא הטבילה לשם יהדות והמעבר מדתו הקודמת לדת ישראל, האם ראה מה שמהרא"ל צינץ מפלוצק בשו"ת משיבת נפש ח"יב סי' נ' כתב שלא יתכן לחלק בין הודעת המצוות לקבלתם (בנגוד לחמד"ש שכתב חילוק זה) כי הקבלה חוזרת תמיד על הודעת המצוות שקדמה לה כמבואר בלשון השו"ע יו"ד סי' רס"ח סעיף ב' וסעיף ג', ומעולם לא נאמרה קבלת מצוות כדבר בפני עצמו, וא"כ כשפסק השו"ע בסעיף י"ב בסתם שאין הודעת המצוות מעכבת הגרות הרי זה כולל גם את קבלת המצוות הנמשכת אחריה. האם פתח המגדל צופים את שו"ת בית מאיר סי' י"ב בו כותב הבית מאיר כהחמד"ש שלשיטת התוס' והטוש"ע עיקר קבלת המצוות הוא במה שמקבלת עליה בבית דין לטבול לשם גרות. האם ראה מה

ובבתי הדין של הרבנות הצבאית גרוע עוד יותר ועוד יותר ובמשנה אבות פרק ה, ח, כתוב: חרב באה לעולם על ענוי הדין ועל עוות הדין ועל המורים בתורה שלא כהלכה, והרי המצב בארץ הקודש הוא נורא ונופלים חללי חרב בהתקפות אויבינו המחבלים ימח שמים. והפיקוח נפש הוא לתקן את עיוות הדין וגילוי הפנים שלא כהלכה בשטח הגיורים"³⁵.

ובנידוננו בשאלה על מי שנתגייר בבית דין שם מגיירים ללא דרישה אמיתית שהמתגיירים יקיימו מצוות האם יש לבית דין כזה דין של בית דין פסול וזה מכיוון שעובר על לאו מן התורה ולפני עור לא תתן מכשול... בנידוננו שסוברים הבית דין לגיור הנ"ל שעושים מצוה במעשיהם והם מבינים את השו"ע והפוסקים יותר טוב מכל גדולי ופוסקי הדור ואולי סוברים הם שיש בכוחם לעקור דבר מן תורה בקום ועשה במקום שהשעה צריכה לכך³⁶... עכ"פ לפי הטעם שאמרנו לעיל שכוונת המגיירים היא טובה כך לכאורה צריך לדונם או לסיבת שוחד ממון שגורמת את טעותם וחושבים שעושים מצוה, והאחרון הוא העיקר שסיבת טעותם שראו רבנים מהדור הקודם שנהגו הפקרות בזה ולכן חושבים הם לא טובים אנו מאבותינו... ולכן הנטיה לדון את הבי"ד הנ"ל כשוגגים ולכן אין עליהם דין בי"ד פסול, ומי שנתגייר אצלם ונתכוין לקבל על עצמו מצות באמת יש לו דין גר וכל זה אני כותב אם יסכימו עמי גדולי הוראה³⁷...".

וכאמור ברישא שדעתי שונה מפסק זה, ולהדיא גדולי הוראה לא הסכימו עמו וכמפורש להדיא בשו"ת אגרות משה ח"ב יו"ד סימן קכ"ג הבאתיו לעיל אות ח, שהמדובר " בדבר הבחור שנתגייר לשם שמים בהיותו כבן ט"ז שנים ולומד בישיבת כתר"ה זה כשלוש שנים... " ומפורש שם שאם ישנה בעיה בגיור, הרי שהגיור לא

שהוכיח שם הבית מאיר מיבמות מ"ו ע"ב דהודעת המצוות וקבלתם אינם קבלת הגרות ע"ש בכל תשובתו הנפלאה, כך שלסכום המעיין בתשובותיהם של גדולי הדורות החמד"ש ומהרא"ל צינץ והבית מאיר יראה שכל דברי המגדל צופים אין בהם ממש ודבריו נסתרים מתשובותיהם, ותשובותיהם צולמו בדמותם וצלמם בספר "מקור ישראל" והרוצה לרוות צמאונו יעיין שם בדבריהם.

³⁵ כל זה כפי דעתו אבל כפי מה שמתבאר באורך וברוחב מפי סופרים וספרים בספרי זרע ישראל פ"ב ופ"ד יוצא שנוהגים הם כדת וכדין כיון שמצריכים מילה וטבילה וקבלת מצוות בפני גי קודם הגרות, וברור שגרים אלה יקיימו גם לאחר הגרות חלק גדול מן המצוות, ואכמ"ל.

³⁶ לא מיניה ולא מקצתיה עיין זרע ישראל.

³⁷ כל זה לפי שיטתו של הכותב, אולם לפי המבואר בזרע ישראל יוצא שהם נוהגים כפי שורת הדין, ובודאי שאין עליהם דין בי"ד פסול.

וכאן נראה לי בבירור שלא שייך לדון לכף זכות שהרי כלשוונותיו החריפים ביותר של המגדל צופים שכתב "בי"ד שנוהג בקלות דעת" "שמכניסים גויים גמורים לכלל ישראל ומכשילים את הרבים בחטא גדול" "והפכו הרבנים את כל ענין הגרות לליצנות" "אל תשקר את עצמך ואת כלל ישראל", "והרבנים שערכו ועורכים את הגיורים המזויפים" "וגילו פנים בתורה שלא כהלכה" ועושים "צחוק" רח"ל מכל ענין הגיור", "מי שאינו אומר כן דינו כאפיקורוס", "והרבנים המגיירים הם קלי דעת שאינם נכנעים לפסק דין התורה והשו"ע ובודים מלבם דברי הבל ומגלים פנים בתורה שלא כהלכה ומטהרים את השרץ בק"ן טעמים כאילו שיש בכוחם לעקור דבר מן התורה"³⁹.

ולפי"ז מה המקום לדון אפיקורוסים לשגגה, והרי מאחר והמדובר בדמתקרי "רבנים" הרי ממנ"פ, אם הם לא רבנים, הרי שהם לא בי"ד,⁴⁰ ואם הם רבנים, הרי מבואר באבות ד' י"ב "רבי יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון", ושם ברבינו יונה: "... כי כל דבר מהתורה והמצוה שהטעות מצויה ולא נתן אל לבו וחוטא אין זה שוגג אך נקרא פושע..."⁴¹.

ומאחר ובתי דינים אלו כאמור "אפיקורוסים" ו"פושעים"⁴² הרי שבדאי אין להם דין בית דין, ומאחר ואין להם דין בית דין הרי מבואר להדיא ביבמות מ"ו, ב "...ג. צריך שלשה משפט כתיב ביה" ובשו"ע יו"ד סימן רס"ח סעיף ג: כל ענייני הגר...

³⁸ כבר כתבתי לעיל שאין שום קשר בין דברי הגר"מ פיינשטיין זצ"ל לנדון דידן, שם מדובר שאחד מהדיינים לא היה שומר תורה ומצוות, ואילו כאן מדובר בדיינים יראים ושלמים, רק שאינם מפרשים את ההלכה כפי שהה"כ רוצה שיפרשו, אלא בצורה טובה ונכונה יותר.

³⁹ אינני מבין מה ראייה מביא ממנו האם ע"י ביטויים חריפים נקבעת ההלכה, האם ככל שיטיל רפש ובוץ על הסוברים שלא כדעתו כך תגדל צדקתו, ברור שאין נוהג כך אלא מי שטיעונו חלשים וחושב שע"י דברים תוקפניים יפחיד את הקוראים וישליט את דעתו עליהם, דברי תורה אמיתיים נדונים בבי מדרשא בנחת ונבחנים לגופם ולא לפי דברי התוקפנות הנלווים אליהם.

⁴⁰ נעלמה ממנו תשובת הרדב"ז ח"ד סי' פ"ו שכותב להדיא דאפילו ראו הגרות כעדים חלה הגרות ואין צריך שישבו כב"ד אלא לכתחילה, וכן נעלמו ממנו דברי הרמב"ם בפיי"ג מאיסור"ב הי"ז והשו"ע יו"ד סי' רס"ח סעיף י"ב בדבדעבד הוי גרות גם בפני ג' הדיוטות (כשרים).

⁴¹ אם כבר מדובר על שגגת תלמוד העולה זדון זוהי שגגתו ושגגת המגדל צופים שלא ידעו שרוב הראשונים סוברים שקבלת מצוות לא מעכבת הגרות.

⁴² איני מבין איך יכול לכנות כך אנשים יראים ושלמים רק משום שאינם סוברים כמוהו, או משום שאינם נמנים על חוגו.

צריך שיהיו בשלושה הכשרים לדון... ושם בש"ך ס"ק ח, "דכתיב גבי גר משפט אחד יהיה לכם, ואין משפט בפחות מג' כשרים"⁴³.

התמיהות הרבות בגיור אחד משקף כמה קלות דעת של בי"ד המוכרים שמגיירים, ונוהגים הפוסקים לכתוב בספריהם "ותמה תמה יקרא" עפ"י הפסוק ויקרא י"ג, מ"ה "וטמא וטמא יקרא", ושם בפסוק מ"ו "מחוץ למחנה מושבו" וכתוב בחבקוק א. פסוקים ד-ה: על כן תפוג תורה...ראו בגוים והביטו התמהו תמהו", הפסוק מציין "על כן תפוג תורה", עוקרים את התורה, "ראו בגוים", ראו בנושא של "גוים", גוים לא "מגיירים" ונשארים רק ב"התמהו ותמהו"

וכפי שמעידים ביה"ד הגדול שהמעידה של בתי דינים מוכרים אלו לא מעידה חד פעמית אלא "שיטה" וכפי שציטטתי שכתבו: "כך שבפועל אנו רואים מהמקרים הרבים של מתגיירים שעברו הליכי גיור בבית דין זה והדומים לו שלא קבלו עליהם שמירת מצוות"⁴⁴ הרי עדות נוקבת "מקרים רבים".

וא"כ לפ"ז מה שפלפלו שם בפסק ביה"ד הרבני הגדול: "...במסגרת זו רצוני לברר את עצם גישת ביה"ד שבא לבטל ואף לערער מעשה בי"ד אחר שקבל סמכות מהרבנות הראשית לעסוק בעניני גיור, והרי כלל בדינו ד"בי דינא בתר בי דינא לא דייקיי"...

ומכיון שבי"ד הגדול הגיע למסקנא שבתי דינים המוכרים אלו טועים בקבלנות בהלכה, מדוע לא יפנו למקור לרבנות הראשית שנתנה להם סמכות לבטל בתי הדין אלו, שהם בתי דינים טועים, ובודאי אם מצביעים על "מקרים רבים" המדובר במקרים של נפרעין ממנו בגלוי ואשר רוב רובם של מתגיירים אלו הם עדיין בסתר, כי הם לא באים לביה"ד רק כאשר נוצרה להם בעיה צדדית ואז כאמור מהעבירה בסתר נהפך לגלוי⁴⁵.

---

⁴³ כבר כתבתי שנעלם ממנו רמב"ם מפורש בפ"ג מאיסו"ב הי"ז ושו"ע מפורש יו"ד סי' רס"ח סעיף י"ב שבדיעבד הגרות כשרה אפילו בג' הדיוטות, ורדב"ז בתשובה ח"ד סי' פ"ו שאפילו נתכוונו להיות עדים חשיבי בדיעבד כב"ד ואין ב"ד (היינו שישבו על דעת להיות ב"ד) אלא למצוה מן המובחר ע"ש. דבר זה עושה אותו כטועה בדבר משנה, ועיין בכל זה באורך בזרע ישראל פ"ז.

⁴⁴ לא נכון. הם קיבלו, רק שלא קיבלו כפי השיטה שמפרש הה"כ שהיא מבחן הקיום לאחר הגרות.

⁴⁵ ואני אומר להיפך, מדוע לא תצא הוראה ברורה מהרבנות הראשית לדיינים אלה ושכמותם לא לעסוק בחוות דעת על בתי דינים לגיור, שאין זה בסמכותם ולא נתמנו על כך, אלא יעבירו השאלות לפני הרבנים הראשיים ובמיוחד לנשיא בית הדין הגדול שמכח סמכותו פועלים בתי דין אלו, והוא יתן דעתו על כך, הן לגבי לכתחילה והן לגבי דיעבד.

ומבואר ברמב"ם הלכות סנהדרין פרק כ, הלכה ח' "אמרו חכמים שמבית דין הגדול היו שולחים בכל ארץ ישראל בודקים כל מי שימצאהו חכם וירא חטא ועניו ושפוי.. עושין אותו דיין.. " ועיי"ש ברמב"ם בפרק ג, מהלכה ח ואילך, דברים נוקבים. וא"כ ומכיון שבי"ד הגדול בדק ומצא שבתי דינים אלו וכפי האמור ביבמות מז, ב, "קשים גרים לישראל כספחת.. " וק"ו בן בנו של ק"ו שקשים המגיירים אלו לישראל יותר מספחת, ומכאן קריאה יוצאת לבי"ד הרבני הגדול שיפנו בקום ועשה לרבנות הראשית ולרבנים הראשיים לתקן פרצה חמורה זו ליטוע כרמים זרים ללא זיקה של גרות אלא גוים גמורים בכרם ישראל וזאת באיצטלא דרבנן, וכבר מבואר ברמב"ם בפרק ג, המצוין לעיל מה היא איצטלא זו. ושלא תשאר הקריאה המובאת בהמשך בכרך ז, "איך אפשר לטמון את הראש בחול, ולהמשיך ולהכניס בכרם בית ישראל גוים גמורים, עד מתי! עד מתי! תמשך ההתנהגות הזו???"⁴⁶.

והראש עדיין טמון בחול, יצאו אחרי הקריאה האמורה עוד כמה כרכי שורת הדין, ועדיין הדברים הם רק על הנייר וללא שום טיפול נמרץ.⁴⁷

ובכרך ז, מעמוד תמ"ה ושם בעמוד תנ"ח בהערה: "מכיון שבהלכות גירות עסקינן לא אמנע עצמי מלציין שבשנים האחרונות עלה מספר המתגיירים מכמה מאות לכמה אלפים בשנה.. עלינו לשאול, כיצד אפשר להמשיך לגייר אלפי אנשים בשנה, לאחר שכל הרבנים והדיינים שנפגשים עם גרים אלה הן בבתי הדין והן במחלקת הנישואין, רואים במוחש שאינם שומרים מצות וזה מוכיח שרוב המתגיירים משקרים לרבנים בעת שמבטיחים שיקיימו מצות לאחר גיור"⁴⁸, וכאשר אין קבלת מצות וקיומם הרי הגיור אינו תקף⁴⁹, איך אפשר לטמון את הראש בחול, ולהמשיך ולהכניס בכרם בית ישראל גוים גמורים⁵⁰, עד מתי! עד מתי! תימשך ההתנהגות הזו???"

---

⁴⁶ עד מתי ימשיך הה"כ להשמיץ כך את הרבנים הראשיים שאינם חושבים ומבינים כמוהו, עד מתי?? והפלא הגדול שכולם שותקים לו, אוי לה לאותה בושה.

⁴⁷ כי לא צריך שום טיפול, הם מגיירים ע"י הודעת וקבלת מצוות, ורק הה"כ אינו יודע להבחין בין קבלת מצוות שקודם הגרות לבין מבחן הביצוע לאחר הגרות.

⁴⁸ זוהי טעותו הם אינם צריכים להבטיח, הם צריכים רק לדעת מה משמעות כניסתם ליהדות ובמה הם יתחייבו מתוקף כך.

⁴⁹ כורך קבלת המצוות בקיומם אחר הגרות והם למעשה שני דברים שונים ולכן טועה ומבלבל בדין.

⁵⁰ אחר שמלו וטבלו וקבלו המצוות בזמן הטבילה אין הם גויים גמורים אלא יהודים, ואם לא יקיימו המצוות יחשבו כ"גר שחזר לסורו" שקידושו קידושין ומשיבים אבידתו כמבואר ברמב"ם פ"ג מאיסו"ב הי"ז, וכן מפורש בתשובת הרשב"ץ ח"ג סי' מ"ז גבי גר שחזר לסורו

הרי הלכה בש"ס ובשו"ע שגר צריך ב"ד.
ומאחר וכאמור בתי דינים אלו אין להם דין ב"ד, הרי שהגיוור כל גיוור שיהיה חסר
לו את התנאי שגר צריך, והוא בית דין⁵¹.
וזה שמצריך ב"ד גורם לעוד הלכות כמבואר שם בשו"ע סעיף ד: "הואיל וטבילת גר
צריך ב"ד של שלשה אין מטבילין אותו בשבת ולא ב"ט ולא בלילה...".

יא. ושוב קריאה לאור התבטאויותיו החריפות והתקיפות של המגדל צופים, ואשר
לא ידעו כל גבול. הדברים מסורים לידינו וכפי החוק שיפוט בתי דינים רבניים
(נישואין וגירושין) התשי"ג-1953, החוק הראשון "ענייני נישואין וגירושין של
יהודים בישראל אזרחי המדינה או תושביה יהיו בשיפוטם הייחודי של בתי דין
רבניים" ובסעיף 2, "נישואין וגירושין של יהודים ייערכו על פי דין תורה"
ובודאי שגיוור שלא כהלכה הוא ענין נישואין ואשר סמכותו יחודי לבתי דין רבניים
אלה שנוהגים על פי דין תורה⁵².
ומחובת "כל" הדיינים להביא למימוש חוק זה.

יב. מזכות האשה לבקש דיון בהרכב מלא שידון במעמדה ובמעמד ילדיה. ואני
כתבתי את דעתי מאחר ואני צריך להוציא מעב"ד ות"ג, כתבתי שאין לזה מקום
ונימוקי כאמור.⁵³

ניתן ביום ד' אדר התשס"ז (22/02/2007)

(-) אברהם עטיה, יו"ר

ניסים אדרי, המזכיר הראשי

לאלתר מיד לאחר הגרות ועבד ע"ז וחילל שבת דאע"פ שמין הוא ומן המורידים ואין מעלים,
מ"מ תפסה גרותו וקדושו קדושין ע"ש.

⁵¹ עיין מ"ש לעיל שאין כאן שום פסול בב"ד והם נוהגים כדת וכהלכה כפי המבואר בזרע ישראל
פ"ב ופ"ח ובודאי לא גריעי מהדיוטות עיין זרע ישראל פ"ז.

⁵² לא נכון, רק אגב דיון בנישואין שהגיעו אליו, וגם זה רק אם יש נפקא מינה לעניין הנישואין, ולא
סתם כך.

⁵³ דברים חמורים ונחרצים כאלה, למה לא חיכה לעוד ב' דיינים שישבו עימו, הן אמת שהסכימו
בעלי הדין האיש והאשה שישב לבד בסידור הגט, אבל לא שישב לבד ויקבע את מעמדה העתידי
לעניין תוקף גיורה, בזה ודאי היה מן הראוי שישבו עמו עוד ב' דיינים, ואין זה אלא אומר
דורשני מה שלא ישבו עימו.